NSV LIIDU KOHTUKORRALDUS

ÕPPERAAMAT
JURIIDILISTELE
KOOLIDELE

2/18646

S. GOLUNSKI ja D. KAREV

NSV LIIDU KOHTUKORRALDUS

ÕPPERAAMAT

JURIIDILISTELE KOOLIDELE

RK

„PEDAGOOGILINE KIRJANDUS"
TALLINN 1949

Bibliotheca Universitatis Tartuensis
1949: 02066
18646

NSVL Kohtuministeeriumi Õppeasutiste Valitsuse poolt lubatud tarvitada õpperaamatuna juriidilistes koolides

A-17994

ARHIIVKOGU

I PEATÜKK

SISSEJUHATUS

§ 1. Kohtukorralduse mõiste. § 2. Marksistlik-leninlik õpetus kohtu tekkimisest. § 3. Marksistlik-leninliku õpetuse põhiprintsiibid kohtust. § 4. Sotsialistliku õigusemõistmise olemus ja selle ülesanded. § 5. Sotsialistlik seaduslikkus ja nõukogude kohus. § 6. Sotsialistlik seaduslikkus sotsialismi ülesehituse mitmesugustel arenemisjärkudel.

§ 1. KOHTUKORRALDUSE MÕISTE

1. Kohtukorraldus, nagu näitab juba selle juriidilise teaduse nimetus, uurib kohtusüsteemi ja üksikute kohtute korraldust ja struktuuri, nende tegevuse põhiprintsiipe, kohtute komplekteerimise korda, nende ülesandeid ja kompetentsi. Kohtukorraldusteadus uurib samuti õiguslikke norme, mis reguleerivad vahekordi kohtu ja teiste riigivõimuorganite vahel. Peale kohtu enda õpib kohtukorraldusteadus tundma samuti nende organite organisatsiooni ja tegevuse põhiprintsiipe, kes abistavad kohut õigusemõistmisel — prokuratuur, uurimisorganid, advokatuur ja notariaadi organid.

Kohtukorraldusteaduse objektiks kuulub samuti ka organite tundmaõppimine, kes täidavad administratiiv-organiseerimise iseloomuga funktsioone kohtute suhtes, niinimetatud kohtuliku haldamise funktsioone.

2. Kohtukorralduse kursuse süsteem. Kohtukorralduse kursuse tundmaõppimine juriidilistes koolides algab kohtu kui riigivõimu erilise organi mõiste, tema tekkimise, klassiloomuse ja teistest võimuorganitest erinevuse kindlakstegemisega.

Edasi selgitatakse õigusemõistmise mõistet ja tema ülesandeid, vaadeldakse sotsialistliku seaduslikkuse küsimust sotsialistliku riigi arenemise erinevail faasidel.

Selle järel õpitakse kohtukorralduse kursuses tundma tähtsamate kaasaegsete kodanlik-demokraatlike riikide — Inglismaa, Ameerika Ühendriikide, Prantsusmaa — kohtusüsteemi.

Sotsialism, nagu korduvalt on osutanud Lenin ja Stalin, kasutab ära kõik parema, mis on loodud kapitalismi poolt, eriti kõik kodanliku demokraatia paremad saavutused. See üldine seisukoht käib ka kohtukorralduse kohta. Kõik paremad kodanliku demokraatia saavutused kohtukorralduse alal kasutatakse ära ka sotsialistlikus ühiskonnas. Kuid sotsialistlikus ühiskonnas omandavad kohtukorralduse demokraatlikud instituudid hoopis teise tähenduse kui see, mis neil oli kodanliku demokraatia tingimustes. Sellepärast on sotsialistliku riigi kohtukorralduse teaduslikuks omandamiseks vajalik teada kas või üldjoontes kodanlik-demokraatlike riikide kohtukorraldust.

Kohtukorralduse kursuses õpitakse tundma nõukogude kohtusüsteemi ajalugu. Marx, Engels, Lenin ja Stalin on korduvalt kriipsutanud alla ajaloolise lähenemise vajadust ühiskonna nähtuste uurimisel. Ei saa endale selgitada õieti, mida kujutab endast nõukogude kohus praegu, kui ei teata, kuidas ta arenes kogu sotsialistliku riigi ajaloo kestel. Kuna kohus on riigiorgan ja tema arenemine on katkestamatult seotud kogu riigi arenemisega, siis nõukogude kohtusüsteemi ajalugu õpitakse tundma sotsialistliku riigi arenemise põhiperioodide järgi.

Nõukogude kohtusüsteemi arenemise ajaloo tundmaõppimine valmistab kohtukorralduse kursuse õppijat ette kehtiva nõukogude kohtusüsteemi, mis on iga kohtukorralduse kursuse keskseks osaks, paremaks omandamiseks. Kehtiva nõukogude kohtusüsteemi tundmaõppimine algab selle organisatsiooniliste põhiprintsiipide esitusega, mis on väljendatud stalinlikus konstitutsioonis. Selle järel õpitakse kohtusüsteemi tundma tema üksikute lülide järgi (rahvakohus, ringkonnakohus, oblasti-, kraikohus jne.). Igaühe suhtes neist kohtuist õpitakse kohtukorralduse kursuse vas-

tavas osas tundma selle kohtu funktsioone, tema struktuuri ja komplekteerimise korda ja vahekorda teiste kohtutega. Kehtiva kohtusüsteemi tundmaõppimine lõpeb täideviivate kohtuorganite ja notariaadi tundmaõppimisega.

Kehtiva kohtusüsteemi tundmaõppimisel tõstetakse eriti esile nõukogude sõjaväe õiguskorralduse tundmaõppimist selle eriti tähtsa osa pärast, mida see nõukogude kohtuvõimu haru etendas Suure Isamaasõja ajal.

Pärast kehtiva kohtusüsteemi omandamist õpitakse kohtukorralduse kursuses tundma NSV Liidu kohtute haldust.

Selle järel õpitakse tundma tähtsamaid organeid, kes abistavad kohut õigusemõistmisel — prokuratuuri ja advokatuuri organeid, samuti ka uurimisorganeid. Nende organite tundmaõppimisel antakse nende arenemise lühike ajalugu NSV Liidus ja nende praegu kehtiv organisatsioon ja funktsioonid.

Tuleb eristada kohtukorraldust kui teadust kohtukorraldusest kui õiguseharust, kui õigusnormide kogumist, mis määrab kindlaks kohtu ja teda õigusemõistmisel abistavate organite ülesanded, organisatsiooni ja tegevuse põhimõtted.

Nagu meie näeme, on kohtukorraldus kui õiguseharu oma sisu poolest kitsam õpetusest kohtust. Kui räägitakse mingisuguse kindla riigi kohtukorraldusest (näiteks NSV Liidu kohtukorraldusest, Inglismaa kohtukorraldusest, Prantsusmaa kohtukorraldusest jne.), siis sel juhul on jutt kohtukorraldusest kui antud riigi kõigi kohtute kogumist.

Kohtukorraldusest kui kõigi antud riigi kohtute kogumist tuleb eristada antud riigi kohtusüsteemi, ehkki väga tihti need mõlemad mõisted langevad tegelikult ühte.

3. Kohtusüsteemiks nimetatakse mingisuguse riigi kõigi kohtute kogumit, mis ühendatud isekeskis nende organisatsiooni ja tegevuse põhimõtete ühtsusega, nende poolt kasutatava seadusandluse ja nende poolt läbiviidava poliitika ühtsusega ja mida juhib neile kõigile ühine ülemkohus.

Ühes ja samas riigis võib olelda ka mitu kohtusüsteemi. Nii näiteks moodustab enamikus kodanlikes riikides sõjaline justiits erilise kohtusüsteemi, mis on eraldatud üldisest kohtuvõimust organisatsiooniliselt ja kohaldab teisi sea-

dusi kui üldkohtud. Tsaari-Venemaal tegutsesid üldkohtud, kirikukohtud, sõjakohtud, sõja-mereväekohtud jne., moodustades erilised kohtusüsteemid.

NSV Liidus ei ole selliseid erilisi isoleeritud kohtusüsteeme. Kõik kohtud on ehitatud ühtedele ja samadele printsiipidele, viivad läbi ühte ja sama poliitikat, kohaldavad ühtesid ja samu seadusi ja alluvad kõigile kohtuile ühise NSV Liidu Ülemkohtu järelevalvele.

Kuid kuna NSV Liit on föderatiivne riik ja iga liiduvabariik on suveräänne riik, teeme meie vahet NSV Liidu kohtusüsteemi ja liiduvabariikide kohtusüsteemi vahel.

4. Kohtuinstantside mõiste. Kõik ühe ja sama riigi kohtud on ühendatud omavahel nende poolt kasutatava seadusandluse ja läbiviidava poliitika ühtsusega. Nad seisavad üksteisega kindlas vahekorras. Ühed kohtud on teiste suhtes kõrgemalseisvad, teised — alamalseisvad.

Kohtud vaatavad läbi kas kriminaal- ja tsiviilasju või kaebusi teise alamalseisva kohtu otsuste kohta viimaste poolt lahendatud asjus. Kohut, kes 1) vaatab läbi asju, mis ei ole veel otsustatud (või milles on otsus tühistatud) ja 2) otsustab selle asja sisuliselt, nimetatakse esimese instantsi kohtuks.

Kõrgemalseisvat kohut, kes vaatab läbi kaebusi alamalseisva kohtu otsuste peale, nimetatakse teise instantsi kohtuks. Sõltuvalt edasikaebuse vormidest nimetatakse kodanlikes maades teise instantsi kohtuid mõnikord apellatsiooni-, mõnikord aga kassatsioniinstantsiks.

Apellatsiooniks nimetatakse sellist edasikaebuse vormi, kus kõrgemalseisev kohus viib läbi uue kohtuliku asjaarutamise süüaluse ja tunnistajate (tsiviilasjus — hageja ja kostja) väljakutsumisega ning otsustab asja sisuliselt, tehes uue kohtuotsuse.

Kassatsiooniks nimetatakse sellist edasikaebuse vormi, kus kõrgemalseisev kohus uut kohtulikku asja sisulist arutamist läbi ei vii, vaid ainult kontrollib edasikaevatud kohtuotsuse formaalset seaduslikkust. Kassatsiooniinstants uut otsust asja sisu kohta ei tee. Tema kas jätab

edasikaevatud otsuse jõusse või tühistab selle ja annab asja uueks otsustamiseks esimese instantsi kohtule. Nõukogude edasikaebuse süsteemis neid termineid ei kasutata ülalmainitud tähenduses, kuna apellatsioon nõukogude kohtus puudub üldse ja kassatsioon kannab erilisi, kodanliku protsessi kassatsioonist erinevaid jooni.

Kui antud riigi seadus lubab edasist edasikaebust, siis võivad esineda kolmanda, neljanda jne. instantsi kohtud.

Üks ja sama kohus võib esineda kord ühes, kord teises osas: vähem tähtsais asjus, mis alluvad alamalseisvaile kohtuile, esineb ta teise instantsi kohtuna. Suurema tähtsusega asjus, mida tema arutab esmakordselt ja mis alamalseisvaile kohtuile ei allu, on tema esimese instantsi kohtuks. Neil juhtudel öeldakse, et see ja see kohus tegutseb esimese instantsi kohtuna neis ja neis asjus ja teise (apellatsiooni-, kassatsiooni-) instantsi kohtuna neis ja neis asjus.

Kõigist kohtuist on mingisugune üks kohus kõige kõrgem. Kohtukorralduseteaduses nimetatakse sellist kohut harilikult ülemkohtuks, ehkki mõningais riikides see kohus kannab ka teisi nimesid (senat — tsaari-Venemaal, kassatsioonikohus — Prantsusmaal ja Itaalias jne.).

Ülemkohus garanteerib kohtupraktika ühtsust antud riigi kõigis kohtuis, valvab selle järele, et kõik kohtud viiksid läbi seda poliitikat, mis antud riigis ja antud momendil on soovitav valitsevale klassile.

5. Kohtukorraldus ja riigiõigus. Kohus on üks riigiorganeid. Temal on kindel koht teiste riigiorganite hulgas. Sellepärast on kohtukorraldus esmajoones seotud selle teaduseharuga, mis sisaldab eneses riikliku korralduse põhiprintsiipe ja reguleerib kogu riikliku mehhanismi tegevust, — riigiõigusega.

Riigiõigus samuti sisaldab endas norme, mis puudutavad kohtu organisatsiooni ja tegevust. Riigiõiguseteadus uurib kohtuvõimu kui ühtse riigivõimu ühe haru küsimust. Piir kohtukorralduse ja riigiõiguse vahel selles osas, milles viimane puudutab kohut, seisneb selles: riigiõigus määrab kohtu seisundi teiste võimuorganite hulgas, tema

vahekorra kõrgemate riigiorganitega ja riigivalitsemisorganitega. Riigiõigus määrab kindlaks kogu riikliku korralduse põhiprintsiibid, nende seas kohtu organisatsiooni ja tegevuse põhiprintsiibid. Õiguslikud normid, mis kindlustavad neid printsiipe, võetakse harilikult konstitutsiooni s. o. sellesse põhiseadusesse, mis on riigiõiguse peamiseks allikaks. NSV Liidus on niisugused normid võetud stalinliku konstitutsiooni IX peatükki.

Kohtukorraldus, lähtudes neist põhiprintsiipidest, detailiseerib, väljendab konkreetseid kohtu ülesandeid, määrab kohtusüsteemi ja üksikute kohtute sisemise struktuuri, kohtuorganite omavahelise vahekorra, nende organite tegevuse põhiprintsiibid, nende õigused ja kohustused.

6. Kohtukorraldus ja haldusõigus. Haldusõigus reguleerib ühiskondlikke vahekordi, mis kujunevad riikliku valitsemise teostamisel selle sõna kitsamas mõttes, s. o. riigiorganite täidesaatvast ja korraldavast tegevusest. Kohus võib oma ülesandeid täita ainult sel juhul, kui ta oma tegevuses toetub riigi sunniaparaadi kogu võimule. Kohus ja haldusorganid koos aitavad teineteist teostada oma funktsioone ja nimelt:

a) haldusorganid (miilits, kinnipidamiskohad jne.) osutavad kohtule abi tema töös; nad täidavad mitmesuguseid kohtu korraldusi ja viivad täide tema otsuseid. Haldusõigus normeerib haldusorganite tegevuse korda kohtu korralduste täitmisel ja tema otsuste täideviimisel.

b) Kohtukorraldus puutub haldusõigusega kokku nõndanimetatud kohtuhalduse küsimuses. Kohtuhalduseks nimetatakse riigi organisatsioonilist tegevust, mis tagab õigusemõistmise teostamist. Õigusemõistmise teostamine seisneb konkreetsete kohtuasjade arutamises. Sellega tegelevad kohtud. Kuid selleks, et kohtud võiksid sellega tegelda, on vaja, et keegi juhiks kohtute organiseerimist, nende finantseerimist, kohtu töötajate kaadri ettevalmistamist ja muid selliseid organisatsioonilisi küsimusi, mis ei ole seotud konkreetsete kohtuasjade otsustamisega. Kogu seda organisatsioonilist tegevust mõistetakse kohtuhalduse termini all. Kohtuhaldus on üks riikliku valitsemise harudest ja selle-

pärast, täpselt võetud, peab kuuluma haldusõiguse hulka. Kuid kohtuhalduse loomus, kõik tema sisu ja tema tegutsemise vormid määratakse kohtu kui õigusemõistmist teostava organi eriliste omadustega. Näiteks, kohtuministeerium ei ole õigustatud ennast segama kohtu ühe või teise konkreetse asja otsustamisesse, kuna iga teine ministeerium on õigustatud igal hetkel vahele segama igasse temale alluva asutise tegevusse. See erilisus kohtuministeeriumi ja teiste ministeeriumide õiguste ulatuses on tingitud kohtu spetsiifilistest omapärasustest, tema tegevuse erilisest loomusest. Seepärast kohtuhalduse küsimusi uuritakse kohtukorralduseteaduses, aga mitte haldusõiguses.

Tihedalt puutub kohtukorraldusega kokku ka kriminaalprotsessiõigus, mis määrab kindlaks kohtu ja uurimisorganite tegevuse korra kriminaalasjade uurimisel ja lahendamisel. Kriminaalprotsessiõigus reguleerib vahekordi, mis tekivad kriminaalasjade uurimisel ja lahendamisel mitmesuguste justiitsorganite vahel, kes võtavad osa sellest tööst, samuti ka justiitsorganite ja kodanikkude vahel, kes ühel või teisel viisil on kaasa tõmmatud osavõtule kriminaalasja uurimisel ja lahendamisel.

Neid funktsioone tsiviilasjade suhtes täidab tsiviilprotsessiõigus.

Nende kolme juriidilise distsipliini vahele ei saa tõmmata täpset liikumatut piiri. Nii näiteks kohtukorraldus, määrates kohtu struktuuri ja ülesandeid, ei saa mööda minna tema tegevuse meetoditest, s. o. küsimuste ringist, mis kuuluvad kriminaal- ja tsiviilprotsessiõigusesse. Täpselt samuti protsessiõigus, määrates kohtu tegevuse korda, ei saa mööda minna struktuursetest küsimustest, küsimustest ühe või teise kohtuorgani kompetentsist, s. o. küsimustest, mis kuuluvad kohtukorralduse alasse. Sellepärast võib kohtukorralduse seaduses, samuti nagu kohtukorralduseteaduses leida protsessuaalse iseloomuga eeskirju, kriminaal- ja tsiviilprotsessi koodeksites ja vastavates kohtuõigusteaduse harudes aga võib leida kohtukorralduse eeskirju.

§ 2. MARKSISTLIK-LENINLIK ÕPETUS KOHTU TEKKIMISEST

1. Inimsoo ajaloo koidikul, nagu teada, esines ürgkogukondlik kord. Siis polnud eraomandit, polnud inimeste jaotamist klassidesse, polnud sellepärast ka riiki. „Ürgses kogukondlikus korras", räägib seltsimees Stalin, on tootmissuhete aluseks tootmisvahendite ühiskondlik omandus... Siin ei ole veel tootmisvahendite eraomanduse mõistet, kui mitte arvestada mõningate tootmisriistade isiklikku omandust, mis ühtlasi on röövloomade eest kaitsmise riistadeks. Siin pole ekspluateerimist, pole klasse." [1] Neis olukordades kehtiv kogukonna huvide ühtsus ei nõudnud tema üksikute liikmete vastu siis süstemaatilise sunduse tarvitamist. Ühiskondlikke vahekordi reguleerisid sajandeid kestnud tavad, millest kinnipidamisest olid kõik ühtlaselt huvitatud. Konfliktid inimeste vahel sellises olukorras olid haruldasteks eranditeks. Selliste väga harva esinevate konfliktide lahendamiseks polnud vajalik eriliste organite olemasolu. Konfliktid lahenesid kas tülitsevate poolte kokkuleppega nende poolt valitud vahendaja kaasabil või kogu kogukonna osavõtul. „Sõduriteta, sandarmiteta ja politseita," kirjutas Engels, iseloomustades seda ürgkogukondlikku korda, „aadlita, kuningateta, asevalitsejateta, prefektideta ja kohtuniketa, ilma vanglateta, ilma kohtuprotsessideta kulgeb kõik oma korrapärast rada. Iga tüli või riiu lahendab nende kogu, kellesse asi puutub, sugukond või hõim, või üksikud sugukonnad omavahel." [2]

2. Olukord muutus põhiliselt, kui seoses eraomandi tekkimisega kogukond lagunes ekspluateerijate ja ekspluateeritavate klassiks. Igaliiki konfliktid said nüüd igapäevasteks nähtusteks. Klasside vastuolude teravus kõrvaldas võimaluse vabatahtlikuks konfliktide lahendamiseks poolte leppimise teel. Ei saanud olla ka kogu kogukonna üksmeelset otsust, nagu see oli olnud varem. Et kindlustada oma

[1] Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 489.
[2] Engels, Perekonna, eraomanduse ja riigi tekkimine. Tallinn, 1946, lk. 97.

klassihuve üha teravnevas klassivõitluses, oli valitsev klass sunnitud looma erilise vägivalla-aparaadi — riigi. „Riik," kirjutab seltsimees Stalin, „tekkis ühiskonna lõhenemisel vaenulikeks klassideks, tekkis selleks, et ohjas hoida ekspluateeritavat enamikku ekspluateeriva vähemiku huvides. Riigivõimu teostamise vahendiks on peamiselt armee, karistusorganid, salaluure ja vanglad." [1]

See oli see reaalne jõud, millele tuginedes valitsev ekspluateerijate vähemik sundis oma tahet peale ekspluateeritavaile. Kõigis riikides varajastel arenemisstaadiumidel figureerib kõrgem riikliku võimu esindaja, riigipea eelkõige sõjaväe juhina: roomlastel rex, kreeklastel basileus, vanadel slaavlastel vürst — kõik nad olid relvastatud jõudude juhid.

3. Kohtuvõimu eraldamise ja lahutamise protsess riigi valitsemise üldistest funktsioonidest klassi-ühiskonna formeerimisel. Riigi arenemise varajastel etappidel polnud riigi mehhanism veel diferentseerunud. Ühed ja samad organid teostasid kõige mitmekesisemaid riigivõimu funktsioone. Iseäranis varasemas riigi arenemisstaadiumis esines ülalmainitud sõjaväe juht kõikjal samuti ka kohtunikuna.

Nende kahe funktsiooni ühendamine ühtedesse kätesse on kergesti seletatav. Eraomanduse arenemine, nagu oli näidatud ülalpool, lõi uued ühiskondlikud vahekorrad — ekspluateerimise vahekorrad, mis järsult erinesid kõigest sellest, mis oli varem. Nende uute ühiskondlike vahekordade kinnitamine kutsus esile rohkeid konflikte, milles väljendus ekspluateeritavate protest üha suureneva ekspluateerimise vastu. Valitsevate klasside esindajad ei saanud neid konflikte lahendada samal viisil, kuidas need lahendati enne riigi tekkimist. Ei vahekohtunikud, vabatahtlikult valitud poolte poolt, ega kogu kogukond tervikus ei olnud sobiv nende eesmärkide jaoks. Need ei olnud sobivad nende uut tüüpi konfliktide lahendamiseks eelkõige sellepärast, et klasside vastuolude leppimatus kõrvaldas üksmeelse otsuse võimaluse, mis oli tüüpiline ürg-kogukond-

[1] Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 530.

likule korrale. Äsja tekkinud ekspluateeriva valitseva klassi esindajad ei võinud kuidagi arvestada seda, et kogukonna liikmete enamik asub nende poolele. Peale selle oli selge, et seda liiki vaidluste lahendamist, mis vastas valitseva klassi huvidele ega olnud vastuolus vanade sissejuurdunud tavadega, oli võimalik täita ainult jõuga. Sellepärast kõigis tülides, mis eriti lähedalt puudutasid valitseva klassi huve, ei pöördunud selle klassi esindajad vanade kogukonna organite, vaid uute riigivõimu organite poole. Need organid, seotud nendega klassihuvide kaudu, käsutasid relvastatud jõudu, mis oli vajalik, et sundimise teel kindlustada otsuste täitmist. Sääraseks organiks oligi relvastatud jõudude juht. Sellepärast hakkas see juht ka kõikjal teostama kohtu funktsioone.

4. Edaspidine ühiskondlike vahekordade arenemine ja komplitseerumine, riikliku võimu kasv ja kindlustamine tõid endaga kaasa riikliku mehhanismi komplitseerumise.

See riigivõimu funktsioonide ja organite komplitseerumine tõi viimaks kaasa kohtuorganite eraldumise valitsemisorganeist. Täies selguses ja järjekindlalt ilmnes see eraldumine ainult kapitalistlikus ühiskonnas: kuid juba arenenud antiikses orjapidamisühiskonnas ja feodaalühiskonnas meie leiame erilisi kohtuorganeid, mis peamiselt täitsid kohtu funktsioone. Kuid neil perioodidel otsustavad riigivalitsemise organid tihti ise kohtuorganeile alluvaid asju, kui leidsid selle olevat vajaliku.

Kohtuorganite eraldamine riikliku mehhanismi eriharuks oli välja kutsutud sellest, et erinevad olukorrad nõudsid erilisi riikliku sundimise vorme. Mõnikord nõudsid valitseva klassi huvid lihtsat sõjaväelist mahasurumist või erilisi halduslikke sunnivorme, mis võeti tarvitusele ilma igasuguse erilise protseduurita. Mõnikord aga sellesama valitseva klassi huvides oli vaja enne, kui võtta tarvitusele sundi, põhjalikult orienteeruda segiaetud asjaoludes ja täpselt selgitada, missugune otsus nimelt kõige rohkem vastab riigivõimuga kaitstud huvidele. Sellisteks juhtudeks olidki loodud erilised riigivõimu organid, spetsiaalselt ette valmistatud keeruliste ja segaste küsimuste arutamiseks —

kohtuorganid. Praktikas need organid vähehaaval töötasid välja oma tegutsemise erilise korra, mis oli kõige sobivam antud konkreetsetel tingimustel kohtu ees seisva ülesande lahendamiseks. Seda korda, kindlustatud õiguslike normidega, nimetatakse kohtuprotsessiks.

Kogu ekspluateerivate ühiskondade ajalugu läbib paralleelselt kaks riikliku sundimise vormi: ühelt poolt igasugused halduslikud sunnimoodused, millest kõige tugevam on sõjaväeline mahasurumine, teiselt poolt riikliku sunni kohtulik vorm.

Nende kahe riikliku sunni liigi ühendlus muutus, muutusid ka nende vormid. Mõnikord muutus kohus ise selliseks, et vähe erines halduslikust omavolist (keskaeg, fašism), mõnikord teostus riiklik sund kohtu läbi. Sel juhul oli see sisustatud mitmesuguste õiguslike tagatistega ja vormilt erines väga suurelt haldusõiguslikust omavolist. Kuid ühe või teise riikliku sunnivormi klassiloomus jäi alati samaks. „Vägivalla tarvitamise võtted muutusid," kirjutas Lenin, „kuid alati, kui oli riik, oli igas ühiskonnas grupp inimesi, kes juhtisid, kes käskisid, valitsesid ja kes võimu hoidmiseks omasid oma kätes füüsilise sunni aparaati, vägivalla aparaati." [1] Kohus samuti kui armee, politsei, sandarmeeria ja teised selle sunniaparaadi hoovad, kaitses neidsamu valitseva klassi klassihuve.

Nende klassihuvide silmaspidamine kohtu poolt oleneb sellest, kes otsustab kohtuasja, missuguste seaduste põhjal neid asju otsustatakse ja missuguses korras see otsus toimub. Sellepärast hoolitseb riik alati eriti täpselt kohtunike klassilise valiku eest. Ta määrab nii need õiguslikud normid, millel põhjeneb kohtuotsus (materiaalõigus), kui ka need normid, mis määravad kohtuliku arutamise korra (protsessuaalõigus).

Kohtuliku arutamise eriline protseduur (kohtuprotsess) annab võimaluse, esiteks, tagada eriti täpselt asja faktilise külje väljaselgitamist, teiseks, garanteerida asjast huvitatud isikute õigusi, kolmandaks, suuremas ulatuses, kui

[1] Ленин, Соч., т. XXIV, стр. 368—369.

halduslikes vormides riikliku sunni rakendamine, viia selle sunni tarvitamist seaduslikkuse raamidesse.

Iga kord, kui valitsevä klassi huvid antud konkreetses ajaloolises olukorras nõuavad, et üks või teine asjade liik otsustataks neid tingimusi silmas pidades, antakse seda liiki asjad kohtu lahendada. Enamikul juhtudel on need asjad, milles toimub vaidlus õiguse üle, seejuures vaidlus, mis puudutab tähtsaid, õigusega kaitstud huve. Sellesse kategooriasse kuuluvad harilikult kuriteo eest karistuse kohaldamise asjad (kriminaalasjad) ja asjad varaliste vaidluste kohta (tsiviilasjad). Kuid ka teist liiki asjad (näiteks valimisõiguse rikkumise asjad, kaebusasjad haldusorganite tegevuse peale jne.) võivad olla antud kohtu menetlusse, kui antud ühiskondlik-poliitilises olukorras see osutub otstarbekohasemaks, lähtudes valitseva klassi huvidest. Ja vastupidi, asjad, mida harilikult otsustatakse kohtulikus korras (kriminaal- ja tsiviilasjad), võidakse kohtu menetlusest ära võtta ja otsustada administratiivkorras, kui valitseva klassi huvid antud olukorras ei nõua mitte ainult täpset kõigi üksikasjade väljaselgitamist, mitte ainult asjast osavõtvate isikute õiguste ja seaduslikkuse tagamist, vaid peaasjalikult kiirust ja energiat riikliku sunni rakendamisel.

1901. aastal, seoses klassivõitluse teravnemisega Venemaal, andis tsaarivalitsus rea seadusi karistuste kohta töötajate osavõtu eest streikidest, „kogunemistest" jne. Rääkides neist seadustest seoses tööliste ja politsei kokkupõrkega Obuhhovi tehases, V. I. Lenin kirjutas: „Pole füüsilist võimalust võtta vastutusele tuhandeid ja kümneid tuhandeid inimesi tööst keeldumise, streigi ja „kogunemise" eest. Pole poliitilist võimalust korraldada igal sellisel juhul kohtulikku arutamist, sest kuidas ka koostada kohtu koosseisu, kuidas ka kastreerida avalikkust, ikkagi jääb kas või kohtu vari ja muidugi mitte „kohus" tööliste üle, vaid valitsuse üle. Ja kriminaalseadused, antud otsese eesmärgiga kergendada riigi p o l i i t i l i s t võitlust proletariaadiga (ning samal ajal k a t t a selle poliitilist loomust „riiklike" kaalutlustega „ühiskondlikust korrast" jne.), surutakse halastamatult tagaplaanile o t s e s e poliitilise võitluse, avaliku tänavakokkupõrke poolt. „Õigusemõist-

mine" heidab eneselt erapooletuse ja ülevuse maski ning pistab põgenema, jättes tegevusvälja politseile, sandarmeile ja kasakaile, keda kostitatakse kividega."[1]

5. Sotsialistlikus riigis leiavad aset mõlemad ülaltähendatud riikliku sunni vormid. Nende vormide vahekord muutub sotsialistliku riigi arenemise mitmesugustel faasidel. Esimesel faasil, kui veel ei olnud likvideeritud ekspluataatorlikud klassid, polnud veel lõplikult lõpetatud nende katsed tagasi saada kaotatud valitsevat seisukohta ühiskonnas, leiab sisemaine sõjaväeline mahasurumine aset ka sotsialistlikus riigis. Sotsialistliku riigi arenemise teisel faasil, pärast ekspluataatorlikkude klasside likvideerimist, muutuvad ka riigivõimu funktsioonid.

„Vastavalt sellele," — räägib seltsimees Stalin oma ettekandes ÜK(b)P XVIII kongressil, „muutusid ka meie sotsialistliku riigi funktsioonid. On kadunud, välja surnud sisemaine sõjaväeline mahasurumise funktsioon, sest ekspluatatsioon on hävitatud, ekspluataatoreid enam ei ole ega ole kedagi maha suruda. Mahasurumise funktsiooni asemel tekkis riigis sotsialistliku omandi kaitse funktsioon rahva vara varastajate ja kõrvaldajate vastu. Täielikult on säilinud maa sõjalise kaitse funktsioon väliskallaletungi vastu, järelikult on säilinud ka nii Punaarmee kui Sõjalaevastik kui ka karistusorganid ja salaluure, mis on vajalikud välismaise salaluure poolt meie maale saadetud spioonide, mõrvarite ja kahjurite kinnipüüdmiseks ja karistamiseks. On säilinud ja täie arenemishoo saanud riigiorganite majanduslik-organisatoorse ja kultuurilise kasvatusliku töö funktsioon... Mis puutub meie armeesse, karistusorganitesse ja salaluuresse, siis nende teravik ei ole enam pööratud sisemaale, vaid väljapoole, välisvaenlase vastu." [2]

Vastavalt sellele kasvab sotsialistliku riigi arenemise teisel faasil kohtu kui organi osa, kes ühendab riikliku sunni abinõud laialdase kasvatusliku mõjutamisega. Kuid see ei tähenda sugugi, et sotsialistlik riik keeldub tarvita-

---

[1] Ленин, Соч., т. IV, стр. 116.
[2] Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 532.

mast teisi riikliku sunni vorme. 1929. aastal rahvavaenlased vaidlesid kulakute suhtes erakorraliste abinõude tarvitusele võtmise vastu. Nende vaate kohta selles küsimuses rääkis seltsimees Stalin: „Mispärast ei tohi mõnikord teatavates tingimustes tarvitada erakorralisi abinõusid meie klassivaenlase vastu, kulakluse vastu? Mispärast tohib areteerida sadu spekulante linnades ja neid Turuhhanski piirkonda asumisele saata, kuid kulakuilt, kes püüavad Nõukogude võimul kõrist kinni haarata ja kehvtalurahvast ennast orjama panna, ei tohi ühiskondliku sundimise korras võtta viljaülejääke hindadega, mille alusel annavad meie varumisorganisatsioonidele vilja kehv- ja kesktalupidajad? Millest see järeldub? Kas meie partei on põhimõtteliselt kunagi olnud erakorraliste abinõude tarvitamise vastu kulakluse suhtes?" [1]

See oli öeldud kulakluse klassivõitluse suurima teravnemise momendil nõukogude võimu vastu. Pärast ekspluataatorlike klasside likvideerimist ja sotsialistliku riigi ülemineku tema arenemise teise faasi tingimused, mis kutsusid välja neid erakorralisi abinõusid, millest rääkis seltsimees Stalin, kadusid. Kuid põhimõtteline seisukoht, et „mõnikord, teatud olukordadel" on võimalik ja tarvilik kasutada erakorralisi abinõusid, jääb jõusse. Sotsialistlikus riigis kõik riikliku mehhanismi hoovad — armee, salaluure, kohus jne. — kaitsevad töötajate: tööliste, talupoegade, intelligentsi huve. Neil juhtudel, kui need huvid (nagu näiteks, Suure Isamaasõja ajal) nõudsid teatud tingimustes kiiret ja energilist riiklike sunniabinõude tarvitamist, mis ei sobinud kohtuliku arutamise keeruliste vormidega, sotsialistlik riik ei loobu selliste abinõude tarvitamisest, kuid sotsialistlikus riigis on selliseil abinõudel alati ajutine iseloom ja need kutsutakse välja erandlikkude olukordade poolt. Kohus, tagades kõige enam sotsialistlikku seaduslikkust ja kodanikkude õigusi, on riikliku sunni rakendamise põhiliseks vormiks.

---

[1] Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 228.

§ 3. MARKSISTLIK-LENINLIKU ÕPETUSE PÕHIPRINTSIIBID KOHTUST

1. Kohus kui riigiorgan. Marksistlik-leninliku õpetuse kohtust põhialus seisneb selles, et kohus on riigiorgan, kes kohaldab riiklikku sundi valitseva klassi huvides.

Kohtu iseloomustavaks jooneks, mis eraldab teda kõigist teistest organitest, kes kohaldavad riiklikku sundi, on eriline kord, mille järgi kohus kohaldab seda sundi. Selle erilise korra olemus seisneb selles, et kohtuotsusele riikliku sunni kohaldamiseks igal konkreetsel juhul alati eelneb kohtulik asja arutamine sellest huvitatud isikute vahetul osavõtul.

„Kohus on võimuorgan," kirjutas Lenin, „selle liberaalid mõnikord unustavad. Marksistile on patt seda unustada."[1] Kuna kohus on riigiorgan, kogu riik aga kujutab endast mehhanismi valitseva klassi käes, et kindlustada organiseeritud vägivalla teel selle klassi huve, siis ka kohus alati kaitseb sellesama klassi huve, kelle huve kaitseb ka kogu riik üldse. Kodanlikkudes riikides kaitseb kohus kodanluse huve. Sellele on korduvalt osutanud Marx, Engels ja Lenin. „Kohus oli kapitalistlikus ühiskonnas," kirjutas Lenin, „peamiselt rõhumise aparaadiks, kodanliku ekspluateerimise aparaadiks." [2] Teises kohas Lenin kirjutas, et „... kohus, kes kujutas endast korra kaitset, kuid tegelikult oli pimedaks, teravaks relvaks ... mis kaitses kauka huve." [3]

Sotsialistlikus riigis kaitseb kohus töölisklassi ja kõigi töötajate huve. Seda marksistlik-leninliku õpetuse põhiprintsiipi kohtust — kohtu klassiloomust — ei tohi mõista lihtsustatult. See põhimõte, muidugi, ei tähenda, et kõigil juhtudel, ilma erandita, kus ühel poolel seisab kapitalist, teisel poolel aga tööline, otsustab kodanlik kohus asja ka-

---

[1] Ленин, Соч., т. XXI стр. 24.
[2] Ленин, Соч., т. XXII, стр. 424.
[3] Ленин, Соч., т. XXII, стр. 212.

pitalisti kasuks ja töölise kahjuks. Esineb juhtumeid, millal poliitiline olukord kujuneb selliseks, et kodanlikul kohtul tuleb üksikuid asju otsustada selle kapitalisti huvide vastu, kes osutub antud asjas pooleks. Marksistlik-leninlik põhimõte kohtu klassiloomusest tähendab, et kogu kohtu tegevus tema tervikus on sihitud kogu valitseva klassi huvide kaitseks.

Üksikuil juhtudel on võimalik, et just need valitseva klassi klassihuvid tervikus sunnivad kohut otsustama üht või teist üksikut asja selle klassi üksiku esindaja huvide vastu. Täpselt samuti on asi ka nõukogude kohtu suhtes. Üldine põhimõte, et nõukogude kohus kaitseb töölisklassi ja kõigi töötajate huve, ei tähenda sugugi mitte, et ainuüksi ühe või teise isiku, kel on asja kohtuga, kuuluvus töötajate hulka juba kindlustab talle soodsa kohtuotsuse. Töölisklassi ja kõigi töötajate huvid tervikus võivad nõuda just vastupidist. Nii näiteks töölisklassi huvid nõuavad tööluusijate, töö-desertööride ja sellesarnaste sotsialistliku distsipliini desorganiseerijate karmi karistamist, kuigi nad oma päritolu ja oma sotsiaalse seisundi järgi kuuluksid töölisklassi hulka. Seda laadi juhtudel kuuluvus töölisklassi ei saa kuidagi olla süüd pehmendav asjaolu sellele, kes tegutseb selle klassi huvide kahjuks.

2. Kohtu erinevus teistest riigiorganitest. Sellest põhilisest väitest, et kohus on riigiorgan, ei tulene sugugi mitte, et kohus ei erine millegagi teistest riigiorganitest, mis samuti nagu kohus kohaldavad riiklikku sundi: armeest, miilitsast, mitmesugustest haldusorganitest jne. Vastupidi, kohus erineb oluliselt neist organeist. See erinevus ei seisne aga mitte selles, et kohus kaitseb ühtesid huvisid, haldusorganid aga teisi. Nii kohus kui ka haldusorganid ja kogu riiklik mehhanism koos kaitsevad alati ühe ja sama valitseva klassi huve. Kohtu erinevus haldusorganitest seisneb selles, kuidas, mil viisil ta neid huve kaitseb.

Kohus vaatab läbi ja lahendab kaks põhilist asjade liiki: 1) kriminaalasju, s. o. kuritegude asju, ühiskonnaohtlike tegude asju, mis on ette nähtud kriminaalseaduses ja mis toovad kaasa nende kordasaatjatele kriminaalkaris-

tusmäärade rakendamist, ja 2) tsiviilasju, s. o. tsiviilõiguslike vaidluste asju (peaasjalikult varalised vaidlused). Kohtu kompetentsi võivad kuuluda ka muud asjade liigid (seotud riigiõigusega ja haldusõigusega), kuid põhilise kohtu tegevuse sisu moodustavad kriminaal- ja tsiviilasjad. See on esimene kohtu eristav omadus. Edasi, kooskõlas kohtu poolt arutatavate asjade iseloomuga teostab kohus oma tegevust eriliste õigusnormide järgi, mis reguleerivad kohtuliku arutamise protseduuri. See kohtu tegevuse eriline protsessuaalne vorm moodustab kohtu teise eristava omaduse. Lõpuks, kohtu poolt tsiviil- ja kriminaalasjus tehtud otsustele annab riigivorm erilise autoriteedi, varustab neid erilise jõuga, — seadusjõustunud otsus saab antud asja kohta seaduse jõu, s. t. saab niisama kohustuslikuks ja kuulub vastuvaidlematult täitmisele kui seadus. See on kohtu kolmas omadus. Nendest erilistest kohtu omadustest tuleneb kohtu spetsiaalne erinevus haldusorganitest: 1) haldusorganeile annab valitsus konkreetseid ülesandeid, mida nad peavad täitma, kuid harilikult jätab nende äranägemisele nende ülesannete täitmiseks vajalike abinõude valiku. Nii näiteks NSV Liidu valitsus võib anda ühele või teisele oblasti maavalitsusele ülesande külvata 1924. a. kevadel nii ja nii palju nisu. Kuidas oblasti maavalitsus ja üldse kohalikud võimuorganid täidavad seda ülesannet, jäetakse enamikul juhtudel nende äranägemisele. 1946. a. nad võivad selle ülesande täitmisele asuda hoopis teisiti kui 1947. a. Oblasti mõnes rajoonis nad võivad kasutada külvi ülesande täitmiseks ühtesid vahendeid, teistes teisi.

Kohtule ei anna valitsus mingisuguseid konkreetseid ülesandeid üksikuis nende poolt läbivaadatavais asjus, peale üldise ülesande, teostada õigusemõistmist kooskõlas seadusega. Kuid selle eest viis, kuidas seda üldist ülesannet võib teostada, kogu kohtu tegevuse kord õigusemõistmise teostamisel on ette määratud seadusega. Kohus ei või rakendada ühe asja arutamisel ühte korda, teise analoogilise asja arutamisel teist korda. Kui mõningate asjade kategooriale määratakse eriline kohtuliku arutamise kord, siis ei tehta seda mitte kohtunike äranägemise järgi, kes neid asju aru-

tavad, vaid seaduslikus korras ja seda jällegi mitte üksiku asja jaoks, vaid terve asjade liigi jaoks.

3. Sellest erinevusest kohtu ja haldusorganite vahel järeldub ka eriline kohtu seisukord riikliku mehhanismi süsteemis. Haldusorganid on allutatud kõrgemalseisvaile haldusorganeile. Need kõrgemalseisvad organid konkreetselt ja operatiivselt juhivad alamalseisvate tööd. Nad võivad vahele segada nende ükskõik missuguse ülesande täitmisesse, käskida neid tegutseda antud juhul nii, aga mitte teisiti. Kohtud vastupidi on sõltumatud ja alluvad ainult seadusele. Keegi ei või käskida kohtunikul otsustada üht või teist asja nii või teisiti. Iga konkreetse asja otsustamisel lähtuvad kohtunikud ainult seadusest ja oma õigusteadvusest; iseäranis nõukogude kohtunikud — sotsialistlikust õigusteadvusest.

4. Ülalmainitud eriline kohtu tegevuse kord, ette kindlaks määratud seadusega (kohtuprotsess), kutsub esile terve rea erilisusi kohtu tegevuses. Kohus teeb alati oma otsuse ainult faktide põhjal, mis on tõestatud seaduse poolt kindlaksmääratud korras, kuna haldusorganid võivad tegutseda ükskõik missuguste tõendite alusel, mis nad tunnistavad küllaldasteks. Asja arutamisest kohtus võtavad alati vahetult osa suuremal või vähemal määral asjast huvitatud isikud, kuna selliste isikute osavõtt haldusorganite tegevusest võib esineda, võib aga ka mitte esineda. See asjaolu loob kohtuliku protseduuri puhul asjast osavõtvate isikute õiguste tugevamad tagatised.

5. Kuna kohus otsustab küsimusi õiguse üle, nõuab õiguskorra püsivus ka kohtuotsuste püsivust. Kui kodanike õigustesse puutuvaid küsimusi võiks igasuguste raskusteta piiramatu hulk kordi ümber otsustada, ei võiks arusaadavalt olla mingit kindlat õiguskorda. Sellepärast astub kohtuotsus seadusjõusse, s. o. omandab seadusega võrdse jõu, muutub kohustuslikuks kõigile asutistele, organisatsioonidele ja kodanikele ilma erandita, sealhulgas ka kohtule endale, kes selle otsuse tegi. Kohus, võttes vastu ühe või teise otsuse, ei või seda muuta, välja arvatud tähtsusetud, puhtredaktsioonilised parandused. Seadusjõustunud kohtuotsust võib tühistada või muuta ainult kõrgemalseisev kohus ja seda

ka ainult seaduses määratud põhjuste olemasolul. Vastupidi, haldusorgan alati võib oma otsust uuesti läbi vaadata, kui ta leiab teise, otstarbekohasema abinõu oma ülesande täitmiseks.

§ 4. SOTSIALISTLIKU ÕIGUSEMÕISTMISE LOOMUS JA SELLE ÜLESANDED

1. Õigusemõistmise mõiste. Sõna „õigusemõistmine" täpses mõttes tähendab õiglase kohtu, seadusliku kohtu teostamist. Enamik juriste defineerib õigusemõistmist kui konkreetse juhtumi allutamist ühele või teisele õigusnormile. Sellele lisavad mõned tunnusena kohtu poolt lahendatava õigusnormi rakendamise vaieldavuse: õigusemõistmist defineeritakse kui konkreetses asjas kerkinud vaidluse lahendamist õiguse üle.

Õigusemõistmine on eriline riigi tegutsemise vorm, mis seisneb riikliku sunni kohaldamises õigusnormide rikkujate suhtes, mis põhineb asjade arutamise erilisel korral. Just see eriline kord, mis tagab kõige rohkem asjast huvitatud isikute õigusi, ja kohtuprotsessi kasvatuslik mõju eraldavad õigusemõistmise teistest riikliku tegutsemise vormidest, näiteks riigi valitsemisest (selle sõna kitsamas mõttes) s. o. riigiorganite täideviivast ja korraldavast tegutsemisest.

Igasugusel õigusemõistmisel on alati klassiloomus. Igas klassiühiskonnas (aga, nagu meie teame, kohus eksisteerib ainult klassiühiskonnas) kohtu tegevus kui ka üldse tema riikliku mehhanismi tegevus taotleb valitseva klassi huvide kaitsmist. Nii näiteks kodanliku õigusemõistmise põhiliseks ülesandeks on kaitsta kapitalistlikku eraomandit ja üldse kõiki kodanliku ekspluateerimise tingimusi.

Vastupidi, sotsialistlikul õigusemõistmisel, mis kaitseb töölisklassi ja kõigi töötajate huve, on põhiliseks ülesandek kaitsta sotsialistlikku korda, sotsialistlikku omandit ja kõiki tingimusi, mis tagavad edaspidist sotsialistliku ühiskonna arenemist kommunistlikuks ühiskonnaks.

Sotsialistliku õigusemõistmise mõiste selgitamiseks on vajalik eelnevalt selgitada endale ühest küljest sotsialist-

liku õigusemõistmise ülesandeid ja teisest küljest nende rakendamise meetodeid.

2. Õigusemõistmise ülesanded NSV Liidus. Kohtukorralduse seaduse § 2 kohaselt on sotsialistliku õigusemõistmise ülesandeks kaitsta igasuguste rünnete vastu:

„a) NSV Liidu konstitutsiooniga ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega seatud NSV Liidu ühiskondlikku ja riiklikku korraldust, sotsialistlikku majandussüsteemi ja sotsialistlikku omandit;

b) NSV Liidu kodanikkude poliitilisi, töö-, elamu- ja muid isiklikke ja varalisi õigusi ja huve, mis on tagatud NSV Liidu konstitutsiooniga ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide konstitutsioonidega;

v) riiklikkude asutiste, ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlikkude organisatsioonide õigusi ja seadusega kaitstud huve.

Õigusemõistmise ülesandeks NSV Liidus on nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumata täitmise tagamine kõigi NSV Liidu asutiste, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanikkude poolt."

Tähtsamaks sotsialistliku õigusemõistmise ülesandeks on NSV Liidu ühiskondliku ja riikliku korralduse ning sotsialistliku majandussüsteemi kaitse igasuguste rünnete vastu. Selle ülesande teostamise vormid on mitmesugused. Eelkõige teostatakse seda ülesannet halastamata võitluse teel otseste rahva vaenlastega: spioonidega, diversantidega, reeturitega ja äraandjatega. NSV Liidu konstitutsiooni § 133 osutab, et kodumaa reetmine, vande murdmine, vaenlase poole üleminek, riigi sõjalisele võimsusele kahju tekitamine ja spionaaž on kõige rangemad kuriteod, mille toimepanemise eest karistatakse süüdlasi seaduse täie valjusega. Oma aruandes XVIII partei kongressil kutsus seltsimees Stalin veel kord kõiki nõukogude inimesi mitte kunagi unustama kapitalistlikku ümbruskonda, meeles pidama, et välismaine salaluure saadab meie maale spioone, mõrtsukaid, kahjureid, meeles pidama seda ja kindlustama meie sotsialistlikku salaluuret, abista-

des teda purustada ja välja juurida rahva vaenlasi. See, mida seltsimees Stalin siin räägib sotsialistlikust salaluurest, käib ka nõukogude kohtu kohta sel juhul, kui temal tuleb arutada ülalloeteldud rahvavaenlaste asju. See ülesanne, arusaadavalt, omandas erilise tähtsuse Suure Isamaasõja olukorras, kui fašistlike salakuulajate diversantlik tegevus mitmekordselt suurenes, kuid ta ei kaota oma tähtsust ka rahuajal.

Rünne sotsialistlikule ühiskonnale ja riigile esineb väga tihti ründena tema majanduslikule alusele — sotsialistlikule omandile. 7. augusti 1932. a. seadus määrab, et sotsialistlik omand on püha ja puutumata ning kuulutab kõik selle ründajad rahva vaenlasteks. Sedasama räägib ka NSV Liidu konstitutsiooni § 131.

Ülesandele võidelda sotsialistliku omandi riisujate vastu liitub vahetult ülesanne võidelda spekulatsiooniga. Mitte juhuslikult ei antud spekulatsiooni vastu võitlemise seadus välja 22. augustil 1932. a., s. o. 15 päeva pärast sotsialistliku omandi kaitsmise seaduse väljaandmist. Spekulant ja sotsialistliku omandi riisuja on harilikult teineteisega seotud ja vajavad teineteist. Spekulandile on sotsialistliku omandi riisuja vajalik selleks, et saada temalt spekulatsiooniks vajalikke kaupu; sotsialistliku omandi riisujale on spekulant vajalik selleks, et tema kaudu müüa varastatut. Spekulatsiooni asja läbivaatamisel on kohtul eriti tähtis ülesanne — osata eraldada tõelist spekulatsiooni sellega sarnanevast tegevusest, mil on täiesti teine ühiskondlik tähendus. Meie kohtuorganite praktikas on olnud terve rida juhtumeid, kus kohus mõistis süüdi spekulatsioonis töötajaid, tihti rindel olevate punaarmeelaste naisi neile kuuluvate isiklikkude asjade müügi eest turul. On arusaadav, et sellised otsused ei toonud muud midagi kui suurimat poliitilist kahju. Spekulantide asjad, nagu üldse kriminaalasjad, selle jaoks antaksegi kohtusse, et kohus asja lahendamisel oskaks paljastada tõelist spekulanti ja riisujat, kelle kuritegelik tegevus õõnestab sotsialistliku majanduse aluseid.

Meie ühiskondliku ja riikliku korra kaitse igasuguste rünnete vastu seisneb samuti võitluses kõigi nendega, kes

õõnestavad sotsialistlikku distsipliini ja nõrgestavad meie armee ja tagala organiseeritust. Raudne distsipliin ja range kord on ka rahuajal sotsialismi ülesehitamise edu tingimuseks. Juba 1918. a. kirjutas Lenin artikli „Nõukogude võimu järjekordseist ülesandeist" esialgses visandis, iseloomustades alles loodud nõukogude kohtu ülesandeid: „Uus kohus oli vajalik kõigepealt võitluseks ekspluataatorite vastu, kes püüdsid restaureerida oma ülevõimu või kaitsta oma privileege, või salaja läbi tirida, hankida pettusega nende privileegide üht või teist osakest. Kuid kohtutel, kui nad tõeliselt on organiseeritud nõukogude asutiste põhimõttel, lasub peale selle teine, veel tähtsam ülesanne. See on — ülesanne tagada töörahva distsipliini ja enesedistsipliini kõige karmimat pidamist. Me oleksime naeruväärsed utopistid, kui kujutleksime, et selline ülesanne on teostatav teisel päeval pärast kodanliku võimu langemist, s. t. kapitalismist sotsialismi ülemineku esimesel staadiumil, või — ilma sundimiseta. Ilma sundimiseta pole selline ülesanne hoopiski teostatav. Meil on vaja riiki, meil on vaja sundimist. Proletaarse riigi organiks, kes teostab säärast sundimist, peavad olema nõukogude kohtud."[1]

Töödistsipliini kindlustamisel tagalas, vabrikuis, tehaseis, kolhoosides ja sovhoosides oli samuti suur tähtsus meie edule võitluses fašismiga.

Praegu, millal sõda lõppes NSV Liidu ja tema liitlaste hiilgava võiduga, säilitab töödistsipliini kindlustamise ülesanne uutes olukordades täiesti oma tähtsuse. Sellepärast moodustab võitlus sotsialistliku distsipliini rikkujatega, sotsialismi ülesehitamise desorganiseerijatega sotsialistliku õigusemõistmise erilise tähtsa ülesande.

Ülesanne kaitsta sotsialistlikku ühiskonda riigis igasuguste rünnete eest sisaldab endas ka ülesande võidelda üldse kriminaalkuritegevusega, kõikide tapmiste, varguste, huligaansuste jne. juhtudega. Järgnevaks sotsialistliku õigusemõistmise ülesandeks on kodanike õiguste kaitse. Sotsialismi puhul kodanike õiguste kaitse ühest küljest ja ühiskonna ja riigi kaitse teisest kül-

[1] Ленин, Соч., т. XXII, стр. 424.

jest ei räägi teineteisele vastu, nagu see leiab aset kapitalismi puhul. Sotsialistlik riik on huvitatud sellest, et tema kodanike õigused oleksid rangelt alal hoitud. Seltsimees Stalin on korduvalt alla kriipsutanud üksikisiku ja ühiskonna huvide ühtsust sotsialismi puhul. Sellepärast on nõukogude kodanike õiguste kaitsel esmajärguline tähtsus kohtu tegevusel.

Seda ülesannet teostab sotsialistlik kohus kahesuguses vormis: esiteks, kodanike vaheliste varaliste vaidluste lahendamise teel (s. o. tsiviilkohtupidamise korras) ja teiseks, isikute karistamise teel, kes on süüdi kuritahtlikus kodanike õiguste rikkumises, s. t. kriminaalkohtupidamise korras.

Kolmandaks sotsialistliku õigusemõistmise ülesandeks on, nagu oli mainitud ülalpool, riiklikkude asutiste, ettevõtete, kolhooside, kooperatiivsete ja teiste ühiskondlikkude organisatsioonide õiguste ja seaduslike huvide kaitse. Sotsialistlikus ühiskonnas on lubamata ametkondsete, kohalikkude ja nendesarnaste grupiliste huvide vastastamine riigi üldistele huvidele. Katsed kaitsta oma ettevõtte, oma kolhoosi jne. huve sotsialistliku riigi huvide arvel on lubamatud. Nõukogude kohus peab andma otsustava vastulöögi kõigile selliseile katseile. Igakord, kui nõukogude kohtu ees seisab ühe või teise asutise, ettevõtte või organisatsiooni õiguste kaitse küsimus, peab kohus kindlaks tegema, kas antud huvi kuulub „seadusega kaitstud huvide" hulka, s. o. kas ta vastab kogu sotsialistliku riigi huvidele tervikus ja ainult sellel juhul, kui selline kooskõla on ilmne, peab kohus võtma selle huvi oma kaitse alla. Asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide õiguste ja huvide kaitset, samuti kui ka nõukogude kodanike õiguste ja huvide kaitset teostatakse kohtu poolt nii tsiviil- kui ka kriminaalkohtupidamise korras.

Lõpuks on sotsialistliku õigusemõistmise ülesandeks tagada nõukogude seaduste täpset ja kõrvalekaldumatut täitmist NSV Liidu kõigi asutiste, organisatsioonide, ametiisikute ja kodanike poolt. See ülesanne ei ole midagi erinevat ülalloeteldud sotsia-

listliku õigusemõistmise ülesannetest: igasugune rünne sotsialistliku ühiskonna ja riigi huvidele, kodanike, asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide õigustele ja huvidele, millest räägitakse Kohtukorralduse seaduse § 2, on alati ebaseaduslik. Sundides seaduse rikkujaid nende kohustusi täpselt täitma, karistades kõiki, kes laskuvad seaduse kuritegelikule rikkumisele, taotleb nõukogude kohus seaduse austamise tugevnemist kõigi nõukogude kodanike keskel. NSV Liidu konstitutsiooni § 139 näitab spetsiaalselt, et seaduste täitmine on üks põhilisemaid nõukogude kodanike kohuseid. Õigusemõistmise teostamine on tähtsaim tagatis nõukogude seaduslikkuse silmaspidamiseks. On arusaadav, et see ülesanne võib olla täidetud ainult kohtu enda poolt seadusest rangelt kinnipidamise tingimustes. Kui kohus ise rikub seadust, siis on arusaadav, et ta mitte ainult ei saa sisendada kodanikele seaduse austamist, vaid õõnestab sotsialistliku seaduslikkuse aluseid.

3. Sotsialistliku õigusemõistmise teostamise meetodid. Kohtukorralduse seaduse § 4 iseloomustab järgmiselt sotsialistliku õigusemõistmise teostamise meetodeid: „Kohtud teostavad NSV Liidus käesoleva seaduse § 2 tähendatud ülesandeid: a) kohtuistungitel kriminaalasjade arutamisega ja seaduses ettenähtud karistusvahendite kohaldamisega kodumaa reetjatele, kahjuritele, sotsialistliku omandi riisujatele ja teistele rahvavaenlastele, samuti ka röövijatele, varastele, huligaanidele ja muudele kurjategijatele; b) kohtuistungil kodanikkude, riiklikkude asutiste, ettevõtete, kolhooside ja teiste ühiskondlikkude organisatsioonide õigusi ja huvisid puudutavate vaidlusasjade arutamisega ja lahendamisega."

Sel kombel seadus määrab nõukogude kohtu sotsialistliku õigusemõistmise ülesannete teostamise kaks põhilist meetodit: 1) kriminaalasjade arutamine ja kurjategijate karistamine (kriminaalkohtupidamine) ja 2) tsiviilasjade arutamine ja vaidluste lahendamine, mis puudutavad ükskõik kelle õigusi (tsiviilkohtupidamine). Kummalgi neist kahest nõukogude kohtu tegevusalast on oma spetsiifilised iseärasused, mida üksikasjaliselt õpitakse tundma kriminaal- ja tsiviilprotsessi kursustes. Kuid sõltumata nendest

iseärasustest on kogu kohtu tegevuses ühiseid jooni nii kriminaal- kui ka tsiviilasjades, mille selgitamata jätmisega ei saa õieti aru sotsialistliku õigusemõistmise loomusest.

Oluliseks momendiks kohtu tegevuses on asjade *arutamine*, s. t. seaduslikus korras määratud täpne ja põhjalik faktiliste asjaolude uurimine asjast huvitatud isikute vahetul osavõtul ning nende asjaolude hindamine sotsialistliku õiguse ja kohtunikkude sotsialistliku õigusteadvuse põhjal.

Kohtulik asja arutamine on aluseks *kohtuotsusele*, s. o. asjasse puutuva olulise asjaolu konstateerimiseks, kas antud juhul leidis aset õiguserikkumine ja missugune nimelt. Esimesel juhul, s. o. kui õiguserikkumise fakt on kohtu poolt kindlaks tehtud, rakendab kohus õiguserikkujale üht või teist riikliku sunni vormi: karistust — kriminaalasjades, kohustuste sunnikorras täitmist tsiviilasjus. Kui aga kohus konstateerib, et antud juhul ei esine õiguserikkumist, siis kohtu tegevus antud asjas sellega lõpeb; kui jutt on kriminaalasjast, teeb kohus õigeksmõistva otsuse; kui jutt on tsiviilasjast, jätab kohus otsusega hagi rahuldamata.

Need mõlemad kohtu tegevuse elemendid — kohtulik arutamine ja kohtuotsus — on lahutamata seotud teineteisega. Kohtuotsus, mis ei põhine kohtulikule arutamisele, ei oleks õigusemõistmise teostamine. Kohtuliku arutamise peamiseks eesmärgiks on anda kohtule materjali põhjendatud kohtuotsuse tegemiseks. Kuid selle kõrval on kohtulikul arutamisel ka iseseisev tähendus. Valdav enamik asju arutatakse nõukogude kohtus avalikult, s. o. publiku juuresolekul. See annab kohtuliku arutamise protsessile iseendast suure kasvatusliku tähtsuse. Ühe kohtuasja puhul, mis puudutas isikuid, kes olid süüdlased teenistuslikus venitamises, Lenin kirjutas: „... Põhimõtte seisukohalt ei tohi seesuguseid asju jätta bürokraatliku asutise piiridesse, vaid tuleb välja tuua avalikku kohtusse, mitte niipalju karmi karistuse (võib olla piisab noomitusest), kui avaliku teatavaks tegemise pärast ning üldse veendumuse purustamiseks, nagu jäetaks süüalune karistamata."[1] Sel

[1] Ленин, Соч., т. XXIX, стр. 412.

kombel nägi Lenin selles juhus peamisena mitte neid riikliku sunni määrasid, mis võetakse tarvitusele kohtuliku arutamise põhjal, vaid selle asja arutamise protseduuri ennast.

Ülalmärgitud sotsialistliku õigusemõistmise teostamise meetodil on sel kombel suur kasvatuslik tähtsus. Kohtu kasvatuslik osa on kahesugune: ühest küljest kohus kasvatab seda isikut, kelle suhtes tema rakendab riiklikku sundi. Kurjategija karistamisel (välja arvatud need juhud, kui karistusmääraks on mahalaskmine) kohus mitte ainult ei karista, vaid ka kasvatab seda kurjategijat. Sundides tsiviilkohtupidamise korras vastutusele võetud isikut, kes ei täida oma kohustusi, neid kohustusi täitma (näiteks alimentide mittemaksja sundimine alimente maksma), avaldab kohus temale samuti vastavat kasvatuslikku mõju.

Kuid kohtu kasvatuslik osa väljendub ka teises suhtes. Nagu näidatud Kohtukorralduse seaduse § 3 teises lõikes, „kohus kasvatab kogu oma tegevusega NSV Liidu kodanikke kodumaa- ja sotsialismi truuduse vaimus, nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumata täitmise, sotsialistlikku omandisse hoolitsevalt suhtumise, töödistsipliini, riiklikku ja ühiskondlikku kohusesse ausalt suhtumise ja sotsialistliku kooselu juhiseist lugupidamise vaimus." Jutt on nii viisi kohtuprotsessi kasvatuslikust mõjust kõigile kodanikele, isegi neile, kes ei võta kohtus vahetult osa arutatavast asjast, kuid ühel või teisel viisil saavad teada kohtuprotsessist ja kohtuotsusest. Seepärast peab kohtu tegevus olema nii organiseeritud, et võimalikult laialdased töötajate ringid oleksid informeeritud sellest tegevusest. Kui kohtuotsusest keegi midagi ei tea, välja arvatud kohtunikud ja vahetult asjast osavõtnud isikud, ei saavuta kohtuprotsess ülalmainitud suurt kasvatuslikku efekti.

Sotsialistliku õigusemõistmise teostamise meetodeil pole sel viisil ainukeseks eesmärgiks mitte ainult tagada kõige õigemat ja põhjendatumat kohtuotsust, vaid samuti ka saavutada kõige suuremat kohtuprotsessi kasvatuslikku efekti. Seda massilist kasvatuslikku efekti ei saavutata iseenesest. Kohus peab hoolitsema selle eest, et tema tegevus saaks teatavaks võimalikult suurele töötajate hulgale. Selle ees-

märgi saavutamiseks kohtuistung (väheste eranditega) toimub avalikult; suure poliitilise tähtsusega asjades sõidab kohus asja arutamiseks kas ettevõttesse, sõjaväeossa, kolhoosi jne., kes vahetult on huvitatud antud asja käigust. Kohtu töötajad esinevad töötajate koosolekuil ettekannetega kohtu tegevusest jne.

Teades sotsialistliku õigusemõistmise teostamise ülesandeid ja ja meetodeid võime nüüd seda mõistet täielikumalt defineerida: sotsialistlik õigusemõistmine on nõukogude kohtu tegevus, mis on suunatud ülesannete täitmisele, mis on näidatud Kohtukorralduse seaduse § 2, kohtuistungeil tsiviil- ja kriminaalasjade arutamise teel seaduses ettenähtud korras, nende asjade lahendamise teel seaduse ja kohtunike sotsialistliku õigusteadvuse põhjal ning riikliku sunni rakendamisega õiguserikkujaile.

§ 5. SOTSIALISTLIK SEADUSLIKKUS JA NÕUKOGUDE KOHUS

Marx, Engels, Lenin ja Stalin seaduslikkusest. Sotsialistlik seaduslikkus — see on kõikide NSV Liidu asutiste, ametiisikute ja kodanike poolt nõukogude võimu seaduste kindel silmaspidamine. Kogu nõukogude kohtu tegevus areneb kogu NSV Liidu ühtse sotsialistliku seaduslikkuse alusel.

Ekspluataatorlikes riikides oli seadus alati rõhumise vahendiks. „Orjuse ajal lubas „seadus" orjapidajail orje tappa.Feodaalkorra ajal lubas „seadus" feodaalhärradel pärisorje „ainult" müüa. Kapitalistliku korra ajal lubab „seadus" jätta töörahvast „ainult" tööpuudust ja pauperiseerumist kannatama, määrata nad laostumisele ja näljasurma."[1]

---

[1] Stalin, Leninismi küsimusi. Tallinn, 1945, lk. 364.

Kodanlik õigusteadus püüdis luua erilist seaduslikkuse kultust, ta proklameeris loosungit, et õigus — see on mingi kõrgem iseseisev jõud, millele peab ka riik ise alluma.

Tõeliselt aga oli kodanlik õigus, nagu määravad Marx ja Engels „Kommunistlikus manifestis," vaid „seaduseks tõstetud" kodanluse tahe, tahe, mille sisu määratakse kodanluse olemasolu materiaalsete tingimustega. Kodanlus jutlustas seaduse pühaduse ideed ainult seepärast, et see väljendas tema tahet.

„Muidugi, kodanlusele on seadus püha," kirjutas Engels, „sest see on tema enese võimu vili ja on antud tema nõusolekul tema enese ja ta huvide kaitseks. Ta teab ülihästi, et kui mingisugune üksik seadus osutubki temale kahjulikuks, siis üldiselt on seadusandlus suunatud tema huvide kaitsmisele. Ta teab kõigepealt, et seaduse pühadus, ühiskonna ühe osa aktiivse ja teise osa passiivse tahteavaldusega seatud korra puutumatus on tema sotsiaalse seisundi kindlamaks tõeks.

Inglise kodanlusele on seadus püha seetõttu, et temas, nagu oma jumalaski, ta leiab iseenese. Seepärast politseiniku nui, mis tõeliselt on ju kodanluse nui, avaldabki temale säärast hämmastavalt rahustavat mõju. Kuid seda ei või kaugeltki öelda tööliste kohta. Tööline teab liiga hästi ja on liigagi sageli tegelikult kogenud, et seadus on tema jaoks piits, mis punutud kodanluse poolt, ja teeb seetõttu temaga tegemist ainult siis, kui teda selleks sunnitakse."[1]

Kodanlik seadus kaitseb kodanluse ülevõimu. Kodanlik seadus kaitseb kapitalistide eraomandit, kodanliku ekspluateerimise alust. Kõigi võrdsuse maski all seaduse ees kaitseb kodanlik seadus omaniku õigusi, jättes abita varatud.

Kuid töölisklassi teadlikkuse ja organiseerumise kasvamisega kujuneb selline olukord, milles proletariaadil osaliselt õnnestub kasutada kodanlikku seadust oma huvides. Nii näiteks õnnestus mäetööliste streigi ajal Inglismaal 1844. a. söekaevurite ühingu volinikul seadusele toetudes

[1] Маркс и Энгельс, Собр. соч., т. III, стр. 508—509.

sageli paralüseerida kaevandusomanike omavolilisi tööliste vastu suunatud tegusid.

Kui kodanlikes riikides klassivõitlus teravnes ja riigivõimu käsutasid reaktsioonilised kapitalistlikud klikid, kes püüdsid maha suruda tööliste vastuhakku survele ja ekspluateerimisele — kaotas kodanlik seaduslikkus oma tähenduse ja esiplaanile tulid otsesed terroristlikud arveõiendamise meetodid. Sellist nähet oli tähele pandud imperialismi epohhil ja pannakse tähele mitmesugustes riikides igasugustes tingimustes.

„Kodanluse poolt loodud seaduslikkuse kasutamise epohh," kirjutas Lenin 1910. a. artiklis „Kaks maailma", „v a h e t u b suurimate revolutsiooniliste lahingute epohhiga, kusjuures need lahingud o n s i s u l i s e l t kogu kodanliku seaduslikkuse, k o g u kodanliku korra purustamine, v o r m i l t aga peavad algama (ja algavadki) kodanluse abitute jõupingutustega, kes katsub vabaneda omaenese loodud ja temale talumatuks muutunud seaduslikkusest."[1]

See kodanluse seaduslikkuse purustamine viidi äärmusteni fašismi valitsemise ajal Saksamaal, Itaalias ja teistes maades.

Sotsialistlikus riigis on seaduslikkusel teine loomus, teine sisu kui kodanlikes riikides. Sotsialistlikus riigis muutub seadus esmakordselt rahva tõelise tahte väljenduseks.

Sotsialistlik seaduslikkus on üks töölisklassi diktatuuri teostamise meetodeid. Sellest järeldub tingimusteta kohustus kõrvalekaldumatult nõukogude seadusi täita kõigi riiklike asutiste, ühiskondlikkude organisatsioonide, ametiisikute ja NSV Liidu kodanike poolt.

Seepärast on seaduste täpse täitmise järelevalve funktsioon pandud stalinliku konstitutsiooniga mitte mõnele administratiivsele ametkonnale, nagu see tavaliselt esineb kodanlikes riikides, vaid väljaspool ametkondi olevale organile — NSV Liidu peaprokurörile, kes allub vahetult kõrgemale võimuorganile — NSV Liidu Ülemnõukogule.

---

[1] Ленин, Соч., т. XIV, стр. 381.

§ 6. SOTSIALISTLIK SEADUSLIKKUS SOTSIALISMI ÜLESEHITUSE MITMESUGUSTEL ARENEMISJÄRKUDEL

1. Juba esimene dekreet võimu kohta, kirjutatud Lenini poolt kohe pärast Oktoobrirevolutsiooni võitu, sisaldas järgmised sõnad: „Nõukogu avaldab veendumust, et linna töölised, liidus kehvima talupoegkonnaga, ilmutavad vankumatut seltsimehelikku distsipliini, loovad kõige rangema revolutsioonilise korra, mis on vajalik sotsialismi võiduks." [1]

Novembris 1918. a., s. o. üks aasta pärast Oktoobrirevolutsiooni, võttis VI ülevenemaaline erakorraline nõukogude kongress vastu erimääruse revolutsioonilise seaduslikkuse kohta, mille redigeerimisest võttis osa V. I. Lenin.

„Üheaastase revolutsioonilise võitluse vältel," öeldi selles määruses, „töötas vene töölisklass välja aluse Vene Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi seadustele, mille täpne täitmine on vajalik tööliste ja talupoegade võimu edaspidiseks arenemiseks ja kindlustuseks Venemaal. Teisest küljest kontrrevolutsiooniliste vandeseltside lakkamatud katsed ja sõda, mille imperialistid on vene töölistele ja talupoegadele peale sundinud, teevad mõningail juhtudel paratamatuks vahendite tarvituselevõtu, mida kehtivais seadustes pole ette nähtud või mis sellest kõrvale kalduvad.

Lähtudes sellest, VI ülevenemaaline erakorraline kongress määras:

„1) Üles kutsuda kõiki vabariigi kodanikke, nõukogude võimu kõiki organeid ja kõiki ametiisikuid Vene Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi seaduste, keskvõimu poolt antud või antavate määruste, seaduste ja korralduste kõige rangemale täitmisele.

2) Edaspidiseks kindlaks määrata, et vahendid, mis kalduvad kõrvale Vene Sotsialistliku Föderatiivse Nõukogude Vabariigi seadustest või mis ületavad nende piire, on lubatud ainult sel juhul, kui neid on põhjustanud kodusõja ja kontrrevolutsioonivastase võitluse erakorralised tingimu-

[1] Ленин, Соч., т. XXII, стр. 6.

sed. Igal antud juhul peab selletaoliste vahendite rakendamine toimuma:

a) seaduse piiride ületamist nõudvate tingimuste olemasolu täpse formaalse tuvastamisega vastava nõukogude asutise või ametiisiku poolt;

b) sellekohase kirjaliku teadaande viivitamatu saatmisega Rahvakomissaride Nõukogule, ärakirjaga kohalikele ja asjast huvitatud võimudele" (VSKK 1918, nr. 90).

Saates selle määruse kõigile kolleegiumi liikmeile ja kõigi rahvakomissariaatide rahvakomissaridele, Lenin kirjutas: „Saates käesolevaga brošüüri: „Täitke nõukogude vabariigi seadusi" juhin tähelepanu selles trükitud s e a d u s e l e, mis on välja antud nõukogude VI ülevenemaalise kongressi poolt. Meenutan selle seaduse täitmise tingimatut vajalikkust." [1]

Kirjas töölistele ja talupoegadele Koltšaki üle võidu saavutamise puhul 1919. a. kirjutas Lenin: „Kõige väiksem seadusevastasus, nõukogude korra kõige väiksem rikkumine on juba a u k, mida töörahva vaenlased viivitamata ära kasutavad."[2]

Lenin kutsus töölisi ja talupoegi „pühalikult" täitma nõukogude võimu seadusi.

1921. a. kõne kavas, mida ta tahtis pidada II ülevenemaalisel poliitharidustööliste kongressil, Lenin kirjutas: „Seaduslikkuse tõstmine... õpetada seaduslikkuse eest k u l t u u r s e l t võitlema, mitte põrmugi unustades seaduslikkuse piire revolutsioonis. Pahe pole mitte selles nüüd, vaid seadusvastasuste m ä ä r a t u s u u r e s h u l g a s." [3]

Nõukogude seaduste valju täitmise vajadusele on korduvalt osutanud seltsimees Stalin. Nõukogude Liidu majandusliku seisundi kohta käivas aruandes, esitatud tema poolt ÜK(b)P Leningradi organisatsiooni aktiivi koosolekul 13. aprillil 1926. a., seltsimees Stalin, meenutades seda, et parteitud majandustegelased suhtuvad seaduste nõudmis-

---

1 VIII Ленинский сборник, стр. 19.
2 Ленин, Соч., т. XXIV, стр. 434.
3 Ленин, Соч., т. XXVII, стр. 35.

tesse ettevaatlikumalt ja tagasihoidlikumalt kui kommunistid, ütles: „Seletub see võib-olla sellega, et kommunist mõnikord loeb seadusi, riiki jt. sääraseid asju perekonnaasjadeks. Nimelt selletõttu ei võta mõnel kommunistil palju vaeva astuda sea moodi (vabandage, seltsimehed, väljenduse eest) riigi aeda ja lõhmida seal või näidata oma heldust riigi arvel." [1]

Partei XVII kongressil esitatud aruandes, rääkides inimeste valikust, peatus seltsimees Stalin eriti nende tööliste iseloomustamisel, kes pidurdavad meie tööd: „Üks neist töötajate tüüpidest," rääkis ta, „on inimesed, kellel on minevikus teatavaid teeneid, inimesed, kes on muutunud suurteks härradeks, inimesed, kes arvavad, et partei ja nõukogude seadused pole kirjutatud nende, vaid lollide jaoks... Mis teha niisuguste töötajatega? Nad tuleb kõhklemata tagandada juhtivatelt kohtadelt, hoolimata nende teenetest minevikus." [2]

Sel kombel on sotsialistlikus riigis seaduslikkus kui sotsialistliku ülesehituse meetod etendanud alati esmajärgulist osa ja olnud alati eriti nõukogude kohtu tegevuse aluseks. Nii oma vormilt kui oma sisult on revolutsiooniline seaduslikkus meil alati olnud sotsialistlik ja põhimõtteliselt vastandlik kodanlikule seaduslikkusele; sotsialistlik seaduslikkus on kaitsnud eelkõige nõukogude võimu, töötajate võimu — esimene ja põhimine tingimus sotsialistliku ühiskonna ehitamiseks. Sotsialistlik seaduslikkus on alati kaitsnud töötava rahva poliitilisi, isiklikke ja varalisi õigusi, sel ajal kui kodanlik seaduslikkus faktiliselt tagas seaduse kaitset ainult omanikule. Revolutsioonilise sotsialistliku seaduslikkuse konkreetne sisu muutus olenevalt sellest, kuidas muutus see ajalooline olukord, milles partei ja nõukogude võim teostasid sotsialismi ülesehitust.

Kodusõja perioodil oli sotsialistliku seaduslikkuse põhiülesandeks kindlustada võitu interventide ja valgekaartlaste üle. Dekreedid altkäemaksu võtmise vastu võitlemise, spekulatsiooni vastu võitlemise, hädakella löömise, punase

[1] О хозяйственном положении Советского Союза, Партиздат, стр. 16.
[2] Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 424—425.

terrori, Tšeka organiseerimise ja revolutsiooniliste tribunalide jne. kohta taotlesid eelkõige eesmärki kindlustada võitu relvastatud võitluses kontrrevolutsiooniga. Kuid selle perioodi revolutsioonilise seaduslikkuse sisu ei ammendu sellega veel kaugeltki. Sellesse perioodi kuuluvad ka seesugused seadusandlikud aktid, nagu esimene tööseaduste koodeks, nagu kiriku riigist lahutamise dekreet, nagu rida dekreete pankade, transpordi ja tööstusettevõtete natsionaliseerimise kohta, mis panid aluse sotsialistlikule majandusele, dekreet maast, mis pani aluse sotsialistliku põllumajanduse arenemisele, ja rida teisi tähtsaimaid seadusandlikke akte, mis asetasid esimesed kivid sotsialismi vundamenti, luues töörahva õiguste uusi tagatisi ja teostades elukonna ja kultuuri revolutsiooni.

2. Pärast seda, kui relvastatud kontrrevolutsioon sai kodusõjas täielikult lüüa, sai sotsialistliku seaduslikkuse põhiülesandeks nepi edu tagamine. „Uue majanduspoliitika esimese perioodi revolutsiooniline seaduslikkus," rääkis seltsimees Stalin ÜK(b)P KK ja KKK jaanuarikuu pleenumil 1933. a., „oli oma teravikuga suunatud peamiselt sõjakommunismi äärmuste vastu, „ebaseaduslike" konfiskatsioonide ja maksude vastu. See kindlustas eraomanikule, üksiktalunikule, kapitalistile tema omandi säilitamise tingimusel, et nad kõige rangemalt kinni peavad nõukogude seadustest." [1]

See formuleering tuleneb vahetult nepi definitsioonist endast, mille andis seltsimees Stalin partei XIV kongressil: „Uus majanduspoliitika on proletaarse riigi eriline poliitika, arvestatud kapitalismi sallimiseks, kui komandopunktid on proletaarse riigi käes, arvestatud kapitalistlike ja sotsialistlike elementide võitluseks, arvestatud sotsialistlike elementide kasvatamiseks kapitalistlike elementide kahjuks, arvestatud sotsialistlike elementide võiduks kapitalistlike elementide üle, arvestatud klasside hävitamiseks, sotsialistliku majanduse vundamendi ehitamiseks." [2]

---

[1] Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn 1945, lk. 348.
[2] Stalin, Leninismi küsimusi, 6. väljaanne, lk. 341.

Kapitalistlikud suhted on sallitavad ja seetõttu on revolutsioonilise seaduslikkuse ülesanne kindlustada „eraperemehele, üksiktalupidajale, kapitalistile" nende varanduse puutumatust. Kuid kapitalistlikud suhted on sallitavad esiteks „komandopunktide proletaarse riigi käes oleku puhul" ja teiseks mitte nende kapitalistlike suhete alalhoidmiseks ja kindlustamiseks, vaid vastupidi, nende ületamiseks ja asendamiseks sotsialistlike suhetega. Seetõttu ei seisnenud revolutsioonilise seaduslikkuse ülesanne mitte „eraperemehe, üksiktalupoja, kapitalisti" varanduse tingimatus kaitsmises, vaid ainult „nende poolt nõukogude seaduste kõige valjema täitmise tingimusel", s. t. seni, kui selle varanduse kasutamine kapitalisti poolt on kooskõlas sotsialismi ülesehitamise selle põhieesmärgiga, milleks võeti tarvitusele nep.

Nii pidi revolutsiooniline seaduslikkus ühelt poolt „eraperemeest, üksiktalupoega, kapitalisti" kaitsma „ebaseaduslike" sundvõttude vastu, teiselt poolt aga — kaitsma komandopunkte kapitalistlike elementide vastu, teostama nende elementide piiramise ja väljasurumise poliitikat.

3. Kogu rindel areneva sotsialistliku pealetungi perioodil tõusis sotsialistlik seaduslikkus uuele kõrgemale astmele.

Võitlus kahjurlusega tööstuses ja transpordis, kulakluse ja ta agentuuri terroristlike rünnetega küla aktiivi vastu, riiklike ülesannete täitmise kulakliku sabotaažiga, kariloomade ja muu kolhoosivaranduse kahjurliku hävitamisega, võitlus bürokratismiga ja üksikute kohalike võimuorganite poolt lubatavate liialdamistega, administreerimisega kollektiviseerimise teostamisel, ebaseaduslike konfiskeerimistega, läbiotsimistega, areteerimistega jne., — säärased olid sotsialistliku seaduslikkuse eest võitlemise põhivormid põllumajanduse kollektiviseerimise eest võitlemise perioodil.

4. Sotsialistliku pealetungi võidurikas lõpuleviimine avas uue etapi sotsialistliku seaduslikkuse arenemises.

Sellele momendile on iseloomustavaks rida seadusandlikke akte 1932. a., kui sotsialistliku pealetungi edu nii linnas kui ka maal juba täielikult selgines, kui leninlik küsi-

mus „kes keda?" oli NSV Liidu piirides põhijoontes juba lahendatud.

Need seadused määrasid täpselt kindlaks kolhooside, kolhoosnikute ja töötavate üksiktalupoegade kõigutamatud õigused nende põllumajanduslikule toodangule, mis üle jääb pärast nende kohustuste täitmist riigi suhtes, tagasid neile võimaluse seda toodangut vabalt turul müüa. Need seadused panid kehtima töörahva isikliku omandi kaitse, mis on nüüd fikseeritud stalinlikus konstitutsioonis. Kuid ühtlasi kõrvaldasid needsamad seadused täiesti selgesti võimaluse kasutada eraomandit ekspluateerimise eesmärgil. 1932. a. 20. mai seaduse § 10 propageeris: „Mitte võimaldada erakauplejail magasinide ja poodide avamist ning igati välja juurida ülesostjaid ja spekulante, kes tööliste ja talupoegade arvel püüavad kasu saada."

Järgnevaks sammuks sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamise ja arendamise suunas on NSVL KTK ja RKN-i määrus 25. juunist 1932. a. „Revolutsioonilisest seaduslikkusest" (LSKK 1932, nr. 50, art. 208), mis väljendas selgesti revolutsioonilise seaduslikkuse kogu tähtsust sotsialistliku ülesehitamise võidurikka arenemise tingimustes.

„Märkides prokuratuuri organisatsiooni kümneaastast kestust," öeldi selles määruses „ja selle perioodi kestel NSV Liidu revolutsioonilise seaduslikkuse kindlustamise asjas saavutatud edu ning seda, et revolutsiooniline seaduslikkus on tähtsamaid vahendeid proletariaadi diktatuuri kindlustamisel, tööliste ja töötavate talupoegade huvide kaitsmisel ja võitluses töörahva klassivaenlaste (kulakluse, ülesostjate-spekulantide, kodanlike kahjurite) ja nende kontrrevolutsioonilise poliitilise agentuuri vastu — juhivad NSVL KTK ja RKN eriti tähelepanu ikka veel suurearvulistele revolutsioonilise seaduslikkuse rikkumistele ametiisikute poolt ja väänamistele tema teostamise praktikas, eriti maal."

Revolutsioonilise seaduslikkuse edaspidise kindlustamise eesmärgil teeb 1932. a. 25. juuni määrus ettepaneku teostada rida korraldusvõtteid, mis on suunatud võitlemiseks administratiivse omavoli, ebaseaduslike läbiotsimiste,

areteerimiste ja konfiskeerimiste, bürokratismi ja töörahva kaebuste läbivaatamise puhul toimuva venitamise vastu.

1932. a. 25. juuni seadlusele järgnes vahetult terve rida teisi seadusi, mis täitsid meie sotsialistlikku õigust üha rikkama sisuga, põhimõtteliselt erinevaga sellest, millega on täidetud kodanlike riikide mitmekesised seadustekogud.

Nende seaduste hulgas seisab esikohal 1932. a. 7. augusti seadus „Riiklike ettevõtete, kolhooside ja kooperatsioonide varanduste kaitse ja ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kindlustamise kohta" (LSKK 1932, nr. 62, art. 360), mis kuulutas ühiskondliku omandi nõukogude korra pühaks ja puutumatuks aluseks. Esmakordselt pärast seda, kui loodi riik ja hakati andma seadusi, kuulutas see seadus kogu maailmale, et mitte kitsas omakasupüüdlik isiklik huvi ei kujuta enesest seda tsementi, mis seob vankumatut kantsi, tõeliselt vaba inimühiskonda, vaid selle vaba ühiskonna iga kodaniku ustavus ühisele asjale, iga kodaniku kui ühtse suure kollektiivi liikme õigus kõigile rikkustele, mis kuuluvad sellele kollektiivile. Just seetõttu ütles seltsimees Stalin 7. augusti seaduse kohta, et see seadus on meie revolutsioonilise seaduslikkuse alus.

UK(b)P KK ja KKK jaanuarikuu pleenumil 1933. a. defineeris seltsimees Stalin selle perioodi revolutsioonilist seaduslikkust, mis peegeldus partei ja nõukogude võimu juhtivate organite ülalloeteldud määrustes, kui oluliselt erinevat nepi esimese perioodi revolutsioonilisest seaduslikkusest.

„Meie aja revolutsiooniline seaduslikkus pole oma teravikuga suunatud mitte sõjakommunismi äärmuste vastu, mida juba ammu pole looduses olemas, vaid huligaanide ja ühiskondliku omandi riisujate vastu."

Viisteist päeva pärast 7. augusti 1932 aasta seaduse kehtestamist kehtestati 22. augusti 1932. a. seadus võitlusest spekulatsiooni vastu. Spekulatsioon samuti kui sotsialistliku omandi riisumine oli üks purustatud ekspluataatorlike klasside jäänuste klassivõitluse vahend sotsialismi vastu. „Ei tohi unustada," rääkis sm. Võšinski, „et meie klassivaenlaste käes etendab spekulatsioon nii meie majanduse kui ka meie aparaadi desorganiseerimise ühe kõige

teravama vahendi osa (ametiisikute koostöö spekulantidega, altkäemaksu võtmine, varade pillamine jne.)." [1]

8. juunil 1934. a. oli antud seadus „Kodumaa reetmise kohta", mis määras raskeid karistusi selle suurima kuriteo eest. Purukslöödud kontrrevolutsioonilised elemendid juba siis, kaotanud sisemaal viimase toe viimse ekspluataatorliku klassi — kulakluse näol, kes oli edukalt likvideeritud nõukogude töötava talurahva poolt sotsialistliku riigi kaasabil, rajasid oma lootused välismaisele interventsioonile. Trotskistlik-buhhaarinlike nõukogudevastaste organisatsioonide protsessid, arutatud NSVL Ülemkohtu Sõjakolleegiumi poolt 1937.—1938. a., näitasid eredalt trotskistslik-buhhaarinliku organisatsiooni ühendust fašistliku salaluurega. See oli fašistliku Saksamaa ja teiste fašistlike riikide katse luua NSV Liidus viiendat kolonni, selle sarnast, kes aitasid Hitleril ja tema kaaslastel peaaegu ilma võitluseta haarata Prantsusmaa, Norra, Taani, Kreeka ja teisi Lääne-Euroopa riike. NSV Liidus see katse ei õnnestunud. Selle viienda kolonni eod olid purustatud sotsialistliku riigi poolt juba enne sõda. Sõda näitas kogu maailmale nende otsustavate tegude õigsust äraandjate ja reeturite vastu. NSV Liit oli ainuke maa nende seast, kelle territooriumile tungisid hitlerlikud bandiidid, kus fašistlikud bandiidid isegi ei püüdnud luua marionetlikku valitsust. Ainult igasuguse inimliku pale kaotanud, väljatõugatud, välja lastud hitlerlaste poolt vanglatest, vargad, bandiidid ja huligaanid nõustusid teenima fašistlikke vallutajaid.

Suure Isamaasõja perioodil oli seadusel kodumaa reetmise kohta hiiglasuur tähtsus, kindlustades halastamatut arveteõiendamist kõigi äraandjatega ja reeturitega.

5. Eriti tähtis sotsialistliku seaduslikkuse arenemises oli 1936. aasta, — stalinliku konstitutsiooni vastuvõtmise aasta, võidurikka sotsialismi konstitutsiooni aasta. Esimesed nõukogude konstitutsioonid, — Vene NFSV 1918. a. konstitutsioon, NSV Liidu 1924. a. konstitutsioon — olid sotsialistlikud selles mõttes, et nad püstitasid endale eesmärgiks sotsialismi saavutamise. Juba need konstitutsioonid

[1] А. Я. Вышинский, Судоустройство в СССР, Юриздат, 1940 г. стр. 73

lõid maailmas seni nägematu demokraatia laienemise kõigile töötajaile, tagasid rahvuste üheõigusluse, meeste ja naiste üheõigusluse, lõid kõik tingimused tööliste ja talupoegade laialdaseks kaasatõmbamiseks riigi valitsemisele. Kuid sel ajal sotsialism ei olnud veel saavutatud; see oli veel tulevik, see oli aeg, millal Lenin ütles, et saabub päev, kui meil „nepi-Venemaa asemel on sotsialistlik Venemaa." See päev saabus. Stalinlik konstitutsioon võttis kokku meie ühiskonna ja riigi kahekümneaastase arenemise tulemused ja kinnitas juriidiliselt seda, mis oli juba saavutatud poliitiliselt ja majanduslikult.

Stalinlik konstitutsioon on juriidiliseks baasiks kogu järgnevale seadusandlikule tööle, sotsialistliku riigi arenemise uue, teise faasi seadusandlusele, mille eesmärgiks on üles ehitada meie maal kommunistlik ühiskond. Stalinlik konstitutsioon tõstis sotsialistliku demokraatia uuele, kõrgemale astmele. Ta kõrvaldas veel alalhoidunud valimisõiguse kitsendused, laiendas tunduvalt nõukogude kodanike õigusi, mitte ainult ei kuulutanud välja, vaid ka garanteeris õigust tööle, õigust puhkusele, õigust haridusele, õigust sotsiaalhoolekandele. Stalinliku konstitutsiooni IX peatükk määras kindlaks nõukogude kohtukorralduse demokraatlikud alused.

Nende sätete põhjal anti 16. augustil 1938. a. välja NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus, mis on käesoleval ajal meie kohtuõiguse põhiallikaks.

XVIII partei kongressil püstitatud ülesanne ette jõuda eesrindlikest kapitalistlikest maadest ka majanduslikus suhtes nõudis tööviljakuse tunduvat suurenemist.

Stahhaanovliku liikumise eeskuju, mis tormiliselt levis kogu meie tööstuses, näitas, mida võivad teha selles suhtes ekspluatatsioonist vabastatud ja kaasaegse tehnikaga varustatud töölised. Sotsialistlik seaduslikkus pidi kõrvaldama takistused, mis pidurdasid tööviljakuse arenemist tööstuses, transpordis ja põllumajanduses. Rida seadusi, välja antud 1940. a., taotles seda eesmärki. Nendest seadustest võib märkida ÜK(b)P KK ja NSVL RKN-i määrust 27. maist 1939. a. „Abinõudest kolhooside ühiskondlike maade pil-

lamise kaitse kohta", mis kindlustas kolhoosi töö viljakuse kasvu, 26. juuni 1940. a. seadlust kaheksatunnilisele tööpäevale ja seitsmepäevalisele töönädalale ülemineku ning ettevõtteist ja asutistest tööliste ja teenistujate omavolilise lahkumise ärakeelamise kohta, 10. augusti 1940. a. seadlust võitluse kohta huligaansuse ja väikeste varguste vastu ettevõtteis, 16. novembri 1940. a. seadlust võitluse kohta halvakvaliteedilise ja mittekomplektilise toodangu väljalaskmise ja kohustuslikest standardidest mittekinnipidamise eest. Kõik need seadlused (ja rida teisi) taotlesid sotsialistliku distsipliini kindlustamise eesmärki, tagada otsustavat võitlust huligaanide, loodrite, tööluusijate ja teiste sotsialistliku distsipliini rikkujatega.

Kõigi nende sotsialistliku õigusnormide järjekindel tarvitusele võtmine tagas tööviljakuse edaspidist kasvu, NSV Liidu majandusliku ja sõjalise võimsuse tugevdamist, lähenemist täielikule kommunistlikule ühiskonnale.

6. Saksa fašistide äraandlik kallaletung meie maale 22. juunil 1941. a. tõi järsu murrangu meie riigi arenemises: „Rahuliku ehitustöö periood lõppes. Algas vabadusvõitluse periood saksa vallutajate vastu."[1]

Roomlastel oli vanasõna: „Sõjaajal seadused vaikivad," s. t. teiste sõnadega, sõjaajal seaduslikkuse põhimõte valitsemises loovutab koha haldusvõimude äranägemise põhimõttele. See säte ei ole meie riigile vastuvõetav. Kodusõja kõige ägedamal ajal, tehes kokkuvõtte võitlusest Koltšakiga, pöördus Lenin meie maa tööliste ja talupoegade poole erilise kirjaga seoses nende õpistega, mida vaja teha selle võitluse kogemustest. Selles kirjas ta kirjutas: „Mitte hirmust, vaid kohusetundest täita kõik seadused Punaarmee kohta, kõik käsud, toetada igati tema distsipliini, abistada Punaarmeed kõigega, millega vaid igaüks suudab abistada, niisugune on esimene, peamine ja tähtsaim kohus igal teadlikul töölisel ja talupojal, kes ei taha koltšaklust..."[2]

Selles kirjas Lenin näitas, et igasugune seaduse rikkumine on juba „auk," mida viivitamata kasutavad töötajate

[1] J. Stalin, ettekanne Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni 24. aastapäevaks 6. novembril 1941. a.

[2] Lenin, Valitud teosed, II k., Tallinn, 1946, lk. 422.

vaenlased. Sel kombel ka Suure Isamaasõja perioodil sotsialistliku seaduslikkuse printsiip ei olnud kõrvale heidetud; muutus ainult sotsialistliku seaduslikkuse põhiline sisu: esiplaanile astusid küsimused, mil oli vahetu suhe võitlusega vaenlasega.

Isamaasõja alguse päeval 22. juunil 1941. a. anti välja Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused sõjaseisukorra kohta ja Sõjatribunalide määrustiku kehtestamise kohta piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ning sõjategevuse rajoonides. Nendes seadlustes oli väljendatud see põhiline mõte, et sõjaajal kogu sotsialistlik õigus, kogu sotsialistliku riigi tegevus peab teenima ühte põhilist eesmärki, — kõigi maa jõudude mobiliseerimist punaarmee võidu kindlustamiseks. Nende seadlustega olid laiendatud sõjaväevõimude õigused ja sõjatribunalide alluvuse ring. Kõik kuriteod, mis takistavad sõjaliste abinõude edukat läbiviimist, õõnestavad rinde ja tagala koondatust ja organiseeritust, olid kuulutatud alluvaks tribunalidele. Sõjatribunalide organisatsioon ja tegevuse kord ise oli kohaldatud sõjaaja tingimustega.

1941. a. juulis anti välja seadlus võitluse kohta valekuulduste levitajate ja paanika tekitajate vastu.

Kõik ülaltähendatud seadused, 1941. a. ja järgnevate aastate seadlused, kindlustades sotsialistliku distsipliini ranget pidamist, mitte ainult ei säilitanud täielikult oma kehtivuse, vaid omandasid veelgi suurema tähtsuse. Sõja tingimustes sellised kuriteod, nagu näiteks omavoliline lahkumine sõjatööstuslikust või sõjatööstust teenindavast ettevõttest, muutusid mitmekordselt hädaohtlikumaks. Sellepärast 26. detsembril 1941. a. anti seadlus, mis kõrgendas vastutust omavolilise lahkumise eest seda liiki ettevõtteist vabaduskaotuseni 5 kuni 8 aastani. Samasugune raudse distsipliini nõue ei käi mitte üksnes tööstuse, vaid ka põllumajanduse kohta. Sellepärast oli määratud kindel arv tööpäevi igale kolhoosnikule, mida tema oli kohustatud täitma, nende normide täitmisest kõrvalehoidmise eest aga oli määratud kriminaalvastutus.

Eriline tähtsus sõjaajal oli seadustel, mis vahetult kuulusid riigi sõjajõudude tegevuse organiseerimise alasse.

Nendest seadustest on eriti tähtis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 10. oktoobrist 1942. a. sõjakomissaride instituudi kaotamise ja punaarmees täieliku ainujuhtimise kindlaksmääramise kohta. See seadlus kriipsutas veel kord alla suurimat tähtsust, mis oli sõjaliseks eduks ainujuhtimise põhimõttel ning rangel distsipliinil ja korral punaarmees. Punaarmee komandöri kätte olid koondatud kõik õigused, mis olid vajalikud, et kindlustada sellist korda temale alluvas väeosas.

Sellised on tähtsamad seadused, mis anti Suure Isamaasõja perioodil ja iseloomustavad sotsialistliku seaduslikkuse arenemissuunda sellel perioodil: kindlustada raudse distsipliini ja range korra pidamist rindel ja tagalas, mobiliseerida kõik maa jõud ja ressursid võidu kindlustamiseks vaenlase üle. Selline oli sotsialistliku seaduslikkuse põhimine sisu Suure Isamaasõja perioodil. See ei tähenda sugugi, et sel perioodil kõik ülejäänud, varem antud seadused kaotasid oma tähtsuse. Vastupidi, nii palju kui need seadused otseselt ei olnud tühistatud või peatatud uute seadustega, antud eriti sõjaajaks, säilitasid nad oma täie jõu. Ainult kõige rangema kõigi kehtivate nõukogude seaduste järgimise tingimustes oli võimalik saavutada seda üldist organiseeritust, seda kõige rangemat korda, mis lõid vajaliku tingimuse fašistlike vallutajate purustamiseks.

Nüüd, kus Nõukogude Liidu Suur Isamaasõda võidurikkalt lõppes ja meie maal tehakse gigantset tööd riikliku, majandusliku ja kultuurilise ehitustöö alal, teenib sotsialistlik seaduslikkus selle ehitustöö ülesandeid, aitab kaasa sotsialistliku ühiskonna arenemisele teel kommunismile.

II PEATÜKK.

KOHUS KODANLIKUS RIIGIS

§ 7. Kodanliku riigi kohtu üldine iseloomustus ja tema klassiloomus. § 8. Inglismaa kohtusüsteem. § 9. Põhja-Ameerika Ühendriikide kohtukorraldus. § 10. Kohtusüsteem Prantsusmaal.

§ 7. KODANLIKU RIIGI KOHTU ÜLDINE ISELOOMUSTUS JA TEMA KLASSILOOMUS

1. Kodanlik riik asendas feodaalriiki, mis oma eksisteerimise viimaseil sajandeil muutus absolutismi perioodi niinimetatud politseiriigiks. Selle politseiriigi iseloomustavaks jooneks oli kepi-distsipliin, kisendav, mitte millegagi piiratud absoluutne s. o. mitte ühegi seadusega piiratud monarhi ja tema ametnike aparaadi omavoli. Feodalismi perioodil eksisteeris avalik, seadusega kinnitatud kodanike ebavõrdsus, erilised eesõiguslikud seadused aadlikele ja erilised, selgelt rõhuvad seadused talupoegadele.

Kodanlik riik esindas endast suurt progressi võrreldes feodaalse politseiriigiga. Kodanlus, vallutanud riigivõimu, korraldas ühiskonna ümber uue kodanliku laadi järgi. „Ühiskonna ümberkujundamine," kirjutas sel puhul Lenin, „toimus sel kombel, et kõik kodanikud oleksid saanud nagu võrdseks, et langeks ära endine jaotamine orjapidajateks ja orjadeks, et kõik oleksid seaduse ees võrdsed, sõltumata sellest, milline kapital kellelgi on — kas maaomanik eraomandiõiguse alusel, või on see vaene, kellel on ainult töökäed, — kõik on võrdsed seaduse ees. Seadus kaitseb ühesuguselt kõiki, kaitseb omandit, kellel seda on, omandile sihitud rünnakute vastu selle massi poolt, kel ei ole omandit, ei ole mitte midagi, peale oma käte, kes pidevalt vaesub, laostub ja muutub proletariaadiks. Säärane on kapitalistlik ühiskond . . .

Muide jäi riik endiselt masinaks, mis abistab kapitalistidel hoida alluvuses vaesemat talurahvast ja töölisklassi, kuid väliselt oli ta vaba."[1]

See kodanliku demokraatia ajajärgu, kodanliku ühiskonna ja riigi üldine iseloomustus on täiesti kohaldatav ka kodanlik-demokraatlike riikide kohtuile. Väliselt on see demokraatlik kohus, ühtne ja võrdne kõigile: kapitalistidele ja töölistele, mõisnikule ja talupojale: tegelikult aga, oma kapitalistliku ühiskonna olemuse tõttu, kujuneb asi nii, et kasutada neid kodanliku demokraatia hüvesid saab ainult see, kellel on võimalus selle eest maksta, s. o. teiste sõnadega, valitseva klassi esindajad. Nii näiteks lubab kodanlik-demokraatlike riikide seadus igaühele omada kaitsjat kohtus ja kindlustab kaitsjale õiguse osa võtta kohtulikust arutamisest. Seadus ei sisalda mingisuguseid reservatsioone selle kohta, et seda kaitset võivad kasutada ainult kapitalistid ja mõisnikud. Kuid tegelikult selleks, et saada head kaitsjat, on vaja temale tasuda väga suurt honorari. Teha seda võib ainult see, kellel on palju raha. Varatu osutub kohtu ees kaitsetuks mitte seepärast, et seadus võtab temalt õiguse kaitsele, vaid seepärast, et kapitalistliku ühiskonna majanduslikud tingimused toovad selle kaasa. See olukord on nii silmatorkav, et seda ei saa jätta tunnistamata ka ausameelsemad kodanlikud juristid.

Prantsusmaa kodanlik jurist Franqueville, pühendanud erilise uurimuse ühele kõige demokraatlikumale kohtusüsteemile — inglise kohtusüsteemile, võrdleb protsessija olukorda inglise kohtus haige olukorraga, kellele arst on soovitanud puhkust, värsket õhku, tugevdatud toitu jne. Rikkale patsiendile on neil arsti soovitustel reaalne tähendus; vaesele nad näivad kibeda pilkena. „Nii on ka inglise kriminaalprotsessis: teoreetiliselt ta nagu võimaldaks süüdistatule näilikult kaitse ja kindlustuse maksimumi, mis vastavad tõsisele kriminaalasjale, kuid mulje muutub, kui uurida protsessi nii, nagu see toimub tõeliselt... Rikkad, kes jälgivad neid ettekirjutusi, suudavad leida pääsemise, kuid vaeseile, kel ei ole raha ega vaba aega ega elatusvahen-

[1] Ленин, Соч., т. XXIV, стр. 372 и 373.

deid, et vabaneda tööst, kõlavad need reeglid kibeda pilkena."[1]

Sel kombel seisneb kodanliku demokraatia kohtu olemus selles, et ta tegelikult kaitseb kodanluse huve, kuid rõivastab selle kaitse sellisesse vormi, et esimesest pilgust näib, nagu kaitseks ta üldrahvalikke huve.

Hoolimata sellest, vaatamata kodanliku demokraatia kogu piiratusele, tähendas kodanlik-demokraatlike riikide kohus suurt edusammu võrreldes feodaalriigi kohtuga ega saa seda võrreldagi selle politseiliku piinakambriga, milleks oli kohus muudetud fašistlikes riikides. Kodanlik-demokraatliku kohtu avalikkus, süüaluse õigus kaitsele, ühiskonna esindajate osavõtt kohtupidamisest ja muud kodanlik-demokraatlikud instituudid annavad ikkagi üksikuile töötajaile võimaluse ühel või teisel määral kaitsta oma õigusi kohtus. See on eriti märgatav neil ajaloolistel perioodidel, kui kodanlik-demokraatlik riik teostab üldrahvuslikku ülesannet. Nii näiteks kodanlike revolutsioonide ajajärgul kodanliku kohtu tegevus, suunatud feodaalide kontrrevolutsiooniliste salasepitsuste vastu, kohtas poolehoidu ja heakskiitmist laiade rahvahulkade poolt. Inglise ja ameerika kohtute tegevust, mis suunatud sõjaroimarite vastu, vaadeldakse töörahva poolt samuti kui tõelise õigusemõistmise teostamist.

Kuid neil perioodidel, kui kodanliku riigi tegevuse esiplaanile tõuseb töötajate kodanlikust ekspluateerimise ikkest vabanemise katsete mahasurumine, kui kodanliku kohtu põhiline tegevus koondub proletariaadi eesrindlike võitlejate süüdimõistmisele, muutub olukord põhiliselt. Rahvamassid ei pea selle kohtu otsust juba enam õiglaseks. Selgelt ilmneb murrang kohtumõistmise, kui kodanliku kohtu faktilise tegevuse ja kohtumõistmise, kui selle väljendaja vahel, mida rahvas peab õiglaseks ja õigeks.

Sellepärast meie kirjanduses neil juhtudel, kui on juttu kodanlikust õigusemõistmisest, esineb sõna õigusemõistmine sageli jutumärkides.

---

[1] Inglismaa kohtusüsteem, 1893. a., lk. 681. Tsiteeritud A. J. Võšinski raamatu „NSV Liidu kohtukorraldus" järgi. Juriidiline Kirjastus 1940. a., lk. 154.

2. Kodanliku kohtukorralduse põhilised alused. Kodanlik-demokraatlikud kohtukorralduse printsiibid olid avalikult välja kuulutatud prantsuse revolutsioonilise kodanluse poolt XVIII s. teisel poolel. Juhtides üldrahvalikku liikumist feodaalse ikke vastu võttis selle ajajärgu revolutsiooniline kodanlus hävitava kriitika alla kõik feodaalse ühiskonna ja riigi põhilised instituudid: pärisorjuse, kuninga võimu piiramatuse, kiriku, kuninglike ametnike omavoli jne. Samasuguse terava kriitika alla langes ka feodaalne kohus. Kodanluse ideoloogid, Voltaire, Beccaria, Montesquieu, d'Alambert ja palju teisi mitte ainult ei kritiseerinud feodaalse kohtukorralduse põhilisi printsiipe, kohtu bürokraatlikku salajast iseloomu, feodaalsete kohtunike müüdavust, piinamist kui põhilist abinõu kriminaalasjade uurimisel jne., vaid esitasid nende asemel ka uued kodanlik-demokraatlikud kohtukorralduse printsiibid. Revolutsiooniline kodanlus nõudis kohtunike sõltumatust kuningast ja tema õukondlastest ning kohaliku administratsiooni esindajaist, seisuslike kohtute kaotamist ja kõigile ühtse ja võrdse kohtu loomist. See nõue leidis väljendust Prantsuse revolutsiooni programmilises dokumendis, niinimetatud „Inimese ja kodaniku õiguste deklaratsioonis". Selles deklaratsioonis räägiti: „Kohtuvõimu ei või mingil juhul teostada seadusandlik kogu ega kuningas. Õigusemõistmise kasutamine tagatakse kõigile tasuta. Õigusemõistmist teostatakse kohtunike poolt, kes on rahva poolt valitud teatud ajaks ja kinnitatud kuninga ürikuga, mille andmisest tal ei ole õigust keelduda. Kohtunikke võib tagandada ainult nõutavas korras kindlakstehtud kuritegevuse pärast ega ametist tagandada muidu, kui süüdistamise algatamisel nende vastu. Isikud, kes toetavad süüdistust, valib rahvas."[1] Sel kombel avaldati selles deklaratsioonis järgmised kohtukorralduse põhilised demokraatlikud printsiibid: kohtuvõimu eraldamine valitsemisvõimust, kohtunike sõltumatus ja asendamatus kui nende sõltumatuse tagatis, kohtunike valitavus rahva poolt.

Nende printsiipide kõrval oli Prantsuse revolutsiooni oluliseks demokraatlikuks võiduks Inglismaalt niinimetatud vandekohtu laenamine. Vandekohus on selline kohtu vorm, kus asjade otsustamine jaotatakse kahe kolleegiumi vahel: alaliste kohtunike kolleegium, nimetatud ja kinnitatud kuninga poolt (niinimetatud kroonikohtunikud), koosnev elukutselistest juristidest, otsustas kõik juriidilised küsimused, mis kerkisid üles kohtuprotsessi vältel. Teine kolleegium, koosnev ajutiseks kohtusse kutsutud ühiskonna esindajatest, niinimetatud vandemeestest, tavaliselt 12 inimest, otsustas küsimuse kohtualuse süü või süütuse kohta; vandemeeste otsus kohtualuse süü või süütuse kohta (niinimetatud verdikt) oli kohustuslik krooni- või alalistele kohtunikele. Kui vandemehed tunnistasid kohtualuse süütuks, olid kroonikohtunikud kohustatud kuulutama õigeksmõistva kohtuotsuse. Kui vandemehed tunnistasid kohtualuse süüdi, mõistsid kroonikohtunikud talle seadusega määratud karistuse.

Tingimustes, mis kujunesid Prantsusmaal ajal, kui seal kehtestati

[1] Prantsusmaa seadusandlikud aktid, „Декларация прав человека и гражданина" изд. „Молот" СПБ, 1905 г. стр. 60.

see kohtu vorm, peegeldas vandekohus endas põhilist selle epohhi klassikihistust. Kroonikohtunike näol esinesid feodaalsed ametnikud, vandemeeste näol — kodanluse esindajad, kes otsustasid asju oma kodanliku õigusteadvuse alusel. Sellega on seletatav, et kodanlikud seadusandjad näitasid üles suurimat hoolt selleks, et kaitsta vandemehi igasuguse mõjustuse eest kroonikohtunike poolt. Vandemeeste kolleegium istus kohtus eraldi kroonikohtunikest. Kohtu eesistuja võis vandemeestega rääkida ainult kohtusaalis, poolte ja publikumi juuresolekul. Vandemeeste nõupidamine toimus eraldi toas, kuhu ei võinud keegi siseneda, ka kohtueesistuja mitte. Asjade arutamine vandemeeste poolt ja nendest iga üksiku arvamine verdikti koostamisel hoiti ranges saladuses. Vandemehed ei olnud kohustatud motiveerima oma verdikti. Nad piirdusid lühikese formuleeringuga: „Jah, süüdi" — „Ei, süütu", kusjuures jäi teadmatuks, kes vandemeestest hääletas sellise verdikti poolt, kes aga selle vastu. Keegi ei võinud nõuda vandemeestelt aruannet, miks nad langetasid sellise, aga mitte teistsuguse verdikti. Muidugi kajastus vandekohtus ka kogu kodanliku demokraatia piiratus. Vandemehi ei valitud rahva poolt, vaid valiti välja eriliste ametkondadevaheliste komisjonide poolt, erilises, väga keerulises korras. Paljudes riikides oli võimalus osa võtta vandemehena kohtupidamisest tingitud varalisest tsensusest. Selle tagajärjel sattusid vandemeeste koosseisu peaaegu eranditult kesk- ja väikekodanluse esindajad (suurkodanluse esindajad lugesid oma aega liiga kalliks, et seda kulutada kohtule). Proletariaadile oli pääs vandemeeste koosseisu peaaegu täiesti võimatu. Sellest hoolimata oli kapitalistliku korra tingimustes vandekohus demokraatlikumaid kohtuvorme. Kui 1912. a. rahvusvahelisel kongressil Viinis reaktsioonilised kodanlikud juristid esinesid rea kallaletungidega vandekohtule, kirjutas Lenin sellel puhul: „Vandemeeste seas domineerib käesoleval ajal töölise väljalülitamise tagajärjel sageli eriti reaktsiooniline väikekodanlus. Ravim selle pahe vastu peab seisnema demokratismi arendamises kuni selle järjekindla ja puhta vormini, kuid hoopiski mitte alatus demokratismist lahtiütlemises."[1]

Kodanlik revolutsioon kuulutas avalikult välja samuti ka kohtuvõimu erandituse, ühtsuse ja täielikkuse printsiibid.

Kohtuvõimu erandituse printsiip tähendab, et kellelgi, välja arvatud seadusega määratud kohtud, ei ole õigust otsustada kohtule alluvaid asju ja võtta kodanikelt elu, vabadust ning vara. See printsiip oli suunatud feodalismi perioodil laialt levinud niinimetatud kabineti kohtuvõimu praktika vastu. See praktika seisnes selles, et asjades, millest eriti oli huvitatud kuningas või keegi suurtest feodaalidest, määrati spetsiaalselt selle asja jaoks väljavalitud kohtukoosseis, kes otsustaski sääraseid asju nii, kuidas talle oli kästud.

Kohtuvõimu ühtsuse printsiip tähendas, et kõigile kodanikele riigis peab olema ühtne kohus. Peale selle tähendas see printsiip, et kõik kohtud riigis peavad endast moodustama ühtse kohtusüsteemi, kes juhindub oma tegevuses ühtsetest põhimõtetest. Kohtu-

[1] Ленин, Соч., т. XXX, стр 194.

võimu ühtsuse printsiip oli suunatud sel kombel ühest küljest feodaalse epohhi seisuslike kohtute vastu (erikohtud aadlile, erikohtud kaupmeestele ja erikohtud talupoegadele), teisest küljest aga feodaalse killustatuse jäänuste vastu, mis väljendus selles, et riigi erinevates provintsides olid erinevad kohtud erilaadilise korralduse ja tegevuse korraga.

Kohtuvõimu täiuslikkuse printsiip tähendas, et kohtul peab olema kogu võimutäius, mis on vajalik õigusemõistmiseks. Feodalismi epohhil kohtuotsus selleks, et saada kohustuslikuks täitmiseks, pidi olema kinnitatud kohaliku administratsiooni kõrgema esindaja poolt. Arusaadav, et see seadis kohtud täielisse sõltuvusse administratsioonist. Sel kombel oli kohtuvõimu täiuslikkuse printsiip kohtu sõltumatuse printsiibi loogiliseks järelduseks ja tähendas, et kohtuotsus iseenesest on kohuslik täitmiseks ega vaja mitte kellegi kinnitamist.

Lõpeks oli suur tähtsus kodanliku revolutsiooni poolt välja kuulutatud seaduslikkuse printsiibil. Nagu oli näidatud ülalpool, valitses feodalismi perioodil kisendav omavoli. Mitmesuguste ametkondade ametnikud, igaüks omal alal, nende seas ka kohtunikud, tegutsesid oma äranägemise järgi, nõnda, kuidas see neile oli kasulik, ja nii, nagu seda nõudsid neilt ühed või teised võimsad feodaalid. Arusaadav, et neil tingimustel ei võinud olla juttugi mingisugusest kindlast õiguskorrast, mis on normaalse kapitalistliku majanduse vajalikuks tingimuseks. Sellega ongi seletatav, et kodanlus tõstis üles seaduse ülemuse loosungi, s. o. nii administratiiv- kui ka kohtuvõimu kohustusliku allumise seadusele. Kohtuvõimu suhtes oli sel printsiibil eriline tähtsus. Beccaria, näiteks, osutas, et kohtu ülesanne on ainult viia tema poolt arutatavat asja ühe või teise seaduse sätte alla. Kui see on tehtud, peab kohus sõnasõnalt rakendama seadust, mõtlemata selle peale, kuivõrd see antud juhul on otstarbekohane. Ehkki kodanlikus riigis seadus väljendab kodanluse tahet ja kindlustab korda, mis on kasulik ja meelepärane kapitalistidele, sellest hoolimata oli kodanlik seaduslikkus töötajatele tunduvalt parem, kui see mitte millegagi piiratud omavoli, mis valitses absolutismi perioodil.

Kodanliku revolutsiooni perioodil oli kõigil neil printsiipidel revolutsiooniline iseloom. Nad olid abinõudeks, et murda vana feodaalset korda ja kinnitada selle asemel uut, ajalooliselt progressiivset kapitalistlikku ühiskonda. Sel ajal teenisid need printsiibid kodanlust relvana feodaalse reaktsiooni vastu ja nende rakendamine oli kasulik kogu rahvale.

Kui kodanlus oli täielikult riigivõimu vallutanud, olukord muutus. Kodanliku riigi peaülesandeks ei olnud juba enam võitlus feodaalse reaktsiooniga, vaid võitlus proletariaadi revolutsioonilise liikumisega.

Kogu riiklik aparaat, nii administratiivorganid kui ka kohtud, koosnes juba kodanlusele kuulekatest ametnikest, kes olid valmis pimesi täitma tema tahet. Kodanlusel ei olnud juba vajadust ametnike omavoli piiramiseks, mis väljendas endas ülalloeteldud kohtukorralduse printsiipe ja mis olid kodanlusele vajalikud, kui amet-

nike aparaat koosnes temale klassikuuluvuselt võõraist feodaalseist ametnikest. Siiski kapitalismi õitsengu perioodil ei loobunud kodanlus otseselt neist printsiipidest. Asi seisnes selles, et kodanliku demokraatia tingimustes olid need kodanlusele kahjutud ja samal ajal aitasid maskeerida kodanlike kohtute tõelist klassiloomust. Hoides formaalselt jõus neid kohtukorralduse printsiipe, ei häbenenud kodanlus siiski neid rikkuda neil juhtudel, kui seda nõudsid tema klassihuvid. Nii näiteks, hoolimata kohtuvõimu erandituse printsiibist, kasutasid kodanlikud riigid laialt igakord, kui valitsevat kodanlust ähvardas tõsine hädaoht, kas otsest mittekohtulikku arveteõiendamist või erikohtute loomist, mis olid ainult nime järgi kohtud. Marx nimetas 1848. a. revolutsiooni ajal Preisimaal tegutsevaid sõja-väljakohtuid „sõja-timukakohtuteks". Samasugust arveteõiendamise vormi kasutas prantsuse kodanlus peale proletariaadi juuliülestõusu mahasurumist 1848. a. ja pärast Pariisi Kommuuni purustamist 1871. a. Seesama leidis aset Venemaal 1905.—1906. a. revolutsiooni ajal ja üldse igal pool, kus klassivõitluse teravnemine lõi vahetu hädaohu kodanluse ülevõimule. Hoolimata kohtunike vallandamatuse printsiibist, ei häbenenud kodanlikud valitsused mitmesuguste põhjuste all ja mõnikord ka ilma igasuguste põhjusteta asendada neile meelepäratuid kohtunikke. Nii näiteks tsaari-Venemaal, kus 1864. a. kohtuseadustikkude põhjal kehtis kohtunike vallandamatuse printsiip, vallandati kuulus jurist, kirjanik ja ühiskondlik tegelane A. F. Koni Peterburi ringkonnakohtu esimehe ametikohalt pärast seda, kui see kohus tema eesistumisel mõistis õigeks tuntud revolutsionääri Vera Zassulitši, kes tulistas Peterburi linna politseiülemat Trepovit. Prantsusmaal anti 1. augustil 1883. a. välja spetsiaalne seadus, mis katkestas kohtunike vallandamatuse reeglite kehtivuse ja mis andis valitsusele legaalse võimaluse teostada kohtuaparaadi põhjalikku puhastust. Pärast seda, kui see puhastus oli tehtud, lõpetati selle seaduse kehtivus ja kohtunike vallandamatuse printsiip taastati. Kuni selle ajani, kus kapitalistliku ühiskonna alused seisid enam või vähem kindlatena, peeti põhiliselt kinni ka kodanliku kohtukorralduse demokraatlikest printsiipidest. Kohtunike ja vandemeeste valik klassikuuluvuse järgi, aga samuti kohtute poolt rakendatavate seaduste klassiloomus oli kodanlusele küllaldaseks tagatiseks selleks, et kohus peab silmas tema huve.

Olukord muutus põhiliselt kapitalismi üleminekul *imperialismi staadiumi*. Kolm peamist asjaolu tõid kaasa olulisi muutusi kodanliku demokraatia põhimõtteist kinnipidamise suhtes. Eelkõige toimus kapitalismi perioodil kolossaalne kapitali tsentraliseerumine, mille tagajärjel riiklik mehhanism langes sõltuvusse kitsast kapitali-magnaatide grupist. Nende poolt läbiviidav poliitika kutsus tihtilugu esile trusti poolt ruineeritava väike- ja keskkodanluse pahameele. Sellepärast need kodanluse esindajad ilmutasid tihti opositsioonilist meeleolu valitsuse poliitika suhtes.

Töölisklassi organiseerituse kasv ja klassivõitluse teravnemine muutsid samuti põhiliselt varem kehtinud olukorda. See, mis oli ülejõu ühele töölisele, sai jõukohaseks vägevatele töölisorganisatsioonidele. Töölisorganisatsioonid oskasid kasutada töölisklassi huvides kodanliku

demokraatia instituute, nende seas ka kodanlik-demokraatlikke kohtukorralduse printsiipe. See viis asja niikaugele, et kodanlus, kes ise oli loonud ühed või teised instituudid, muutus nende vastu vaenulikuks. Ainult proletariaat kõigis kodanlikes maades on kõige järjekindlam ja kõige otsustavam demokraatia eest võitleja.

Lõpuks tõi kapitalismi ebaühtlane arenemine imperialismi perioodil erinevates maades endaga kaasa nendes maades ka erineva suhtumise kodanliku demokraatia instituutidesse. Seal, kus kapitalism oli enamvähem kindel (Inglismaa, USA), need instituudid põhiliselt säilisid, kuigi neid nii või teisiti piirati. Neis maades aga, kus kodanlusel ei olnud enam jõudu endiste abinõudega juhtida kodanlikku demokraatiat eriliste abinõudega, piirati kõiki kodanlik-demokraatlikke instituute ikka enam ja enam, kuni need olid hoopis kõrvale visatud (Saksamaa, Itaalia).

Kohtukorralduse alal tõid kõik need printsiibid endaga kaasa kodanliku seaduslikkuse murdumise, millest me juba ülalpool rääkisime. See üldine reaktsiooniline tendents ilmnes ühel või teisel määral mitmesugustes kodanlik-demokraatliku kohtukorralduse instituutides. Taganemine kohtuvõimu erandituse printsiibist, mis XIX sajandil leidis aset ainult võrdlemisi harvadel juhtudel, muutus reegliks. Nii näiteks Saksamaal kodanlik-demokraatliku Weimari konstitutsiooni kehtivuse perioodil (1918.—1933. a.), mis proklameeris, nagu teisedki sellised konstitutsioonid, kohtuvõimu erandituse printsiipi, tegutsesid kogu aeg peaaegu ilma vaheta mitmesuguste nimetuste all igasugused e r a k o r r a l i s e d kohtud, kelle ülesandeks oli lihtsustatud arveteõiendamine revolutsioonilise proletariaadi esindajatega. Iseloomustav on asjaolu, et needsamad kohtud näitasid üles erakorralist leebust kõige kisendavamate kriminaalkuritegude, tapmiste, süütamiste, huligaansete väljaastumiste jne. suhtes, mis pandi toime fašistlike organisatsioonide esindajate poolt. Samal perioodil Itaalias kasutati laialt arveteõiendamiseks revolutsionääridega sõjakohtuid.

Erilise kallaletungi osaliseks sai kõige demokraatlikum kohtu vorm — vandekohus. Juba 1877. a. üleriigilise kohtukorralduse seaduse ja kriminaal-protsessi koodeksi väljatöötamisel oli loodud uus vorm üldsuse osavõtuks kohtust niinimetatud šöffidekohtu näol. See kohtu vorm erines vandekohtust sellega, et kaasistujad — šöfid ei moodustanud kroonikohtunikest eraldi kolleegiumi nagu vandekohtus, vaid ühinesid kroonikohtunikega ühte kolleegiumi, mis otsustas kõik kohtulikul asja arutamisel üleskerkinud küsimused, kuna kroonikohtunikud olid juriidilise haridusega, kogemustega ametnikud, šöfid aga värvati peamiselt väikekodanluse seast, kes eriti kaldus aukartust tundma hiilgava mundri ees. Seesugune kaasistujate ühendamine kroonikohtunikega ühte kolleegiumi andis kroonikohtunikele täie võimaluse avaldada survet kaasistujaile ja saavutada endile soodsat otsust. Esialgu oli šöffidekohus Saksamaal loodud vähemtähtsate asjade arutamiseks; kõige tähtsamate kuriteoasjade jaoks jäi alles vandekohus. 1924. a. kõrvaldati vandekohus täiesti ja asendati tervelt šöffdekohtuga. 1939. a. ka see üldsuse kohtust osavõtu kärbitud vorm oli likvideeritud fašistliku valitsuse poolt ja kohtud koosnesid eranditult ametikohtunikest, ilma ükskõik missuguse

Exlibris

üldsuse osavõtuta. Samasuguse saatuse osaliseks sai ka vandekohus Itaalias, kus ta 1930. a. asendati šöffidekohtuga.

Teistes kodanlikes maades vandekohus säilis, kuid allus mitmesugustele kitsendustele. Nii näiteks Prantsumaal oli mõningal määral vähendatud terav erinevus vandekohtunike kolleegiumi ja kroonikohtunike vahel sel teel, et vandekohtunikud koos alaliste kohtunikega võtsid osa karistuse määramisest, mis lähendas vandekohut šöffidekohtule. Inglismaal ja Ameerika Ühendriikides piirati alluvust vandekohtule ja tunduv enamik asju anti arutamiseks üle kohtutele ilma vandekohtunike osavõtuta. Samadele kitsendustele allus vandekohus ka teistes kodanlikes maades.

Imperialismi perioodile omane reaktsioon ilmutas end ka kodanliku kohtuvõimu praktikas, võltsitud kohtuprotsesside organiseerimises. Neist protsessidest sai eriti laialt tuntuks niinimetatud Dreyfus'i asi Prantsusmaal.

3. Dreyfusi asi. Pärast Pariisi Kommuuni purustamist õiendas kodanlus oma arveid mitme tuhande kommunaariga sõja-väljakohtute abil ja ka ilma kohtuta. Samal ajajärgul kasutab kodanlus laias ulatuses kindlalt süütute isikute hukkamõistmist ja vastupidi, kindlalt süüdiolevate isikute õigeksmõistmist, kui seda nõuavad tema klassihuvid. Mõned seesugused juhud on saanud laialdaselt kuulsaks. 1895. a. juudivastased elemendid tagurliku sõjaväelaste kliki hulgast süüdistasid kindralstaabi ohvitseri Dreyfusi, päritolu poolest juut, salakuulamises Saksamaa kasuks. Kuigi Dreyfusi vastu ei olnud olemas ühtegi süütõendit, mõistis sõjakohus Dreyfusi kohtuministri käsul ikkagi eluaegsele sunnitööle.

1897. a. selgus, et salakuulajalik tegevus, mis ebaõiglaselt pandi Dreyfusi arvele, oli toime pandud major Esterhá'zy poolt. Seoses sellega, et asi oli saanud väga laialt teatavaks, oldi sunnitud Esterhá'zy kohtu alla andma. Siiski, hoolimata süü silmanähtavatest tõenditest, mõistis sõjakohus tema õigeks.

Nüüd avaldas kirjanik Émile Zola ajakirjanduses vabariigi presidendi nimele avaliku kirja „Ma süüdistan!" Selles kirjas paljastas Zola sõjavõimude ja kohtute tegevust selles asjas.

Sõjavõimude kaebusel anti Zola laimamise pärast kohtu alla. Kohtu kohuseks oli selgeks teha, kas on õiged need teated, mis Zola avaldas oma avalikus kirjas. Kuid kohtu eesistuja ei lubanud arutada põhilist küsimust — kas sõjakohus talitas õigesti, mõistes Dreyfusi hukka ja Esterhá'zy õigeks, millest oleneski küsimuse otsustamine, kas Zola poolt ettetoodud teated on laimavad. Zola mõisteti laimamises süüdi. Sõjakäik, mille algatas ajakirjandus seoses selle protsessiga, sundis 1899. a. kassatsioonikohut Dreyfusi asjas otsust tühistama, kuid teda ikkagi süüdlaseks tunnistama, kuid ta pälvivat leebust, mille järel vabariigi president andis Dreyfusile armu. Dreyfusil õnnestus ennast täiesti rehabiliteerida alles 1906. a.

§ 8. INGLISMAA KOHTUSÜSTEEM

1. Uldine iseloomustus. Inglise kohtukorralduse omapärasusteks on: 1) ühtse seaduse puudumine kohtukorralduse ja protsessi kohta, 2) täpselt kindlaksmääratud kohtualluvuse puudumine (ühte ja sama asja võib arutada eri olukordade olemasolul erinevates kohtutes), 3) kohtunike suured volitused.

Nagu juba öeldud, ühtset kohtuorganisatsiooni süsteemi Inglismaal ei ole. Kohtute organisatsioon ja kompetents Inglismaal eneses (mitte aga Šotimaal, dominioonides ja asumaadel) on kindlaks määratud üpris paljude aktidega, millest mõned on avaldatud mitu sajandit tagasi.

Kohtunikud Inglismaal ei juhindu oma tegevuses mitte niipalju vähestest protsessuaalseadustest, kuipalju kindlakskujunenud reegleist, mis on välja arenenud kohtupraktikas sajandite jooksul.

Neid reegleid võivad kohtunikud modifitseerida, olenevalt arutatava asja konkreetseist erilisustest. Kohtuotsustel analoogilistes asjades on seaduse tähendus.

Inglismaa kohtusüsteemi, nagu ka kogu tema riikliku korralduse arenemine erines rea omapäraste iseärasustega Euroopa kontinentaalsete riikide omast. „Inglismaal," kirjutas Engels, „leidsid ennerevolutsiooniliste ja pärastrevolutsiooniliste ametiasutiste katkematu olemasolu ja kompromiss suurmaapidajate ja kapitalistide vahel väljenduse kohtu pretsedentide katkestamatuses, samuti ka feodaalsete seadusandlike vormide aupaklikus säilitamises ... Inglise õigus jätkab kapitalistliku ühiskonna majanduslike suhete väljendamist barbaarsel feodaalsel murrakul, mis vastab väljendatavale asjale niisama palju kui inglise õigekirjutus inglise hääldamisele: te kirjutate London, kuid loete Konstantinoopol, — ütles üks prantslane. Kuid selle eest osutub seesama inglise õigus ainukeseks, mis sajandite kestel võltsimata rangelt säilitas ja istutas ümber Ameerikasse ja asumaadesse parema osa sellest isikuvabadusest, kohalikust omavalitsusest ja kindlustuse igasuguse võõra, peale kohtuliku, sissetungi vastu — lühidalt öeldes, neist vanagermaani vabadustest, mis kontinendi absoluutsete monarhide võimu all täielikult kadusid ja mida seniajani kusagil ei ole täiel määral tagasi võidetud." [1]

Inglise korra ühe seesuguse omapärasuse iseärasuseks on inglise kriminaalprotsessi järjekindel võistlevuse iseloom ja selle aluseks olev rahvaliku süüdistamise põhimõte. Inglise protsess säilitas vanade rahvaste tavadest iga kodaniku õiguse esineda kohtu ees süüdistajana. Inglise protsessuaalne teooria arvab, et neil juhtudel, kui kriminaalasi algatatakse politsei või mõne teise riikliku organi poolt, tegutseb viimane samadel alustel, millel antud juhul võiks tegutseda iga eraisik.

Inglise kohtukorralduse iseloomustavaks jooneks on vandemeeste kohus, — kõige demokraatlikum kohtu vorm, mis eksisteerib kodanlikes riikides. Vandemeeste kohus arenes algul Inglismaal. Siit laenas selle 1789. a. Prantsuse revolutsioon ja sellest ajast peale on vandemeeste kohtu nõue esinenud alati kõikide kodanlike riikide demokraatlike parteide programm-nõudena.

---

[1] Энгельс, Анти-Дюринг, 1938, стр. 329.

Vandemeeste kohus on vastu vaidlemata üks parimaid inglise õiguse saavutusi. Kuid koos sellega ei tohi märkimata jätta, et kodaniku demokraatia piiratus annab ennast tunda ka sellel demokraatlikul instituudil.

Vandekohtunikke Inglismaal ei valita mitte kõigi kodanike hulgast, vaid nad valitakse erilise ametiisiku — šerifi — poolt isikute hulgast, kel on kindlaksmääratud (võrdlemisi kõrge) varanduslik tsensus.

Selle tagajärjel ei satu suur osa töölisi vandekohtunikeks ning see kohus komplekteeritakse peamiselt väike- ja keskkodanluse ridadest.

Inglismaal jaotatakse kohtud kohalikeks, mis on tihedalt seotud kohaliku omavalitsuse organitega (nõndanimetatud rahukohus [1]) ja tsentraalkohtuiks (nõndanimetatud Westminsteri kohtuiks nende omaaegse asukoha järgi Westminster Abbey's). Peale selle on olemas mitmesuguseid kohtuid linna ja küla, Londoni, ülikoolide ja üksikute linnade jaoks, sõjaväe- ja sõja-mereväekohtud.

Kohalike kohtute hulka kuuluvad:

1) Rahukohtunikud, kes arutavad asju üksikkohtunikena, enamikul juhtudel aga „väikese sessiooni kohtuna", koosseisus kaks või enam rahukohtunikku. Üksikutes linnades asendavad neid politseikohtunikud või „palgalised magistraadid".[2]

2) Veerandaasta- (ehk kvartali-) sessioonide kohtud, s. o. rahukohtud vandekohtunikkudega. Üksikuis linnades asendab neid üksikkohtunik — rekorder.

3) Krahvkondade kohtud (esimese astme kohus tsiviilasjades).

Westminsteri ehk tsentraalkohtu hulka kuuluvad:

1) assize'ide (vandekohtunike) kohus, omapärane ülemkohtu sessioon, mis tegutseb esimese astme kohtuna tähtsamais kriminaalasjades.

2) Ülemkohus (selle organisatsioonist vaata allpool).

3) Lordide koja kohus — kui kõrgeim kohtuinstants.

Peale selle on olemas mitmesuguseid erikohtuid, iseäranis sõjaväe- ja sõja-mereväekohtud.

1941. a. kevadel, seoses fašistliku sissetungi hädaohuga Inglismaale, anti välja seadus kohtute organiseerimiseks ilma vandekohtunike osavõtuta. Nende kohtute otsused ei kuulunud edasikaebamisele. Need organiseeriti ainult kohtades, mis asusid vahetult sõjalise sissetungi hädaohus ja olid ajutised sõja ja fašistlike bandiitide Inglismaale sissetungimise hädaohu perioodil.

2. Rahukohus on Inglismaa kõige alam kohtuinstants. Ainuisiklikult võib rahukohtunik määrata vanglakaristust mõneks päevaks või tähtsusetu rahatrahvi.

Tavaliselt arutavad rahukohtunikud asju nõndanimetatud väikestes sessioonides, s. o. koosseisus mitte alla kahe rahukohtuniku. Väikese

---

[1] Terminid „rahukohus", „rahukohtunik" jne. pärinevad kunagi neile isikutele pandud kohustusest „valvata rahu järele", s. o. hoida ühiskondlikku korda.

[2] See nimetus on pärit sellest, et rahukohtunikud, nimetatud ka magistraatideks, täidavad oma kohustusi tasuta.

sessiooni kohus võib süüdistatava vangi mõista mitte üle 6 kuu[1] või rahatrahvi kuni 100 naelsterlingini.

Peale selle on rahukohtunikud esialgse menetluse organiks asjades, mis alluvad vandekohtule.

Oma kohust täidavad nad tasuta. Rahukohtunikud määratakse formaalselt kuninga poolt, tegelikult aga — valitsuse poolt lordkantsleri näol. Rahukohtuniku kandidaadid valitakse igas krahvkonnas välja komisjoni poolt, kuhu kuuluvad kolme peamise poliitilise partei (konservatiivse, liberaalse ja tööerakondliku) esindajad. Enamik rahukohtunikke nimetatakse tavaliselt kohalike mõisnike (landlordide) hulgast, kellel puudub nii juriidiline haridus kui ka praktiline kohtustaaž.

Väikeste sessioonide kohtute ja politseikohtu juures tegutsevad clerk'id (sekretärid) advokaatide hulgast, kel peab tingimata olema juriidiline haridus ja kes etendavad eriti tähtsat osa rahukohtus, kus kohtunikel puudub eriline kutseline ettevalmistus.

Peale kohtufunktsioonide lasub rahukohtunikul terve rida administratiivseid kohustusi (politsei tegevuse järele valvamine, heategevuse organiseerimine, maksude laekumise kontroll jne.).

Kvartalisessiooni kohus. Kohalike kohtute hulka kuulub ka kvartalisessiooni kohus.

Veerandaasta- (ehk kvartali-) sessioonideks nimetatakse krahvkondade (administratiivüksused, millesse jaguneb Inglismaa) rahukohtunike istungeid, mida peetakse neli korda aastas, s. o. üks kord kvartalis. Kvartalisessiooni kohus arutab kaebusi rahukohtunike ja politseikohtuniku otsuste peale ja lahendab vandekohtunike osavõtul tähtsamaid kriminaalasju, mis ei allu väikese sessiooni kohtule (välja arvatud üpris tähtsad asjad, mis on viidud assize'ide kohtu alluvusse).

Kvartalisessiooni kohtu otsuste peale võib edasi kaevata Ülemkohtusse.

Krahvkondade kohtud arutavad tsiviilasju, kus hagisumma ei ületa 100 naelsterlingit. Asja arutamine toimub summaarse (lihtsustatud) kohtumõistmise korras üksikkohtuniku poolt, keda nimetab lordkantsler. Siiski mõningail juhtudel võidakse vandekohtunikud kutsuda asja otsustamisest osa võtma.

3. Tsentraalkohtud. Ülemkohtu struktuur Inglismaal on keeruline. Ta koosneb apellatsioonikohtust tsiviilasjade jaoks ja Kõrgemast kohtust.

Viimane jaguneb omakorda mitmeks iseseisvaks osakonnaks: a) kuninga pingi kohus, b) kriminaal-apellatsioonikohus, c) testamendi, abielulahutuste ja admiraliteedi asjade osakond ja d) kantslerikohus.

Kuninga pingi kohus on Inglismaal kõrgeimaks kriminaalkohtuks. Talle alluvad riigireetmise, mässu ja rea teiste tähtsamate kuritegude asjad. Kuninga pingi kohus võib eraldada igast kohtust iga asja ja võtta selle oma menetlusse. Tegelikult tegutseb kuninga pingi kohus esimese instantsi kohtuna väga harva. Asjade arutamine neil

[1] Politseinikule kallaletungimise või talle vastuhakkamise eest — tähtajaks mitte üle 9 kuu.

juhtudel toimub koosseisus: eesistuja kohtunik ja 12 vandekohtunikku, tähtsamates asjades aga — kolm kohtunikku ja 12 vandekohtunikku. Kuninga pingi kohtu kohtunikud on tavaliselt eesistujaiks assize'ide kohtuis, sõites selleks välja kohapeale.

Assize'ide kohtud on kui kuninga pingi kohtu väljasõidusessioonid.

Assize'ide kohus tuleb igas krahvkonnas kokku kolm või neli korda aastas. Tema koosseisu kuuluvad eesistuja, tavaliselt kuninga pingi kohtunik ja 12 vandekohtunikku. Assize'ide kohtus eesistujaks olemine võidakse teha ülesandeks ka krahvkonna kohtunikule. Vormiliselt alluvad assize'ide kohtule kõik tähtsamad asjad. Kuid tegelikult arutab assize'ide kohus tavaliselt ainult asju, kus on karistusena ette nähtud surmanuhtlus, asumisele saatmine või eluaegne vangistus. Vandekohtunike kohtule alluvad ülejäänud asjad arutatakse veerandaasta-sessioonide kohtus. Assize'ide kohtu otsuste peale võib edasi kaevata kriminaal-apellatsioonikohtusse (vt. allpool).

Kuninga pingi kohus on ühtlasi järelevalveorganiks kriminaalasjades.

Kõrgema kohtu koosseisu kuulub kriminaal-apellatsioonikohus süüdimõistvate otsuste arutamiseks, mis tehtud kohtute poolt vandekohtunike osavõtul (s. o. assize'ide ja veerandaasta-sessioonide kohtute poolt). Kriminaal-apellatsioonikohtu koosseis moodustatakse kuninga pingi kohtu liikmetest.

Kõrgeimaks kohtuks Inglismaal ei ole mitte Ülemkohus, vaid lordide koja kohus. Lordide koja kohus tegutseb esimese instantsi kohtuna ja apellatsiooniinstantsi kohtuna.

Esimese instantsi kohtuna tegutseb lordide koda (Inglise parlamendi ülemkoda) peeride, Inglismaa kõrgema aadli esindajate kuriteoasjades (välja arvatud vähem tähtsad).

Lordide koja kohus apellatsiooniinstantsina arutab asju kaebustes Ülemkohtu otsustele ainult sel juhul, kui general-attorney (valitsuse pea-juriskonsult) tunnistab, et käesoleval apellatsioonikohtu otsusel on suur avalik tähtsus.

Lordide koja kohus võib kohtuotsuse õiguslikel alustel tühistada ja asja üle anda uueks läbivaatamiseks.

Kohtuorganite haldus. Inglismaal puudub eriline kohtuministeerium, kes teostab kohtu halduse funktsioone. Kohtu halduskonna ülemaks loetakse lordkantslerit, kes on Inglismaa lordide koja esimeheks, tsiviil-apellatsioonikohtu esimeheks, kõrgema kohtu ja selle osakonna — kantslerikohtu esimeheks. Ühes sellega on ta tavaliselt ka ministrite kabineti liige (igal juhul kuulub ta valitsusse) ja lordide koja liige.

Lordkantsleri juures tegutseb väike büroo (kantselei).

Lordkantsleri ettepanekul nimetab kuningas ametisse suurema osa ülemkohtu liikmetest ja rahukohtunikest. Krahvkondade kohtunikud nimetatakse ametisse lordkantsleri poolt vahetult.

4. Valitsuse juriidilised nõuandjad. Inglise kohtualal ei etenda mitte vähese tähtsusega osa kuninga ja valitsuse juriidilised nõuandjad: general-attorney ja tema abi — general-solicitor.

General-attorney on valitsuse liige (mõnikord — ministrite kabineti liige), jagades valitsuse langemisega tema saatust. Ta on kuninga ja valitsuse juriskonsult, teatava määrani pea-prokurör, kuivõrd ta on riikliku süüdistuse kõrgemaks organiks; ühes sellega on ta ka advokatuuri pea. General-attorney ametisse määratakse tavaliselt silmapaistvamad advokaadid valitsevasse parteisse kuuluvate alamkoja liikmete hulgast.

General-attorney esineb parlamendis valitsuse nimel tema poolt esitatud seaduseelnõude asjus või neil juhtudel, kui on vaja põhjendada valitsuse samme seaduslikkuse seisukohalt.

General-solicitor on general-attorney asetäitja.

5. Kohtunikkude nimetamise kord. Lordkantsler ja Ülemkohtu juhtivad kohtunikud nimetatakse ametisse kuninga poolt peaministri ettepanekul väljapaistvamate advokaatide hulgast, kes kuuluvad valitsevasse parteisse. Väga harva määratakse nendesse ametitesse Ülemkohtu lihtliikmeid.

Kõik teised Ülemkohtu liikmed nimetatakse kuninga poolt lordkantsleri ettepanekul.

Kõrgemate kohtute kohtunikud määratakse tavaliselt suure staažiga advokaatide hulgast.

Ülemkohtu kõigi osakondade liikmed määratakse ametisse eluaegselt, seniks, „kuni nad hästi käituvad". Praktikas tähendab see, et neid võib parlamendi nõusolekul ametist vallandada kuningas (tegelikult valitsus).

Lordkantsler püsib oma ametis kuni kabineti vahetuseni, kuid mitte enam olles lordkantsler, jääb ta edasi kõrgema kohtu kohtunikuks.

6. Dominioonide kohtukorraldus on tavaliselt üles ehitatud Inglismaa enda kohtukorralduse eeskujul, ehkki omab mõningaid omapärasusi. Briti impeeriumi asumaades on kõrgemad kohtute ametikohad hõivatud inglaste poolt. Kohtunikel kohalike päriselanike hulgast ei ole õigust eurooplase üle kohut mõista.

§ 9. AMEERIKA ÜHENDRIIKIDE KOHTUKORRALDUS

1. Üldine iseloomustus. Ameerika Ühendriikide kohtusüsteem on põhiliselt üles ehitatud Inglise eeskujul. Inglise kohtusüsteem pandi Ameerika Ühendriikides esmakordselt kehtima ajal, kui Ühendriigid olid veel Inglismaa asumaad. Hiljem toimunud muudatused tõid suure mitmekesisuse üksikute osariikide kohtusüsteemi, kuid põhiliselt on säilinud Inglise kohtukorralduse ja kohtupidamise tüüp.

Ameerika Ühendriikide kohtukorralduse omapärasuseks on kogu kohtuala jagunemine föderaalseks (üleliiduliseks) ja üksikute osariikide kohtualaks, mida põhjustab Ameerika Ühendriikide riigikorra föderatiivne iseloom. Ühendriikide igal 48 osariigil on oma konstitutsioon, oma seadusandlikud organid, oma kohtud.

Föderaalkohtutes arutatakse tsviilasju, kus pooltena esinevad Ameerika Ühendriigid või siis mitmesuguste osariikide kodanikud või organid, samuti kriminaalkuriteo asju, mis on ette nähtud üldföderaal-

seis seadustes, näiteks riigireetmise asjad, meriröövlus ja rasked kriminaalkuriteod, mis korda saadetud ulgumerel.

Kohtualluvuse küsimused on Ameerika Ühendriikides väga keerulised ega ole täpset föderaalkohtute ja osariikide kohtute võimupiiride piiritlust.

2. Kohtute föderaalsüsteem koosneb Ameerika Ühendriikide Ülemkohtust, piirkondade apellatsioonikohtutest, ringkonnakohtutest (üks kuni kolm ringkonnakohut igas osariigis), erikohtutest, sõjaväe- ja mere-sõjaväekohtutest.

Föderaalkohtute hulka kuuluvad ka kohtud asumaadel ja eri territooriumidel. Ameerika Ühendriikide Ülemkohus on viimase instantsi kohtuks asjadele, mida on arutatud teistes föderaalkohtutes, ja 1. instantsi kohtuks vähearvuliste asjade liigis.

Ameerika Ühendriikide Ülemkohus koosneb üheksast kohtunikust, keda Ühendriikide president määrab senati nõusolekul eluks ajaks. Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu liikmeid võib ametist tagandada ainult juhul, kui neid on senati poolt võetud kriminaalvastutusele „kõlblusevastaste tegude eest" ja süüdi mõistetud kohtu poolt.

Ameerika Ühendriikide Ülemkohtul on õigus seadusi tõlgendada; ta seletab valitsuse ametnike ja koguni üksikute kodanike järelepärimistel, kuidas kohaldada seadusi üksikuil juhtudel. Ülemkohus on omandanud enesele õiguse otsustada, kas seadusandlik võim tegutseb konstitutsiooni piires või ületab neid piire ning seoses sellega kuulutada üksikuid seadusi konstitutsioonilisteks. Seadus, kuulutatud Ameerika Ühendriikide Ülemkohtu poolt mittekonstitutsiooniliseks, kohaldamisele ei kuulu.

Poliitilistes konfliktides, mis tekivad Ameerika Ühendriikides klassivõitluse tagajärjel, on Ülemkohus alati mänginud tähtsat osa, olles tihti poliitilise reaktsiooni toeks.

Piirkonna apellatsioonikohtud, koosseisus kaks kuni kolm kohtunikku, arutavad kaebusi asjades, mis on lahendatud ringkonnakohtute poolt.

Ringkonnakohtud arutavad üksikkohtuniku koosseisus tsiviil- ja mõningaid kriminaalasju ainult esimese astme kohtuna. Tõsisemate kriminaalasjade arutamiseks moodustavad nad vandekohtud.

Kõik föderaalkohtu kohtunikud nimetatakse Ameerika Ühendriikide presidendi poolt senati nõusolekul eluks ajaks (peale kaubanduskohtu kohtunike).

3. Üksikute osariikide kohtukorraldust iseloomustab äärmine kirevus. Kõige tüüpilisem on järgmine osariigi kohtusüsteemi skeem: 1) rahu- või politseikohtunik, 2) ringkonnakohus, 3) osariigi ülemkohus.

Ringkonnakohus on apellatsiooniinstantsiks rahu- ja politseikohtutele ja samuti kohtuks, kes arutab tähtsamaid asju vandekohtunike osavõtul.

Kõik osariigi kohtud ei ole seotud föderaalkohtute süsteemiga. Ainult neil juhtudel, kui kerkib üles küsimus Ameerika Ühendriikide konstitutsiooni rikkumise kohta üks-kõik missuguse osariigi ülemkohtu

poolt, võib otsuse peale edasi kaevata Ameerika Ühendriikide Ülemkohtusse.

Nende organisatsioon ja kohtupidamise kord määratakse kindlaks vastavate osariikide seadustega.

Osariikide rahukohtunikele tavaliselt alluvad tsiviilasjad kuni mõnesaja dollari suuruses summas. Kriminaalasjades teeb ta otsuseid pisikuritegude ja „misdemeanor'ide" (üleastumiste) suhtes. Tema pädevusse kuulub tavaliselt ka esialgse ülekuulamise toimetamine „felony'te" — tõsisema iseloomuga kuritegude asjus. Vahe „misdemeanor'i" ja „felony" vahel on kõikuv ja määratakse eraldi kindlaks iga osariigi seadustes. Tõsisemate kuritegude asjus toimetab rahukohtunik esialgse ülekuulamise, mille põhjal teeb kindlaks, kas on küllaldasi tõendeid süüdistusakti põhjal süüdistatava andmiseks vandekohtu alla.

Kohtuistungi protokolli rahukohtuniku juures ei peeta. Rahukohtuniku otsuse peale võib edasi kaevata kõrgema astme kohtusse.

Ainult mõnes osariigis nõutakse rahukohtunikult juriidilist haridust. Mõnedes linnades on olemas politseikohtunikud või politseikohtud, kellel on tavaliselt rahukohtuniku pädevus kriminaal- ja tsiviilasjades.

Kohtunike määramine toimub osariikides mitmel viisil: osariigi kuberneri poolt, seadusandlike organite poolt ja mõnedes osariikides kohtunikud valitakse üldiste valimiste teel.

Kohtupidamine Ameerika Ühendriikides viiakse läbi peaaegu samades vormides nagu Inglismaal, mõningate omapärasustega.

4. Ameerika Ühendriikide kohtudepartemang. Ameerika Ühendriikides kohtulikke haldusfunktsioone ja mõningaid teisi funktsioone täidab kohtudepartemang. See on Ameerika Ühendriikide valitsuse juriidiline organ. Ta ajab asju kõigis kohtulikes vaidlustes, kus on puudutatud Ameerika Ühendriikide valitsuse huvid. Kohtudepartemang teostab järelevalvet föderaalkohtute kohtunike aruandluse üle. Valvab vormi järele ja juhib juurdlust tähtsamates kuriteoasjades, mis alluvad föderaalkohtutele. Kohtudepartemangu eesotsas seisab general-attorney — Ameerika Ühendriikide peaprokurör. Ühtlasi on ta üldföderaalse prokuratuuri eesotsas ja juhib ringkondade prokuröride (attorney'de) tegevust. Tema juhtimisel seisab ka üldföderaalne juurdluse büroo — hästi organiseeritud uurimise-tagaotsimise organ. Üldföderaalse prokuratuuri kohustusse kuulub kriminaaljälituse algatamine ja süüdistuse esitamine ainult neis asjus, mis alluvad üldföderaalkohtutele. Üksikute osariikide prokuratuur ei ole allutatud Ameerika Ühendriikide peaprokurörile.

§ 10. KOHTUSÜSTEEM PRANTSUSMAAL

1. Üldine iseloomustus. Prantsusmaal kehtiv kohtusüsteem oma alustes oli loodud Napoleon I poolt. Likvideerides revolutsiooni demokraatlikud võidud, jättes alles nende hulgast ainult seda, mis oli kasulik suurkodanlusele, püüdis Napoleon luua tugevat kohut, kes võiks tagada kõva repressiooni ja oleks sobinud tolle tsentraliseeritud

bürokraatliku valitsemissüsteemiga, mis oli loodud Prantsusmaal pärast kohaliku valitsemise valitavate organite likvideerimist.

Ühtlasi ründas Napoleon teravalt kohtukorralduse demokraatlikke instituute, iseäranis vandekohut. „Eesmärk seisneb selles," rääkis ta riiginõukogu koosolekul 6. veebruaril 1808. a., „et anda suuremat jõudu õigusemõistmisele... igaüks teab, et vandekohtunikud mõistavad liiga kergesti õigeks isegi kartusest mõista pikemale kinnipidamisele kaebealust, kelle süü näib neile kahtlasena." [1]

Kuid kodanluse laialdased ringid hoidsid sel ajal veel kõvasti kinni vandekohtust ja Napoleon ei julgenud seda hävitada. Aga ta hävitas revolutsioonilise aja kohtudemokraatiast kõik, mis suutis: kohtunike valitavuse, vandekohtunike osavõtu kohtu alla andmise küsimuse otsustamisest, alamate kohtuinstantside sõltumatuse kõrgematest (jne. 20. aprilli 1810. a. seadusega (kehtiv Prantsusmaal seniajani terve rea täienduste ja muudatustega) oli loodud bürokraatlik tsentraliseeritud kohtusüsteem, millele hiljem langesid osaks ainult tähtsuseta muudatused, vaatamata valitsemisvormide mitmekordsele muutusele. See ei olegi imestamisväärne, kui võtta arvesse, et konsulaadi, keisririigi, kuningriigi ja siis vabariigi ajal oli Prantsusmaal valitsevaks klassiks kodanlus, kelle huvidele tema enese poolt loodud kohtuorganisatsioon vastas täielikult klassivõitluse antud etappidel. Mõningad muudatused loomulikult leidsid aset (muuseas anti välja seadused rahukohtunike võimupiiride laiendamise kohta, kohtute arvu vähendamise kohta seoses rahaliste raskustega peale 1914.—1918. a. imperialistlikku sõda jne.), aga need ei kandnud kohtukorralduse põhilise reformi loomust.

Karl Marx iseloomustab järgmiselt omaaegset Prantsuse kohtusüsteemi: „Kogu Prantsusmaa riiklik aparaat oli prostitueerunud. Kuid siiski ei olnud ükski asutis nii sügavalt prostitueerunud kui Prantsuse kohtud ja vandekohtunikud." [2]

Rääkides Pariisi Kommuuni poolt tarvitusele võetud abinõudest kohtu alal, andis Marx järgmise iseloomustuse Prantsuse kohtunike „sõltumatusest". Kohtuametnikud olid kaotanud kogu oma näiliku sõltumatuse, mis ainult varjas nende alluvust üksteise järel vahelduvatele valitsustele; nad andsid igale valitsusele truudusvande ja reetsid iga valitsust. Nagu ka teised ühiskonna ametiisikud, pidi neid edaspidi valitama avalikult, nad pidid olema vastutavad ja tagandatavad." [3]

2. Kohtute süsteem. Prantsusmaa kohtusüsteemi uurimisel tuleb silmas pidada, et kogu süsteem oli kõigepealt ehitatud kui tsiviilkohtute süsteem, kriminaalkohtuid aga loetakse vormiliselt nagu tsiviilasju arutavate kohtute osakondadeks.

---

[1] Tsiteeritud F. Helie järgi, Kriminaalkohtupidamise kursus, Pariis, 1855, VI k., lk. 26.

[2] К. Маркс и Ф. Энгельс, Собр. соч., т. VIII, стр. 558.

[3] К. Маркс, Гражданская война во Франции, избранные произведения, т. II, ГИПЛ, 1938 г, стр. 366.

Tsiviilkohtute süsteem Prantsusmaal esineb järgmisel kujul:

1) rahukohtunikud;
2) tsiviilasjade esimese astme tribunalid;
3) apellatsioonikohtud;
4) kassatsioonikohus.

Needsamad kohtud kriminaalkohtutena kujutavad endast:

1) tavalisi politseitribunale (samad rahukohtunikud);
2) paranduspolitseitribunale (samad esimese astme kohtud);
3) apellatsioonikohtuid ühes nende juures asuva vandekohtuga;
4) kassatsioonikohut.

Sel kombel on Prantsusmaa kohtusüsteem valjult tsentraliseeritud: alamate kohtute üle seisavad kõrgemad kohtud; kogu Prantsuse kohtusüsteemi eesotsas seisab kassatsioonikohus, ainus kogu Prantsusmaa jaoks.

Rahukohtunik (kriminaalasjus tavaline politseikohus) arutab talle alluvaid asju ainuisiklikult. Tsiviilasjus kuulub tema pädevusse väikeste hagide arutamine. Rahukohtunikuna täidab ka kohtunikulepitaja ülesandeid (Prantsusmaal on kombeks, enne kui alustada tsiviilasja, pöörduda rahukohtuniku poole lepitamise eesmärgil).

Tavalise politseikohtuna arutab rahukohtunik ainuisiklikult kriminaalasju niinimetatud „politseilistes üleastumistes," mille eest võib määrata karistuseks rahatrahvi mitte üle mõne frangi või mõned päevad aresti. Protsess rahukohtunikkude juures on väga lihtsustatud.

Rahukohtunikud nimetab ametisse vabariigi president kohtuministri ettepanekul, kellest faktiliselt olenebki see nimetamine. Ametisse määramiseks on tarvilik, et kandidaadil oleks juriidiline eriharidus ja mitte vähem kui kaheaastane praktiline staaž.

Esimese astme tribunalid tsiviilasjus on apellatsiooniinstantsideks neis asjus, mida on arutanud rahukohtunikud, ja esimese astme kohtuks tähtsamates asjades, mis on viidud nende alluvusse. Ta arutab tsiviilasju igasuguse nõudesumma ulatuses (välja arvatud asjad, mis on antud rahukohtunike ja kommertskohtute alluvusse).

Esimese instantsi tribunal, nimetatav sel juhul parandus-politseitribunaliks ehk parandustribunaliks, arutab tähtsamaid kriminaalasju, niinimetatud „väärtegusid."[1]

Tsiviilasjade esimese instantsi tribunalis ja nende kriminaalosakondades — parandustribunalides — arutab kohus asju koosseisus kolm alalist kohtunikku.

Apellatsioonikohtud on teise (apellatsiooni-) instantsi kohtuteks asjus, mis on otsustatud esimese instantsi tribunalide (kriminaalasjus — paranduspolitseitribunalide) poolt.

---

[1] Prantsuse kriminaalkoodeks jagab kõik kuriteod kolme gruppi: üleastumine (neid asju arutavad tavalised politseitribunalid), väärtegu (need asjad alluvad parandustribunalidele), ja kuritegu (neid asju arutab vandekohus).

Assize'ide kohus moodustatakse igaks kolmeks kuuks igas departemangus apellatsioonikohtu poolt. Tema koosseis: kolm alalist kohtunikku ja 12 vandekohtunikku.

Assize'ide kohtus otsustavad vandekohtunikud süüdistatava süüküsimust. Karistuse suuruse määramine ja juriidiline kvalifikatsioon toimub alaliste kohtunike poolt ainult pärast süüdimõistva verdikti kuulutamist vandekohtunike poolt. Kuni 1932. a. seaduse väljaandmiseni ei võtnud vandekohtunikud osa alaliste kohtunike nõupidamistest karistuse suuruse määramise küsimuses. Praegusel ajal võtavad vandekohtunikud osa selle küsimuse arutamisest.

Assize'ide kohtuotsuse peale ei ole lubatud apellatsioon. On võimalik ainult kassatsioonikaebuse või -protesti esitamine kassatsioonikohtusse. Viimastel aastatel on korduvalt üles tõstetud vandekohtu kaotamise küsimus.

Kassatsioonikohus on Prantsusmaa kõrgeimaks kohtuinstantsiks.

Kassatsioonikohtu funktsioonide hulka kuulub kõikide kassatsioonikaebuste ja -protestide otsustamine kohtute lõplike otsuste peale. Kassatsioonikohus lahendab asjade ühest kohtust teise üleandmise küsimusi, kohtualluvuse vaidluse korral vastava kohtuinstantsi kättejuhatamise ja muid õiguslikke küsimusi asjades, mis on otsustatud igas kohtus.

3. Vandekohtunikud. 1872. a. seaduse järgi võivad Prantsusmaal vandekohtunikuks olla kõik isikud (peale naiste ja välismaalaste), kes on saanud 30 aastat vanaks ja kes alaliselt elavad antud kohas. Vandekohtunikuks ei või olla isikud, kes on isiklikus teenistuses (majateenijad), kohtu poolt karistatud, oma õigus- ja teovõimes piiratud ja kes ei oska prantsuse keeles lugeda ega kirjutada.

Väga iseloomustav on Prantsuse seadusandluse poolt püstitatud nõue, mille põhjal isikutel, kes endid elatavad palgateenistusest, on õigus loobuda vandekohtuniku kohuste täitmisest. Mitte kõrvaldades vormiliselt sel kombel proletariaati vandekohtust osavõtmisest, loob Prantsuse seadusandlus säärased tingimused, mille juures faktiliselt saavutatakse see kõrvaldamine. Kuna kohtuistungist osavõtmise aja eest töötasu ei säili, siis on arusaadav, et rõhuval enamikul juhtudel töölised, kel puuduvad teised elatamisvõimalused, on sunnitud loobuma vandekohtuniku kohuste täitmisest.

Vandekohtunike kandidaatide nimestikud koostatakse kohaliku administratsiooni esindajatest koosnevate eriliste ametkondadevaheliste komisjonide poolt. Üldine järelevalve vandekohtunike nimestike koostamise üle lasub departemangu prefektil (departemangu administratsiooni juht).

Vandekohtunike nimestik koostatakse üheks aastaks, arvestades üks vandekohtunik 400—600 elaniku kohta.

III PEATÜKK

KOHUS ENNE-REVOLUTSIOONIAEGSEL VENEMAAL

§ 11. Kohus Venemaal XIX sajandi esimesel poolel. § 12. 1864. a. kohtureform ja järgnevad muudatused kohtukorralduses.

§ 11. KOHUS VENEMAAL XIX SAJANDI ESIMESEL POOLEL

1. Kohtukorraldus Venemaal XIX sajandi esimesel poolel säilitas keisrinna Katariina aegsed, s. o. XVIII sajandi teise poole põhilised jooned, millal lõplikult kindlaks määrati kohtu seisuslik iseloom: igal seisusel olid omad kohtud. Talupoegade suhtes ei tegutsenud kohtud, vaid „raspravad".

Kõik seisuslikud esimese instantsi kohtud olid tegelikult aadliseisuse kätes. Enamik kohtunikke valiti aadlike poolt kubermangu aadlike koosolekuil. Nende kätes olid ka kõik kõrgemalseisvad kohtud: kubermangude kriminaal- ja tsiviilasjade kohtupalatid ja senat. Rida kohtulikke funktsioone (kohtuotsuste kinnitamine jne.) kuulus tsaari ametnikele — kuberneridele, kindrål-kuberneridele, kohtuministrile, riiginõukogule. Kõrgeim kohtuvõim kuulus tsaarile.

Peale selle oli kuni pärisorjuse kaotamiseni mõisnikel kohtulikud funktsioonid neile kuuluvate pärisorjade-talupoegade suhtes. Sel kombel tegutses üldise kohtuvõimu kõrval ka mõisnike „justiits". Selleaegne seadusandlus ei määranud täpset piiri mõisniku võimule pärisorjade-talu-

poegade üle. Venemaa keisririigi esimese Seaduste kogu (1833. a.) väljaande järgi lubati mõisnikel süüdlastele pärisorjadele-talupoegadele määrata „koduseid karistus- ja parandusvahendeid oma äranägemise järgi," hoidudes ainult keha vigastamise ja elu ohustamise eest. Arvukad andmed surmani vaevatud talupoegade julmade piinamiste kohta tunnistavad, kui vähe mõisnikud pöörasid tähelepanu sellele reservatsioonile.

Seaduste kogu teises väljaandes (1842. a.) oli mõisnike kohtuvõim piiriteldud täpsemalt. Nii võisid mõisnikud määrata oma pärisorjadele karistusi eranditult vähem tähtsates pärisorjade omavahelistes asjades ja asjades mõisnikuga. Kui pärisori saatis kuriteo korda kõrvalise isiku suhtes, siis oli tal õigus asja arutada ainult kannatanu palvel. Karistusmääradena nägi Seaduste kogu ette: peksmine vitstega kuni 40 hoopi, keppidega — kuni 15 hoopi, arest maakoha vanglas tähtajaga kuni 2 kuud, aga oma vanglas (1846. a. alates võis mõisnik omada oma vanglat) 3 kuud ühes kinnipeetava ahelaisse panemisega.

Mõisniku soovil võis süüdlane pärisori olla saadetud töömajja kuni kahe kuuni või paranduslikku vangiroodu kuni kuue kuuni. Mõisnikul oli samuti õigus anda temale vastumeelselt talupoega „nekrutiks" (s. o. 25. aastaks soldatiks), mida sel ajal vaadati kui üht kõige karmimat karistust. Kõigest sellest on näha, kui suur oli isegi formaalselt mõisniku võim pärisorjade-talupoegade üle, tegelikult aga ei olnud see millegagi piiratud. Ainult täiesti erandlikel juhtudel hoidis valitsus üleliia hoogu sattunud mõisnikke tagasi.

2. Kohtupidamine tsaari-Venemaa kohtutes XIX sajandi esimesel poolel oli üles ehitatud niinimetatud juurdlus- või inkvisitsiooniprotsessi printsiibile. Tüüpilised selle protsessi jooned on salajane ja eranditult kirjalik kohtupidamise iseloom. Kogu raskus lasus eeluurimisel, mille vältel iga kohtuuurijate tegu oli kantud protokolli. Nende kirjalike protokollide ja rangelt formaalsete reeglite alusel tõendite hindamisel otsustas kohus süüdistatu saatuse. Tihti võeti tarvitusele piinamine, et saada süüaluse ülestunnistust, ehkki seaduse põhjal oli juba XIX s. algusest

selle kasutamine keelatud. Alamate kohtute otsused kuulusid kohustuslikule saatmisele kõrgemale kohtule kinnitamiseks.

Mõnedes asjades (peamiselt aadlike kohta) kohtuotsused, pärast asja arutamist mitmes kohtulikus instantsis, esitati tsaarile, kellest sõltuski lõplik otsus. Asjaajamise aeglus, venitamine, altkäemaksu võtmine oli kohtuis otse uskumatu. Seda ei saanud märkimata jätta isegi tsaari juristid. Nii märgib prof. Foinitski, et „meie kohalike ja alamate kohtute ennereformiaegne süsteem, olles politsei käes ja läbi imbunud seisuslikust organisatsioonist, ei võinud ühiskonda rahuldada. See süsteem ei taganud ei kohtuvõimu iseseisvust ega ka talle vajalikke teadmisi, ta andis õigusemõistmise tähtsa asja ebasündsatesse kätesse, kust tuli õigusemõistmise asemele must ebaõiglus, altkäemaksu võtmine ja protsessi äärmine aeglus." [1]

Selline kohus ei võinud enam rahuldada kasvavat ja tugevnevat kodanlust ja oma majapidamist kapitalistlikule viisile ümberkohaldavaid eesrindlikke mõisnikke.

§ 12. 1864. A. KOHTUREFORM JA JÄRGNEVAD MUUDATUSED KOHTUKORRALDUSES

1. 1864. a. kohtureform. XIX sajandi 60-ndail aastail hakkasid end teravalt tunda andma vastuolud kapitalismi arenemise nõuete ja vananenud ühiskondliku korra vahel, mis põhjenes pärisorjusel. Tootvate jõudude kasv Venemaal oli takistatud pärisorjuslike vahekordade tõttu. Uuele kodanlusele oli vaja vaba tööjõudu. Üleliidulise kommunisliku (bolševike) partei ajaloo lühikursuses iseloomustatakse tsaristliku Venemaa olukorda möödunud sajandi 60-ndail aastail järgmisel viisil:

„Tsaari-Venemaa astus kapitalistliku arenemise teele hiljem kui teised maad. Kuni möödunud sajandi 60-ndate aastateni oli Venemaal vabrikuid ja tehaseid vähe. Ülekaalus oli pärisorjusel põhjenev aadlike-mõisnike majan-

[1] Фойницкий, Курс уголовного судопроизводства, 1886 г. стр. 48.

dus. Pärisorjuse ajal ei saanud tööstus täiel määral areneda. Pärisorjuseaegse sunniviisilise töö viljakus põllumajanduses oli madal. Kogu majanduslik arenemine nõudis pärisorjuse hävitamist. Krimmi sõja kaotuse tagajärjel nõrgestatud ja mõisnike vastu sihitud talupoegade „mässudest" hirmutatud tsaarivalitsus oli sunnitud 1861. aastal pärisorjuse kaotama."[1]

Pärisorjuse kui põhilise aluse vanale pärisorjuslikule korrale kaotamine ei võinud jätta mõju avaldamata ka kogu poliitilisele pealisehitisele, sealhulgas ka kohtule. 15. novembril 1864. a. kehtestati rida seaduslikke akte, tuntud üldise nime all „1864. a. kohtuseadustikud." Need kohtuseadustikud ehitasid põhiliselt ümber ka kohtu korralduse ja tema tegutsemise korra.

1864. a. kohtureform andis võimaluse kohaldada kohtulikku aparaati uute areneva kapitalismi nõuetega.

1864. a. kohtureform oli ajalooliselt progressiivne nähtus, tähtis samm edasi Venemaa kohtu arenemises. Vana aadlike-mõisnike kohtusüsteem oli ümber kujundatud, oli sisse seatud vandekohtud ja kohtuprotsessi avalikkus.

1864. a. kohtuseadustikud kuulutasid välja järgmised kohtukorralduse kodanlik-demokraatlikud põhimõtted: kohtu sõltumatus administratsioonist, ühiskonna esindajate osavõtt kohtust, protsessi avalikkus ja võistlevus, poolte võrdsus kohtu ees, süüaluse õigus kaitsele. Kuid need kohtu demokraatlikud printsiibid ei leidnud täielikku teostamist, nagu see nähtub meie edaspidises esituses.

1864. a. kohtuseadustikud lõid ühtse kassatsioonikohtu, mis kujutas enesest kõrgemat kohtuorganit kogu kohtusüsteemis — senati. Alamalseisvad kohtud jagunesid kaheks organisatsiooniliselt omavahel sidumata kohtusüsteemiks: rahukohtute süsteemiks ja üldiste kohtute süsteemiks. Kumbki neist süsteemest koosnes kahest kohtuinstantsist, mis võrdselt olid allutatud kõrgemale kohtulikule järelevalvele — senatile.

2. Rahukohtute kohtuvõim. Vähemtähtsate kriminaal- ja tsiviilasjade arutamiseks olid loodud rahu-

[1] UK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn, 1946, lk. 5.

kohtud. Esimese instantsi kohtuks rahukohtute kohtusüsteemis oli rahukohtunik ainuisiklikult. Teise (apellatsiooni-) instantsi kohtuks oli maakonna rahukohtunike kogud.[1] Kaebusi rahukohtunike kogu otsustele esitati senatile. Vene põhikubermangudes olid rahukohtunikud valitavad, kuid see valimine oli äärmuseni mittedemokraatlik. Rahukohtunike valimisi ei viidud läbi vahetult kodanikkude, vaid kohalike omavalitsuste poolt: maa-asulais — maakonna koosolekute poolt, mis koosnesid vabrikantidest, kaupmeestest ja majaomanikest. Selline rahukohtunike valimise kord oli iseenesest küllaldane garantii nende klassilisele valikule. Sellest hoolimata määras seadus veel rea täiendavaid tagatisi, mis takistasid rahukohtunike ametikohale tsaarivalitsusele ebasoovitavate isikute pääsemist.

Õigus olla valitud rahukohtunikuks oli ainult isikuil, kel oli märkimisväärne varanduslik tsensus ja seda sealjuures niinimetatud kinnisvara näol (maad maakohtades, majad, vabrikud ja tehased linnades). Kuid needki kandidaadid, kes vastasid sellele varanduslikule tsensusele, esitati hääletamisele koosolekutele ja linnanõukogudele ainult pärast iga kandidaadi eraldi kinnitamist kuberneri, s. o. kohaliku administratsiooni kõrgema esindaja poolt. Lõpuks, juba valitud rahukohtunikud kuulusid lõplikule kinnitamisele senati poolt. Piiriäärsetes kubermangudes, kus enamikus olid mitte vene rahvusest natsioonid, ei julgenud tsaarivalitsus sisse seada isegi sellist rahukohtunike valimise korda. Neis kubermangudes olid rahukohtunikud määratud.

Rahukohtunikud valiti kolmeks aastaks. Et veelgi rohkem tagada kohtuala järjekindlat klassipoliitikat, mida viis läbi rahukohus, olid loodud niinimetatud aurahukohtunike ametikohad. Need olid isikud, kes ei saanud palka, kel ei olnud erilist kohtujaoskonda, kuid kasutasid kõiki rahukohtuniku õigusi, nende seas ka õigust võtta osa maakonna rahukohtunike kogust. Selliste aurahukohtunike ametikohtadele valiti maakohtades harilikult suurmaapidajaid ja linnades suurkodanluse esindajaid.

[1] Moskvas ja Peterburis tegutsesid erilised pealinna rahukohtunike kogud.

3. Üldine kohtusüsteem. Üldine kohtusüsteem koosnes samuti kahest kohtuinstantsist. Esimese instantsi kohtuks oli niinimetatud ringkonnakohus, mis vaatas läbi nii kriminaal- kui ka tsiviilasju, mis ületasid rahukohtunike kohtualluvuse piire. Ringkonnakohus arutas asju koosseisus kolm alalist kohtunikku juristi. Mõningaid tähtsamaid kriminaalasjade liike arutas ringkonnakohus sama kolme alalise kohtuniku koosseisus ja 12 vandekohtuniku osavõtul. Ringkonnakohtud organiseeriti üks mitme maakonna kohta.[1]

Teise (apellatsiooni-) instantsi kohtuks olid niinimetatud kohtupalatid, mis arutasid apellatsioonikaebusi ringkonnakohtute otsustele koosseisus 5 alalist kohtunikku — juristi. Mõnes poliitiliselt eriti tähtsate asjade liigis olid esimese instantsi kohtuteks eripalatid. Kohtupalateid organiseeriti üks mitme kubermangu kohta.[2] Kassatsioonikaebused kohtupalatite otsustele esitati senatile.

Kõik ringkonnakohtute ja kohtupalatite liikmed, samuti nagu ka senati liikmed, — niinimetatud senaatorid, määrati tsaari ukaasiga kohtuministri esildusel. Nende ametikohtade jaoks oli nõutav kõrgem juriidiline haridus ja suur teenistusstaaž kohtuorganites.

See andis kohtuministrile võimaluse koguda kohtuameteisse poliitilises suhtes küllalt ustavaid kandidaate. Kõik üldkohtute kohtunikud olid formaalselt vallandamatud, ehkki tegelikult tsaarivalitsus mitmesuguste ettekäänete all ei häbenenud neid vahetada, kui leidis selle olevat tarviliku.

Vandekohtunike valik teostati nii, et nende koosseisus olid ülekaalus elanike varakate kihtide esindajad. Vandekohtunike valik viidi läbi eriliste komisjonide poolt, mis koosnesid kohaliku omavalitsuse, prokuratuuri ja politsei esindajaist, aadli peamehe eesistumisel. Vandekohtunike nimekirja võtmiseks oli nõutav varaline ja vanuse tsensus. Mingit tasu oma kohustuste täitmise eest vandekohtunikud

---

[1] Tsaari-Venemaa administratiivne-territoriaalne ühik — maakond — oli mõnevõrra suurem praegusest rajoonist.

[2] Tsaari-Venemaa administratiivne-territoriaalne ühik — kubermang — vastas umbes praegusele oblastile.

ei saanud. Nimekirjadest, mis olid ülaltähendatud komisjonide poolt koostatud, teostus vandekohtunike valik, kes tegelikult võtsid osa kohtulikust arutamisest ringkonnakohtute avalikkudel kohtuistungitel liisu teel.

4. Feodaalsed igandid 1864. a. kohtuseadustikes. Oma sisult kodanlik 1864. a. kohtureform säilitas kohtusüsteemis rea feodaalseid igandeid. Tähtsamateks neist igandeist oli kohus seisuslike esindajate osavõtuga ja niinimetatud vallakohus talupoegadele.

Kõik asjade liigid, milles vahetult ilmnes töörahva klassivõitlus tsaristliku korra vastu, poliitiliste kuritegude asjad, niinimetatud usuliste kuritegude asjad, tähtsamad valitsemiskorravastased kuriteod, aga samuti tsaari ametnike ametialaste kuritegude asjad olid ära võetud kõige demokraatlikuma kohtuvormi alluvusest — vandekohtu käest ja üle antud niinimetatud seisuslike esindajatega kohtu alluvusse. Sellised kohtud organiseeriti kohtupalatite juures, kõige tähtsamate asjade arutamiseks aga senati juures. See kohus moodustati šöfikohtute eeskujul alalistest kohtunikest — ametnikest ja seisuste esindajaist: aadli peamehest — mõisnike esindajast, linnapeast, kes oli kaupmeeskonna esindaja, ja vallavanemast, keda peeti talupoegade esindajaks. Tegelikult ei olnud vallavanemad kogu talupoegkonna, vaid ainult kõige väljapaistvama kulakluse esindajad, kuid ka nemad mängisid seisuslike esindajate kohtus täiesti passiivset vaikivat osa. Need seisuslikud esindajad moodustasid koos alaliste ametikohtunikega ühtse kolleegiumi, mis otsustas kõik protsessis üleskerkinud küsimused. Nende kohtute loomisel eeldati, et see kohtureform on põhiliseks relvaks võitluses revolutsionääridega. Praktikas aga kasutati seda ainult võrdlemisi harvadel juhtudel, eelistades kasutada võitluseks revolutsiooniga otsest mittekohtulikku repressiooni või sõjakohtuid.

Tüüpiliseks feodalismi igandiks tsaari-Venemaal olid niinimetatud vallakohtud. Need olid seisuslikud talupoegade kohtud. Teistest seisustest isikud, ehkki nad elasid nende tegutsemise rajoonis, ei olnud alluvad neile kohtuile. Kandidaate vallakohtusse esitasid külakogukondade

koosolekud, kinnitati aga kohalike haldusorganite esindajate poolt. Vallakohtute esimehed nimetati administratsiooni poolt. Kuni 1903. a. oli vallakohtutel õigus kohaldada kehalisi karistusi vitsanuhtluse näol. Olles kuulekas tööriist tsaari ametnike käes, pidid need kohtud asendama 1864. a. reformiga kaotatud feodaalide-mõisnike kohtuvõimu.

5. XIX s. Reaktsioonilised muudatused 70—80-dail aastail 1864. a. kohtuseadustikkudes. 70—80-date aastate reaktsioon avaldas oma mõju ka kohtusüsteemile. Oli piiratud asjade alluvus vandekohtutele seisuslike esindajate osavõtuga kohtute kompetentsi laiendamise arvel. Kõrgematele kohaliku halduse esindajatele — kuberneridele, kindralkuberneridele, peajuhatajatele jne. — oli antud teatud tingimustel õigus anda asju, mis allusid üldkohtutele, arutada sõjakohtutele. Laialdaselt kasutati administratiivväljasaatmist, mida kohaldati Siseministeeriumi juures asuva erilise nõukogu otsusega Kohtuministeeriumi esindajate osavõtul. Kuid eriti tähtis oli enamikus kubermangudes rahukohtu kohtuvõimu kaotamine ja rahukohtunike asendamine maakonnaülematega. See reform tähendas erilist võimuorganite loomist talupoegadega arveteõiendamiseks kohalike mõisnike huvides.

Maakonnaülemad määrati Siseministeeriumi poolt kuberneri esildusel. Põhitingimuseks maakonnaülema ametikohale määramiseks oli aadliseisusesse kuulumine, kusjuures seadus kriipsutas alla soovitavust määrata sellele ametikohale just kohalikke mõisnikke. Sel kombel tegutses maakonnaülem selles jaoskonnas, kus ta ise valdas maad ja kus ta oli tihedalt seotud teiste mõisnikega sugulus- ja sõprussidemetega. Maakonnaülema käes oli laialdane administratiivvõim talupoegade üle ja kohtulikud volitused kriminaal- ja tsiviilasjades. Mingisugusest maakonnaülema kohtulikust sõltumatusest ei saanud olla juttugi, ta allus vahetult kubernerile.

Apellatsioonikaebused maakonnaülemate otsuste peale esitati niinimetatud maakonnakogudele. Maakonnakogu kujutas endast kolleegiumi maakonna tähtsamaist ametnikest aadlipeamehe eesistumisel — kes oli suurmaapida-

jate huvide esindaja. Edaspidist kassatsioonilist edasikaebust maakonnakogu otsusele ei esitatud enam mitte senatile — administratsioonist enam või vähem sõltuvale organile, — vaid niinimetatud kubermangukogule.

Kubermangukogu, samuti nagu maakonnakogugi, kujutas endast bürokraatset ametkondadevahelist organit. See oli kolleegium, mis koosnes kubermangu kõige tähtsamaist ametnikest kuberneri eesistumisel. Kuna peaaegu kõik asjad, kus ilmnes mõisnike ja talupoegade huvide kokkupõrge (mõisnike kohtuasjad moonakatega, keeldkarjatamise asjad, omavolilise raiumise asjad mõisametsades), olid alluvad maakonnaülemale, siis see reform seadis riikliku aparaadi otseselt ja vahetult mõisnike huvide teenistusse.

Linnades kaotatud rahukohtunike asemele moodustati niinimetatud määratud linnakohtunikud, enam tähtsate asjade arutamiseks aga — ringkonnakohtu maakonnaliikmed.

6. Tsaari kohtud võitluses revolutsioonilise liikumisega. Tsaari kohtud olid alati tsaarivalitsuse kuulekateks tööriistadeks võitluses revolutsioonilise liikumise vastu. Terve rida kohtuprotsesse 70—80-ndail aastail revolutsiooniliste organisatsioonide „Maa ja Vabadus", „Rahva Tahe" ja teiste liikmete üle arutati kohtute poolt seisuslike esindajate osavõtul täpses kooskõlas tsaarivalitsuse käskudega. Teatud häiret selles suhtes tekitas ainult vandekohus. Nii näiteks 1878. a. arutati niinimetatud „193" protsessi. Selle protsessi aluseks oli lai revolutsiooniline liikumine, mille oli organiseerinud „Maa ja Vabaduse" partei, tuntud nimetuse all „rahva sekka minemine". Intelligentse noorsoo esindajad „läksid rahva sekka", et propageerida revolutsioonilisi sotsialistlikke ideid. Seoses sellega areteeris tsaari politsei üle 2000 inimese. Siis vähendati süüdistatavate arvu 900-ni ja lõplikult anti kohtu alla 193 inimest. Areteerituid mõnitati ja peksti vanglates. Vahialuste sellise kohtlemise üks peainspireerijaid oli Peterburi politseimeister Trepov. Järgmisel päeval pärast kohtuotsuse kuulutamist „193" protsessis, millega kohtualustele mõisteti sunnitööd, väljasaatmist ja muid karistusi, ilmus Trepovi juurde Vera Zassulitš ja haavas teda raskelt

revolvrilasuga. Trepovi elu kallale tungimise otseseks põhjuseks Vera Zassulitši poolt oli vanglas viibiva, Kaasani demonstratsiooni pärast kinnivõetud Jemeljanovi (Bogoljubovi) piinamine, mis oli toimunud Trepovi käsul. Kuna tol ajal säärased asjad veel allusid vandekohtule, siis Vera Zassulitš anti Peterburi ringkonnakohtu alla vandemeeste osavõtul. Kohtu eesistujaks oli üks silmapaistvamaid tsaari-Venemaa juriste A. F. Koni. Väikekodanluse, kelle hulgast valiti vandemehed, opositsiooniline meeleolu tsaari valitsuse vastu väljendus selles, et vandemehed kuulutasid Vera Zassulitši kohta õigeksmõistva verdikti. See asi oli üheks põhjuseks vandemeeste kohtualluvuse edaspidiseks piiramiseks.

Kuid veel suurema tegevuse ulatuse omandas tsaari kohus võitluses revolutsiooniga 1905—1906. a. Neil aastail lõi tsaari valitsus arvete õiendamiseks revolutsiooniga erilised sõjaväljakohtud. Kohtades, kus oli välja kuulutatud sõjaseisukord või niinimetatud erakorraline kaitseseisukord (ja sääraste kohtade hulka kuulus suur osa Venemaa impeeriumi territooriumist), oli kõrgemaile kohaliku administratsiooni esindajaile antud õigus anda asju isikute kohta, keda süüdistati revolutsioonilises tegevuses, läbivaatamiseks niinimetatud sõjaväljakohtutele. Need kohtud moodustati iga üksiku asja arutamiseks koosseisus eesistuja ja neli liiget ohvitseride hulgast. Kohtu koosseisu määras igal üksikul juhul seesama kindral või tsaari ametnik, kelle korraldusel asi anti sõjaväljakohtusse. Eeluurimist neis asjus võis ka mitte toimuda. Kokkuvõte, mis oli esitatud sandarmeeria riigikaitse osakonna poolt või ükskõik missuguse karistussalga ülema ettekanne oli küllaldaseks materjaliks sõjaväljakohtu alla andmiseks ja järelikult ka surmanuhtluse mõistmiseks. Sõjaväljakohtud olid kohustatud asja arutama kahe ööpäeva jooksul, arvates esitamise hetkest. Asja arutamine toimus kinniste uste taga. Ainsaks karistuse määraks oli surmanuhtlus.

Üksikud ohvitserid, kes olles sõjaväljakohtute liikmed, püüdsid mööda minna sellest praktikast ja tegelikult aru saades asjast mõistsid süüaluseid õigeks või karistasid neid kergema karistusega, kuulusid tsaari valitsuse poolt ran-

gele jälitamisele. Sõjaväljakohtute otsused mingisugusele edasikaebamisele ei kuulunud ja viidi täide viivitamatult. Tegelikult olid sõjaväljakohtud kohtud ainult nime järgi ja kujutasid endast metsiku arveteõiendamise organeid kõigi nendega, keda politsei või karistussalkade ülemad ükskõik missugustel kaalutlustel kahtlustasid erapoolikuses revolutsioonilise liikumise vastu.

7. Kohus 1917. a. veebruari ja oktoobri vahelisel perioodil. 1917. a. Veebruarirevolutsioon ei toonud endaga kaasa põhilist muudatust sel ajal eksisteerivasse kohtukorralduse süsteemi. Ajutine valitsus, kes esindas vene kodanluse huve, oli huvitatud sellest, et säilitada see juba läbiproovitud kodanluse ekspluateerimise kaitsmise aparaat. Ta piirdus ainult sellest aparaadist seal säilinud feodaalsete igandite kõrvaldamisega. Ajutine valitsus kuulutas 1864. a. kohtuseadustikud kohtusüsteemi ideaaliks. Moodustati erikomisjon kohtuseadustike põhiliste aluste restaureerimiseks ja nende kooskõlastamiseks riigiaparaadis asetleidnud muutusega. Selle komisjoni tegevus piirdus seisuste esindajate osavõtuga kohtute, maakonnaülemate ja linnakohtunike ametite likvideerimisega ning rahukohtu kohtuvõimu aparaadi taastamisega.

Ajutise valitsuse kogu tegevus kohtukorralduse alal oli suunatud sellele, et kohtu abil tõkestada revolutsiooni süvenemist ja piirata revolutsioonilise liikumise ulatust. Nii näiteks, seoses sellega, et Peterburis kodanlikud rahukohtunikud ei omanud töörahva silmis mingit autoriteeti, loodi erilised ajutised kohtud šöfikohtute eeskujul koosseisus eesistuja rahukohtunik ja kaks kaasistujat: üks tööline ja üks sõdur.

Kui 1918. a. juuni keskpaiku kontrrevolutsioon läks üle aktiivsele pealetungile revolutsioonilise liikumise vastu, kasutas ajutine valitsus laialt selleks sõjakohtuid. Esimestel kuudel pärast Veebruarirevolutsiooni tehti sõjakohtuvõimu demokratiseerimise katse, kuulutati välja surmanuhtluse kaotamine. Polgukohtute asemel, mis määrati polguülema poolt, loodi valitavad polgukohtud kolmest ohvitserist ja kolmest sõdurist. Sõjaringkonnakohtute koosseisu, mis

varem eranditult koosnes määratud sõjaväe juristidest — kindralitest ja ohvitseridest, võeti vandemehed.

Kuid neil demokraatlikel abinõudel ei olnud tõsist tähtsust. Palju reaalsemaks abinõuks oli niinimetatud kiirendatud sõjarevolutsiooniliste kohtute loomine pärast surmanuhtluse taastamist 12. juulil 1917. a. Need kohtud ei erinenud mitte millegagi, peale nimetuse, vanadest sõjaväljakohtuist. 2. augustil 1917. a. organiseeris ajutine valitsus erilised kohtud massiliste rahutuste asjade arutamiseks.

Ajutise valitsuse kodanliku kohtuvõimu tegevuse näiteks on laimav süüdistusasi Lenini vastu, alustatud Peterburi kohtuvõimu organite poolt seoses 3—5. juuli 1917. a. demonstratsiooniga.

Ajutine valitsus võttis tarvitusele ühelt poolt otsese mittekohtuliku arveteõiendamise töörahvaga, teiselt poolt aga tarvitas massiliselt repressioone „kiirendatud sõjarevolutsiooniliste kohtute" vahendusel. Koos sellega venitas ajutine valitsus teadlikult kontrrevolutsiooniliste kindralite asjade läbivaatamist. Nii näiteks, kui peale Kornilovi mässu mahasurumist Kornilov ja tema lähemad kaasosalised, nende hulgas ka kindral Denikin, võeti vastutusele ja areteeriti, siis ajutine valitsus mitte ainult ei kindlustanud kiiret asja arutamist nende kontrrevolutsioonilises mässulises tegevuses, vaid andis neile võimaluse vahi alt põgenemiseks, et organiseerida uusi kontrrevolutsioonilisi avantüüre.

Tõeliselt ajutise valitsuse võimul olemise perioodil peaaegu kõik vanad tsaristlikud kohtunikud jäid oma kohtadele ja jätkasid oma tegevust töörahva mahasurumiseks. Ainult Oktoobrirevolutsioon, hävitades kogu vana kodanliku-mõisnikulise kohtusüsteemi, organiseeris tõelised rahvakohtud!

IV PEATÜKK

NÕUKOGUDE KOHTU AJALUGU

§ 13. Kohus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise ajajärgul. § 14. Kohus kodusõja ja välismaise interventsiooni ajajärgul (1918—1920. a.). § 15. Kohus rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku ajajärgul (1921—1925. a.). § 16. Kohus riigi sotsialistliku industrialiseerimise eest toimunud võitluse ajajärgul (1926—1929. a.). § 17. Kohus põllumajanduse kollektiviseerimise eest toimunud võitluse ajajärgul (1930—1934. a.). § 18. Kohus sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise ja uue konstitutsiooni eest võitluse ajajärgul (1935—1937. a.).

§ 13. KOHUS SUURE SOTSIALISTLIKU OKTOOBRIREVOLUTSIOONI LÄBIVIIMISE AJAJÄRGUL

1. Marx, Engels, Lenin, Stalin vana kohtu purustamisest ja uut tüüpi kohtu loomisest. Marx, Engels, Lenin ja Stalin on korduvalt näidanud, et proletariaat võimule tulles ei või kasutada oma eesmärkide saavutamiseks vana riigiaparaati, mis on eriliselt kohaldatud ekspluataatorite huvide kaitseks. Ta peab selle vana masina purustama, lõhkuma ja asendama uuega. Nii toimiski Oktoobrirevolutsioon kogu vana mõisnikulise kodanliku riikliku aparaadiga, sealhulgas ka kohtuga.

Nõukogude kohus on Suure Oktoobri laps. Varem kindlaksmääratud nõukogude kohtu organisatsioonilise vormi puudumine sel ajal on seletatav sellega, et kõik kuni selle ajani eksisteerinud riigid olid ekspluataatorliku vähemiku organisatsioonid elanikkonna valdava enamiku ekspluateerimise huvides, kuna aga võidurikka Oktoobrirevolut-

siooni tagajärjel esimest korda ajaloos oli loodud uut tüüpi riik, mis kujutas endast varem ekspluateeritud enamiku organisatsiooni. Proletariaadi diktatuuri kujunemise alus ei peitu „seaduses", vaid laialdaste rahvamasside vahetus revolutsioonilises liikumises, mis „purustasid politseilis-pärisorjuse seadused, lõid revolutsioonilise õiguse ja lõhkusid vägivaldselt rahva rõhumise organid."[1]

V. I. Lenin on korduvalt avaldanud arvamust vajaduse kohta ehitada uut riiki masside endi poolt ja lükkas otsustavalt tagasi igasugused kahtlused töörahva ettevalmistamatuse kohta selleks ülesandeks. „Mida vähem on vene rahval organisatsioonilisi kogemusi, seda otsustavamalt tuleb asuda r a h v a e n d a organiseerimisele....."[2] ja edasi Vladimir Iljitš osutas, et „..... on vaja e h i t a d a demokraatia otsekohe alt, masside enda algatusel, nende tegeliku osavõtuga kogu riiklikust elust, ilma „järelevalveta" ülevalt, ilma ametniketa."[3]

Nõukogude võim ei võinud jätta puudutamata tsaari kohtuid ja piirduda, nagu seda tegi kodanlik ajutine valitsus, ainult nende kohandamisega uute olukordadega. Nagu kogu vana riiklik aparaat kuulusid tsaari kohtud kaotamisele. Kodanlikes revolutsioonides kodanlus, võttes võimu oma kätte, piirdus vana riigiaparaadi ning sellega koos ka kohtu kohaldamisega oma klassihuvide kaitseks. See on seletatav sellega, et kodanlikes revolutsioonides üht ekspluataatorlikku gruppi asendas teine.

Nagu näitas Lenin, ... „ainult riigi nõukogude organisatsioon on suuteline tõeliselt järsult purustama ja lõplikult hävitama vana s. t. kodanliku, ametnike ja kohtu aparaadi....."[4]

2. E s i m e s e d n õ u k o g u d e k o h t u d. Esimene Nõukogude Valitsus, moodustatud teisel ülevenemaalisel nõukogude kongressil, andis oma eksisteerimise esimestel päevadel välja rea dekreete, milles osutati revolutsiooni-

---

[1] Ленин, Соч., т. IX, стр. 40.
[2] Lenin, Valitud teosed, II k., Tallinn, 1946, lk. 22.
[3] Ленин, Соч., т. XX, стр. 194—195.
[4] Ленин, Соч., т. XXIV, стр. 14.

lisest korrast range kinnipidamise vajalikkusele.[1] Kuid organid, kes pidid hoidma noores nõukogude vabariigis revolutsioonilist korda, ei loodud korraga.

Esimene dekreet kohtu kohta anti välja alles kuu aega pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni — 24. novembril 1917. a. Reas kohtades oli ta saadud hiljem. Kuid töötajate vihavaenu tõttu tsaristliku kohtu vastu algas kohtadel kohe peale revolutsiooni stiihiline vanade kohtuasutiste kaotamine ja uute revolutsiooniliste kohtute loomine. Seepärast võib Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise perioodil vahet teha nõukogude kohtu kahe arenemise etapi vahel. Esimene etapp — nõukogude võimu loomise hetkest kuni 24. novembrini 1917. a. dekreedi kohtust nr. 1 väljaandmiseni ja saamiseni kohtadel. Teine etapp — selle dekreedi saamise hetkest kuni 1918. a. keskpaigani.

Kohtu ülesehitamine algas altpoolt, kohtadelt. Siin oli meil „... esmakordselt ajaloos loodud võimalus täielikult ja takistamata areneda mitte üksnes kohalikel omapärasustel, vaid ka kohalikul üritusel, kohalikul algatusel, ühisele eesmärgile liikumise teede, võtete ja vahendite mitmekesisusel." [2]

Teated kohalike nõukogude algatusel loodud revolutsiooniliste kohtute organisatsiooni ja tegevuse vormide kohta nõukogude riigi olemasolu esimesel perioodil on äärmiselt puudulikud. On ainult näha, et õigusemõistmise teostamine kohalike nõukogude poolt oli pandud kas eriti organiseeritud kohtutele mitmesuguste nimetuste all või need funktsioonid võtsid enda peale maakohtades küla- ja vallakoosolekud. Need revolutsioonilised kohtud tegutsesid väga mitmesuguste nimetuste all.

Kroonlinna ühiskondliku südametunnistuse kohus, Novgorodi, Tšerepovetski ja Kuznetski ajutised revolutsioonilised kohtud, Moskva sõjalis-revolutsioonilise komitee kohtu-uurimiskomisjon, Kamõševi avalik kohus, Stavropoli Rahvakomissaride Nõukogu juriidiline komisjon jne. Nende kohtute kohtunikud põhimõtteliselt olid valitavad. Uksiku-

---

[1] Vaata VSKK 1918, nr. 1 — 1917. a. 28. oktoobri v. k järele dekreedid „Armeede komiteede kohta," kellele pandi revolutsioonilise korra alalhoidmine väeosades. Dekreet samast kuupäevast „Surmanuhtluse kaotamise kohta," 30. oktoobrist v. k. j. „Töölismiilitsa kohta."

[2] Ленин, Соч., т. XXII, стр. 416.

tes kohtades kohtunike ametikohtadele olid kaasa tõmmatud vanad rahukohtunikud. Asjade arutamine teostus laialdastel demokraatlikel alustel, avaliku protsessi korras, süüaluse õigusega omada kaitsjana iga kodanikku. Uued revolutsioonilised kohtud ei kasutanud tavaliselt vanu tsaariaegseid seadusi, kuid uusi neil ei olnud. Igasugune otsustele edasikaebamine oli tühistatud, sest et polnud loodud kassatsiooniega apellatsiooniinstantse.

Sel kombel asuti tsaari kohtu kõrvaldamisele kohtadel juba enne ametliku dekreedi saamist keskusest: ainult üksikuis kohtades esines otsustamisjõuetust tsaari kohtuaparaadi purustamises. Nii pöördus Samarkandi oblasti nõukogu 1918. a. algul Vene NFSV Kohtu Rahvakomissariaadi poole palvega teatada temale, kas peab tsaari kohtud säilitama, mis loodud 1886. a. „Määrustikuga Turkestani krai valitsemise kohta".[1]

3. Dekreet kohtust nr. 1. Esimese Kohtu dekreedi ettevalmistus oli alustatud Vene NFSV Rahvakomissaride Nõukogu poolt 1917. a. novembri keskpaiku. Projekti läbivaatamine oli usaldatud komisjonile, kelle koosseisus oli seltsimees Stalin.[2] Dekreedi projekti arutamine leidis aset Rahvakomissaride Nõukogu istungil 23. novembril 1917. a. RKN-i istungist võtsid osa Lenin ja Stalin. RKN-i istungi protokollist on näha, et dekreedi projekti arutati enne komisjonis, siis RKN-i ja VKTK komisjonides ja fraktsioonides. Rahvakomissaride Nõukogu istungil endal arutati ja kinnitati dekreet eraldi iga üksiku punkti kaupa. RKN-i määruses märgiti, et dekreedi projekti läbivaatamist VKTK-s pidurdavad juhuslikud ja kõrvalised põhjused, mis on väljaspool kohtuga seoses olevaid küsimusi. Vahepeal aga võitluse ülesanded kuritegevusega nõudsid otsustavaid abinõusid ja see ergutas Rahvakomissaride Nõukogu vahetult vastu võtma dekreedi revolutsioonilisest kohtust ja selle viivitamatult ellu viima.[3]

Dekreet kohtust, saades pärast teatavaks nimetuse all dekreet kohtust nr. 1, kuulutati välja 24. novembril 1917. aastal.[4]

Kooskõlas selle dekreedi § 1 kaotati kogu kodanliku

---

[1] Материалы НКЮ, выпуск 2, Москва, 1918 г. стр. 67.

[2] Центральный архив Октябрьской революции, фонд 130, оп. 26 дело 1-е, лист дела 1—3 (протоколы СНК № 1—2),

[3] ЦАОР, ф. 130, оп. 26, дело 1, стр 7, 14.

[4] VSKK, 1917, nr. 4, art. 50 ja Ajutise tööliste ja talupoegade valitsuse ajalehe nr. 17, 24. nov. 1917. a.

kohtumõistmise aparaat: ringkonnakohtud, kohtupalatid, senat, sõjaväe- ja sõja-mereväekohtud, tsaari prokuratuur ja advokatuur ning kohtu-uurijad. Need kohtud kuulusid asendamisele uute kohtutega, moodustatud demokraatlike valimiste alusel. Dekreedi § 2 pani seisma (kuid ei kaotanud) rahukohtu instituudi tegevuse, asendades rahukohtunikke kohalike kohtutega. Kohalikud kohtud pidid koosnema alalisest kohalikust kohtunikust ja kahest järjekordsest kaasistujast. Kohalikke kohtunikke tuli dekreedi kohaselt valida otseste demokraatlike valimiste alusel ja kuni nende valimiste väljakuulutamiseni valiti ajutiselt kohalike nõukogude poolt. Nendesamade kohalike nõukogude poolt koostati järjekordsete kaasistujate nimekirjad ja määrati nende ilmumise järjekord kohaliku kohtu istungile. Endised rahukohtunikud ei kaotanud õigust olla valitud kohalikeks kohtunikeks, kui nad andsid selleks oma nõusoleku. Armees pidid kohtud olema valitud polgu nõukogude poolt, kus aga neid ei olnud — polgu komiteede poolt.

Kohalike kohtute pädevus oli piiratud kriminaalasjadega, milles võis määrata karistuseks vabaduskaotust mitte üle kahe aasta ja tsiviilasjades hagides, mille summa ei ületanud kolme tuhandet rubla. Tühistati edasikaebamine apellatsiooni korras. Edasikaebamine kassatsiooni korras ei olnud lubatud vähese tähtsusega asjades. Kassatsioonikaebuste läbivaatamiseks kohalike kohtute otsuste peale tähtsamates asjades asutati maakonna kohalike kohtunike kogu. Missugused kohtud pidid arutama asju, mis ületasid kohalike kohtute pädevust, ei olnud dekreedis näidatud.

Uurimise toimetamine tehti kohaliku kohtuniku ülesandeks. Kohtupidamine oli suuline ja avalik. Kaitse oli lubatud nii kohtus kui ka eeluurimise staadiumis. Kaitsjatena ja süüdistajatena võisid esineda kõik isikud mõlemast soost, kelle kodanikuõigused ei olnud piiratud. Tsaristliku kohtu kaotamine tehti ülesandeks erikomissaridele, keda valisid kohalikud nõukogud.

Dekreet kohtust nr. 1 juhatas §-s 5, et „kohalikud kohtud otsustavad asju Venemaa Vabariigi nimel ja juhinduvad oma otsustes kukutatud valitsuse seadustest ainult niivõrd, kuivõrd need ei ole revolutsiooniga tühistatud ega ole vastuolus revolutsioonilise südametunnistusega ja revolutsioonilise õigusteadvusega."

Lenini initsiatiivil täiendati dekreedi seda paragrahvi järgmisesisulise märkusega: „Tühistatuks tunnistatakse kõik seadused, mis on

vastuolus tööliste nõukogude KTK dekreetidega kui ka VSDTP ja eseride partei miinimumprogrammiga."

Dekreet kohtust nr. 1 lõi kohalike kohtute kõrval ka teise nõukogude kohtuvõimu haru, — revolutsioonilised tribunalid. Dekreedi §-s 9 osutati: „Võitluseks kontrrevolutsiooniliste jõududega, silmas pidades abinõusid revolutsiooni ja selle saavutuste kaitsmiseks nende eest, samuti ka marodeerimise ja röövimise, sabotaaži ja kaupmeeste, töösturite, ametnike kuritarvituste vastu võitlemise asjade otsustamiseks ... asutatakse tööliste ja talupoegade revolutsioonilised tribunalid." Nende koosseis — eesistuja ja 6 järjekordset kaasistujat, valiti kubermangu või linna tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude poolt. Nendesamade nõukogude juures moodustati erilised uurimiskomisjonid asjade eeluurimiseks, mis allusid revolutsioonilistele tribunalidele.

4. Dekreedi kohtust nr. 1 tähtsus. Dekreedi kohtust nr. 1 tähtsus seisneb selles, et see dekreet juba kuu pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni kuulutas avalikult välja nõukogude kohtukorralduse demokraatlikud põhiprintsiibid, mis jäid meie kohtusüsteemi kindlaks aluseks: kohtunike valitavus, kohtuprotsessi avalikkus, poolte õigus osa võtta kohtulikust arutamisest, eriti süüaluse õigus kaitsele.

Kohtunike otseste ja üldiste valimiste demokraatlikku põhimõtet ei olnud 1917.—1918. a. võimalik praktiliselt läbi viia mitmete ajalooliste põhjuste tõttu (kodusõda, kulakluse vastupanu nõukogude võimu abinõudele jne.). Sellest hoolimata on kohtunike valitavuse põhimõtte väljakuulutamine nõukogude võimu esimestel päevadel selle suurimaks teeneks. Oma täieliku väljenduse leidis see põhimõte stalinliku konstitutsiooni IX peatükis ja 1938. a. NSV Liidu kohtukorralduse seaduses juba pärast ekspluateerivate klasside likvideerimist ja sotsialismi ehitamist NSV Liidus.

Dekreet kohtust nr. 1 oli välja antud hetkel, kui nõukogude võimul veel ei olnud protsessuaalseid ega materiaalseid seadusi. Keeruline olukord, kogemuste puudumine raskendasid uue nõukogude õiguse viivitamatut loomist. Seepärast dekreedi kohtust nr. 1 §-s 5 osutati, et kohalikud

kohtud oma tegevuses juhinduvad kukutatud valitsuse seadustest, kuid ainult niivõrd, kuivõrd need ei ole revolutsiooniga tühistatud ega ole vastuolus revolutsioonilise südametunnistusega ja revolutsioonilise õigusteadvusega. Märge dekreedi selle paragrahvi juures seletas, et tühistatuks tunnistatakse kõik seadused, mis on vastuolus nõukogude võimu dekreetidega kui ka VSDTP ja es-eride partei miinimumprogrammiga. See vanade seaduste rakendamise piiramine lõi nõukogude kohtunike laialdase loova initsiatiivi uue nõukogude õiguse arendamisel. Nagu õieti märkis sm. Kurski, „toimus sügav murrang igapäevases voolavas õiguse loomises endas, kuna ilmusid uued selle loomingu allikad. Selliseks allikaks oli proletaarse revolutsiooni loodud rahvakohus."[1]

Uuele nõukogude kohtule säilitas vana seadusandlus tegelikult oma tähtsust ainult niivõrd, kuivõrd Oktoobrirevolutsioon samal ajal viis lõpule kodanliku revolutsiooni, kuid uusi sotsialistlikke vahekordi ei olnud võimalik kohe luua. Kukutatud valitsuse seadused teatud mõttes kujutasid endast seda kultuurset pärandit, mida võidi ära kasutada uue ühiskonna huvides. „Kommunism kasvab sellest, mis on loonud kapitalism," rääkis sm. Molotov ÜK(b)P XVIII kongressil, „selle parimast ja arvukaist saavutustest majanduse, materiaalse olustiku ja kultuuri alal. Kommunism töötab omamoodi ümber kõik need väärtused ja saavutused — kuid mitte ühiskonna tipu, vaid kogu rahva ja inimkonna huvides. Peab pingutusi kartmata uurima kultuurilist pärandit, peab seda tundma tõsiselt ja sügavalt."[2]

Kohtu õigus igal üksikul juhul vabalt otsustada oma revolutsioonilise südametunnistuse ja sotsialistliku õigusteadvuse põhjal ühtede või teiste seaduste rakendatavuse küsimust antud juhule andis uuele kohtule võimaluse võtta vanast seadusandlusest neid norme, mida võidi kasutada töörahva huvides sel üleminekuperioodil, kui sotsialistliku õiguse normid alles loodi.

---

[1] Д. И. Курский, „На путях развития советского права", Москва, 1927 г., стр. 44.

[2] Журнал „Большевик", 1939 г., № 5—6, стр. 109.

Dekreet kohtust nr. 1 on eredaks dokumendiks nõukogude kohtu ajaloos ka sellepärast, et see: 1) lõplikult kõrvaldas kohtadelt kukutatud tsaristlikud kohtuorganid ja 2) lõi need nõukogude kohtu vormid (rahvakohtud ja revolutsioonilised tribunalid), mis nõukogude võimu esimestel aastatel edukalt täitsid oma ülesannet revolutsioonilise seaduslikkuse kindlustamisel noores nõukogude vabariigis.

Vana tsaari kohtu lõhkumise ja uue nõukogude kohtu loomise kogu tähendus oli hästi arusaadav nõukogu võimu vaenlastele. Oktoobri esimesel perioodil ilmuvad iga liiki kontrrevolutsioonilised ajalehed, kodanlik professuur, tsaari kohtute töötajad ja vana advokatuur võtsid äärmiselt ebasõbralikult vastu dekreedi kohtust nr. 1 ilmumise.

Nii andis tsaari-Venemaa kõrgeim kohus „valitsev senat" seoses dekreedi kohtust nr. 1 väljaandmisega erilise määruse, püüdes keelata selle rakendamist kohtuorganite poolt. Kaks päeva pärast dekreedi kohtust nr. 1 väljaandmist leidis aset erakorraline Petrogradi advokatuuri koosolek, mis otsustas, et dekreedil, kui organisatsiooni poolt, kes ei ole tunnistatud võimuna, välja antud, ei ole seaduse jõudu ja et advokatuuri liikmed peavad oma tegevust jätkama vanades tsaari kohtutes. Moskva advokatuur 3. detsembril 1917. a. ühines täielikult senati otsusega ja oma Petrogradi kolleegidega. Analoogilised otsused tsaari kohtunike ja advokaatide koosolekutel tehti ka teistes linnades. Tsaari kohtunikud jätkasid ka pärast dekreedi kohtust nr. 1 väljaandmist oma tööd, ehkki töötajad ei pöördunud enam nende poole. Petrogradi kõigi rohkearvuliste tsaari kohtuorganite likvideerimine viidi läbi sõjalis-revolutsioonilise komitee uurimiskomisjoni volinike poolt 29. novembril 1917. a. Ainult relvastatud jõudude kaasabil, Kremli käsutuses oleva punaarmeelaste rühma abil lõpetati Moskva kohtuasutiste tegevus.

Esinedes III ülevenemaalisel nõukogude kongressil 24. jaanuaril 1918. a. Lenin märkis, et möödunud lühikese aja vältel jõudis nõukogude võim läbi viia terve rea abinõusid ja eriti kriipsutas alla nende seas vana kodanliku kohtusüsteemi purustamist. „.... Tee, mida nõukogude võim läbis sotsialistliku armee suhtes, läbis ta samuti ka valitsevate klasside teise tööriista, veel peenema, veel keerukama, kodanliku kohtu suhtes, mis kujutas endast korra kaitset, kuid tegelikult oli pimedaks, teravaks tööriistaks ekspluateeritavate halastamatuks mahasurumiseks, mis kaitses kauka huve. Nõukogude võim tegutses nii, nagu

käskisid tegutseda kõik proletaarsed revolutsioonid, ta andis selle kohe lammutada. Las karjuvad, et meie, reformimata vana kohut, andsime selle kohe lammutamisele, me puhastasime seega teed ehtsale rahvakohtule ja mitte niivõrd repressiooni jõuga, kuivõrd masside eeskujuga, töörahva autoriteediga, ilma formaalsusteta, — see on, mis teeb kohtust kui ekspluatatsiooni tööriistast kohtu kui kasvatuse tööriista sotsialistliku ühiskonna kindlatel alustel."[1]

5. Dekreet kohtust nr. 2. Järgmiseks dekreediks kohtu kohta oli niinimetatud dekreet kohtust nr. 2 7. märtsist (22. veebruarist) 1918. a.[2]

Dekreet kohtust nr. 2 lõi täiendavad kohtuorganid asjade otsustamiseks, mis ületasid kohaliku kohtu pädevuse, samuti määras kindlaks mõningad kohtumenetluse eeskirjad selle dekreediga loodud kohtute jaoks. Dekreedi kohtust nr. 2 järgi kujunes kohtusüsteem järgmiseks: 1) kohalik rahvakohus (juba loodud dekreediga nr. 1), 2) ringkonna rahvakohus, 3) oblasti rahvakohus, 4) ülem kohtukontroll.

Ringkondade rahvakohtud otsustasid kriminaal- ja tsiviilasju, mis ületasid kohaliku rahvakohtu pädevuse. Dekreedi kohtust nr. 2 järgi ringkondade rahvakohtute liikmed valiti ja kutsuti ära kohalike nõukogude poolt. Kohtu esimees valiti kohtuliikmete eneste poolt ja võis olla nende poolt igal ajal ära kutsutud. Kriminaalasjad otsustati ringkonna rahvakohtu poolt koosseisus: eesistuja — kohtuliige ja 12 rahvakaasistujat. Tsiviilasjad vaadati läbi kolme kohtuliikme ja nelja rahvakaasistujaga. Rahvakaasistujate nimekirjad koostati rajooni- ja vallanõukogude ja kinnitati kõrgemalseisvate nõukogude poolt. Järjekordsete rahvakaasistujate väljakutsumine ringkonna rahvakohtu kohtuistungist osa võtma toimus liisu teel kubermangu või linna nõukogus. Rahvakaasistujad otsustasid kõik küsimused koos eesistujaga, kuid otsuse tegemisel oli eesistujal ainult nõuandev hääl. Veelgi enam, rahvakaasistujatel oli õigus

[1] Ленин, Соч., т. XXII, стр. 212.
[2] VSKK, 1918, nr. 26, art. 347.

taandada eesistujat protsessi igas staadiumis. Kasssatsioonikaebuste läbivaatamiseks ringkonna rahvakohtu otsuste peale dekreet kohtust nr. 2 nägi ette oblastite rahvakohtute organiseerimise. Tegelikult neid kohtuid kusagil ei organiseeritud.

Dekreedi kohtust nr. 2 kohaselt ei valitud oblasti rahvakohtu liikmeid mitte nõukogude, vaid vastava oblasti ringkonnakohtu üldkoosolekute poolt.

Oblastikohtu liikmete ärakutsumise õigus oli nii neid valinud ringkonnakohtunikel kui ka neil nõukogudel, kes olid neid valinud ringkonnakohtusse. Oblasti rahvakohtul pidi olema õigus ringkonnakohtute poolt määratud karistust kergendada, samuti õigus armu anda.

Ülemale kohtukontrollile oli pandud dekreediga kohtust nr. 2 kohustus anda põhimõttelisi seletusi oblastikohtute otsuste kohta ühtlase kohtupraktika tagamise eesmärgil. Tegelikult ei organiseeritud ka ülemat kohtukontrolli.

Erinevalt dekreedist kohtust nr. 1 sisaldas dekreet kohtust nr. 2 ringkondades rahvakohtute tegevuse põhiprintsiipide võrdlemisi üksikasjalise esituse. Eeluurimist ringkonna rahvakohtule alluvates kriminaalasjades teostas kolmeliikmeline uurimiskomisjon, kes valiti kohalike nõukogude poolt. Kõik eeluurimise korraldused pidid olema vastu võetud kolleegiaalselt. Tõendite suhtes ei olnud kohus piiratud mingisuguste formaalsete kaalutlustega ja temast olenes vastavalt asjaoludele ühe või teise tõendi lubamine.

Kohtupidamine nii kriminaal- kui ka tsiviilasjades pidi dekreedi kohtust nr. 2 kohaselt läbi viidama 1864. a. tsaari kohtuseaduste põhjal, niivõrd, kuivõrd need ei olnud tühistatud nõukogude dekreetidega ega ole vastuolus töötavate klasside õigusteadvusega. Viimasel juhul pidi otsuses olema tähendatud vananenud või kodanlike seaduste tühistamise motiiv. Edasi oli märgitud, „et tsiviil- ja kriminaalasjus kohus juhindub tsiviil- ja kriminaalseadustest, mis kehtisid ainult niivõrd, kuivõrd need ei ole tühistatud nõukogude võimu dekreetidega ega ole vastuolus sotsialistliku õigusteadvusega."

Kinnitades võistkondlikkuse põhimõtet nõukogude protsessis mitte ainult kohtuliku uurimise, vaid ka eeluurimise staadiumis, määras dekreet kindlaks reegli, et peale põhilise süüdistaja ja kaitsja võivad asjas esineda täiendavalt üks süüdistaja ja üks kaitsja rahva seast. Dekreet määras kindlaks, et kohtupidamine viiakse läbi kõigis

kohalikes keeltes. Kohtupidamise keel määrati kindlaks igas kohas kohtu poolt kokkuleppel kohaliku nõukoguga. Dekreet määras kindlaks samuti, et otsuste tühistamise põhjusteks pole mitte ainult seaduse formaalne rikkumine, vaid ka otsuse ebaõigsus.

Sel kombel dekreet kohtust nr. 2 esines nagu dekreedi kohtust nr. 1 arendamise ja täiendamisena. Rida selle sätteid (kohtusüsteemi raskepärasus, esimehe ja kõrgemate kohtuorganite valimised kohtunike endi poolt, eesistuja õiguste kitsendamine) ei vastanud ajajärgu iseloomule. Sellepärast paljud dekreedi kohtust nr. 2 sätted ei olnud tegelikult ellu viidud (näiteks oblastikohtute ja ülema kohtukontrolli organiseerimine) või olid tühistatud järgnevate dekreetidega kui praktikas end mitte õigustanud.

6. Dekreedi kohtust nr. 2 hinnang. Ekslikud on katsed anda dekreedile kohtust nr. 2 eitavat hinnangut kui seadusprojektile, mis sisse tassitud kohtu rahvakomissari, „pahempoolse" es-eri Steinbergi poolt. Nagu teada, usaldas RKN 7. detsembril 1917. a. „pahempoolsetele" eseridele kohtu- ja põllumajanduse komissariaadi juhtimise. Oma osavõttu nõukogude valitsusest ja eriti Kohtu Rahvakomissariaadi juhtimisest kasutasid „pahempoolsed" es-er-id ära võitluseks nõukogude võimu vastu. Nagu kindlaks tehti nõukogude vastase„ parempoolsete trotskistide" bloki kohtuprotsessil 1938. a., olid „pahempoolsed" es-er-id koos Trotski ja Buhhariniga salavandenõus nõukogude valitsuse vastu, seadsid endile eesmärgiks nurja ajada Bresti rahuleping, areteerida Lenin ja Stalin, tappa nad ja moodustada buhhaarinlastest, trotskistidest ja „pahempoolsetest" es-er-idest uus valitsus.[1]

Käsutades kohtu komissariaadi aparaati, kasutasid mõned „pahempoolsed" es-er-id (eriti kohtu rahvakomissar Steinberg) neile antud võimu kontrrevolutsionääride vabastamiseks, kes olid areteeritud RKN-i käsul, nende kaitseks, osutades neile toetust ja muud.[2]

Pärast nõukogude V kongressi 1918. a. juulis, millel „pahempoolsed" es-er-id alustasid kulakute kaitseks teravat võitlust Lenini vastu ja pärast vastulööki kongressi ena-

[1] UK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn, 1946, lk. 215.
[2] Ленинский сборник XXI, стр. 110.

miku poolt ning ülestõusu Moskvas, mis oli bolševike poolt kiirelt maha surutud, läksid „pahempoolsed" es-er-id avalikult üle kontrrevolutsiooni laagrisse.

Vaatamata sellele, et dekreet kohtust nr. 2 tegelikult ette valmistati Kohtu Rahvakomissariaadi aparaadis, mille eesotsas seisis „pahempoolne" es-er Steinberg, ei tohi unustada ka seda asjaolu, et dekreedi projekti kontrollis ja redigeeris Lenin. Sellepärast rida dekreedi kohtust nr. 2 sätteid, nagu protsessi suulisus ja võistkondlikkus, kaebealuse õigus kaitsele, kohtupidamine kohalikus keeles, otsustele edasikaebamine ja nende uuesti läbivaatamine nende ebaõigsuse motiivil on demokraatlikud ega kaotanud oma tähtsust ka nõukogude kohtu arenemise edaspidistel etappidel.

Dekreedi kohtust nr. 2 väljaandmise ajal oli kriminaal- ja tsiviilseaduste arv veel piiratud. Kuid oli olemas juba mõnikümmend seadust, mis tegid kindlaks kuritegude koosseisud ja sanktsioonid nende puhul. Järelikult, ehkki sel perioodil dekreet kohtust nr. 2 ei tühistanud võimalusi kasutada kukutatud valitsuste seadusi, siiski kasutasid rahvakohtud tegelikult suuremal määral kui varem uut revolutsioonilist seadusandlust ja varsti võisid üldse loobuda vanadest seadustest.

7. Revolutsioonilised tribunalid. Nagu märgitud eespool, läks nõukogude kohtusüsteemi arenemine esimesel perioodil kahes liinis: rahvakohtud ja revolutsioonilised tribunalid. Dekreet kohtust nr. 1 pühendas revolutsioonilistele tribunalidele ainult ühe paragrahvi (8-da). Selle paragrahviga ei olnud määratud revolutsiooniliste tribunalide tegevuse kord. Seepärast avaldati 19. detsembril 1917. a. Vene NFSV kohtu rahvakomissari „pahempoolse" es-eri Steinbergi allkirjaga „Instruktsioon revolutsioonilisele tribunalile".[1] Selle „Instruktsiooniga" viidi revolutsiooniliste tribunalide alluvusse kontrrevolutsiooniliste kuritegude, spekulatsiooni, Nõukogude valitsuse põhiliste dekreetide rikkumiste, teenistusliku seisundi kuritarvitamise asjad ja kuriteoasjad rahva vastu ajakirjanduse kasutamise teel (viimane asjade liik allus eriliselt asutatavale trüki-

[1] VSKK, 1917, nr. 12, lk. 170.

asjanduse revolutsioonilisele tribunalile). Karistusmäära pidi revolutsiooniline tribunal määrama „juhindudes olukorrast, asjadest ja revolutsioonilise südametunnistuse käsust" (§ 2), kuid õigust kohaldada surmanuhtlust revolutsioonilistele tribunalidele ei antud.

Revolutsioonilise tribunali koosseis valiti kohaliku nõukogu poolt kolmeks kuuks ja tema liikmeid võidi tagasi kutsuda enne tähtaja möödumist. Kodanike üldisest nimekirjast, kel oli õigus olla kaasistujaks, koostas kohaliku nõukogu täitevkomitee liisu teel järjekordse nimekirja 40 kaasistujast, nende hulgast 6 isikut võtsid osa revolutsioonilise tribunali järjekordsest istungist.

Revolutsioonilise tribunali kohtuistungid olid avalikud, süüdistuse ja kaitse võimaldamisega. Süüdistajana ja kaitsjana võisid esineda poolte valikul kõik mõlemast soost kodanikud, kelle õigused ei olnud piiratud. Revolutsioonilise tribunalide juures olid asutatud õiguskaitsjate kolleegiumid kõigi isikute hulgast, „kes soovisid osutada abi revolutsioonilisele õigusemõistmisele ja kes esitasid tööliste, talupoegade ja soldatite saadikute nõukogu soovituse."

Peale varem nimetatud süüdistaja ja kaitsja võisid poolte vaidlustest osa võtta ka üks süüdistaja ja üks kaitsja kohtusaalis olijate hulgast soovi järgi. Revolutsioonilise tribunali otsused edasikaebamisele ei kuulunud.

Kohtu Rahvakomissariaat võis järelevalve korras paluda VKTK-lt otsuse tühistamist. Juhul, kui VKTK nõustus otsuse tühistamisega, anti asi tagasi teistkordseks, nüüd juba lõplikuks läbivaatamiseks.

See instruktsioon ei võinud teha revolutsioonilisi tribunale mõjuvaks vahendiks võitluseks kontrrevolutsiooniga; kohtupidamise kord neis oli väga keeruline, tribunali koosseis raskepärane. Revolutsioonilise tribunali koosseisu kindlaksmääramine liisu teel tõi tribunali komplekteerimisel sisse juhuslikkuse elemendi ja raskendas tribunali komplekteerimise võimalust klassipoliitikast teadliku koosseisuga. Tribunalidelt õiguse äravõtmine kohaldada surmaotsust tiivustas proletaarse revolutsiooni vaenlasi, kes lootsid peatset nõukogude võimu kukutamist ja sellepärast mitte just väga ei kartnud selliseid karistusmäärasid nagu vabaduskaotus. Instruktsiooniga antud õigust kõigil soovijail rahva hulgast esineda süüdistajatena ja kaitsjatena kasutati nõukogude vastaste elementide poolt kontrrevolutsioonililiseks agitatsiooniks.

Sel kombel organiseeritud revolutsioonilised tribunalid tundsid ennast pigemini ühiskondliku mõjutamise organi-

tena kui otsustava ja halastamata võitluse organitena kontrrevolutsiooniga.

Seltsimees Stalin jutuajamisel kirjanik Emil Ludwig'iga iseloomustas järgmiselt selle perioodi kohtute tegevust:

„Meie tegime vea, ilmutades säärast pehmust töölisklassi vaenlaste suhtes. Kui me oleksime ka edaspidi korranud seda viga, me oleksime toime pannud kuriteo töölisklassi vastu, me oleksime reetnud tema huvid. See sai ka varsti täiesti selgeks. Väga ruttu selgus, et mida pehmemalt me suhtume oma vaenlastesse, seda enam osutavad nad meile vastupanu... Me kogesime, et nende vaenlastega võib toime tulla ainult sel juhul, kui võtame nende vastu tarvitusele mahasurumise kõige halastamatuma poliitika." [1]

See järeldus, millest siin räägib seltsimees Stalin, oli realiseeritud nõukogude kohtu teisel arenemisperioodil, kodusõja ja välismaise interventsiooni perioodil. Nõukogude kohtu sellise ümberkorraldamise vajadusele osutas Vladimir Iljitš Lenin.

Oma esinemisel VKTK istungil 1. detsembril 1917. a. andis V. I. Lenin täie selgusega kohtu ülesannete piirjooned: „Kui revolutsiooniline klass peab võitlust varakate klasside vastu, kes avaldavad vastupanu, siis peab ta selle vastupanu maha suruma; ja meie surume maha varakate klasside vastupanu kõigi nende abinõudega, millega nemad surusid proletariaati, — teisi abinõusid ei ole leiutatud."[2]

Niipea kui „pahempoolsed" es-er-id lahkusid valitsusest, pani V. I. Lenin Kohtu Rahvakomissariaadi uuele juhatusele ette, et „selle asemel, et pöörata tähelepanu asutiste reformidele, tähtsusetuile ja peaaegu sõnalistele reformidele (tribuun), tarvis juhtida tähelepanu kohtukolleegiumide tööde tulemustele kohtu loomisel, mis oleks tõeliselt revolutsiooniline, kiire ja halastamatult vali kontrrevolutsionääride, huligaanide, laisklejate ja kohtu desorganiseerijate vastu."[3] V. I. Lenin nõudis kohtutöö kogu suuna otsustavat muutmist, kohtu muutmist tõeliseks proletariaadi diktatuuri tööriistaks.

---

[1] „Большевик", 1932 г. № 8, стр. 35.
[2] Ленин, Соч., т. XXII, стр. 110.
[3] Ленинский сборник, XXI, стр. 219.

§ 14. KOHUS KODUSÕJA JA VÄLISMAISE INTERVENTSIOONI AJAJÄRGUL (1918—1920. a.).

1. Selle ajajärgu iseloomustus. Noore nõukogude vabariigi rahvusvaheline ja seesmine olukord oli perioodil 1918—1920. a. täis pinget.

„Oktoobrirevolutsiooni poolt löödud mõisnikud ja kapitalistid koos valgekaartlike kindralitega teostavad oma kodumaa huvide arvel kokkuleppe Entente'i riikide valitsustega, et ühiselt korraldada sõjalist kallaletungi Nõukogudemaale ja kukutada nõukogude võim. Sel alusel organiseeritakse Entente'i sõjaline interventsioon ja valgekaartlikud mässud Venemaa ääremaadel, mille tulemusena Venemaa osutub isoleerituks toidu- ja toorainete rajoonidest.

Bolševike partei mobiliseerib töölisi ja talupoegi isamaasõjaks välismaa vallutajate ja kodanluse ning mõisnike valgekaartliku kontrrevolutsiooni vastu. Nõukogude vabariik ja tema Punaarmee purustavad Entente'i käsikud — Koltšaki, Judenitši, Denikini, Krasnovi, Wrangelli üksteise järel, kihutavad Ukrainast ja Valge-Venemaalt veel ühe Entente'i käsiku — Pilsudski ja nõnda löövad tagasi välismaa sõjalise interventsiooni, kihutavad tema sõjaväed välja Nõukogudemaa piiridest." [1]

See võitlus relvastatud kontrrevolutsiooniga ja välismaise interventsiooniga oli sellel perioodil kogu nõukogude riigi tegevuse põhiliseks sisuks. Kuid neilsamadel aastatel rajati sotsialistliku ühiskonna vundamendi alused: viidi läbi pankade, tööstuse ja transpordi natsionaliseerimine, teostus dekreet maa natsionaliseerimise kohta, peeti pingsat võitlust kulakute ja spekulantidega, et kindlustada linnu ja armeed leivaga, viidi läbi kiriku riigist lahutamise dekreet, loodi uus nõukogude kool jne.

2. Kohtu põhiülesanded sellel perioodil. Sellest poliitilisest olukorrast tulenesid ka kohtu põhilised ülesanded sellel perioodil. Ühest küljest laskus kohtule ülesanne aidata relvastatud võitlust kontrrevolutsiooniga vandeseltslaste ja kõigi nende, kes segasid punaarmee

[1] ÜK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn, 1946, lk. 243.

sõjalise tegevuse edu, õõnestasid sotsialistliku riigi sõjalist ja majanduslikku võimsust — saboteerijate, spekulantide ja teiste rinde ja tagala desorganiseerijate karmi karistamise teel. See oli kohtu peamine ja põhiline ülesanne.

Teisest küljest laskus kohtule samuti ka ülesanne aidata nõukogude võimu teostada sotsialismi ülesehituse esimeste sammude läbiviimist neil aastail ja uue sotsialistliku kultuuri ja alustiku levitamist.

3. Kohtusüsteemi organisatsiooniline kahestumine. Säärane nõukogude kohtu ülesannete iseloom määras ka tema organisatsioonilise struktuuri sellel perioodil. Nõukogude kohtusüsteem, tema põhiliste printsiipide ühtsuse juures, jagunes kahte harru: revolutsioonilised tribunalid ja rahvakohtud.

Nõukogude kohtu põhilise ülesande täitmine — võitlus otseste kallaletungimistega nõukogude võimule ja kõigega, mis takistas relvastatud võitluse edu kontrrevolutsionääride ja interventide vastu — lasus revolutsioonilistel tribunalidel.

Teise ülalmainitud ülesande täitmine oli pandud rahvakohtutele. Selline funktsioonide jaotamine nõukogude kohtuvõimu kahe haru vahel seletabki seda, et sellel perioodil oli põhiline tähtsus revolutsioonilistel tribunalidel. Rahvakohtud jäid tagaplaanile ja mängisid vähem silmapaistvat osa kui revolutsioonilised tribunalid.

4. Revolutsioonilised tribunalid. Alates 1918. a. kevadest algab töö tribunalide reorganiseerimise ja tugevdamise alal.

4. mail 1918. a. anti välja uus dekreet revolutsiooniliste tribunalide kohta, mis oli välja töötatud V. I. Lenini poolt spetsiaalselt antud juhtnööride alusel. See dekreet tõi korra tribunalide organisatsiooni: tribunalid jäid püsima vaid suurtes keskustes (kubermangulinnades, suurtes tööstuskeskustes ja raudteede sõlmjaamades). Trükiasjad anti üldiste tribunalide kätte. Kõik üldise ilmega kriminaalasjad anti kohalike ja ringkonna rahvakohtute kätte. Tribunalid muutusid kohtuteks ainuüksi kontrrevolutsiooniliste ja ametialaste kuritegude alal. Tribunalide juurde loodi erili-

sed süüdistajate kolleegiumid, kes määrati kohalike nõukogude poolt.

29. mail 1918. a. asutati esimese instantsi kohtuna kõrgem revolutsiooniline tribunal VKTK juures tähtsamate asjade arutamiseks, mis temale üle antud VKTK, RKN-i ja KRK määrustega.

Revolutsiooniliste tribunalide otsuste peale esitatud kaebuste arutamiseks organiseeriti VKTK juures kassatsiooniosakond (VKTK määrus 11. juunist 1918. a. — VSKK 1918, nr. 45).

Pooltel oli õigus viibida isiklikult või oma esindajate kaudu oma kassatsioonikaebuste läbivaatamisel. VKTK revolutsioonilise tribunali otsuste peale ei olnud võimalik edasi kaevata ja neid võis uuesti läbi vaadata ainult VKTK. Niimoodi oli tribunalidel juba 1918. a. keskel oma kohtulik keskus, kes püüdis tagada nende kohtupraktika ühtsust. See VKTK kassatsiooniosakond muutus väga kiirelt kogu tribunalide süsteemi organisatoorseks keskuseks ja andis talle iseloomustavad ja teda selle ajajärgu rahvakohtute süsteemist eraldavad koondatuse ja tsentraliseerituse jooned.

16. juunil 1918. a. tühistas Kohtu Rahvakomissariaat tribunalide volituste piiramised, mis olid kehtestatud 19. detsembri 1917. a. instruktsiooniga revolutsioonilistele tribunalidele — ja nüüd ei olnud revolutsioonilised tribunalid seotud mingisuguste kitsendustega abinõude valimisel võitluseks kontrrevolutsiooniga, sabotaažiga jms., välja arvatud juhud, kui seaduses oli karistusmäär määratud „mitte alla" teatud piiri.

Kõik see kõvendas proletariaadi diktatuuri võimsaks relvaks ümbermuudetud revolutsiooniliste tribunalide osa ja tähtsust.

„Pahempoolsed" es-er-id, eemaldatud Rahvakomissaride Nõukogu koosseisust, alustasid kampaaniat repressioonide tugevdamise vastu kontrrevolutsionääride suhtes. See kampaania võttis eriti hoogu pärast seda, kui revolutsiooniline tribunal VKTK juures oli teinud surmaotsuse nõukogude võimu reetnud Balti mere merejõudude juhi admiral Štšastnõi kohta.

See oli esimene surmaotsus, mis kuulutatud revolutsioonilise tribunali poolt.

Sel puhul selles küsimuses „pahempoolsete" es-er-ide poolt ajakirjanduses tõstetud lärmile vastas V. I. Lenin:

„Meile öeldakse, et kui Dzeržinski komisjonis lastakse maha — siis on see hea, aga kui kohus avalikult kogu rahva silmade ees ütleb: ta on kontrrevolutsionäär ja pälvib mahalaskmist, siis on see halb. Inimesed, kes on jõudnud niisuguse silmakirjalikkuseni, on poliitiliselt surnud (kiiduavaldused). Ei, revolutsionäär, kes ei taha olla silmakirjalik, ei saa loobuda surmanuhtlusest. Ei ole olnud ühtegi revolutsiooni ja kodusõja epohhi, kus ei oleks olnud mahalaskmisi." [1]

5. Vetšeka. Dzeržinski komisjon, keda mainis oma kõnes Lenin, oli loodud Vene NFSV RKN-i määrusega 20. detsembrist 1917. a. See oli — Ülevenemaaline Erakorraline Komisjon võitluseks kontrrevolutsiooni, sabotaaži ja spekulatsiooniga. Vetšeka etteotsa oli määratud F. E. Dzeržinski.

Vetšeka kohta antud esimese määruse kohaselt oli temale ja tema kohalikele organeile pandud:

„1) Jälgida ja likvideerida kõik kontrrevolutsioonilised ja sabotaažlikud katsed ja tegevused kogu Venemaal, tulgu nad kelle poolt tahes.

2) Anda revolutsioonilise tribunali kohtu alla kõik saboteerijad ja kontrrevolutsionäärid, töötada välja võitlusabinõud nende vastu."

Sel kombel ei peetud võitlust nõukogude võimu vaenlaste vastu mitte ainult revolutsiooniliste tribunalide kaudu, vaid ka kohtuväliste repressioonide — Vetšeka kaudu. Tribunal oli erakorraliseks kohtuks, kuid ikkagi kohtuks, kes teostas õigusemõistmist isikute suhtes, keda süüdistati otseses kallaletungis nõukogude võimule. Tšekad olid ühest küljest vahetu administratiivse arveõiendamise organid kontrrevolutsionääride, saboteerijate, bandiitide ja teiste rahva vaenlastega, teisest küljest aga uurimisorganid, kes viisid läbi asjade eeluurimist seda liiki kuritegudes ja andsid need asjad üle lõplikuks otsustamiseks revolutsioonilistele tribunalidele. Tšeka organite nende kahe tegevuse vastastikune suhe muutus sõltuvalt sõjalis-poliitilise olukorra muutumisega. Nii näiteks, ära märkinud kohtuliku võitlusvormi tugevnemist kontrrevolutsionääride vastu, revolutsiooniliste tribunalide töötajate I kongressi (29. oktoobrist — 3. novembrini 1918. a.) resolutsioon „RT ja Tšeka vastastikustest suhetest" näitas, et võib saabuda „revolutsiooni arenemises uuesti säärane moment, kus vajadus kiire ja halastamata repressiooni järgi nihutab jälle tagaplaanile kohtuliku protsessi teel kontrrevolutsiooniga võitlemise tavalised vormid."

Lenin, tehes kokkuvõtet Tšeka tegevuse kohta kodanluse sõjalise mahasurumise teostamise alal, tähendas, et „Tšekad teostavad vahetult proletariaadi diktatuuri ja selles suhtes on nende osa hindamatu, teist teed masside vabastamiseks peale ekspluateerijate mahasuru-

[1] Ленин, Соч., т. XXIII, стр. 124.

mise vägivallaga ei ole. Sellega tegelevadki Tšekad, selles seisneb nende teene proletariaadi ees."[1]

6. 1919. a. revolutsiooniliste tribunalide määrustik. Kindla kuju andmine tribunalide süsteemile kui erakorraliste revolutsiooniliste kohtute süsteemile, kellel on kõige laiemad volitused õigusemõistmise teostamise alal kriminaalasjades, viidi lõpule 12. aprillil 1919. a. „Revolutsiooniliste tribunalide määrustiku" väljaandmisega (VSKK 1919, nr. 13, art. 132).

„Määrustiku" kohaselt allusid revolutsioonilistele tribunalidele „kontrrevolutsiooniliste ja kõiksuguste teiste kuritegude asjad, mis on Oktoobrirevolutsiooni saavutuste vastu ja suunatud nõukogude võimu nõrgestamiseks." Leidis kinnitamist mitte millegagi piiratud tribunali poolt karistuse määramise õigus. Revolutsiooniline tribunal koosnes esimehest ja kahest liikmest, keda valisid kohalikud nõukogud või täitevkomiteed üheks kuuks, tingimata vastutavate poliitiliste töötajate hulgast. Tribunali otsustada jäi küsimus süüdistaja ja kaitsja lubamise kohta asja arutamisest osa võtta. Kui aga võttis osa süüdistaja — pidi kohustuslikult protsessist osa võtma ka kaitsja.

Otsuse tegemisel olid tribunalide juhtnööriks „ainuüksi teo asjaolud ja revolutsioonilise südametunnistuse käsk."

Kohtuotsuse peale edasikaebamiseks määratakse 48-tunniline tähtaeg. Kassatsioonikaebuse esitamise õigus tribunali otsuse peale oli antud igale kodanikule. Kassatsioonikaebuste ja -protestide läbivaatamiseks asutati VKTK juures Kassatsioonitribunal.

7. 1920. a. revolutsiooniliste tribunalide määrustik. 1920. a. reorganiseeriti kõik revolutsioonilised tribunalid uuesti. VKTK 7. koosseisu esimene istungjärk andis 1920. a. veebruaris välja järgmise määruse: „Et ühtlustada revolutsiooniliste tribunalide praktikat ja anda kaebealustele võimalikke ja vajalikke tagatisi, otsustab Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee välja töötada ja välja kuulutada uue Revolutsiooniliste tribunalide määrustiku."

Selles otsuses on eriti iseloomustav see, et koguni mitte veel lõppenud kodusõja olukorras meenutas VKTK vajadust anda süüdistatuile „võimalikke ja vajalikke tagatisi."

Selleks ajaks tegutsesid peale kubermangude revolutsiooniliste tribunalide veel sõjatribunalid, raudtee-sõjatribunalid ja teised. Revolutsiooniliste tribunalide määrustikuga 18. märtsist 1920. a. (VSKK

[1] Ленин, Соч., т. XXIII, стр. 274.

1920, nr. 22—23) seati kõigis neis tribunalides sisse ühtlane kohtupidamise kord. Tribunalide liikmed valiti kubermangude täitevkomiteede poolt kolmeks kuuks. Selles määrustikus, mis tugevdas revolutsiooniliste tribunalide töö tsentraliseeritud juhtimist, oli kindlaks määratud VKTK juures asuva kassatsiooni-tribunali õigus mõjuda tribunalide töötajate valikule ja juhtida nende tegevust. Palju täielikumalt oli välja töötatud tribunalide tegevuse protsessuaalne kord. Oli kindlaks määratud, et uurimisorganiteks asjades, mis alluvad tribunalidele, on Tšeka organid, kuid tribunalidele pandi kohustus kontrollida korraldaval istungil süüdistuse põhjendatust ja läbi arutada süüdistatava taotlused. Oli kindlaks määratud süüdistatava õigus tutvuda uurimise lõppemisel kõigi asja materjalidega, samuti tema õigus tribunali kohtuistungil esitada tunnistajaile küsimusi ja anda oma seletusi ja õigus viimasele sõnale. Enamik nendest õigustest oli süüdistataval kasutada ka varem, kuid 1920. a. Revolutsiooniliste tribunalide määrustik piiritles need õigused selgemalt ja üksikasjalisemalt.

Teisest küljest piiritles Määrustik ka tribunalide õigused, mis vajalikud revolutsioonilisele kohtule, kes tegutseb eriliselt raskes kodusõja olukorras.

Tribunalile kuulus õigus keelduda välja kutsumast ja üle kuulamast tunnistajaid, kui nende seletused olid eeluurimise ajal küllalt selged, ja õigus lõpetada kohtulik uurimine igal hetkel tunnistades, et asjaolud on küllalt selgunud. Tribunalidel oli õigus mitte lubada asjaarutamisest osa võtta süüdistajal ja kaitsjal ja õigus mitte lubada poolte vaidlusi.

VKTK juures asuva kassatsioonitribunali funktsioone defineeriti uue määrustiku järgi kui „ühtsuse toomine kõikide revolutsiooniliste tribunalide tegevusse, järelevalve säärase tegevuse üle, protsessuaalsete ja teiste küsimuste lahendamine ja ka kassatsioonikaebuste ja -protestide läbivaatamine asjades, mida on arutanud tribunalid."

8. Ainsa Ülemtribunali organiseerimine VKTK juures. 1920. a. määrustik tugevdas tunduvalt revolutsiooniliste tribunalide tsentraliseerimist, sättinud kõikidele tribunalidele organisatsiooni ja kohtupidamise ühtsed põhimõtted. Sellest hoolimata oli ka pärast selle määrustiku väljaandmist ikkagi veel olemas kolm iseseisvat, organisatsiooniliselt üksteisega peaaegu mitte seotud tribunalide süsteemi: 1) kubermangude revolutsiooniliste tribunalide süsteem, eesotsas Kassatsioonitribunaliga VKTK juures; 2) revolutsiooniliste sõjatribunalide süsteem, eesotsas Revolutsioonilise Peasõjatribunaliga vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu juures, ja 3) raudtee-sõjatribunalide süs-

teem, eesotsas Raudtee Peasõjatribunaliga Teede Rahvakomissariaadi juures.

Peale selle eksisteeris Revolutsiooniline Ülemtribunal VKTK juures. 1921. a. juunis kõik need kolm süsteemi ühendati. VKTK juures loodi ainus Ülemtribunal, kes päris kõigi ülalloeteldud kesktribunalide organite funktsioonid. Tema koosseisus asutati neli kolleegiumi: kassatsiooni-, kohtu- (kes täitis esimese instantsi kohtu funktsioone VKTK juures asuva Revolutsioonilise Ülemtribunali asemel), sõjaväe- ja sõjatranspordikolleegiumid.

9. Rahvakohtud. Üheaegselt revolutsiooniliste tribunalide süsteemiga tegutses organisatsiooniliselt neist lahutatud rahvakohtute süsteem.

20. juunil 1918. a. andis Rahvakomissaride Nõukogu välja dekreedi kohtust nr. 3 dekreedi kohtust nr. 1 ja 2 arendamiseks ja täitmiseks.

Selle dekreedi põhjal pandi kohalike rahvakohtute peale kõikide kriminaalkuritegude ja üleastumiste arutamine, välja arvatud kallaletungid inimelule, vägistamised, röövimised ja banditism, rahamärkide võltsimine, altkäemaksu võtmine ja spekulatsioon. Nende asjade arutamine kuulus ringkonna rahvakohtute alluvusse.

Kohalike rahvakohtute peale pandi ka tsiviilasjade arutamine kõigis hagides kuni 10.000 rbl. Neile oli antud õigus tarvitada karistusabinõuna vabaduskaotust kuni 5 aastani (VSKK 1918, nr. 52, art. 589). Kohtudekreediga nr. 2 loodud oblasti rahvakohtud kaotati. Kassatsioonikaebuste läbivaatamiseks ringkonna rahvakohtute otsuste peale oli ette nähtud organiseerida kogu vabariigi jaoks ühtne kassatsioonikohus, mis aga tegelikult jäi organiseerimata.

Dekreedi kohtust nr. 3 järel anti 23. juulil 1918.a. välja Instruktsioon kohalike rahvakohtute organisatsiooni ja tegevuse kohta (VSKK 1918, nr. 53, art. 597). See määras kindlaks kohaliku kohtu koosseisu, kohalike kohtunike ja kaasistujate valimise korra, eeluurimise läbiviimise korra, kohtu jaoks ettevalmistavate korralduste ja tegevuste ning kohtuistungi korra, kohtumääruste ja -otsuste tegemise korra ning nende peale edasikaebamise ja täitmise korra. Kassatsiooniinstantsiks kohalikele rahvakohtutele jäi kohalike rahvakohtunike nõukogu. Nõukogu koos-

seisu kuulusid kõik kohalikud rahvakohtunikud, kes võtsid istungitest osa järjekorras ja koosseisus mitte alla kolme kohtuniku. Nõukogu otsused ei kuulunud edasikaebamisele.

10. 1918. a. Määrustik rahvakohtute kohta. Mõningal määral kõrvaldati dekreediga kohtust nr. 2 loodud kohtusüsteemi raskepärasus Vene NFSV Rahvakohtu määrustikuga, kinnitatud VKTK poolt 30. novembril 1918. a. (VSKK 1918, nr. 85, art. 889).

Selle määrustikuga kuulusid likvideerimisele ringkonna rahvakohtud ja dekreediga kohtu kohta nr. 3 ettenähtud kassatsioonikohus. Vene NFSV piires asutati ühtne rahvakohus. Rahvakohus tegutses kolmes erinevas koosseisus: 1) koosseisus üks rahvakohtunik, 2) koosseisus rahvakohtunik kahe kaasistujaga, 3) kooseisus rahvakohtunik kuue rahvakaasistujaga. Rahvakohtule allusid kõik kriminaalasjad, välja arvatud need, mis allusid tribunalile. Tribunalidel oli õigus tunnistada iga asi poliitilist tähtsust mitteomavaks ja anda see rahvakohtule arutamiseks. Kohtulik asjaajamine võis toimuda kõigis kohalikes keeltes. Asjade arutamisel pidi kohus kohaldama nõukogude valitsuse dekreete, nende puudumisel või mitte täiuslikkuse korral aga käima sotsialistliku õigusteadvuse järgi. Viited kukutatud valitsuste seadustele olid keelatud. Kriipsutati alla, et kaasistujatel on kohtunikuga ühesugused õigused. Rõhutati, et rahvakohus ei ole piiratud mingisuguste formaalsete tõendustega ja temast oleneb lubada igasuguste tõendite ettetoomist või nõuda neid kolmandailt isikuilt, kes on kohustatud neid esitama. Vanne ei olnud tõendina lubatud. Määrustikus olid antud täpselt väljatöötatud protsessuaaljuhendid asjade menetluse kohta rahvakohtuis. Rahvakohtu otsuste peale võis kassatsiooni korras edasi kaevata ühe kuu jooksul rahvakohtunike kubermangunõukogusse. Kõik kubermangu rahvakohtud moodustasid kohturingkonna, milles tegutses rahvakohtute nõukogu (sovnarsud), mis koosnes esimehest, tema asetäitjast ja nõukogu alalistest liikmetest, kes moodustasid presiidiumi, ja ringkonna rahvakohtunikest, kes rakendati tööle rahvakohtunike nõukogu juures järjekorras. Rahvakohtunike nõukogu oli kohtuliku kontrolli organiks ja kassatsiooni-instantsiks. Kassatsioonikaebusi arutas kolleegium, kuhu kuulusid rahva-

kohtunike nõukogu presiidiumi kaks liiget ja kolm rahvakohtunikku. Rahvakohtute tegevuse üle kontrolli teostavaks organiks oli rahvakohtunike nõukogu presiidium.

Eeluurimise menetluse läbiviimiseks eriti tähtsates asjades säilisid kollegiaalsed uurimiskomisjonid.

See määrustik sättis enamiku neist põhimõtteist, mis on praegugi meie rahvakohtu organisatsiooni ja tegevuse aluseks.

Iseloomustades selle aja saavutusi kohtu ülesehitamise alal V. I. Lenin ütles: „Selle aparaadi, mis oli läbi ja läbi bürokraatlik, mis oli kodanlik rõhumisaparaat ja mis jääb selleks isegi kõige vabamais kodanlikes vabariikides, selle oleme hävitanud põhialusteni. Võtke kas või kohus. Siin, tõsi küll, oli ülesanne kergem, siin ei tulnud luua uut aparaati, sest kohut mõista töötavate revolutsioonilise õigustunde põhjal võib igaüks. Me pole siin asja veel kaugeltki lõpule viinud, aga terves reas oblastites oleme teinud kohtust selle, mis vaja. Me oleme loonud organid, kuhu võidakse viimaseni tööle rakendada mitte ainult mehed, vaid ka naised, kõige mahajäänum ja liikumatum element."[1]

11. 1920. a. määrustik rahvakohtu kohta. 21. oktoobril 1920. a. anti välja uus rahvakohtu määrustik (VSKK 1920, nr. 83, art. 407), mis, säilitades kõik 1918. a. määrustiku algpõhimõtted, kõrvaldas selle puudused. Määrati kindlaks, et rahvakohtunike nõukogud (gubsovnarsud) valitakse kubermangu täitevkomitee poolt. Suuremaid muudatusi tehti eeluurimise (loobumine uurimiskomisjonidest ja üleminek üksikisikulistele uurijatele) ja kaitseorganisatsioonis. Lühendati rahvakohtute otsustele edasikaebamise tähtaega ühelt kuult kahele nädalale.

12. Kõrgema kohtukontrolli organiseerimine Kohtu Rahvakomissariaadi juures. Rahvakohtute süsteem erines revolutsiooniliste tribunalide süsteemist oma detsentralisatsiooni poolest. Kõrgemaks organiks rahvakohtute süsteemis oli kubermangu rahvakohtunike nõukogu. See tõi kaasa kohtupraktika märki-

[1] Lenin, Valitud teosed, II k., Tallinn, 1946, lk. 362—363.

misväärset avarust erinevates kubermangudes. Tekkis vajadus organi loomiseks, kes oleks võinud tagada kohtupraktika ühtsust üldvabariiklikus ulatuses. Sellise ühtsuse tagamise katseks oli niinimetatud Kõrgema kohtukontrolli loomine Kohtu Rahvakomissariaadi juures.

VKTK ja Rahvakomissaride Nõukogu määrusega 10. märtsist 1921. a. kinnitati Kohtu Rahvakomissariaadi koosseisus kõrgema kohtukontrolli osakond. Temale oli antud õigus anda kõigile kohtuorganitele, nende seas ka tribunalidele, juhindavaid instruktsioone nõukogude õiguse alal, tühistada kõikide Vene NFSV kohtuorganite seadusjõustunud otsuseid juhul, kui need on seadusega vastuolus, ja lahendada uute asjaolude ilmnemisel kohtuasjade uuendamise küsimust. See määrustik muutis Kohtu Rahvakomissariaadi omapäraseks kohtuliku järelevalve instantsiks niihästi kubermangude rahvakohtunike nõukogude kui ka tribunalide (sealhulgas ka kassatsioonitribunali) suhtes.

Kohtu Rahvakomissariaadi kohtukontrolli osakond ei saanud siiski selleks kogu kohtusüsteemi juhtivaks keskuseks, milleks ta oleks pidanud saama 1921. a. 10. märtsi seaduse mõtte kohaselt.

§ 15. KOHUS RAHVAMAJANDUSE TAASTAMISE RAHULIKULE TÖÖLE ÜLEMINEKU AJAJÄRGUL (1921—1925. a.).

1. Selle perioodi iseloomustus. „Rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku aastad on vastutusrohkemaid ajajärke bolševistliku partei ajaloos. Pinevas olukorras suutis partei teostada raske pööraku sõjakommunismipoliitikalt uuele majanduspoliitikale."[1]

Selle ülemineku olemus seisnes selles, et sotsialistliku riigi peaülesandeks sai juba mitte relvastatud võitlus, vaid rahulik ülesehitus. Selle ülesande raskus seisnes selles, et sotsialism tuli üles ehitada maal, mis oli laostunud peaaegu

[1] UK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn, 1946. lk. 275.

neljaaastase imperialistliku ja kolmeaastase kodusõja läbi, maal, kus elanikkonna enamik koosnes talurahvast.

Kodusõja olukord sundis nõukogude võimu teostama niinimetatud sõjakommunismi poliitikat, s. o. maa kõigi reservide mobiliseerimise poliitikat sõja jaoks, sealhulgas ka põllusaaduste ülejääkide äravõtmine talurahvalt.

See poliitika oli ajutine ja peale sunnitud. 1921. a. kodusõja lõppemisega läks partei Lenini initsiatiivil üle uuele majanduspoliitikale (nep).

Seltsimees Stalini definitsiooni järgi „uus majanduspoliitika on proletaarse riigi eriline poliitika, arvestatud kapitalismi sallimiseks, kui komandopunktid on proletaarse riigi käes, arvestatud kapitalistlike ja sotsialistlike elementide võitluseks, arvestatud sotsialistlike elementide kasvamiseks kapitalistlike elementide kahjuks, arvestatud sotsialistlike elementide võiduks kapitalistlike elementide üle, arvestatud klasside hävitamiseks, sotsialistliku majanduse vundamendi ehitamiseks."[1]

Uuele majanduspoliitikale üleminekul muutusid ka ekspluataatorlike klasside klassivõitluse vormid. Kapitalistlike elementide võitluse peavormiks ei olnud enam mitte relvastatud võitlus, vaid püüd ületada need piirid, mida neile nõukogude seadusandlus kätte näitas, vallutada majanduslikud komandopunktid ja pöörata maa areng tagasi kapitalismi. See klassivõitluse vormide muutumine muutis ka nõukogude kohtu ülesandeid.

Kohtu ülesanne oli ühest küljest kaitsta neid vaba majandusliku käibe tingimusi, mis olid võimaldatud uue majanduspoliitikaga, et tagada sotsialistliku majanduse ühendust talurahva väikemajapidamisega sõja tagajärjel purustatud maa tootlike jõudude taastamiseks. Nagu näitas seltsimees Stalin, seisnes selle ülesande olemus selles, et garanteerida igale majanduslikust käibest osavõtjale — „eraomanikule, üksiktalunikule, kapitalistile tema omandi säilitamine tingimustel, et nad kõige rangemalt kinni peavad nõukogude seadustest."[2]

---

[1] Сталин, Вопросы ленинизма, изд. 6-е, стр. 341.

[2] Stalin, Leninismi küsimusi, Tallinn, 1945, lk. 348.

Teisest küljest oli vaja anda vastulöök kõigile kapitalistlike elementide katsetele ületada need piirid, mis neile püstitas nõukogude võim, mitte lubada neid kõrvale kalduda riiklikust arvestusest ja kontrollist, otsustavalt tõkendada kõik nõukogude seaduste rikkumise katsed.

Rahvamajanduse taastamise tööle ülemineku ajajärgul muutusid ka võitluse vormid kuritegevuse vastu. Lenin kirjutas sel puhul juba 1918. a. „Sedamööda, kuidas võimu põhiülesandeks saab mitte sõjaline mahasurumine, vaid valitsemine, saab tüüpiliseks mahasurumise ja sundimise avalduseks mitte mahalaskmine kohapeal, vaid kohus. Ka selles suhtes asusid revolutsioonilised massid pärast 1917. a. 7. novembrit (25. oktoobrit) õigele teele ja tõestasid revolutsiooni elujõudu, hakates rajama oma töölis- ja talurahvakohtuid juba enne igasuguseid dekreete kodanlik-bürokraatliku kohtuaparaadi laialisaatmise kohta. Kuid meie revolutsioonilised ja rahvakohtud on üleliia, uskumatult nõrgad. Tundub, et pole veel lõplikult murtud see mõisnike ja kodanluse ikkelt päritud rahva vaade kohtule kui millelegi kroonulikult võõrale. Pole küllaldast teadlikkust sellest, et kohus on just organ kogu kehvikkonna riigivalitsemisele kaasatõmbamiseks (sest kohtutegevus on üks riigivalitsemise funktsioone), et kohus on proletariaadi ja kehvtalurahva võimu organ, — et kohus on distsipliini kasvatamise abinõu."[1]

„Meil tuli kodusõja seisukorrast," kirjutas Lenin, „üle minna sõjaaegsetele abinõudele. Ent oleks kõige suuremaks veaks, kui me teeksime sellest järelduse, et ainult seda liiki abinõud ja suhted on võimalikud. See tähendaks tõenäoliselt Nõukogude võimu ja proletariaadi diktatuuri kokkuvarisemist." [2]

Need muudatused nõukogude kohtu ülesannetes tõid paratamatult kaasa ka tema organisatsiooniliste vormide ja tegutsemise korra olulisi muudatusi.

2. Rahvakohtute ja revolutsiooniliste tribunalide süsteemi ühendamise küsimus.

[1] Lenin, Valitud teosed, II k., Tallinn, 1946, lk. 267.
[2] Ленин, Соч., т. XXVI, стр. 219.

Ülaltähendatud sotsiaal-poliitilise olukorra ja nõukogude kohtu ülesande muutumine kõrvaldas põhjused, mis olid välja kutsunud nõukogude kohtusüsteemi kahestamise revolutsiooniliste tribunalide süsteemiks ja rahvakohtute süsteemiks. Nüüd terve rida rahvakohtute pädevusse kuuluvaid asju, mis sõjakommunismi ajal ei mänginud olulist osa, omandasid esmajärgulise poliitilise tähtsuse. Siia kuulusid eelkõige tsiviilasjad. Sõjakommunismi ajal, kui peaaegu kõik toiduained jaotati tsentraliseeritud riikliku jaotuse korras, kui tsiviilkäive oli peaaegu täiesti tardunud, ei olnud neil asjadel tõsist tähtsust. Uuele majanduspoliitikale üleminekul sellistes tsiviilasjades, nagu vaidlused tööettevõtte- ja hankelepingute üle eraettevõtete ja riiklike organite vahel, töökonfliktid samade ettevõtete ja nende tööliste ja teenistujate vahel jne., väljendusid kõige aktiivsemad klassivõitluse vormid. Täiesti muutus ühiskonnaohtlikkuse aste mõningates kriminaalkuritegude liikides. Neil põhjustel tõusis 1922. a. algul üles mõlema nõukogude kohtuvõimu haru üheks tervikuks ühendamise küsimus.

Juba 25. augustil 1921. a. viidi läbi VKTK otsusega (VSKK 1921, nr. 63, art. 456) nii rahvakohtute kui ka tribunalide suhtes kohtadel kohtuliku haldamise funktsioonide organisatoorne ühendamine kubermangude kohtuasjade osakondade kolleegiumide näol. Kuid see oli ainult esimene samm. Küsimus põhiliseks kohtusüsteemi organisatoorseks ümberehitamiseks sai küpseks.

3. Seadusandluse kodifitseerimise küsimus. 1922. a. sotsialistliku õiguse arenemine saavutas sellise taseme, mille puhul sai vajalikuks ühendada juba rohkearvulisteks muutunud sotsialistliku õiguse norme, neid süsteemi viia. Peale selle seadused, mis välja antud kodusõja aastatel, kohandatud sõjakommunismi tingimustega, ei sobinud paljudes asjades uutele tingimustele, mis olid loodud uue majanduspoliitikaga. Nii näiteks sõjakommunismi ajal ei olnud eratööstus ja -kaubandus üldse lubatud. Uue majanduspoliitika ajal olid need lubatud, kuid kindlates piirides, teatud tingimustest kinnipidamisel. Neid piire ja tingimusi oli vaja väljendada õigusnormides. Uuele

majanduspoliitikale üleminek, nagu näitas Lenin, nõudis suuremat revolutsioonilist seaduslikkust. Kõik need põhjused tõid kaasa terve rea sotsialistliku õiguse harude kodifitseerimise. 1922. a. anti välja Kriminaalkoodeks, Tsiviilkoodeks, Kriminaal- ja Tsiviilprotsessi koodeksid, Kohtukorralduse põhimäärus, Prokuratuuri ja Advokatuuri põhimäärus. Kõik need õigusaktid olid kindlaks aluseks nõukogude kohtu tegevusele sel perioodil.

4. 1922. a. kohtureform Vene NFSV-s. VKTK IX koosseisu neljas istungjärk vaatas läbi Kohtu Rahvakomissariaadi poolt esitatud Vene NFSV kohtukorralduse määrustiku projekti, mis nägi ette kohtusüsteemi põhilise reorganiseerimise. Seda ümberkorraldust nimetatakse meie kirjanduses 1922. a. kohtureformiks.

See määrustik võeti VKTK istungjärgul 3. novembril 1922. a. vastu ja jõustus 1. jaanuarist 1923. a. (VSKK 1922, nr. 69, art. 902).

Selle Määrustiku § 1 tähendas, et eesmärgiga kaitsta proletaarse revolutsiooni saavutusi, kindlustada riigi huve, töötajate ja nende ühingute õigusi tegutseb Vene NFSV territooriumil järgmine kohtuasutiste ühtne süsteem: 1) rahvakohus, 2) kubermangukohus, 3) Vene NFSV Ülemkohus.

Sellega teostati nõukogude kohtuvõimu ühendamine üheks süsteemiks.

Kriminaal- ja tsiviilasjade enamikku pidi arutama rahvakohus esimese astme kohtuna. Kassatsiooniastmeks asjades, mis olid otsustatud rahvakohtu poolt ja esimese astme kohtuks kontrrevolutsioonilistes, ametialastes ja teistes raskemates kuritegudes jäi nüüd kubermangukohus. Temal lasus ka kohtuhalduse funktsioonide teostamine kubermangus.

Kubermangukohus ühendas seega kubermangu kohtuasjade osakonna funktsioonid kohtuhalduse alal, kubermangu rahvakohtunike nõukogu funktsioonid kassatsiooni alal, kubermangu revolutsioonilise tribunali ja kuue rahvakaasistujaga rahvakohtu funktsioonid eriti tõsiste kriminaalasjade otsustamise alal.

Ülemtribunal organiseeriti Vene NFSV Ülemkohtuks. Tema peale pandi järelevalve teostamine kõigi vabariigi

kohtute tegevuse üle. Tema vaatas läbi kassatsioonikaebusi ja -proteste asjades, mis otsustatud kubermangukohtute poolt, ja arutas esimese astme kohtuna tähtsamaid kriminaal- ja tsiviilasju.

Rahvakohus arutas asju kahe rahvakaasistuja osavõtul, nagu ka kubermangu- ja Ülemkohus. Ainuisiklikult võis rahvakohtunik arutada ainult väga väikest asjade liiki. Rahvakohtunikud valiti kubermangude täitevkomiteede poolt üheks aastaks kubermangukohtu ettepanekul. Kubermangukohtu esimees ja liikmed valiti samuti üheks aastaks kubermangu täitevkomitee poolt ja kinnitati ametisse kohtu rahvakomissari poolt.

Ülemkohtu liikmed valiti VKTK poolt. Autonoomsetes vabariikides loodi Vene NFSV Ülemkohtu osakonnad ehk peakohtud.

Teiste liiduvabariikide kohtusüsteemid 1922—1923. aastal olid ehitatud Vene NFSV kohtusüsteemi eeskujul.

1922. a. kohtureformil oli suur tähtsus revolutsioonilise seaduslikkuse tugevdamises. Tema poolt loodud kohtute organisatoorne struktuur on põhilistes joontes kehtiv praeguse ajani.

5. NSV Liidu Ülemkohtu organiseerimine, tema struktuur ja funktsioonid. Nõukogude sotsialistlike vennasvabariikide liitumine NSV Liiduks 30. detsembril 1922. a. põhjustas ka vastavad muudatused kohtukorralduses. 1923. a. oli antud määrus NSV Liidu Ülemkohtu organiseerimiseks (NSVL KTK 2. istungjärgu määrus 6. juulist 1923. a. — VSKK 1923, nr. 81 art. 788). Tegelikult ta asus tööle 1924. a.

Vastavalt 1924. a. NSV Liidu konstitutsiooni § 43 oli NSV Liidu Ülemkohus organiseeritud „NSV Liidu territooriumil revolutsioonilise seaduslikkuse kindlustamise sihiga."

Esialgu ei olnud NSV Liidu Ülemkohus mitte niivõrd kohtuorganiks, kuivõrd järelevalveorganiks NSV Liidu konstitutsiooni järgimise üle liiduvabariikide kõrgemate valitsemisorganite poolt. Ta avaldas NSV Liidu KTK Presiidiumi nõudel oma seisukohti ühe või teise liiduvabariigi KTK ja RKN-i, nende nõukogude kongresside ja NSVL

RKN-i määruste seaduslikkuse kohta NSV Liidu konstitutsiooni seisukohalt.

NSV Liidu Ülemkohus ei võinud siis ise tühistada liiduvabariikide kohtute otsuseid. Ta võis ainult üles tõsta küsimuse nende tühistamiseks NSV Liidu KTK Presiidiumi ees ja sedagi ainult nende mittevastavuse motiividel üleliidulise seadusandlusega.

Ülemkohus oli samuti esimese instantsi kohtuks erakorraliselt tähtsates asjades. NSV Liidu Ülemkohus tegutses koosseisus: kriminaalasjade kohtukolleegium, tsiviilasjade kohtukolleegium ja sõjakolleegium, peale selle veel pleenum. NSV Liidu Ülemkohtu pleenum arutas kõiki küsimusi Konstitutsiooni ja kohtu järelevalve alalt, ta määras Ülemkohtu liikmeid kohtukolleegiumidesse ja moodustas erikohtu kogud [1] suure tähtsusega asjade arutamiseks. Pleenum koosnes NSV Liidu Ülemkohtu esimehest, tema asetäitjaist, liiduvabariikide ülemkohtute esimeestest, OGPU kolleegiumi esimehest ja Ülemkohtu kõikide kolleegiumide esimeestest, ühes Ülemkohtu juures asuva prokuröri kohustusliku osavõtuga.

Sõjakolleegium oli kassatsiooni-instantsiks sõjatribunalidele, otsustas esimese astme kohtuna erilise tähtsusega asju nende hulgast, mis allusid sõjatribunalidele, ja teostas kohtuhalduse funktsioone sõjatribunalide suhtes.

Mis puutub sõja-transpordi tribunalidesse, siis need kaotati ja nende funktsioonid läksid üle rahvakohtuile ja kubermangukohtuile.

6. 1924. a. NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse alused. Kooskõlas NSV Liidu 1924. a. konstitutsiooniga kuulus liidu seadusandluse võimkonda ainult kohtukorralduse aluste kindlaksmääramine. Kooskõlas nende „Alustega" töötas iga liiduvabariik välja oma „kohtukorralduse määrustiku". NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse alused kinnitati 29. oktoobril 1924. a. NSV Liidu KTK 2. istungjärgul (VSKK 1924, nr. 23, art. 203).

[1] Nende koosseis määrati igas konkreetses asjas NSVL Ülemkohtu Presiidiumi poolt.

Kohtukorralduse põhiprintsiibid, mis „Alustes" esitatud, võtsid arvesse nõukogude sotsialistlike vennasvabariikide kohtukorralduse kõik kogemused Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist alates. „Alustes" kehtestati „kohtuasutiste ühtse süsteemi" põhimõte (§ 2) ja kriipsutati alla, et „iga liiduvabariigi kohtusüsteemi aluseks on rahvakohus" (§ 6). Alused kinnitasid need sotsialistliku demokratismi põhimõtted, mis juba algusest peale olid kehtestatud nõukogude kohtus: kohtunike valitavus nõukogude poolt, kohtu kolleegiaalsus, rahvakaasistujate osavõtt kohtust, kohtuprotsessi avalikkus jne. Igasugune kõrvalekaldumine „Alustes" tähendatud ühtsest kohtusüsteemist, mis on tingitud üksiku vabariigi rahvuslik-kultuurilisest omapärast või tema administratiiv-majandusliku olukorra omapärast, oli edaspidi lubatud ainult pärast selle küsimuse lahendamist asjast huvitatud liiduvabariigi KTK esitamisel NSV Liidu KTK Presiidiumi poolt. 31. oktoobril 1924. a. oli vastu võetud „NSV Liidu ja liiduvabariikide kriminaalkohtukorralduse alused", mis määrasid kriminaalprotsessi põhiprintsiibid kõigile liiduvabariikidele.

§ 16. KOHUS RIIGI SOTSIALISTLIKU INDUSTRIALISEERIMISE EEST TOIMUNUD VÕITLUSE AJAJÄRGUL (1926—1929. a.).

1. Selle ajajärgu iseloomustus. „Võitluses maa sotsialistlikuks industrialiseerimiseks ületas partei 1926.—1929. aastail määratu suured sisemised ja rahvusvahelised raskused. Partei ja töölisklassi jõupingutuste tulemusena võitis riigi sotsialistliku industrialiseerimise poliitika.

Peajoontes lahendati industrialiseerimise raskemaid ülesandeid — rasketööstuse ülesehitamiseks tarvilike rahasummade kogumine. Rajati rasketööstus, mis on suuteline rahvamajandust tehniliselt ümber varustama.

Võeti vastu sotsialistliku ülesehitustöö esimene viisaastakuplaan. Arendati uute tehaste, sovhooside ja kolhooside määratu suurt ülesehitustööd.

Selle edasiliikumisega sotsialismi teel käis kaasas klassivõitluse teravnemine sisemaal ja parteisisese võitluse teravnemine. Selle võitluse tähtsaimaks tulemuseks on: kulakluse vastupanu mahasurumine; trotskistide ja zinovjevlaste kapitulantliku bloki kui nõukogudevastase paljastamine; parempoolsete kapitulantide kui kulakliku agentuuri paljastamine; trotskistide väljaheitmine parteist; trotskistide ja parempoolsete oportunistide vaadete tunnistamine niisugusteks, mis ei ühti ÜK(b)P ridadesse kuulumisega."[1] Need põhijooned, mis iseloomustasid kogu ajajärgu sotsialistlikku ülesehitust, avaldusid ka kohtukorralduse alal.

2. Vene NFSV 1926. a. Kohtukorralduse määrustik. Seoses „NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse aluste" vastuvõtmisega võeti 19. novembril 1926. a. vastu Vene NFSV uus Kohtukorralduse määrustik, mis arvestas muudatusi riigi administratiiv-majanduslikus jaotuses (VSKK 1926, nr. 85, art. 624).

Selle „Määrustiku" kohaselt tegutses kaks erinevat kohtu organisatoorset struktuuri: üks — kubermangudes ja teine — rajooniseeritud kraides ja oblastites.

Kraides ja oblastites organiseeriti kubermangukohtute asemel krai- ja ringkonnakohtud.

Ringkonnakohtuil olid põhiliselt kubermangukohtute õigused. Oblasti (krai) keskuses tegutses krai- (oblasti-) kohus kui administratiivkohtuorgan, kes juhtis ringkonnakohtute tööd, aga nende läbi ka kõiki krai- (oblasti-) kohtuid ja kui esimese instantsi kohus krailise (oblastilise) tähtsusega asjades. Kuid krai- (oblasti-) kohtule ei olnud esialgu antud kassatsiooni funktsioone. Kassatsiooniinstantsiks niihästi krai- kui ka ringkonnakohtuile jäi Vene NFSV Ülemkohus. Tänu sellele jäi püsima kolmeastmeline kohtusüsteem. Alates 1928. a. seoses Vene NFSV üleminekuga oblasti- (krai-) jaotusele kaotatakse kõikjal ka kubermangukohtud.

Kohtu keskorganite reorganiseerimine. 30. jaanuaril 1928. a. VKTK ja Vene NFSV RKN reorganiseerisid Kohtu Rahvakomissariaadi „kohtuorganite ja pro-

[1] ÜK(b)P ajaloo lühikursus Tallinn, 1946, lk 295.

kuratuuri ühtse juhtimise tagamise eesmärgil" (VSKK 1928, nr. 46, art. 343), vabastades kohtu rahvakomissari vabariigi prokuröri kohustest. Viimane ja Ülemkohtu esimees olid kohtu rahvakomissari asetäitjateks oma ametikoha järgi.

Kohtu reorganiseeritud keskorganite põhiliseks ülesandeks oli nüüd kohtadel kohtute operatiivse ja painduva juhtimise ülesanne. Kraikohtuile anti üle Vene NFSV Ülemkohtu kassatsiooni funktsioonid ringkonnakohtute suhtes. Ülemkohus aga, jäädes kõrgemaks kohtu järelevalve organiks ja kassatsiooni-instantsiks krai- (oblasti-) kohtuile, oli kohtulikuks keskuseks kohtupraktika üldises juhtimises kui revideeriv, instrueeriv, direktiive väljatöötav ja kokkuvõtteid ühtlustav organ.

§ 17. KOHUS PÕLLUMAJANDUSE KOLLEKTIVISEERIMISE EEST TOIMUNUD VÕITLUSE AJASTUL (1930—1934. a.).

1. Ajajärgu iseloomustus. „Aastail 1930—1934 bolševike partei lahendas proletaarse revolutsiooni raskeima (pärast võimuvõtmist) ajaloolise ülesande — miljonite väikeomanike talude üleviimise kolhooside, sotsialismi teele.

Kulakluse kui arvukaima kurnajate klassi likvideerimine ja talurahva peamiste hulkade üleviimine kolhooside teele põhjustas viimsete kapitalismi juurte hävitamise riigis, sotsialismi võidu lõpuleviimise põllumajanduses ja nõukogude võimu lõpliku kindlustamise külas." [1]

2. Kohtu ülesanded. See suur revolutsiooniline pööre ei võinud olla ilma vastukajata kohtu tegevuses ja tema ülesannetes. Kohus pidas visa ja otsustavat võitlust kulakluse katsetega osutada vastupanu kollektiviseerimise edukale läbiviimisele. Kulakluse vastupanu vormid nõukogude võimu poolt tarvitusele võetud abinõude suhtes olid mitmesugused. Kulakud organiseerisid terroristlikke akte nõukogude, partei ja kolhoosi töötajate vastu, süütasid kolhoosi vara, hävitasid karja, lõhkusid masinaid jne. Kuid

[1] ÜK(b)P ajaloo lühikursus, Tallinn, 1946, lk. 323.

kulakluse võitluse põhivorm sellel perioodil oli teine: kulakud maskeerisid ennast kollektiviseerimise pooldajatena, tungisid kolhoosidesse, et laostada neid seestpoolt, organiseerisid massilisi riigi- ja kolhoosiomandi riisumisi. Sellel perioodil anti välja suurima tähtsusega seadused: seadus 7. augustist 1932. a. sotsialistliku omandi kaitse kohta ja 22. augustist 1932. a. võitluseks spekulatsiooni vastu. Nende seaduste elluviimine oli sel perioodil kohtu põhimiseks ülesandeks. Kohus pidas samuti võitlust nõukogude aparaadi üksikute töötajate bürokratismiga, administratiivse omavoliga ja iga liiki liialdustega, kaitstes uuesti tekkinud kolhooside ja kolhoosnikute õigusi. Säärased olid need ülesanded, mis tõusid sel perioodil kohtu ette. Need ülesanded nõudsid ka kohtuorganite eneste töö tunduvat parendamist.

3. Sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamine. Sel ajajärgul saavutas sotsialismi ehitamine selle arenguastme, kus sotsialistlik sektor hoidis oma käes kogu rahvamajanduse kõik majanduslikud hoovad.

Sotsialistliku korra tugevdamine tõstis ka revolutsioonilise seaduslikkuse kui proletariaadi diktatuuri tähtsama vahendi osa võitluses sotsialismi eest. 25. juunil 1932. a. andsid KTK ja NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu välja erimääruse revolutsioonilise seaduslikkuse kohta. Selle määruse andmine oli välja kutsutud sellest, et uus olukord, tekkinud riigis kolhoosikorra võidu tõttu, nõudis ühelt poolt kõige otsustavamaid abinõusid kulakluse ja kõikide vastu, kes õõnestasid kolhoose, teiselt poolt aga kolhooside ja kolhoosnikute, samuti ka töötajate üksiktalunike, kes ei olnud veel astunud kolhoosidesse, õiguste täpset ja hoolikat kaitset.

Reas kohtades esines liialduse juhtumeid, kulakutele arvestatud abinõude laiendamist keskmikkudele, administratiivset omavoli, kollektiviseerimise vägivaldset läbiviimist jne.

Partei ja nõukogude võim andis neile pahempoolitsevatele liialdustele otsustava vastulöögi. Revolutsioonilise seadusandlikkuse range järgimine oli üheks tähtsamaks tingimuseks võitluseks nende partei ja nõukogude võimu poliitika moonutamiste vastu.

NSV Liidu KTK määrus kirjutas ette eriti tähelepanelikku suhtumist töötajate kaebuste otsustamisesse ja kriipsutas alla kohtutöö tähtsust. Selle määrusega oli eriti kategooriliselt keelatud rahvakohtunike mahavõtmine ja ümberpaigutamine teisiti, kui kraide (oblastite) täitevkomiteede määrusega (LSKK 1932, nr. 50, art. 298).

7. augustil 1932. a. väljaantud seadus ühiskondliku (sotsialistliku) omandi kaitse kohta (LSKK 1932, nr. 62, art. 360) kuulutas sotsialistliku omandi riisujad rahvavaenlasteks ja määras selle raskeima kuriteo eest karistuse mahalaskmise või 10-aastase vabaduskaotuse näol. Selle seadusega oli kindlaks määratud sotsialistliku seaduslikkuse põhiline sisu mitte ainult selle perioodi kohta. 7. augusti 1932. a. seadus — on seadus, mis on ka praegusel ajal revolutsioonilise seaduslikkuse aluseks. Selle õige elluviimine moodustab nõukogu kohtuorganite kogu töö põhilise ülesande.

„See seadus," ütles seltsimees Stalin 7. augusti seaduse puhul, „on revolutsioonilise seaduslikkuse aluseks praegusel hetkel. Selle rangeima elluviimise kohus on iga kommunisti, iga töölise ja kolhoosniku esimeseks kohuseks." [1]

Ühiskondliku (sotsialistliku) omandi, kogu nõukogude korra aluse kaitse on nõukogude kohtuorganite tähtsamaid ülesandeid. Sel puhul rääkis seltsimees Molotov järgmist:

„Meie nõukogud on proletariaadi diktatuuri kehastus. Kui töötajate võimu organid peavad nad kõigepealt hoolitsema ühiskondliku, riigi ja kooperatiivse-kolhoosse omandi kindlustamise ja sotsialistliku seaduslikkuse huvide valve eest. Võimuorganitena peavad nad teraselt silmas pidama ja tabavalt lööma vaenlase agente ja ühes sellega ilmutama tähelepanelikkust ning hoolitsemist elavate inimeste suhtes, iga töötaja suhtes." [2]

Suur tähtsus sotsialistliku seaduslikkuse kindlustamiseks oli 22. augustil 1932. a. väljaantud „Spekulatsiooni vastu võitlemise" seadusel, määrates spekulantidele karistuse vabaduskaotuse näol tähtajaga mitte alla viit aastat. Märkides, et see seadus asetab spekulatsiooni vastu võitlemise

---

[1] Сталин, Вопросы ленинизма, изд. 10-е стр. 508.
[2] Молотов, Статьи и речи, 1937 г. стр. 59.

küsimused teisel kujul, kui oli uue majanduspoliitika esimesel perioodil, viitas A. J. Võšinski suurele tähtsusele, mis sel seadusel on kohtu suhtes: „22. augusti dekreet annab kohtuorganite kätte tugevaima relva võitluseks spekulatsiooni vastu, kuid seda relva on tarvis osata õieti kasutada, suunates seda tõeliste spekulantide vastu, kes saavad kasu kolhoosnikute ja teiste töötajate tööst. Tõelise spekulatsiooni ja tõeliste spekulantide vastu on vaja tarvitada 22. augusti dekreedi relva kogu selle halastamatusega. 22. augusti dekreedi õige ja järjekindel elluviimine moodustab praegusel ajal meie kriminaalpoliitika teise tähtsama ülesande. Ei tohi unustada, et just spekulatsiooniga ühineb nende kuritegude joon, mis riivab tööliste varustamist ja ühiskonna toitlustamist, abinõude organiseerimist, mis on suunatud töötajate ja esmajoones tööliste ainelise olukorra parandamisele." [1]

Sm. Võšinski juhtnöörid oskuse kohta õieti kasutada sellist relva, kui on 7. ja 22. augusti 1932. a. seadused, olid välja kutsutud sellest, et mõningad kohtunikud tegid nende rakendamisel jämedaid vigu, laiendasid nende seadustega määratud karistusmäärasid töötajaile, kes polnud ei riisujad, kellest rääkis 7. augusti 1932. a. seadus, ega spekulandid. Nii näiteks esines juhtumeid, kus kohtud mõistsid süüdi ja karistasid 10-aastase vabaduskaotusega kolhoosi põllult arbuusi vargust või oma isiklike asjade müüki turul töölise naise poolt. Teisest küljest leidsid aset ka lepliku suhtumise juhtumid kohtute poolt tõeliste riisujate ja spekulantide suhtes.

Sellel perioodil kujunenud uus olukord, rea tähtsamate üleliiduliste seaduste väljaandmine, vajalikkus kindlustada nende ühesugust rakendamist kogu Nõukogude Liidu territooriumil nõudsid leninliku õpetuse lõplikku teostamist, et „... ei või olla Kaluuga ja Kaasani seaduslik kord, vaid peab olema ühtne ülevenemaaline ja koguni kogu Nõukogude vabariikide föderatsiooni jaoks ühtne seaduslik kord." [2] Selle ülesande teostamiseks laiendati NSV Liidu

[1] А. Я. Вышинский, Судоустройство в СССР, изд. 3, 1936 г., стр. 50.
[2] Lenin, Valitud teosed, II k., Tallinn, 1946, lk. 663.

Ülemkohtu volitusi järelevalve teostamise alal kohtupoliitika ja liiduvabariikide kohtuorganite praktika ühtluse ning nende poolt üleliidulise seadusandluse range järgimise kohta. NSV Liidu KTK VI koosseisu neljas istungjärk kinnitas 1933. a. detsembris määruse NSV Liidu Ülemkohtu funktsioonide laiendamise kohta järelevalve alal liiduvabariikide kohtuorganite tegevuse üle sel teel, et NSV Liidu Ülemkohtule anti õigus direktiivselt juhtida liiduvabariikide ülemkohtute kohtupraktikat.

20. juunil 1933. a. organiseeriti samal eesmärgil NSV Liidu Prokuratuur.

Sel perioodil arutas nõukogude kohus rida asju kontrrevolutsiooni katsete kohta rahvusvahelise kodanluse abiga kukutada nõukogude võim.

4. Kohtuorganite reorganiseerimine seoses ringkondade likvideerimisega. Tunduvad muudatused kohalike kohtuvõimuorganite struktuuris toimusid ringkondade likvideerimise tagajärjel 1930. a. oktoobris. Ringkonnakohtud kaotati ja nende kui esimese instantsi kohtute funktsioonid kriminaalasjus (välja arvatud asjad kõrgema karistusmääraga, mis läksid üle kraikohtutele) anti täielikult üle rahvakohtuile. Rahvakohtust sai põhiline kohus, mis arutab kriminaal- ja tsiviilasjade enamikku.

Kassatsiooni-instantsiks rahvakohtutele oli kraikohus.[1] NSV Liidu KTK ja RKN-i määrusega 27. oktoobrist 1930. a. organiseeriti uuesti raudtee liinikohtud.

§ 18. KOHUS SOTSIALISTLIKU ÜHISKONNA ÜLESEHITAMISE JA UUE KONSTITUTSIOONI EEST VÕITLUSE AJAJÄRGUL (1935—1937. a.).

1. NSV Liidu kindlustamine ja tema sisemise seisukorra enneolematu tugevnemine, seoses sotsialismi ajalooliste võitudega, lõid NSV Liidus täiesti uue olukorra. Ekspluataatorlikud klassid olid purustatud. Viimane ekspluataatorlik klass — kulaklus oli likvideeritud. Jäid üksikud kuku-

[1] VSKK 1930, nr. 51, lk. 627.

tatud ekspluataatorlike klasside esindajad, kes püüdsid igati teha kurja ja kahjustada sotsialistlikku riiki, kuid mingisugust massilist toetust riigis neil enam ei olnud.

Põhiliselt muutus töölisklass. See ei olnud enam õnnetu ja ekspluateeritud proletariaat, vaid täievõimuline kõigi tootmisjõudude peremees, kogu nõukogude ühiskonna juht, kes viis endaga kaasa kõiki töötajaid sotsialismi poole. Töölisklassi teadlikkuse ja kultuursuse suur tõus, tehnika vallutamine tema poolt väljendus eredalt stahhaanovliku liikumise tormilises arenemises.

Täiesti muutus talurahvas. Väiketootjate klassi asemel, kes primitiivse tehnika abil haris põldu viletsatel maatükkidel, olles ekspluateeritav mõisnike, kaupmeeste, kulakute ja teiste ekspluataatorite poolt, ilmus täiesti uus kolhoositalurahvas, vabastatud ekspluataatoritest, kolhoositalurahvas, kes ei raja oma tööd ja saavutusi mitte individuaalsele tööle ja mahajäänud tehnikale, vaid kollektiivsele tööle ja kaasaegsele tehnikale.

Muutus ka haritlaskond. See polnud enam endine kodanlik haritlaskond, vaid uus nõukogude haritlaskond, võrsunud tööliste ja talupoegade keskelt. Vana haritlaskonna jäänused kasvasid ümber sotsialistliku ülesehituse protsessis ja liitusid uue nõukogude haritlaskonnaga.

Need sügavaimad muutused nõukogude ühiskonna klassi-struktuuris lõid eeldused kogu nõukogude rahva ennenägematule moraalsele-poliitilisele ühtsusele, see omakorda aga ei võinud jääda kajastumata kogu meie riikliku mehhanismi struktuuris. Sotsialistlik riik läks üle oma arenemise teise faasi.

Nende nõukogude ühiskonna ja riigi sügavaimate muutuste juriidiliseks väljendajaks ja kindlustajaks oli stalinlik konstitutsioon, tõstes meie riikliku korralduse sotsialistliku demokraatia uuele, kõrgemale astmele.

On arusaadav, et see meie riikliku mehhanismi ümberehitus pidi kajastuma ka kohtus.

Juba enne stalinliku konstitutsiooni vastuvõtmist viidi läbi rida abinõusid, mis olid suunatud sellele, et kindlustada NSV Liidu kogu territooriumil kohtupraktika ühtsust, tugevdada kohut ja parendada kohtu tööd.

1934. a. 10. juuli seadusega anti NSV Liidu Ülemkohtule õigus vahetult tühistada ja muuta kõigi liiduvabariikide kohtuorganite otsuseid. Selleks loodi NSV Liidu Ülemkohtu koosseisus kohtuliku järelevalve organ, mis koosnes NSV Liidu Ülemkohtu esimehest ja kahest tema asetäitjast. Sellel kolleegiumil oli õigus tühistada ja muuta samuti ka NSV Liidu Ülemkohtu enda teiste kolleegiumide otsuseid ja määrusi.

1934. a. 10. juuli seadusega kaotati Ühendatud Riiklik Poliitiline Peavalitsus (OGPU) ja tema, kui nõukogude luure-uurimisorgani funktsioonid anti üle Siseasjade Rahvakomissariaadile (NKVD).

Funktsioonid aga, mida varem teostas OGPU Kohtukolleegium, s. o. karistusmäärade kohaldamine nõukogude luure poolt paljastatud kontrrevolutsionääridele, spioonidele, terroristidele ja teistele rahvavaenlastele, anti üle kohtule. Nende uute vastutusrikaste funktsioonide teostamiseks loodi kõigi kohtute juurde, alates krai- (oblasti-) kohtutest kuni NSV Liidu Ülemkohtuni, niinimetatud eriasjade kolleegiumid.

Need kolleegiumid arutasid üldiste protsessinormide põhjal asju, mis olid kohtuile üle antud Siseasjade Rahvakomissariaadi organite poolt, kolmeliikmelises kohtu koosseisus, ilma rahvakaasistujate osavõtuta.

Kõige raskemad riiklike kuritegude asjad (kodumaa reetmine, spionaaž, terroristlikud ja diversantlikud aktid) anti sõjatribunalide menetlusse.

See seadus pani kohtu peale uued, väga vastutusrikkad ülesanded.

Suur tähtsus kogu kohtuliku tegevuse ühendamiseks üleliidulises ulatuses ja kohtutöö kvaliteedi parendamiseks oli 20. juuli 1936. a. seadusel NSV Liidu Kohtu Rahvakomissariaadi organiseerimise kohta. Kuni selle seaduseni olid ainult liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtu rahvakomissariaadid. Selle seaduse tähtsus ei ole ainult see, et ta lõi üleliidulise kohtuhalduse organi. See seadus peale selle eraldas prokuratuuri kohtu rahvakomissariaatide koosseisust iseseisvaks organiks ja oli esimeseks sammuks kohtu-

halduse funktsioonide lahutamiseks õigusemõistmise teostamisest.

Peale selle seaduse väljaandmist olid NSV Liidu ja liiduvabariikide ülemkohtud vabastatud administratiivseist funktsioonidest ja võisid tervenisti keskenduda kohtutööle. See kohtuhalduse lahutamine õigusemõistmise teostamisest viidi lõpule 1939. a., kui Kohtu Rahvakomissariaadi oblasti (krai) organite loomine vabastas administratiivsetest funktsioonidest samuti ka krai- (oblasti-) kohtud.

2. Stalinlik konstitutsioon ja kohus. Sotsialistliku riigi edaspidise kasvamise ja kindlustamise protsess leidis oma täieliku avalduse stalinlikus konstitutsioonis. Stalinlik konstitutsioon tõstis kohtu ja prokuratuuri tähtsuse uuele, veel kõrgemale astmele.

NSV Liidu konstitutsiooni IX peatükk „Kohus ja prokuratuur" laiendas sotsialistliku demokratismi põhimõtteid kõigi kohtute tegevusele, tõi põhilised muudatused kohtunike valimise korrasse ja prokuröride määramisse ning kohtuorganite struktuuri enesesse. NSV Liidu konstitutsioon nägi ette üldise kohtusüsteemi kõrval samuti ka erikohtute organisatsiooni.

Seltsimees Molotovi otsesel juhtimisel väljatöötatud ja NSV Liidu Ülemnõukogu 2. istungjärgul 16. augustil 1938. a. vastuvõetud NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus lõi stalinliku konstitutsiooni põhimõtete alusel praegu kehtiva kohtusüsteemi.

V PEATÜKK

KEHTIV NÕUKOGUDE KOHTUSÜSTEEM

§ 19. Stalinlik konstitutsioon ja temal põhinev 1938. a. kohtureform. § 20. NSV Liidu kohtusüsteem NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse põhjal. § 21. Rahvakohus. § 22. Ringkonna-, oblasti- (krai-) ja autonoomse oblasti kohus ja autonoomse vabariigi ülemkohus. § 23. Liiduvabariigi ülemkohus. § 24. NSV Liidu erikohtud. § 25. NSV Liidu Ülemkohus. § 26. Kohtutäiturid. § 27. Notariaat.

§ 19. STALINLIK KONSTITUTSIOON JA TEMAL PÕHINEV 1938. a. KOHTUREFORM

1. Stalinlikus konstitutsioonis on kohtule ja prokuratuurile pühendatud eriline IX peatükk, milles on väljendatud kõik kohtu organisatoorsed ja tegutsemise põhiprintsiibid NSV Liidus. Sel on suur põhimõtteline tähendus. Esiteks kohtukorralduse ja protsessi põhiprintsiipide sissevõtmine Konstitutsiooni tõstab need printsiibid sotsialistliku riigi põhiliste seaduste ossa.

Teiseks, kohtule ja prokuratuurile pühendatud paragrahvide eraldamine eripeatükki kriipsutab alla, et kohtuorganid kujutavad endast erilist omapärast hooba riiklikus mehhanismis, mis põhiliselt erineb valitsemisorganeist, sotsialistlik õigusemõistmine aga on eriline riikliku tegevuse haru, samuti põhiliselt erinev halduslikust tegutsemisest.

Kuni stalinliku konstitutsiooni väljaandmiseni, nagu oli näidatud ülalpool, kuulus seadusandlus kohtu kohta üksikute liiduvabariikide pädevusse. Igal liiduvabariigil oli

oma kohtukorralduse määrustik, oma kriminaal- ja tsiviilprotsessi koodeks.

Üleliidulise seadusandluse korras anti välja ainult kohtukorralduse ja kohtupidamise alused.

Vastavalt stalinliku konstitutsiooni § 14 p. u kuulub kogu seadusandlus kohtu kohta NSV Liidu pädevusse. 16. augustil 1938. a. võttis NSV Liidu Ülemnõukogu 2. istungjärgul vastu NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse.

2. Kohtu organisatoorsed printsiibid stalinliku konstitutsiooni järgi. Iga kohtu organisatoorsed printsiibid kajastavad alati eneses selle riigi iseloomustavaid jooni, kelle organiks on antud kohus.

Nõukogude kohus kajastab eneses sotsialistliku riigi, maailma kõige demokraatlikuma riigi, kõiki jooni.

„Stalinlik konstitutsioon, laiendades ja kindlustades kogu nõukogude riikliku süsteemi demokraatlikke põhialuseid, laiendas ja kindlustas ka nõukogude kohtu organisatsiooni ja tegevuse demokraatlikke põhialuseid," märkis NSV Liidu kohtu rahvakomissar sm. Rõtškov NSV Liidu Ülemnõukogu 2. istungjärgul oma ettekandes „NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse projekti kohta."

Sotsialistliku demokratismi printsiibid, millel põhineb nõukogude kohtu organisatsioon, on järgmised:

1) kohtu ühtsus kõigile kodanikele, sõltumata nende sotsiaalsest, varalisest ja teenistuslikust seisundist ja nende rahvuslikust ja tõulisest kuuluvusest;

2) ühtne ja kohustuslik kõigile kohtuile NSV Liidu kriminaal-, tsiviil- ja protsessuaalseadusandlus;

3) kohtunike sõltumatus ja nende allumine ainult seadusele;

4) kohtupidamise teostamine vastava maakoha enamusrahva keeles;

5) kohtu avalikkus ja kaebealusele õiguse tagamine kaitsele;

6 kohtu kollegiaalsus ja rahvakaasistujate osavõtt sellest;

7) kohtunike valitavus;
8) poolte edasikaebe õigus kohtuotsusele.

Vaatame iga neist organisatoorseist printsiipidest eraldi.

3. Nõukogude kohtu ühtsus. Kohtukorralduse seaduse § 5 kohaselt on NSV Liidus õigusemõistmise teostamise aluseks:

„a) kõigile kodanikele ühtne ja võrdne kohus, vaatamata kodanikkude sotsiaalsele, varalisele ja teenistuslikule seisundile ja nende rahvuslikule ja tõulisele kuuluvusele;

b) ühtne ja kõigile kohtuile kohuslik NSV Liidu kriminaal-, tsiviil- ja protsessuaalseadusandlus."

Kohtukorralduse seaduse § 5 on alla kriipsutatud nõukogude kohtu üks põhilisemaid organisatsioonilisi printsiipe — kohtusüsteemi ühtsuse printsiip.

NSV Liidus teostatakse õigusemõistmist põhialustel, mille järgi kohus on kõigile ühtne ja võrdne, sõltumata kodanike sotsiaalsest, varalisest ja teenistuslikust seisundist, nende rahvuslikust ja rassilisest kuuluvusest.

NSV Liidus on ühtne kohtusüsteem. See süsteem lähtub riigi poliitilis-administratiivsest jaotusest ja on sellepärast orgaaniliselt seotud töörahva saadikute nõukogudega — NSV Liidu poliitilise alusega. NSV Liidus ei ole eesõigustatud kohtuid mingisuguse elanikkonna grupi jaoks. NSV Liidus ei ole erikohtuid rassilise kuuluvuse järgi, sellepärast et kõigi rasside esindajad kõigis suhetes kasutavad ühesuguseid õigusi. Ühe või teise isiku teenistuslik seisund ei anna NSV Liidus mingisugust eesõigust kohtu ees.

Sõjatribunalide eksisteerimine NSV Liidus ei riku seda printsiipi, sellepärast et sõjatribunalid on ehitatud samadel printsiipidel kui üldkohtud ja rakendavad neidsamu seadusi ning alluvad kõigile kohtuile ühisele NSV Liidu Ülemkohtu järelevalvele. Sellepärast ei moodusta sõjatribunalid erilist kohtusüsteemi, vaid on NSV Liidu ühtse kohtusüsteemi eriline haru.

Kõigile kohtuile ühtsete üleliiduliste kriminaal-, tsiviil- ja protsessiseaduste põhimõte ei ole veel täielikult ellu viidud. Kuni stalinliku konstitutsiooni väljaandmiseni kuulus NSV Liidu pädevusse ainult kriminaal- ja tsiviilõiguse, kriminaal- ja tsiviilprotsessi küsimustesse puutuva seadus-

andluse aluste kindlaksmääramine. Igal liiduvabariigil oli nii oma tsiviil- kui ka oma kriminaalkoodeks ja oma tsiviilprotsessi ning kriminaalprotsessi seadusandlus. Kooskõlas stalinliku konstitutsiooni § 14 p. u kuuluvad kohtukorralduse ja kohtupidamise seadusandlus, kriminaal- ja tsiviilkoodeksid NSV Liidu kõrgemate võimuorganite pädevusse. Kuid senini ei ole veel peale Kohtukorralduse seaduse muid üleliidulisi koodekseid välja antud.

4. NSV Liidu konstitutsiooni § 112 ja Kohtukorralduse seaduse § 6 räägivad: „Kohtunikud on sõltumatud ja alluvad ainult seadusele."

Kohtunike sõltumatuse all ei tohi mõista nende sõltumatust sotsialistlikust riigist, kohtu eraldumist kogu nõukogude aparaadist.

Nõukogude kohus on sotsialistliku riigi organ. Ta taotleb neidsamu eesmärke ja viib läbi sama distsipliini, mida selle riigi kogu mehhanism üldse. Kohtu tegevus peab olema kooskõlastatud kogu nõukogude ja partei-aparaadi tegevusega. Nii näiteks, kui antud momendil nõukogude ja parteiorganid viivad läbi ükskõik missugust majanduslik-poliitilist kampaaniat (näiteks külvi), siis peab kohus aitama selle kampaania läbiviimist sellega, et esmajärjekorras vaatab läbi asju, mis on selle kampaaniaga seotud. Kui kohtu tegutsemisel selguvad asjaolud, millel võib olla tähtsust kohalikele nõukogude ja partei organisatsioonidele, siis peab kohus signaliseerima neile nendest asjaoludest. Kohtunike sõltumatus tähendab seda, et üksikute konkreetsete asjade otsustamisel juhinduvad kohtunikud ainult seadusest. Igal üksikul juhul teevad nad otsuse oma seesmise veendumuse järgi seaduse alusel ning oma sotsialistliku õigusteadvuse põhjal, ranges kooskõlas asjasse puutuvate asjaoludega. Mitte keegi — ei kohalikud võimuorganid, ei kohtuminister, ei prokuratuur ega kõrgemalseisev kohus ei või asja arutavaile kohtunikele dikteerida, kuidas nad peavad seda asja otsustama.

Kohtukorralduse seadus püstitab rea väga olulisi kohtunike sõltumatuse tagatisi. Selle seaduse § 17 kohaselt „kohtunikkude ametist vabastamine ja rahvakaasistujate vabastamine nende kohuseist ei ole lubatud muul viisil kui

valijate poolt ärakutsumisega või nende kohta tehtud kohtuotsuse alusel."

Kohtukorralduse seaduse § 18 on näidatud: „Kohtunikkude vastu kriminaaljälitamise algatamine, ühenduses sellega nende tagandamine ametist ja kohtu alla andmine toimub:

Rahvakohtunikkude, krai-, oblasti- ja ringkonnakohtute ning autonoomsete oblastite kohtute liikmete ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide ülemkohtute liikmete suhtes — liiduvabariigi prokuröri määrusega liiduvabariigi ülemnõukogu presiidiumi kinnitamisel.

NSV Liidu Ülemkohtu ja NSV Liidu erikohtute liikmete suhtes — NSV Liidu peaprokuröri määrusega NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi kinnitusel."

Töödistsipliini rikkumise eest võivad kohtunikele distsiplinaarkaristusi määrata NSV Liidu kohtuminister, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtuministrid, krai, oblasti töörahva saadikute nõukogude juures asuva kohtuministeeriumi valitsuse ülem ja kohtu esimees. NSV Liidu kohtuminister võib määrata ühe järgnevatest karistustest: märkuse, noomituse, noomituse hoiatusega küsimuse ülestõstmises kohtuniku ametikohalt ärakutsumiseks, autonoomsete vabariikide kohtute esimehed ja kohtuministeeriumi valitsuste ülemad kraide (oblastite) töörahva saadikute nõukogude juures võivad teha ainult märkuse ja noomituse.[1]

Sel kombel on kohtunikud NSV Liidus täiesti garanteeritud põhjendamata kohtutööst tagandamise ja nende ilma põhjuseta kriminaal- ja distsiplinaarkorras vastutusele võtmise eest.

5. Nõukogude kohus on rahvale ligidane ka keele poolest, milles toimub kohtupidamine ja milles võib kohtus seletusi anda.

NSV Liidu konstitutsiooni § 110 kohaselt „toimub NSV Liidus kohtupidamine liiduvabariigi, autonoomse vabariigi või autonoomse oblasti keeles, kusjuures isikuile, kes seda keelt ei oska, tagatakse täielik tutvumine asja materjali-

[1] Mainitud kord on muudetud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 15. juuli 1948. a. seadlusega kinnitatud „Kohtunike distsiplinaarvastutuse määrustikuga."

dega tõlgi kaudu, samuti ka õigus esineda kohtus oma emakeeles." Sellestsamast räägib ka Kohtukorralduse seaduse § 7.

See stalinliku konstitutsiooni § 110 nõue kujutab enesest leninlik-stalinliku rahvuspoliitika realiseerimist õigusemõistmise teostamisel.

NSV Liidu stalinliku konstitutsiooni § 110 ja Kohtukorralduse seaduse § 7 tagavad kohtu kättesaadavust ja arusaadavust rahvale, kelle seas kohus tegutseb, samuti kindlustavad isikute õigusi, kes ei valda seda keelt, milles asja kohtus arutatakse.

6. Kooskõlas NSV Liidu konstitutsiooni §-ga 11 osutab Kohtukorralduse seaduse § 8, et „kõigis NSV Liidu kohtuis on asjade arutamine avalik, kuivõrd seadus ei ole teinud erandeid, kusjuures kaebealusele tagatakse kaitse õigus."

Need erandid, kehtiva seadusandluse järgi, leiavad aset ainult kahel juhul: kui arutatakse asja, milles puudutakse küsimusi, mis on riiklikuks diplomaatiliseks või sõjaliseks saladuseks, ja kui kohus arutab seksuaalkuritegude kohta käivaid asju, mille arutamisel temal tuleb puudutada süüdistatavate ja kannatanute elu intiimseid külgi.

Kohtuprotsessi avalikkus tähendab iga kodaniku õigust (välja arvatud lapsed kuni 14 aastani) viibida kohtuistungi saalis kriminaal- või tsiviilasja kohtu poolt arutamise ajal ja ajakirjanduse organite õigust kirjeldada kohtuprotsessi käiku.

Avalikkus on vajalik selleks, et kodanikud võiksid kontrollida õigusemõistmise teostamist nende valitud kohtunike poolt. Ei ole paremat seaduslikkuse tagatist, kui seda on asjade arutamine kogu ühiskonna palge ees. Teisest küljest tugevdab kohtupidamise avalikkus tunduvalt tema kasvatuslikku tähtsust.

Ühe kohtuasja puhul kirjutas Lenin teenistusalases viivitamises süüdiolevate isikute kohtuasja avaliku arutamise kohta (on täiesti selge, et see puudutab samal määral ka teiste kuritegude kohtuasju) „... printsiibi seisukohalt on vaja seesuguseid asju mitte jätta bürokraatliku asutise piiridesse, vaid tuleb välja tuua avalikku kohtusse,

mitte niivõrd karmi karistuse pärast (võib-olla piisab noomitusest), kui avaliku teatavaks tegemise ning selle pärast, et purustada veendumus, nagu jäetaks süüalune karistamata."[1]

On arusaadav, et sõjatribunalidel neile alluvate asjade erilise loomuse tõttu tuleb tihti puudutada küsimusi, mis sisaldavad sõjasaladusi ja sellepärast sagedamini, kui üldised kohtud, on sunnitud avalikkust piirama. Peale selle, neil juhtudel, kui sõjatribunalid tegutsevad sõjaseisukorras, näiteks paikkonnas, mis on vaenlase tule all, võib olukord ise tingida, et protsessi avalikkus faktiliselt on teostamata.

NSV Liidu konstitutsiooni § 111 ja selle alusel Kohtukorralduse seaduse § 8 räägivad *süüdistatu õigusest kaitsele*.

Protsessuaalses teaduses eristatakse kaitset materiaalses mõttes ja kaitset formaalses mõttes. *Kaitse all materiaalses mõttes* mõistetakse kõigi nende tagatiste kogumit, mida järgitakse süüdistatu huvides, ja kõigi nende õiguste kogumit, mis süüdistatule seadusega on antud ja mille abil ta võib end kaitsta tema vastu tõstetud süüdistuses. *Kaitse formaalses mõttes* — see on süüdistatu õigus kasutada enese kaitseks advokaadi teeneid. NSV Liidu konstitutsioon, rääkides süüdistatu õigusest kaitsele, peab silmas kaitset nii formaalses kui ka materiaalses mõttes.

7. Kohtu *kollegiaalsuse* printsiip tähendab, et kõik otsused, mis võivad avaldada mõju protsessi lõpptulemusele (tähtsusetute eranditega), tehakse mitte eesistuja poolt ainuisiklikult, vaid kogu kohtu koosseisu poolt häälteenamusega, kusjuures kõik kohtuliikmed kasutavad võrdseid õigusi.

Kolmest kolleegiumi liikmest kõigis esimese astme kohtuis (välja arvatud mõningad sõjatribunalides läbivaadatavad asjad) kaks s. o. enamik, on rahvakaasistujad.

Vahetult kollegiaalsuse printsiibiga seotud rahvakaasistujate kohtust osavõtu ja kohtunike valitavuse printsiibid on väljendatud Kohtukorralduse seaduse § 9, 10, 11, 12, 13

---

[1] Ленин, Соч., т. XXIX, стр. 412.

ja 14. „Kohus on nimelt kõigi kehvikute kaasatõmbamise organ riigi valitsemisele ....“ osutas Lenin. Sellest räägib ka ÜK(b)P programm: „Proletariaadi ja vaeseima talupoegkonna kõige laiemate masside kaasatõmbamiseks õigusemõistmise teostamisele on sisse seatud alaliselt vahelduvate ajutiste kohtunike — kaasistujate osavõtt kohtust, kelle nimestike koostamisele tõmmatakse kaasa massilisi töölisorganisatsioone, ametiühinguid jne.“ Ja edasi: „ÜK(b)P, kaitstes kohtu edasist arenemist sama teed mööda, peab püüdma selle poole, et kogu töötav rahvas värvataks osa võtma kohtuniku kohuste teostamisest“ (11). See põhimõte on fikseeritud stalinlikus konstitutsioonis (§ 103).

Kooskõlas NSV Liidu konstitutsiooni §-ga 103 näitavad Kohtukorralduse seaduse § 9 ja 14, et asja arutatakse kõigis kohtuis rahvakaasistujate osavõtul, välja arvatud seaduses eriti ettenähtud juhud. Põhireegel on selline, et iga kriminaal- kui ka tsiviilasja arutamine toimub kolmeliikmelise koosseisuga kolleegiumi poolt — rahvakohtunik või oblasti-, krai- või ülemkohtu liige ja kaks rahvakaasistujat. See kord kehtib kõigis kohtuis — rahvakohtust kuni NSV Liidu Ülemkohtuni. Kolmest kohtuliikmest koosnevas koosseisus ilma rahvakaasistujateta toimuvad teise instantsi kohtute kohtukolleegiumi istungid alamalseisvate kohtute otsustele esitatud kaebuste ja protestide arutamiseks (Kohtukorralduse seaduse § 35, 43, 50 2. lõige, § 68 2. lõige, § 70 ja 73).

Rahvakaasistujate kohuslik osavõtt kõigist kohtuist tagab kahe ülesande lahendamist: 1) rahva kaasatõmbamine riigivalitsemisele, tähtsamate riiklike funktsioonide täitmisele osavõtu teel kohtuasjade otsustamisest ja 2) otsese rahvaalgatuse, rahva sotsialistliku õigusteadvuse, tema veendumuste ja südametunnistuse sissetoomine õigusemõistmise teostamisesse.

Selline kord kindlustab nõukogude õigusemõistmise tõelist sotsialistlikku demokratismi, kohtu seost rahvaga ja tema autoriteeti rahva silmas.

Rahvakaasistujad valitakse samas korras nagu kohtunikud. Nad kutsutakse oma kohuste täitmisele kohtusse nimestiku järjekorras mitte rohkem kui 10 päevaks aastas.

Rahvakaasistujate osavõtt kohtu tööst võib üle selle tähtaja kesta ainult sel juhul, kui momendiks, millal see tähtaeg möödub, ei ole selle rahvakaasistuja osavõtul alustatud asja arutamine lõpule viidud. Sel juhul jääb seesugune kaasistuja kohtukolleegiumi koosseisu kuni antud asja arutamise lõpuni, kui kaua see arutamine kestakski. Oma kohuste täitmise ajal on rahvakaasistujail kõik kohtunike õigused. Nad võtavad osa hääletamisest mitte ainult kohtuotsuse tegemisel, vaid ka kõigi kohtulikul arutamisel esiletõusvate küsimuste lahendamisel (asja arutamist edasi lükata või mitte, välja kutsuda või jätta välja kutsumata üht või teist tunnistajat, süüdistatu vahistada või mitte vahistada jne.).

Rahvakaasistujail on õigus aktiivselt osa võtta kohtulikust uurimisest, tunnistajaile ja süüdistatuile küsimusi esitada jne.

Rahvakaasistujaile tööliste ja teenistujate hulgast säilitatakse kohtus kohuste täitmise kogu aja eest nende palk. Isikuile, kes pole töölised või teenistujad, määratakse rahvakaasistujate kohuste täitmisega seotud kulude tasumise kord liiduvabariikide seadusandlusega (Kohtukorralduse seaduse § 13).

8. Nõukogude kohtukorralduse tähtsamaks demokraatlikuks printsiibiks on kohtunike valitavuse printsiip.

Mingisuguseid formaalseid nõudeid kohtunikuks olemise õigusele meie seadus ei püstita. Kohtukorralduse seaduse § 11 kohaselt „kohtunikeks ja rahvakaasistujaiks võivad olla kõik kodanikud, kel on valimisõigused."[1] Ainult valijaist oleneb ühe või teise kandidaadi kõlblikkuse määramine kohtuniku kohuste täitmiseks.

Konstitutsiooni § 109 kohaselt valitakse rahvakohtunikud üldise, otsese ja ühetaolise valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel rajooni kodanike poolt kolmeks aastaks.

---

[1] NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 16. septembrist 1948. a. muudetud: „... võib valida iga NSV Liidu kodanikku, kes omab valimisõigust ja on valimispäevaks saanud 23 aastat vanaks. Kohtunikuks ja rahvakaasistujaks ei või valida kohtulikult karistatud isikuid." (Tõlkija.)

Ringkonna-, oblasti- ja kraikohtute ja autonoomsete oblastite kohtute liikmed valitakse vastavate töörahva saadikute nõukogude poolt viieks aastaks, liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemkohtute liikmed valitakse vastavate ülemnõukogude poolt viieks aastaks.

NSV Liidu Ülemkohtu liikmed valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viieks aastaks. Samas korras valitakse ka vastavate kohtute rahvakaasistujad.

Peale Kohtukorralduse seaduse väljaandmist viidi läbi NSV Liidu Ülemkohtu, liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemkohtute, krai- ja oblastikohtute liikmete ja rahvakaasistujate valimised. Rahvakohtunike valimisi veel ei ole teostatud ja kuni selliste valimiste läbiviimiseni valitakse nad rajooni- ja linnanõukogude poolt varem kehtiva seadusandluse alusel.[1]

Rahvakohtuniku ajutise puudumise (haiguse, puhkuse jne.) korral pannakse kohtuniku kohuste täitmine tema puudumise ajaks töörahva saadikute rajooninõukogu poolt ühele rahvakaasistujaist (Kohtukorralduse seaduse § 19).

Kohtunike valitavuse printsiip on NSV Liidus täiendatud k o h t u n i k e valijaile a r u a n d m i s e printsiibiga ja valijate õigusega ära kutsuda nende poolt valitud kohtunikku enne tähtaega.

Kohtunike ja rahvakaasistujate valitavuse printsiip rahuajal laieneb samuti ka sõjatribunalidele. Kohtukorralduse seaduse § 54 kohaselt erikohtute[2] esimees, asetäitja ja liikmed valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viieks aastaks. Rahvakaasistujad erikohtute kohtuistungitest osavõtuks valitakse kraide, oblastite töörahva saadikute nõukogude ja liidu- ja autonoomsete vabariikide ülemnõukogude poolt (Kohtukorralduse seaduse § 55).

9. Üheks sotsialistliku kohtuõiguse printsiibiks on süüdimõistetu ja teiste protsessist osavõtjate (prokuröri, tsi-

---

[1] Esimesed rahvakohtunike ja rahvakaasistujate valimised NSV Liidus toimusid 1948/49. aastal. (Tõlkija.)

[2] Erikohtuteks nimetatakse kohtuid, kes arutavad asju, mis puudutavad mingisugust meie riigi mehhanismi erilist haru. Nende hulka kuuluvad ka sõjatribunalid. Täpsemalt nendest kohtutest räägitakse alamal.

viilhageja, mõnikord kannatanu) edasikaebeõigus kohtuotsusele.

Iga kohtu otsused (välja arvatud NSV Liidu Ülemkohtu ja liiduvabariikide ülemkohtute, samuti sõjatribunalide otsused paikkondades, kus on kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides) on edasikaevatavad kõrgemasse kohtusse.

Kohus, kes arutab kaebust või prokuröri protesti, on kohustatud kontrollima kohtuotsuse seaduslikkust ja põhjendatust mitte ainult toimikus olevate materjalide, vaid ka poolte poolt esitatud andmete põhjal (Kohtukorrralduse seadus § 15).

Kohtuotsuse protestimise õigus, pärast selle otsuse seadusjõustumist (pärast edasikaebe tähtaja möödumist või otsuse jõussejätmist teise instantsi kohtu poolt) on ainult NSV Liidu peaprokuröril ning liiduvabariigi prokuröril ja NSV Liidu Ülemkohtu esimehel ning liiduvabariigi ülemkohtu esimehel. Järelevalve korras otsuste läbivaatamise õigus kuulub nüüd ainult liiduvabariikide ülemkohtutele ja NSV Liidu Ülemkohtule. Järelevalve korras kohtute otsuste läbivaatamine on erandkorraks. See tõstab tunduvalt kohtuotsuste stabiilsust ja kohtute autoriteeti.

Nõukogude kohtukorralduse printsiipide hulka pärast 16. augusti 1938. a. Kohtukorralduse seaduse vastuvõtmist tuleb lugeda samuti kohtute vabastamist kohtuhalduse funktsioonide täitmisest. Kuni Kohtukorralduse seaduse vastuvõtmiseni teostati neid funktsioone keskuses kohtu rahvakomissariaadi poolt, kohtadel aga krai- ja oblastikohtute esimeeste poolt. Haldus-majanduslike funktsioonide täitmine tõmbas krai- ja oblastikohtute esimehi kohtutöö juhtimisest kõrvale (vaata VII peatükk).

§ 20. NSV LIIDU KOHTUSÜSTEEM NSV LIIDU, LIIDU- JA AUTONOOMSETE VABARIIKIDE KOHTUKORRALDUSE SEADUSE PÕHJAL

NSV Liit on föderatiivne riik, sellepärast tehakse temas vahet NSV Liidu kohtusüsteemi ja liiduvabariikide kohtusüsteemi vahel.

NSV Liidu kohtusüsteemi kuuluvad NSV Liidu Ülem-

kohus ja kohtud, kelle suhtes liiduvabariikide ülemkohtuil ei ole järelevalve õigust. Need kohtud tegutsevad NSV Liidu nimel. Siia kuuluvad nõndanimetatud erikohtud: sõjatribunalid, raudtee- ja veeteede liinikohtud, erilised laagrikohtud ja NSV Liidu Ülemkohus.

Üldkohtud — rahvakohtud, oblasti-, kraikohtud jne. tegutsevad liiduvabariikide nimel, alluvad liiduvabariigi ülemkohtu kohtulikule järelevalvele ja moodustavad ühe või teise liiduvabariigi kohtusüsteemi.

NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusega on kindlaks määratud järgmine kohtusüsteem:

Liiduvabariikide kohtusüsteemi moodustavad: 1) rahvakohus, 2) krai- või oblastikohus, autonoomse oblasti kohus, ringkonnakohus, 3) liiduvabariigi ülemkohus. Liiduvabariikides, kus ei ole oblastilist jaotust, koosneb kohtusüsteem rahvakohtutest ja liiduvabariigi ülemkohtust.

NSV Liidu kohtusüsteemi moodustavad NSV Liidu Ülemkohus ja ülalmainitud erikohtud, mis luuakse NSV Liidu Ülemnõukogu määramisel. Sõja algusest raudtee- ja veetranspordi liinikohtud paikkondades, kus kuulutati välja sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides reorganiseeriti sõjatribunalideks.

1. jaanuarist 1942. a. selline reorganiseerimine oli läbi viidud ilma erandita kõigis raudteetranspordi ja osaliselt veetranspordi liinikohtutes.[1]

Erilised laagrikohtud moodustati NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 30. detsembrist 1944. a.

Autonoomsete vabariikide kohtusüsteem koosneb rahvakohtutest ja autonoomse vabariigi ülemkohtust. Autonoomsete vabariikide kohtud kuuluvad vastava liiduvabariigi kohtusüsteemi.

---

[1] Pärast Suure Isamaasõja lõppu NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 2. maist 1948. a. „Sõjaseisukorra kaotamise kohta raudtee-, jõe- meretranspordis" oli taastatud rahuaegne olukord.

§ 21. RAHVAKOHUS

1. Rahvakohus organiseeritakse igas administratiiv-territoriaalses rajoonis. Suures rajoonis võib olla mitu rahvakohut, tegutsedes igaüks oma jaoskonna piirides.

Rahvakohus on esimese instantsi kohus. Ta arutab sisuliselt kriminaal- ja tsiviilasju. Mingisuguseid kaebusi teiste kohtute otsuste peale rahvakohus ei aruta. Rahvakohtu kohtualluvuses on kriminaal- ja tsiviilasjade põhiline mass, välja arvatud need, mis seaduse erisätetega on viidud kõrgemate kohtute kompetentsi.

Kohtukorralduse seaduse § 21 kohaselt rahvakohus vaatab läbi:

„a) kriminaalasjad —

kuritegude kohta kodanike elu, tervise, vabaduse ja väärikuse vastu — tapmine, kehavigastuste tekitamine, seadusvastase abordi tegemine, seadusvastane vabaduse võtmine, vägistamine, kuritahtlik alimentide mittemaksmine, solvamine, huligaansus ja laim;

ametiisikute varavastaste kuritegude kohta — võimukuritarvitus, võimuliialdus, võimutegevusetus, raiskamised, ebamajanduslikkus, võltsimised, valekaalumine ja -mõõtmine, hinnaliialdus;

valitsemiskorravastaste kuritegude kohta — valimisseaduse rikkumine, seadusega sätitud maksude kuritahtlik mittetasumine, riiklike andamite ja koormatiste täitmisest keeldumine, sõjaväeteenistusse kutsumisest ja sõjaväe teenistuskohuseist kõrvalehoidumine, võimuorganite seaduspäraste korralduste rikkumine;

b) tsiviilasjad —

varalised hagid,

tööseaduse rikkumisega seotud hagid,

alimentide nõudmise hagid,

pärandihagid

ja muud kriminaal- ja tsiviilasjad, mis seadusega talle allutatud."

Rahvakohtu kohtualluvusest on eraldatud kriminaalasjad kontrrevolutsioonilistes kuritegudes, eriti ohtlikes valitsemiskorravastastes kuritegudes, sotsialistliku omandi

riisumistes ning eriti tähtsate ametialaste ja majanduslike kuritegude asjad.

Välja arvatud see väike liik eriti tähtsaid asju, arutatakse kõik ülejäänud kriminaalasjad rahvakohtus. Liiduvabariikide kehtivate kriminaalkoodeksite järgi võib rahvakohus määrata kõik karistusmäärad, peale kõrgema (mahalaskmine) ja vabaduskaotuse üle 10 aasta.[1]

Tsiviilasjadest alluvad kõrgemaile kohtuile ainult vaidlused riiklike ja ühiskondlike asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vahel. Vaidlused asjades, kus kas või ainult üheks pooleks on üksik kodanik (iseäranis asjad varalistes hagides, alimentide nõudmistes, pärandi asjad ja teised asjad, mis kõige enam puudutavad elanikkonna huvisid), on viidud rahvakohtu pädevusse.

Rahvakohtud arutavad samuti ka neid asju, mis tekivad töövahekordadest seoses tööseaduste rikkumisega juhul, kui konflikt ei ole lahendatud hinde-vaidekomisjonis (tsiviiltöökaitseasjad).

Rahvakohtule on pandud kohustus arutada kodanike kaebusi töörahva saadikute nõukogude otsuste peale kodanike mittesissekandmise või valesti sissekandmise asjus valijate nimekirja (Vene NFSV Ülemnõukogu valimiste määrustik § 19 ja 26). Samuti on rahvakohtute peale pandud rahanduse järelevalve organite nõudeasjade arutamine riiklike andamite maksuvõlgnike varanduse vastu pööratud sissenõudmiste kohta.

Niimoodi kuulub rahvakohtu pädevusse peale kriminaal- ja tsiviilasjade arutamise ka sääraste asjade arutamine, mis on seotud Nõukogude kodaniku konstitutsiooniliste õiguste kaitsmisega.

2. NSV Liidu konstitutsiooni § 109 põhjal rahvakohtud „valitakse rajooni kodanike poolt üldise, otsese ja ühetaolise valimisõiguse alusel salajasel hääletamisel kolmeks aastaks."

---

[1] Mõnede üleliiduliste seaduste järgi (näit. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlused 4. juunist 1947. a. „Kriminaalvastutuse kohta riigi- ja ühiskonnavara riisumise eest" ja „Kodanike isikliku omandi kaitse tugevdamise kohta") võivad rahvakohtud määrata karistust kinnipidamise näol üle 10 aasta. (Tõlkija).

Stalinliku konstitutsiooni § 109 räägib rahvakohtute valimistest rajooni kodanike poolt, s. t. niihästi rahvakohtunike kui ka rahvakaasistujate valimistest.

Kohtukorralduse seaduse § 11 põhjal „kohtunikeks ja rahvakaasistujateks võivad olla kõik kodanikud, kel on valimisõigused".[1] Mingisugust tsensust ei ole NSV Liidus määratud rahvakohtunike ja rahvakaasistujate kandidaatidele.

„Rahvakohtunikud ja rahvakaasistujad valitakse rajoonide kodanikkude poolt valimisringkondade järgi; rahvakohtunikkude ja rahvakaasistujate valimisringkonda kuulub kogu elanikkond, kes asub rahvakohtu tegevuspiirkonnas" (Kohtukorralduse seaduse § 23).

Rahvakohtunike ja rahvakaasistujate valimisest võtab osa kogu elanikkond, kes elab antud rahvakohtu tegevuspiirkonnas. Sellega tagatakse tihe seos kohtuniku ja tema valijate vahel ja antakse neile tõelise kontrolli võimalus nende poolt valitud kohtuniku töö üle.

Rahvakohtunikkude ja rahvakaasistujate kandidaatide ülesseadmise õigus tagatakse ühiskondlikele organisatsioonidele; töörahva ühinguile; kommunistliku partei organisatsioonidele; ametiühinguile, kooperatiividele, noorte organisatsioonidele, kultuuriühinguile, samuti tööliste ja teenistujate üldkoosolekuile — ettevõtete järgi, sõjaväelaste üldkoosolekuile — sõjaväeosade järgi, talupoegade üldkoosolekuile — kolhooside järgi ja sovhooside tööliste ja teenistujate üldkoosolekuile — sovhooside järgi (Kohtukorralduse seaduse § 24).

Rahvakohtunikkude ja rahvakaasistujate kandidaatide registreerimise ja kandidaatide nimekirjade väljakuulutamise kord, samuti valimiste tähtajad ja kord määratakse liiduvabariikide ülemnõukogude poolt kinnitatud rahvakohtunikkude ja rahvakaasistujate valimise määrustikuga (Kohtukorralduse seaduse § 25).

---

[1] NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 16. sept. 1948. a. muudetud: „... võib valida iga NSV Liidu kodanikku, kes omab valimisõigust ja on valimispäevaks saanud 23 aastat vanaks. Kohtunikuks ja rahvakaasistujaks ei või valida kohtulikult karistatud isikuid." (Tõlkija.)

12. juulil 1941. a. NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu kiitis heaks NSV Liidu kohtu rahvakomissari poolt esitatud määruse projekti rahvakohtunike ja rahvakaasistujate valimise kohta Vene NFSV-s ja soovitas seda teistele liiduvabariikidele tüüpprojektina. Seoses sõjaolukorraga jäid need valimised ära.[1]

3. Rahvakohtute jaoskondade võrk määratakse kindlaks, arvesse võttes kohtu kõige suuremat territoriaalset lähedust elanikkonnale, lähtudes kohtuasjade kogunemisest rajoonis, rajooni elanikkonna hulgast ja territooriumist.

Kohtukorralduse seaduse § 26 põhjal „rahvakohtute arvu iga rajooni kohta määrab liiduvabariigi rahvakomissaride nõukogu liiduvabariigi kohtu rahvakomissari ettepanekul. Autonoomseis vabariikides määrab rahvakohtute arvu iga rajooni kohta autonoomse vabariigi rahvakomissaride nõukogu autonoomse vabariigi kohtu rahvakomissari ettepanekul."

4. Asjade arutamine rahvakohtus toimub koosseisus: eesistuja rahvakohtunik ja kaks järjekordset rahvakaasistujat.

Rahvakohtunik lahendab ainuisiklikult ainult töölt puudumise, hilinemise ja omavolilise lahkumise asju. Ülejäänud asjades võib ta läbi viia ainult asja kohtulikuks arutamiseks vajalikke ettevalmistavaid toiminguid. Rahvakohtunik ainuisiklikult teostab järgmisi funktsioone:

„a) teeb esitatud kaebuste ja avalduste põhjal määruse kriminaaljälitamise algatamise või sellest keeldumise kohta;

b) saadab tarbe korral avalduse või kaebuse uurimisorganitele uurimiseks;

v) määrab asjad arutamisele;

g) teeb korraldusi süüdistatavate, tunnistajate ja ekspertide kohtusse kutsumiseks ja teatab asjaarutamise ajast hagejatele ja kostjatele;

d) on rahvakohtu istungitel eesistujaks" (Kohtukorralduse seaduse § 28).

Teiste küsimuste lahendamine enne asja arutamist kohtu-

[1] NSV Liidus toimusid rahvakohtunike ja rahvakaasistujate valimised 1948/49. aastal. (Tõlkija.)

istungil toimub rahvakohtu täies koosseisus, s. t. koosseisus rahvakohtunik ja kaks rahvakaasistujat.

Nii, vastavalt Kohtukorralduse seaduse § 27, rahvakohus kollegiaalselt:

„a) kinnitab prokuröri poolt esitatud süüdistuskokkuvõtte. Süüdistuskokkuvõttega mittenõustumise korral on rahvakohus õigustatud asja prokurörile tagasi saatma täiendavaks uurimiseks või asjamenetluse lõpetama, kui selleks on küllaldasi aluseid;

b) lahendab küsimuse süüdistatava vahistamise või tema vabastamise kohta vahi alt;

v) teeb määruse kaitsja ja prokuröri kohusliku osavõtu kohta asja arutamisest."

§ 22. RINGKONNAKOHUS, OBLASTI- (KRAI-) KOHUS, AUTONOOMSE OBLASTI KOHUS JA AUTONOOMSE VABARIIGI ÜLEMKOHUS

1. Kooskõlas NSV Liidu konstitutsiooni §-ga 102 organiseeritakse igas krais, oblastis, ringkonnas ja autonoomses oblastis krai-, oblasti-, ringkonnakohus või autonoomse oblasti kohus. Kõik need kohtud täidavad ühesuguseid funktsioone. Kraikohtu liikmed ja rahvakaasistujad valitakse krai töörahva saadikute nõukogude poolt viieks aastaks (NSV Liidu konstitutsiooni § 108 ja Kohtukorralduse seaduse § 30). Oblastikohtu liikmed ja rahvakaasistujad valitakse oblasti töörahva saadikute nõukogude poolt viieks aastaks. Autonoomse oblasti kohtu liikmed ja rahvakaasistujad valitakse autonoomse oblasti töörahva saadikute nõukogude poolt viieks aastaks.

Krai-, oblasti- ja ringkonnakohus ja autonoomse oblasti kohus koosnevad vastavalt Kohtukorralduse seaduse § 31 esimehest, esimehe asetäitjaist, kohtuliikmeist ja kohtuasjade arutamisest osa võtma kutsutud rahvakaasistujaist.

Krai-, oblasti- ja ringkonnakohtud ja autonoomse oblasti kohtud arutavad:

1) eriti tähtsaid kriminaal- ja tsiviilasjade liike, mis on antud nende alluvusse;

2) kaebusi ja proteste krai, oblasti, ringkonna või autonoomse oblasti rahvakohtute otsuste ja määruste peale.

Kui rahvakohus arutab kriminaalasjade enamikku, siis esimese astme kohtutena krai-, oblasti- ja ringkonnakohtu ja autonoomse oblasti kohtu alluvusse on viidud ainult kõige tähtsamate kuritegude arutamine: kontrrevolutsioonilise kuritegude, valitsemiskorravastaste eriti ohtlike kuritegude, sotsialistliku omandi riisumise, eriti tähtsate ametialaste ja majanduslike kuritegude asjad.

Piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonis enamik asju krai-, oblasti- ja neile vastavate kohtute alluvusest antakse üle sõjatribunalide korraldusse.

Tsiviilprotsessi alal alluvad krai-, oblasti- ja ringkonnakohtule ja autonoomse oblasti kohtule esimese astme kohtuna tsiviilasjad ainult vaidlustes riiklike ja ühiskondlike asutiste, ettevõtete ja organisatsioonide vahel juhul, kui need ei kuulu lahendamisele riiklikus arbitraažis.

Krai-, oblasti- ja ringkonnakohus ja autonoomse oblasti kohus on ühtlasi ka teise astme kohtuks asjadele, mis on lahendatud rahvakohtuis. Seega iga otsuse või määruse peale, mis on tehtud vastava krai või oblasti (ringkonna või autonoomse oblasti) territooriumil asuva rahvakohtu poolt, võivad edasi kaevata süüdimõistetud, nende kaitsjad, hagejad, kostjad või esineda protestiga prokurörid vastavasse krai-, oblasti- või ringkonnakohtusse või autonoomse oblasti kohtusse.

Kõigil kohtuil, mis arutavad kaebusi ja proteste, lasub kohustus toimikuis olevate ja poolte poolt esitatud materjalide põhjal kontrollida rahvakohtu poolt tehtud otsuse või määruse seaduslikkust ja põhjendatust.

Krai-, oblasti- ja ringkonnakohtu ja autonoomse oblasti kohtu määrused kaebustes rahvakohtute otsuste ja määruste peale on lõplikud.

Rahvakohtu otsus, mille peale tähtajaks ei ole edasi kaevatud ühte nimetatud kõrgemalseisvasse kohtusse, astub seadusjõusse ja kuulub täitmisele. Täpselt samuti astub seadusjõusse rahvakohtu otsus juhul, kui kaebus selle rahva-

kohtu otsuse peale lükatakse kõrgemalseisva kohtu poolt tagasi.

Seadusjõustunud kohtuotsuste uuesti läbivaatamine võib aset leida ainult erandkorras. Sääraste otsuste uuesti läbivaatamise õigus on ainult NSV Liidu Ülemkohtul ja liiduvabariikide ülemkohtuil, kes on järelevalve instantsideks.

Krai-, oblasti- ja neile vastavate kohtute koosseisus tegutsevad: a) kriminaalasjade kohtukolleegium ja b) tsiviilasjade kohtukolleegium.

Nii kriminaal- kui ka tsiviilasjade arutamine krai-, oblasti- või neile vastava kohtu kohtukolleegiumides toimub koosseisus: eesistuja — kohtu esimees või liige — ja kaks rahvakaasistujat. Viimased kutsutakse kohtuasjade arutamisest osa võtma samal viisil nagu rahvakohtuski nimestiku järjekorras, mitte enam kui kümneks päevaks aastas, välja arvatud need juhud, kui selle tähtaja pikendamine on esile kutsutud vajadusest lõpetada asi, mille arutamist on alatud.

Kaebuste ja protestide läbivaatamine rahvakohtute otsuste ja määruste peale toimub krai-, oblasti- ja neile vastavate kohtute kohtukolleegiumides kolmeliikmelises kohtu koosseisus.

Kuna rahvakohtu otsuste ja määruste peale esitatud kaebuste läbivaatamisel on tarvilik suur juriidiline kvalifikatsioon ja kogemused, siis sel juhul asjade arutamine toimub rahvakaasistujate osavõtuta.

2. Kohtukorralduse seaduse § 36 järgi tegutsevad krai või oblasti koosseisu kuuluvates ringkondades ringkonnakohtud samas koosseisus kui kraikohus. Sama põhimõte on kehtiv nende oblastite oblastikohtute kohta, mis kuuluvad krai koosseisu. Neil juhtudel kuuluvad kraikohtu alluvusse ainult tsiviilasjad, mis puudutavad kraide või oblastite asutiste huve ja rea krai mastaabis töötajate ja oblasti asutiste juhtivate töötajate ametialaste kuritegude kriminaalasjad.

3. Krai-, oblasti- või neile vastava kohtu esimees on eesistujaks kohtuistungitel kriminaal- ja tsiviilasjus või ta määrab eesistujateks kohtuistungitele kohtuliikmed, määrab asjad arutamisele, teeb korraldusi süüdistatavate, tunnista-

jate ja ekspertide väljakutsumiseks ja teatab asjaarutamise ajast hagejatele ja kostjatele. Krai- ja oblastikohtu esimehel on õigus välja nõuda kohtuotsuse õigsuse kontrollimiseks iga asja igast krai või oblasti rahvakohtust. Kui ta leiab, et otsus on ebaõige, ei või ta otsust protestida ega peatada selle täitmist. Ta võib ainult esitada selle asja oma arvamusega liiduvabariigi ülemkohtu esimehele.

Autonoomsetes vabariikides teostavad õigusemõistmist autonoomse vabariigi ülemkohus ja rahvakohtud. Autonoomsetes vabariikides, kus on ringkonnad, organiseeritakse peale selle veel ringkonnakohtud. Autonoomsete vabariikide ülemkohtud valitakse autonoomsete vabariikide ülemnõukogude poolt viieks aastaks (NSV Liidu konstitutsiooni § 107 ja Kohtukorralduse seaduse § 38).

Autonoomse vabariigi ülemkohus koosneb Kohtukorralduse seaduse § 39 järgi esimehest, tema asetäitjatest, kohtuliikmetest ja rahvakaasistujatest, keda on kutsutud osa võtma kohtuasjade arutamisest. Rahvakaasistujate osavõtmise kord autonoomsete vabariikide ülemkohtu kohtuistungitest on samasugune kui teistes kohtutes (Kohtukorralduse seaduse § 12, 13 ja 14).

Autonoomse vabariigi ülemkohtul on sama alluvus kui krai- (oblasti-) kohtul.

Autonoomse vabariigi rahvakohtute struktuur ja funktsioonid ei erine millegi poolest krai, oblasti, ringkonna või autonoomse oblasti kohtute struktuurist ja funktsioonidest.

§ 23. LIIDUVABARIIGI ÜLEMKOHUS

1. Igas liiduvabariigis on ülemkohus. Liiduvabariigi ülemkohus on liiduvabariigi kõrgem kohtuorgan. Tema peale on pandud järelevalve kõikide liiduvabariigi kohtuorganite kohtutegevuse üle, samuti ka liiduvabariigi koosseisu kuuluvate autonoomsete vabariikide, kraide, oblastite ja ringkondade kõigi kohtuorganite kohtutegevuse üle (Kohtukorralduse seaduse § 45). Liiduvabariigi ülemkohus ei teosta järelevalvet vastava liiduvabariigi territooriumil asuvate erikohtute üle (sõjatribunalid, eri laagrikohtud, raudteetranspordi ja veetranspordi liinikohtud), sest nende

suhtes teostab kohtutegevuse järelevalvet ainult NSV Liidu Ülemkohus.

Liiduvabariigi ülemkohus valitakse liiduvabariigi ülemnõukogu poolt viieks aastaks (NSV Liidu konstitutsiooni § 106).

2. Liiduvabariigi ülemkohus koosneb esimehest, esimehe asetäitjatest, kohtuliikmetest ja rahvakaasistujatest, keda kutsutakse osa võtma kohtuasjade arutamisest (Kohtukorralduse seaduse § 47), ja tegutseb koosseisus: a) kriminaalasjade kohtukolleegium ja b) tsiviilasjade kohtukolleegium.

Kriminaalasjade kohtukolleegium arutab esimese astme kohtuna eriti tähtsaid kriminaalasju, mis on seadusega viidud liiduvabariigi ülemkohtu võimkonda, samuti ka teise (kassatsiooni) astme kohtuna või järelevalve instantsina — kaebusi ja proteste krai- (oblasti-) kohtute, ringkonnakohtute, autonoomsete oblastite ja autonoomsete vabariikide ülemkohtute otsuste ja määruste peale kriminaalasjades.

Tsiviilasjade kohtukolleegium arutab esimese astme kohtuna tsiviilasju, mis seadusega on viidud liiduvabariigi ülemkohtu alluvusse, samuti ka teise (kassatsiooni) astme kohtuna või järelevalve instantsina kaebusi ja proteste vastava liiduvabariigi krai- ja neile vastavate kohtute otsuste ja määruste peale tsiviilasjades.

Seega on liiduvabariigi ülemkohus:

1) järelevalve instantsiks kõikide liiduvabariigi kohtuorganite üle: tal on õigus kohtuliku järelevalve korras tühistada liiduvabariigi prokuröri või NSV Liidu peaprokuröri või NSV Liidu Ülemkohtu esimehe või liiduvabariigi ülemkohtu esimehe protesti põhjal liiduvabariigi iga kohtu ükskõik milline otsus või määrus;

2) teise (kassatsiooni) astme kohtuks asjades, mis on läbi vaadatud liiduvabariigi krai- (oblasti-) kohtute, ringkonnakohtute, autonoomsete oblastite ja autonoomsete vabariikide ülemkohtute poolt, liiduvabariikides aga, kus puudub oblastiline jaotus, — ka asjades, mis on arutatud rahvakohtute poolt;

3) esimese astme kohtuks eriti tähtsais kriminaal- ja tsiviilasjus.

Liiduvabariikide kehtiva protsessuaal-seadusandluse põh-

jal on viidud liiduvabariigi ülemkohtu kui esimese astme kohtu alluvusse järgmised kriminaalasjade liigid: erakordse tähtsusega asjad, mis on talle arutamiseks üle antud erimäärustega kõrgemate võimuorganite, vabariigi prokuröri või siseministri poolt ja vabariikliku ulatusega ja kraide (oblastite) juhtivate töötajate ametialaste kuritegude asjad ning kohtuvõimu vastutavate töötajate ametialaste kuritegude asjad.

Asjade arutamine liiduvabariigi ülemkohtu kohtukolleegiumides, tegutsedes esimese astme kohtutena, toimub koosseisus: eesistuja — ülemkohtu esimees või kohtuliige — ja kaks rahvakaasistujat. Teise astme kohtuna või järelevalve instantsina tegutseb liiduvabariigi ülemkohus koosseisus kolm ülemkohtu liiget.

Liiduvabariigi ülemkohtu esimees, samuti kui krai- (oblasti-) kohtu esimehed, on eesistujaks kohtuistungitel või ta määrab eesistujaks kohtuistungitele ülemkohtu liikme; määrab asjad kuulamisele; teeb korraldusi süüdistatavate, tunnistajate ja ekspertide väljakutsumiseks kohtusse ja teatab asjaarutamise ajast hagejatele ja kostjatele. Kuid erinevalt alamate astmete kohtute esimeestest on liiduvabariigi ülemkohtu esimehel (nagu juba ülalpool tähendatud) õigus mitte ainult liiduvabariigi igast kohtust välja nõuda iga asja, vaid ka õigus järelevalve korras seda protestida.

§ 24. NSV LIIDU ERIKOHTUD

1. Peale tähendatud liiduvabariikide kohtusüsteemi on NSV Liidus olemas erikohtute süsteem, mis moodustatakse NSV Liidu Ülemnõukogu määrusega (NSV Liidu konstitutsiooni § 102).

Erikohtud on:

a) sõjatribunalid;
b) raudteetranspordi liinikohtud;
c) veetranspordi liinikohtud (Kohtukorralduse seaduse § 53);
d) laagrite erikohtud (NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlus 30. detsembrist 1944. a.).

Nagu juba ülalpool tähendatud, piirkondades, kus oli välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides raudtee ja veebasseinide liinikohtud olid NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 22. juunist 1941. a. reorganiseeritud sõjatribunalideks. Alates 1. jaanuarist 1942. a. olid kõik raudtee liinikohtud reorganiseeritud sõjatribunalideks.[1]

Erikohtute tähendus peitub selles, et nemad on kohandatud paremini läbi vaatama neid spetsiifilisi kriminaalasjade liike (tsiviilasju erikohtud ei aruta), mis puutuvad punaarmee, mere-sõjalaevastiku ja raudtee- ja veetranspordi elu ja tegevust.

See väljendub, ühest küljest, selles, et erikohtute koosseis komplekteeritakse isikuist, kes hästi tunnevad neid organeid, keda teenindab selle liigi erikohus: sõjatribunalide koosseis komplekteeritakse sõjaväelastest — sõjaväe juristidest, raudtee liinikohtute koosseis kohtunikest, kes on hästi tuttavad transporditööga, ja rahvakaasistujaist, kes harilikult valitakse raudtee- ja veetranspordi töötajate hulgast.

Teisest küljest väljendub erikohtute erilisus selles, et nende struktuur on kohandatud selle organisatsiooni struktuuriga, keda nad on kutsutud teenindama.

Sõjatribunalide struktuur on kohandatud punaarmee ja mere-sõjalaevastiku organisatsioonilise struktuuriga, liinikohtute struktuur — raudtee- ja veetranspordi organisatsioonilise struktuuriga. See annab erikohtu töötajaile võimaluse hästi teada nende poolt teenindavate organisatsioonide elu ja õieti otsustada neile alluvaid asju, arvesse võttes nende asjade spetsiifilisi iseärasusi.

Sõjatribunalidele on pühendatud järgnev peatükk.

Siin meie vaatame raudtee- ja veetranspordi liinikohtute organisatsiooni ja ülesandeid.

2. Raudteetranspordi liinikohtud organiseeritakse raudteeliinidel, veetranspordi liinikohtud — veeteede basseinides.

---

[1] NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 2. maist 1948. a. on 22. juuni 1941. a. seadlus tühistatud raudtee liinikohtute sõjatribunalideks reorganiseerimise osas. (Tõlkija.)

Transpordi liinikohtute esimehed ja kohtuliikmed valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viieks aastaks. Rahvakaasistujad neile kohtuile valitakse, liinikohtute asukoha järgi, kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude ja liiduvabariikide ning autonoomsete vabariikide ülemnõukogude poolt.

Raudtee- ja veetranspordi liinikohtud ei jagune kolleegiumideks. Nad arutavad neile alluvaid kriminaalasju reeglikohaselt koosseisus: eesistuja — liinikohtu esimees või kohtuliige — ja kaks rahvakaasistujat või seadusega eriti ettenähtud juhtudel kolmeliikmelises kohtukoosseisus ilma rahvakaasistujate osavõtuta.

Oma õiguste poolest vastavad transpordi liinikohtud põhimiselt krai- ja oblastikohtuile selle erinevusega, et nad ei aruta kaebusi ega proteste ükskõik missuguse alamalseisva kohtu otsuste peale, vaid tegutsevad ainult esimese instantsi kohtutena.

Raudtee- ja veetranspordi liinikohtud arutavad seadusega nende võimkonda antud transpordi avariide ja õnnetuste asju, kuritegude asju, mis sihitud töödistsipliini rikkumisele transpordis, ja muude kuritegude asju, mis rikuvad transpordi normaalset tegevust.

Vastavalt NSV Liidu KTK ja RKN-i määrusele 27. novembrist 1930. a. (vt. LSKK 1934, nr. 57, art. 601) alluvad raudteetranspordi liinikohtuile asjad:

a) transpordi alal töötajate poolt kuritahtlik töödistsipliini rikkumine;

b) liiklemisjuhiste rikkumine ja mittetäitmine, mille tulemuseks on tee veereva koosseadu ja tee-ehitiste kahjustamine ja hävimine või õnnetused inimestega;

c) liiklemisjuhiste rikkumine ja mittetäitmine, kuigi need ei toonud enestega kaasa eelmises punktis (b) tähendatud tagajärgi, kuid mis kujutavad enesest otsest ohtu korrapärasele ja ohutule liiklemisele;

d) kuriteod, mis põhjustavad väljalaadimiskohtadel tühjade vagunite kuhjumise kui ka vagunite asjatu seismise ja üleliigsete vagunite kinnipidamise parkides;

e) halb remont ja halvasti remonteeritud vagunite, vedurite, tsisternide ja muude transpordiseadiste väljalaskmine kasutusse;

f) muud transpordi alal toimepandud kuriteod, mis takistavad transpordi normaalset tegevust;

g) kõik kontrrevolutsiooniliste kuritegude asjad, mis seotud raudteetranspordi tööga, välja arvatud need, mis (nagu ülalpool tähendatud) alluvad sõjatribunalidele.

Kõik need kuritegude asjad alluvad raudteetranspordi liinikohtuile, vaatamata sellele, kas need kuriteod on toime pandud transpordi alal töötajate või teiste kodanike poolt.

3. Veetranspordi liinikohtud, asutatud 1934. a. 7. juuni seadusega (LSKK 1934, nr. 33, art. 251), tegutsevad alustel, mis sarnanevad raudteetranspordi liinikohtutega.

Raudtee- ja veetranspordi liinikohtute esimehed on kohtuistungitel eesistujaks, nagu muudegi kohtute esimehed, või määravad eesistujaks kohtuistungitel liinikohtute liikmeid, määravad asjad kuulamisele ja annavad korraldusi süüdistatavate, tunnistajate ja ekspertide kohtusse kutsumiseks.

Praegusel ajal on kõik raudtee- ja veetranspordi liinikohtud reorganiseeritud sõjatribunalideks.[1]

4. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 30. detsembrist 1944. a., kooskõlas NSV Liidu konstitutsiooni §-ga 102, moodustati erilised laagrite kohtud kuritegude arutamiseks, mis olid korda saadetud Siseministeeriumi paranduslike tööde laagrites ja kolooniates.

Laagrite erikohtute alluvusse olid antud kõik asjad kuritegudes, mis korda saadetud Siseministeeriumi paranduslike tööde laagrites ja kolooniates, välja arvatud Siseministeeriumi sõjaväelise auastmega kaastööliste kuritegude asjad.

Sõjaväelist auastet omavate Siseministeeriumi kaastööliste kuritegude asjad alluvad Siseministeeriumi sõjatribunalidele.

Osavõtuks laagrite erikohtute kohtuistungitest peavad olema kaasa tõmmatud oblastite, kraide ja ülemkohtute rahvakaasistujad.

Rahvakaasistujate mitteküllaldase arvu puhul esineb laagri erikohtu esimees koos liidu- või autonoomse vabariigi kohtuministriga või oblasti (krai) töörahva saadikute nõukogu juures asuva Kohtuministeeriumi Valitsuse ülemaga taotlusega oblasti (krai) töörahva saadikute nõukogude ees täiendavate valimiste läbiviimiseks.

---

[1] NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 2. maist 1948. a. „Sõjaseisukorra tühistamisest raudtee-, jõe- ja meretranspordil" on olukord muudetud. (Tõlkija.)

Laagrite erikohtute rahvakaasistujate valikul arvestatakse Siseministeeriumi paranduslike tööde laagrite ja kolooniate asetust (vaata selles küsimuses NSV Liidu KRK kirja 15. juunist 1945. a. nr. D-17).

§ 25. NSV LIIDU ÜLEMKOHUS

NSV Liidu Ülemkohus on kõrgeimaks kohtuasutiseks NSV Liidus (NSV Liidu konstitutsiooni § 104 ja 105).

NSV Liidu Ülemkohus valitakse NSV Liidu Ülemnõukogu poolt viieks aastaks. NSV Liidu Ülemnõukogu teise koosseisu esimesel istungjärgul 19. märtsil 1946. a. valiti NSV Liidu Ülemkohtu esimees, 68 kohtuliiget ja 25 rahvakaasistujat. NSV Liidu Ülemkohtu peale on pandud NSV Liidu ja liiduvabariikide kõigi kohtuorganite kohtutegevuse järelevalve.

Seda järelevalvet teostab NSV Liidu Ülemkohus läbi vaadates kõrgema järelevalve instantsina NSV Liidu peaprokuröri ja NSV Liidu Ülemkohtu esimehe protestid kõikide kohtute seadusjõustunud otsuste ja määruste peale. Proteste liiduvabariikide kohtusüsteemi kuuluvate kohtute otsuste ja määruste peale vaatab NSV Liidu Ülemkohus läbi mitte enne, kui pärast nende arutamist liiduvabariigi ülemkohtus.

Peale kohtute järelevalve kõrgema organi funktsioonide teostamise NSV Liidu ja liiduvabariikide kõigi kohtute suhtes vaatab NSV Liidu Ülemkohus läbi erilise tähtsusega kriminaal- ja tsiviilasjad ja on samuti teise instantsi kohtuks asjadele, mis arutatud erikohtute poolt (sõjatribunalid, raudtee- ja veetranspordi liinikohtud, laagrikohtud).

NSV Liidu Ülemkohus koosneb esimehest, esimehe asetäitjast, Ülemkohtu liikmeist ja rahvakaasistujaist, keda kutsutakse osa võtma kohtuasjade arutamisest.

NSV Liidu Ülemkohus tegutseb koosseisus:

a) kriminaalasjade kohtukolleegium;
b) tsiviilasjade kohtukolleegium;
c) sõjakolleegium;
d) raudtee sõjakolleegium;

e) veetranspordi sõjakolleegium;
f) kohtukolleegium laagrikohtute asjades.[1]

Seoses liinikohtute reorganiseerimisega sõjatribunalideks on raudtee ja veetranspordi kolleegiumid sõjaväeliselt korraldatud.

NSV Liidu Ülemkohtu kriminaalasjade kohtukolleegium arutab kriminaalasju, mis seadusega tema võimkonda antud, samuti vaatab läbi NSV Liidu Ülemkohtu esimehe või NSV Liidu peaprokuröri protestid liiduvabariikide ülemkohtu otsuste ja määruste peale kriminaalasjades. Samasuguseid funktsioone tsiviilasjades täidab tsiviilasjade kohtukolleegium.

NSV Liidu Ülemkohtu kolleegiumides toimub asjade läbivaatamine siis, kui nad tegutsevad esimese instantsi kohtuna, järgmises koosseisus: eesistuja — NSV Liidu Ülemkohtu esimees või kohtuliige ja kaks rahvakaasistujat.

Liiduvabariikide ülemkohtute otsuste ja määruste peale esitatud protestide läbivaatamine toimub NSV Liidu Ülemkohtu kohtukolleegiumides, kui nad tegutsevad teise astme kohtuna või järelevalve instantsina, koosseisus — kolm NSV Liidu Ülemkohtu liiget.

Raudtee- ja veetranspordi kolleegiumid arutavad esimese astme kohtuna kriminaalasju, mis on seadusega nende võimkonda antud, ja samuti teise astme kohtuna või järelevalve instantsina raudtee- ja veetranspordi liinikohtute otsuste ja määruste peale esitatud proteste ja kaebusi.

Raudtee- ja veetranspordi kolleegiumide koosseis kohtuasjade arutamisel on samasugune kui kriminaal- ja tsiviilasjade kohtukolleegiumidel; asjade arutamine esimese astme kohtuna toimub koosseisus: eesistuja — vastava kolleegiumi esimees või kolleegiumi liige — ja kaks rahvakaasistujat, kuna protestide ja kaebuste läbivaatamine, mis esitatud liinikohtute otsuste ja määruste peale teise astme kohtuna või järelevalve instantsina, toimub kolme vastava kolleegiumi liikme koosseisus.

---

[1] Praegu tegutseb NSV Liidu Ülemkohus järgmises koosseisus: 1) kriminaalasjade kohtukolleegium; 2) tsiviilasjade kohtukolleegium; 3) sõjakolleegium; 4) raudtee kolleegium; 5) vee-transpordi kolleegium.

NSV Liidu Ülemkohtu kolleegium laagrikohtute asjus vaatab läbi kassatsioonikaebusi ja proteste ja samuti proteste järelevalve korras laagrikohtute otsuste ja määruste peale.

Ülemkohtu sõjakolleegiumist kõneldakse eriti järgmises peatükis.

NSV Liidu Ülemkohtu esimees võib enese peale võtta kohtu eesistumise igas asjas, mis on arutusel NSV Liidu Ülemkohtu ükskõik missuguses kolleegiumis. NSV Liidu Ülemkohtu esimehel, nagu ka NSV Liidu peaprokuröril on õigus välja nõuda iga asja NSV Liidu või liiduvabariigi ükskõik missugusest kohtust ja esineda selles asjas protestiga seaduses ettenähtud korras.

2. Protestide läbivaatamiseks, mis esitatakse NSV Liidu Ülemkohtu esimehe või NSV Liidu peaprokuröri poolt NSV Liidu Ülemkohtu ükskõik missuguse kolleegiumi otsuste või määruste peale, kutsutakse kokku NSV Liidu Ülemkohtu pleenum. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumil on õigus anda kõigile NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtuorganeile juhendeid kohtupraktikalistes küsimustes otsuste põhjal, mis vastu võetud NSV Liidu Ülemkohtu poolt läbivaadatud kohtuasjades.

NSV Liidu Ülemkohtu pleenum koosneb NSV Liidu Ülemkohtu esimehest, tema asetäitjaist ja kõigist NSV Liidu Ülemkohtu liikmeist. Pleenumi tööst peab kohuslikult osa võtma NSV Liidu peaprokurör. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi istungeist võib osa võtta NSV Liidu kohtuminister.

NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi istung kutsutakse kokku vähemalt üks kord kahe kuu kestel.

§ 26. KOHTUTÄITURID

Otsuste ja määruste täitmist tsiviilasjus ja kriminaalasjus tehtud otsuste varaliste sissenõuete osas toimetavad kohtutäiturid. Kohtutäiturid viivad täide ka täitepealdisi, pealdisi veksleil protestimise kohta ja pealdisi tšekkidel mittemaksmise tõestamiseks, mis tehtud notariaalkontorite ja organite poolt, kes sooritavad notariaalseid toimetusi.

Kohtutäiturid viivad täide kohtuotsuseid tsiviil- ja kriminaalasjades rahatrahvi määramise kohta, Riikliku arbitraaži ja vahekohtute otsuseid, kohtus sõlmitud leppetoiminguid, väljavõtteid registreerimisraamatust abielude lõppemise kohta ja vanemate kokkuleppeid laste ja töövõimetu abikaasa ülalpidamise kohta.

Kohtutäiturid asuvad rahvakohtute, samuti ka ringkonna-, krai- ja oblastikohtute, autonoomsete oblastite kohtute ning autonoomsete vabariikide ning liiduvabariikide ülemkohtute juures. Kohtutäiturid määratakse liiduvabariikide kohtuministeeriumide poolt, Vene NFSV-s ja Ukraina NSV-s aga kraide (oblastite) töörahva saadikute nõukogude juures asuvate kohtuministeeriumi valitsuste ülemate poolt, autonoomsetes vabariikides — autonoomse vabariigi kohtuministeeriumi poolt.

Kohtutäiturite poolt otsuste ja määruste täitmiseks esitatud nõudmised on kohuslikud kõigile ametiisikuile ja kodanikele.

Kohtutäituri igasugu tegevuse peale võivad pooled esitada kaebuse viie päeva kestel sellele rahvakohtule, kelle rajoonis toimetatakse otsuse täitmist. Rahvakohtu määruse peale kaebuse asjus kohtutäituri tegevuse kohta võivad pooled esitada kaebuse krai- (oblasti-) või sellele vastavale kohtule.

§ 27. NOTARIAAT

1. Organite hulka, kes aitavad kohut teostada õigusemõistmist, kuuluvad ka riiklikud notariaalorganid. Notariaadi instituut tekkis keskajal esialgul Itaalias ja selle järel ka teistes maades. Juba varem, vanas Roomas koostasid tabellionid ehk notarid, vabakutselised isikud, ehkki olles riigivõimu organite kontrolli all, tasu eest kõigile nende poole pöördunud kodanikele igasuguseid juriidilisi akte. Hiljem said notarid õiguse riigi nimel teostada ja tõestada juriidilisi akte ja lepinguid (näiteks testament), millele eraisikud soovisid anda juriidilise usaldatavuse loomust. Samuti on reas praeguse aja riikides notarite peale pandud teostada mõningaid ofitsiaalseid akte: vekslite protes-

timine, tunnistuste väljaandmine ühe või teise asjaolu tõendamiseks, vara üleskirjutamine jne. Notarite poolt sooritatud aktidel on vastuvaidlemata tõendi jõud ja täidetakse võrdselt kohtuotsusega. Notariaadi instituut kodanlikes maades oli kutsutud soodustama eraomandi huvide kaitset ja kiirendama kaubanduskäivet. NSV Liidus on riiklikud notariaalorganid kutsutud soodustama riigi huvide ja kodanike isiklike õiguste ja seaduslike huvide paremat kaitset. Nagu riigiasutised ja ettevõtted nii ka NSV Liidu kodanikud on huvitatud terve rea aktide sellisest juriidilisest vormistamisest (näiteks ehitiste ost-müük, volitused, dokumentide või asjaolude kinnitamine jne.), mis annaksid neile vastuvaidlemata iseloomu ega nõuaks tulevikus nende tõelisuse ja juriidilise jõu tõendamist.

Neil eesmärkidel Vene NFSV riikliku notariaadi määrustikuga 20. juulist 1930. aastast (VSKK 1930, nr. 38, art. 471) on antud notariaalorganite pädevusse rea notariaaltoimetuste teostamine. Nende peale on pandud tehingute ja volituste notariaalne tõestamine; dokumentide ärakirjade õigsuse ja neil olevate allkirjade ehtsuse, ühe või teise dokumendi esitamise aja, isiku teatud kohas olemise tõestamine jne. Notariaalorganid varustavad dokumente täitepealdistega (vastavate dokumentide loetelu määratakse kindlaks liiduvabariigi ministrite nõukogu poolt), mille järgi sissenõudmist teostatakse võrdselt kohtuotsusega.

Kodanikel, varalistes vahekordades aga ka asutistel on õigus notariaalorganite kaudu teha üksteisele avaldusi, mille kohta avaldust teinud poolele antakse välja eriline tõend selle fakti kinnitamiseks.

Kõik kohtud ja haldusorganid, teostades vastuvaidlematus korras sissenõudmisi, teatavad notariaalorganitele aresti pealepanekust või mahavõtmisest hoonestusõigusele ja eraomanikele kuuluvaile ehitistele. Panditunnistuste väljaandmine eraisikute ehitistele ja hoonestusõigusele kuulub samuti notariaalorganite funktsioonide hulka. Notariaalorganid võtavad tarvitusele abinõusid vara hoidmiseks, mis on jäänud järele surnutelt vastavate ametiisikute sellekohase nõudmise alusel. Notariaalorganite kaudu võib

üle kanda raha ja väärtpabereid, kui kreeditor puudub või keeldub millegi pärast võla vastuvõtmisest. Kui on alust karta, et kohtule või haldusorganitele ühtede või teiste tõendite esitamine varalises või muus isikliku loomuga vaidluses võib tulevikus olla raskendatud, on sellest huvitatud isikul õigus pöörduda notari poole palvega tõendite kindlustamiseks. Kui asi ei ole veel kohtu menetluses, on notariaalorganil õigus neil juhtudel tunnistajaid üle kuulata, teha paiklikku vaatlust ja ekspertiisi. Notariaalorganid annavad samuti kindlaksmääratud juhtudel välja tunnistusi kodaniku teadmata äraoleku kohta ja teadmata äraolija surnuks tunnistamise kohta. Notariaalorganid võivad asjast huvitatud isikute palvel hoida dokumente, teha tõlkeid ühest keelest teise jne. On täiesti loomulik, et selline laialdane ring nii riigi kui ka kodanike vaatekohalt üpris tähtsaid notariaalseid toiminguid teostatakse vastavas, rangelt kindlaksmääratud korras, kooskõlas Kohtuministeeriumi eriliste instruktsioonidega, isikute poolt, kellel on juriidiline ettevalmistus.

Vene NFSV notariaalorganite organisatsioon käesoleval ajal määratakse Vene NFSV RKN-i määrusega 20. juulist 1940. a. (VMKK 1940, nr. 13, art. 58).[1]

Selle määruse kohaselt teostatakse ülalloeteldud notariaaltoiminguid riiklike notariaalkontorite poolt. Notariaalkontorite võrk määratakse kindlaks Vene NFSV Kohtuministeeriumi poolt pärast kooskõlastamist kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogudega ja kinnitatakse Vene NFSV Ministrite Nõukogu poolt.

2. Maakohtades, kus pole notariaalkontoreid, võivad kohalikud nõukogud teostada ainult järgmisi notariaaltoimetusi:

1. Notariaalselt tõestada volikirju, ehitiste ostu-müügilepinguid lammutamiseks hinnaga kuni 600 rubla, muid lepinguid ja tehinguid summas mitte üle 500 rubla (välja arvatud lepingud hoonestusõiguse kohta ja linnaehitiste ja hoonestusõiguse müügi-, kinke- ja pandilepingute kohta).

[1] Eesti NSV-s kehtib Riigi notariaadi määrustik, avaldatud ENSV T. 29. XII 1940, 71, 978, ühes hilisemate muudatustega.

2) Tõestada allkirjade algupära dokumentidel, dokumentide ärakirjade õigsust ja postisaadetise saaja isikusamasust.

3) Täitepealdiste andmine dokumentidele (mille loetelu määratakse Vene NFSV Ministrite Nõukogu poolt), näiteks karjaste kirjalikele töölepingutele, töötasu ja ametiühingu maksude sissenõudmises. Kõik teised notariaaltoimingud teostatakse eranditult notariaalkontori poolt. Notariaalkontorites teostatakse kõik notariaaltoimingud ainult notarite poolt, vabariiklikus, krai- ja oblastialluvusega linnades aga vanemnotarite poolt. Ainult nende puudumisel võidakse notariaaltoimingute teostamist kohtuministri või krai, oblasti töörahva saadikute nõukogude juures asuva Vene NFSV Kohtuministeeriumi Valitsuse ülema korraldusega panna teistele isikutele.

Vanemnotareid määrab, paigutab ümber ja vallandab Vene NFSV kohtuminister, notareid aga — autonoomse NSV kohtuminister või oblasti töörahva saadikute nõukogude juures asuvad kohtuministeeriumi valitsuste ülemad. Notariaalorganite töö üldist juhtimist teostatakse NSV Liidu Kohtuministeeriumi poolt spetsiaalse notariaadi osakonna kaudu ning liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumide poolt, samuti krai ja oblasti töörahva saadikute nõukogude juures asuva liiduvabariigi kohtuministeeriumi valitsuse poolt.

VI PEATÜKK

NSV LIIDU SÕJATRIBUNALID

§ 28. Sõjakohtuvõimu esimeste organite tekkimine. § 29. Sõjatribunalid kodusõja ja välismaise interventsiooni perioodil. § 30. Sõjatribunalid punaarmee reorganiseerimise perioodil ja stalinlike viisaastakute aastail. § 31. Nõukogude sõjakohtuvõim Suure Isamaasõja perioodil. § 32. Sõjatribunalide liigid ja nende kompetents.

§ 28. SÕJAKOHTUVÕIMU ESIMESTE ORGANITE TEKKIMINE

1. Punaarmeed ei loodud korraga — temale eelnes kangelaslik punakaart. Korraga ei loodud ka nõukogude sõjakohtuvõimu organeid. Punakaardi osades oli mitmesuguseid seltsimehelike ja revolutsiooniliste kohtute vorme. Nii nähtub Petrogradi sõjaväeringkonna ülemjuhataja 3. detsembri 1917. a. käskkirjast nr. 13[1], et kõigis Petrogradi sõjaväeringkonna roodudes ja nendega võrdsetes sõjaväelistes allüksustes olid loodud seltsimehelikud kohtud „üleastumiste arutamiseks, mis häbistavad kodanik-sõjaväelase nimetust." Need seltsimehelikud kohtud võisid määrata tähtsusetuid karistusi puht-distsiplinaarkorras.

Sellesama käskkirjaga olid väeosade juurde loodud tähtsamate üleastumiste arutamiseks valitavad polgu-, brigaadi- või patareikohtud. Karistustel, määratud nende kohtute poolt — noomitusest kuni kahe kuu ühiskondlike töödeni, oli samuti distsiplinaarkaristuse iseloom, olles ainult karmimad, kui seda määrasid roodude seltsimehelikud kohtud.

Raskemates kuritegudes (punakaartlase ja sõjaväeteenistuja omavoliline vahipostilt lahkumine, alkoholi tarvitamine valveteenistuse ajal ja sellesarnaste tähtsamate väärtegude eest „teenistuse ja revolutsiooni vastu") anti süüdlased kohalike tööliste ja soldatite nõukogude revolutsioonilise kohtu alla, s. t. üldise kohtuasutise alla. Sellest järeldub, et punakaardi osades erilist sõjaväe kohtuvõimu ei olnud.

[1] VSKK, 1917. a., nr. 5, lk. 87.

Pärast punaarmee organiseerimist vormistati erilise määrusega roodude seltsimehelike kohtute organisatsioon ja tegevus ja loodi rinde lähedases ribas kohalikud rinde- (väeosa) kohtud (Sõjaasjade RK käskkiri 23. juulist 1918. a.)[1]

Kohalikud rindekohtud olid organiseeritud analoogiliselt kohalikele kohtutele, mis olid loodud dekreedi kohtust nr. 1 põhjal. Nad koosnesid ühest alalisest kohtunikust ja kahest järjekordsest kaasistujast. Kohtunikud ja kaasistujad valiti polgus või väeosas otsesel, võrdsel ja salajasel üldisel hääletamisel.

Need kohtud otsustasid kõik kriminaalasjad, mille järgi süüalust ähvardas karistus vabaduskaotuse näol mitte üle viie aasta. Väiksemates asjades kassatsioonikaebust ei lubatud. Kassatsiooni-instantsiks rindekohtutele oli selle rindeosa kohalike rindekohtute nõukogu. Nõukogu koosnes selle rajooni alalistest kohtunikest.

Asjad, mis ületasid kohalike rindekohtute alluvuse, anti üle kohalikele üldistele kohtuorganitele — revolutsioonilisele tribunalile või ringkonna rahvakohtule.

Määrus rinnete (väeosade) kohalike kohtute kohta tühistati 10. juulil 1919. a.,[2] millal võeti vastu Polgukohtute määrustik.

Polgukohtute määrustik oli alla kirjutatud V. I. Lenini poolt. Selles reglementeeriti täpselt polgukohtute organisatsioon ja tegevus. Polgukohtud loodi iga polgu või muu sõjaväeosa või sõjaväeasutise juurde. Polgukohtutele allusid kõik nii sõjaväelised kui ka üldised kuriteod, kui need olid korda saadetud rindelähedases ribas, välja arvatud asjad, mis allusid revolutsioonilistele tribunalidele. Mitte sõjategevuse rajoonis sõjaväelaste üldkriminaalkuritegude asju arutati üldises rahvakohtus.

Polgukohtud koosnesid valitavatest esimeestest, kahest alalisest kohtunikust ja polgu kaasistujatest.

Polgukohtu otsuseile võidi mõlema poole poolt edasi kaevata kassatsiooni korras polgukohtunike nõukogule.

Polgukohtunike nõukogud moodustati igas diviisis või igas kubermangus nende territooriumil paigutatud punaarmee väeosade jaoks.

Nagu näha eeltoodust, ei olnud rinnete ja polkude kohtud midagi muud kui sõjaväe rahvakohtud.

Polgukohtud kui ka roodu seltsimehelikud kohtud ei saanud hakkama kõigi ülesannetega, mis sel ajal seisid sõjaväe kohtuvõimu ees. Polgukohtud arutasid peaasjalikult üldkriminaalkuritegude asju, asendades endaga rindelähedases lõigus harilikke rahvakohtuid. Neil ei olnud õigust arutada tähtsamate sõjaväeliste kuritegude asju. Need kohtud lõpetasid oma olemasolu 1. oktoobril 1921. a.

2. 1918. a. keskel kujunes kodusõja rinnetel väga keerukas seisukord. Ohvitseride ja kulakute mässud, üksikute sõjaväeliste spetsialistide reetmine, välismaine relvastatud interventsioon ja valgekaartlaste jõukude edasiliikumine idast, lõunast, põhjast ja loodest — kõik

[1] VSKK 1918. a., nr. 55, art. 612.
[2] VSKK 1919. a., nr. 31—32, art. 326.

see nõudis maa kaitsevõimsuse tugevdamist, otsustavaid abinõusid võitluseks kontrrevolutsiooniga ja distsipliini tõstmist punaarmees.

Seepärast ei ole imestamisväärt, et 1918. a. esimesel poolel tekivad kohtadel stiihiliselt seltsimehelike ja polgukohtute kõrvale erakorralised sõjaväe kohtuvõimu organid igasuguste nimetuste all. „Sõjavälja sessioonid," „erakorralised kolmikud", „revolutsioonilised tribunalid" jne. teostasid kiiret ja otsustavat võitlust kuritegevusega punaarmees. Nende tegevus kuni 1918. a. oktoobrini ei olnud ühendatud mitte mingisuguse organisatsioonilise keskusega; kuni 1919. a. alguseni see ei olnud määratud ühegi dekreedi, instruktsiooni ega määrustikuga. Sõjaväe kohtuvõimu täpse organisatsiooni puudumine on seletatav, nagu ütles oma ettekandes „15 aastat punaarmeed" sm. Vorošilov, sellega, et „lahingutes — aga punaarmee rinnetel alati võitles, oli raske tegelda väeosade organiseerimisega, „regulaar"-seisundisse viimisega. Kõige sellega tuli tegelda tagalas, kuid seal tegeldi sellega nõrgalt ja oskamatult."[1]

Sel ajal kujunenud tingimustes olid eriti vajalikud abinõud punaarmee distsipliini tõstmiseks, armee ridadesse tunginud valgekaartlaste, kulakute, välisluure agentide reetmise ja spionaaži, sabotaaži ja kahjurluse kontrrevolutsiooniliste pesade likvideerimiseks.

Nii tekkisid esimesed sõjaväe kohtuvõimu organid punaarmees kohtadel olukorra sunnil, ilma igasuguste direktiividega ülevaltpoolt. See näitab, et elu ise nõudis täpselt töötavat, tihedalt armee juhtkonnaga seotud sõjaväe kohtuvõimu loomist.

Juhtkond ja partei organisatsioonid rinnetel jõudsid kogemuste varal veendumusele, et ilma selleta ei saa edukalt pidada sõda ja punaarmeelaste masside aktiivse kaasabiga lõid esimesed nõukogude sõjaväe kohtuvõimu organid.

§ 29. SÕJATRIBUNALID KODUSÕJA JA VÄLISMAISE INTERVENTSIOONI PERIOODIL

1. 1918. a. eri kohtades erinevate nimetuste all tekkinud revolutsioonilised sõjatribunalid ei olnud esialgu ühendatud ja igaüks töötas sõltuvalt sellest, kuidas tema kolleegium sai aru oma ülesannetest.

Sõjatribunalide töö vajalikule kõrgusele tõstmiseks oli vaja luua neile täpne organisatsioon, oli vaja ühendada stiihiliselt tekkinud ja mitmelaadilised tribunalid üheks hästi korrastatud süsteemiks.

Esimeseks sammuks selles suunas oli Vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu käskkiri 14. oktoobrist 1918. a. nr. 94 Revolutsioonilise sõjatribunali organiseerimise kohta Vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu juures. Äsjaasutatud tribunalile pandi sama käskkirjaga ette asuda oma kohalike organite organiseerimisele. Tegelikult Revolutsiooniline sõjatribunal Vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu juures alustas tööd alles 8. detsembril 1918. a., millal oli tema esimene korraldav istung. 1919. a. 8. jaanuaril see tribunal koostas ja saatis laiali

[1] Ворошилов, Статьи и речи, Партиздат. 1936, стр. 557.

kohtadele Rinnete revolutsiooniliste sõjatribunalide instruktsiooni. 1919.a. algul revolutsioonilised sõjatribunalid loodi kõigi rinnete ja armeede, mitme diviisi ja sõjaväekoondise juurde.

2. 4. veebruaril 1919. a. Vabariigi Revolutsiooniline Sõjanõukogu kinnitas Revolutsiooniliste sõjatribunalide määrustiku.[1]

Määrustiku järgi kõik revolutsioonilised sõjatribunalid organiseeriti kõigi rinnete ja armeede juurde. Nad koosnesid esimehest ja kahest liikmest, kes nimetati vastava revolutsioonilise sõjanõukogu poolt. Tribunalidele allusid kontrrevolutsioonilised ja tähtsamad ametialased ja sõjaväelised kuriteod. Asjad eri tribunalide vahel jaotati peaasjalikult sõltuvalt süüdistatava teenistuslikust seisundist. Kõrgemalseisev tribunal võis võtta oma menetlusse iga asja, mis oli alluv alamalseisvale tribunalile. Oma otsustes tribunalid pidid juhinduma „sotsialistliku vabariigi huvidest, tema kaitsest sotsialistliku revolutsiooni vaenlaste vastu ja proletariaadi klassisõja võidu huvidest, nii nagu seda temale sisendatakse revolutsioonilise kommunistliku õigusteadvuse ja revolutsioonilise südametunnistuse poolt" (§ 2). See määrustik peaaegu täiesti ignoreeris tribunalide töös protsessuaalset külge. Reeglid, mis puudutasid kohtupidamise korda tribunalides, olid 4. veebruari 1919. a. määrustikus väga nõrgalt välja töötatud.

Asjades, mis allusid revolutsioonilistele sõjatribunalidele, viisid eeluurimist läbi nende juures asuvad sõjaväe uurijad või erakorralised kontrrevolutsiooni vastu võitlemise komisjonid või sõjaväe kontrollorganid.

Uurimise lõpetamisel anti kogu uurimismaterjal üle tribunali esimehele, kes, tutvunud asjaga isiklikult või ühe tribunali liikme kaudu, määras asja kuulamisele. Asja ettekandjaks tribunalis oli kas esimees või see tribunali liige, kellele esimees oli teinud ülesandeks asjaga tutvuda. Üksikjuhtudel oli ettekandjaks keegi teine, tribunali esimehe poolt spetsiaalselt selleks määratud. Sel viisil tribunal rajas oma otsuse mitte niivõrd tõenditele, mis olid kohtuistungil tribunali poolt läbi vaadatud, kuivõrd ettekandja informatsioonile. Kohtadel ei vaadatud revolutsioonilisele sõjatribunalile kui administratiivsele sunniorganile, vaid tema tegutses kui kohus, ehkki tema tegevus ei kulgenud rangelt kindlaksmääratud vormides.

Revolutsioonilise sõjatribunali otsused ei kuulunud edasikaebamisele ja viidi täide 24 tunni jooksul.

Revolutsooniliste sõjatribunalide 4. veebruari 1919. a. määrustiku positiivne tähendus seisnes selles, et see tegi lõpu sõjaväe kohtuvõimu organite vormide ja stiihiliselt tekkinud nimetuste mitmekesisusele. Teatud määrani kohalike revolutsiooniliste sõjatribunalide tegevust reguleeriti Vabariigi Revolutsiooniliste Sõjanõukogu juures asuva revolutsioonilise sõjatribunali poolt.

3. 1919. a. märtsis toimus kommunistliku partei VIII kongress, kus arutati ka sõjaväe ülesehitustöö küsimust. Selle küsimuse arutamisest võtsid osa Lenin ja Stalin.

---

[1] VSKK 1920. a., nr. 13, art. 131.

Kongress kiitis heaks ÜK(b)P KK ja valitsuse poolt läbi viidud abinõud armee täpse organisatsioonilise korrastamise kohta. Kongressi otsustest tuletus vajadus tugevdada sõjaväe kohtuvõimu organeid ja täpsemalt kujundada nende organisatsiooni.

Tähtsaks sammuks selles suunas oli revolutsiooniliste sõjatribunalide määrustiku väljaandmine 20. novembril 1919. a. See määrustik anti juba välja mitte ametlikus, vaid seadusandlikus korras — see kinnitati VKTK poolt. Uue määrustiku § 1 määras revolutsiooniliste sõjatribunalide ülesanded järgmiselt: „Revolutsioonilised sõjatribunalid luuakse selliste kuritahtlike tegude arutamiseks, mis on korda saadetud sõjategevuse rajoonis punaarmee sõjaväelaste ja sõjavangide poolt ja mis oma iseloomu või neid kordasaatvate isikute seisundi tõttu loovad hädaohu nõukogude vabariigi sotsialistlikule korrale, tema revolutsiooniliste saavutuste tugevdamisele ja tema kaitsele, samuti nende tegude arutamiseks, mille laienemine sõjategevuse rajoonis toob endaga kaasa punaarmee võitlusvõime desorgaseerimise ja nõrgestamise."

Revolutsiooniliste sõjatribunalide süsteem selle määrustikuga ei muutunud.

Revolutsioonilised sõjatribunalid koosnesid esimehest, tema asetäitjaist ja kahest alalisest liikmest ja nende asetäitjatest, nimetatud kõrgemalseisva revolutsioonilise sõjanõukogu poolt selle revolutsioonilise sõjanõukogu esildusel, kelle juures asus vastav tribunal. Vabariigi revolutsioonilise tribunali esimees, esimehe asetäitja ja liikmed nimetati Vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu poolt.

4. veebruari 1919. a. määrustikust erinevalt 20. novembri 1919. a. määrustik normeeris täpselt kohtupidamise revolutsioonilistes sõjatribunalides.

Kohtulik arutamine toimus protsessi suulisuse, vahendituse, avalikkuse ja võistluse printsiipidel nende kitsendustega, mis olid vältimatud sõjaaja tingimustes.

Tribunali istungist osavõtvale süüalusele anti õigus anda seletust iga kohtuliku uurimise momendi ja iga vastaspoole avalduse kohta, samuti esitada vastavaid küsimusi igale tunnistajale või eksperdile. Süüalusel endal oli õigus mitte vastata temale esitatud küsimustele. Otsuse tegemine toimus häälteenamusega.

Otsuse tegemisel pidid tribunali liikmed juhinduma eranditult asja arutamisel selgunud asjaoludest ja oma revolutsioonilisest sisetundest.

4. 18. märtsil 1920. a. anti VKTK poolt välja Revolutsiooniliste tribunalide määrustik.[1] See oli välja antud „töölis-talupoegade võimu ja revolutsiooniga püstitatud korra vastu sihitud kuritegude vastu võitlemise organite tegevuse ühendamise eesmärgil, et saavutada ühtsust erakorraliste repressiooniabinõude tarvitusele võtmises selliste kuritegude asjus." Kooskõlas selle dekreediga tühistati revolutsiooniliste tribunalide määrustik 12. aprillist 1919. a. ja revolutsiooniliste sõjatribunalide määrustik 20. novembrist 1919. a. Määrati kindlaks ühesugused kohtupidamise vormid kõigis tribunalides. Üksikuid kõrvalekaldu-

[1] VSKK 1920. a., nr. 22—23, art. 115.

misi kindlaksmääratud kohtupidamise korrast oli lubatud ainult sõjatribunalidele ja raudtee sõjatribunalidele.

4. mail 1920. a. anti Vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu käskkirjaga, kooskõlastamiseks VKTK dekreediga 18. märtsist 1920. a., välja uus Määrustik revolutsiooniliste sõjatribunalide kohta. Selles määrustikus määrati üksikasjaliselt kindlaks revolutsiooniliste sõjatribunalide organisatsioon ja tegevuse kord.

Põhiliseks uuenduseks, mis tehti 4. mai 1920. a. määrustikuga, oli see, et sõjaväe kohtuvõimu süsteem lähendati üldkohtute süsteemile. Vabariigi revolutsioonilise sõjatribunali esimees kuulus oma ametikoha tõttu liikmena VKTK juures oleva Kassatsioonitribunali koosseisu; revolutsioonilised sõjatribunalid olid kohustatud esitama aruandeid ja oma otsuste ärakirju Kassatsioonitribunalile. Vabariigi revolutsioonilise sõjatribunali esimees oli Kassatsioonitribunalis ettekandjaks-liikmeks revolutsiooniliste tribunalide, revolutsiooniliste raudtee sõjatribunalide ja revolutsiooniliste sisekaitsevägede sõjatribunalide aruannete alal. Ta esitas Kassatsioonitribunalile kokkuvõtted iga liiki revolutsiooniliste sõjatribunalide tegevuse kohta; ta kandis samuti Kassatsioonitribunalile ette kõigist tema poolt tähele pandud enam või vähem suurematest rikkumistest ja ebaõigsusest tribunalide tegevuses. Lõpuks kuulus Kassatsioonitribunalile õigus välja nõuda asju revisjoni korras kõigist revolutsioonilistest sõjatribunalidest ja õigus tühistada või muuta otsuseid.

5. 1920. a. esimesel poolel tugevnes uuesti sõjaline oht. On arusaadav, et see uus katse lämmatada nõukogude võimu kutsus välja vastuabinõusid ka meie poolt. Need abinõud väljendusid eriti ka kohtuliku kui ka mittekohtuliku repressiooni tugevdamises kahjurite, spioonide, diversantide ja teiste sotsialistliku riigi vaenlaste vastu.

28. mail 1920. a. anti välja dekreet Vetšekale ja tema organitele, keda selleks volitatakse, sõjatribunalide õiguste andmise kohta kuritegude suhtes, mis olid suunatud Vabariigi sõjalise julgeoleku vastu.[1]

28. mai 1920. a. dekreet anti „seoses poola šlahta agentide töö tugevnemisega punaarmee tagalas ja maa keskuses, seoses rea rüüstamiste, õhkimiste, samuti ka iga liiki sabotaažiga." VKTK ja Töö ja Kaitse Nõukogu pidasid tarvilikuks anda sõjaseisukorrale „kõige otsustavam ja kõrvalekaldumatum iseloom." Samal ajal anti dekreet kubermangu revolutsioonilistele tribunalidele õiguste andmise kohta paikkondades, kus oli välja kuulutatud sõjaseisukord, taotella kubermangu täitevkomitee või tema presiidiumi ees mitte edasi saata isikute kassatsioonikaebusi, kellele oli karistuseks määratud mahalaskmine, aga samuti ka nende taotlusi armuandmise ja otsuse mitte viivitamata täitmisele pööramise kohta juhul, kui „asja täielik selgus, kordasaadetud tegu ja poliitiline olukord seda nõuab."[2]

Nõnda määras kodusõja olukord kindlaks kohtute ja teiste organite töö, kes ajasid kontrrevolutsiooniliste kuritegude ja sõjaväe distsipliini rikkumise asju, mis olid eriti lubamatud kodusõja tingimustes.

[1] VSKK 1920. a., nr. 78, art. 370.
[2] VSKK 1920. a., nr. 48, art. 214.

Need organid ja kohtud olid tsentraliseeritud ja teostasid tol ajal ainuvõimalikku karmi repressiooni-poliitikat.

6. Revolutsioonilised sõjatribunalid kodusõja ja välismaise interventsiooni perioodil olid proletariaadi diktatuuri painduvaks ja teravaks tööriistaks võitluses kontrrevolutsiooniga ja punaarmee distsipliini tugevdamise alal. Nad reageerisid kiiresti kodusõja rinnetel toimunud poliitilise ja sõjalise seisukorra muudatustele, kord tugevdades, kord pehmendades repressioonimäärasid. Seltsimees Stalin andis eriti suure tähtsuse võitlusele kuritegudega punaarmees, temas vajaliku korra loomisele. Nagu Tsaritsõni kaitse juhtimisel nii ka Permis alustas seltsimees Stalin oma tegevust kontrrevolutsiooniliste pesade likvideerimisega ja sõjaväe distsipliini tõstmisega, mis mitte vähe ei soodustanud võitu.

„Revolutsiooniliste tribunalide töö 1919. a. — 1920. a. toimus väga pingsas olukorras. Alaline sõjaväekoondiste ja koos nendega ka sõjatribunalide ümberpaigutamine, alaline hädaoht saada tabatud vaenlase poolt tegi meie tribunalide töötajatest ... kohtunikke sõdureid, kes olid iga minut valmis koos oma väesalgaga astuma lahingusse vaenlasega. Paljud nende hulgast, täites oma kohust, andsid oma elu ja tervise raskeil kodusõja aastail." [1] Olukorrast, milles tuli töötada revolutsioonilistel tribunalidel üksikutes kodusõja rindelõikudes, annab ereda kujutluse kadunud Furmanov oma jutustuses „Mäss".

7. Kodusõja lõpetamine kajastus arusaadavalt ka sõjaväe kohtuvõimu organite töö iseloomus. Kuid ei tule mõelda, et peale sõja lõppemist Poolaga ja Wrangeli purustamist läks sõjaväe kohtuvõim kohe täielikult üle rahu olukorda.

Sm. Vorošilov iseloomustab olukorda sel ajal nõnda: „Kodusõda lõppes. Punaarmee purustas järjekindlalt valgekaartlaste armeed, pidas vastu sõja valgepoolakatega, ajas minema NSV Liidu territooriumilt arvurikkad intervendid, kellest viimased olid jaapanlased Kaug-Idas. Kuid punaarmee sõjaline töö sellega veel ei lõppenud. Punaarmee oli sunnitud likvideerima lõpmata hulga väikesi ja suuri bandiitide jõuke, kes rea aastate jooksul pärast valgekaartlaste ja interventide regulaarsete armeede purustamist segasid ja desorganiseerisid nõukogude vabariikide rahulikku elu.

Vahetult pärast Wrangeli purustamist astus punaarmee demobiliseerimise perioodi." [2]

Punaarmee demobilisatsioon tõi kaasa sõjatribunalide võrgu koondumise. Rea rinnete likvideerimine tõstis revolutsiooniliste sõjatribunalide ees üles juba teised ülesanded: tagala kindlustamine, võitlus majanduslike ja ametialaste kuritegudega, kriminaalse ja poliitilise banditismiga. Kuid distsipliini tugevdamine punaarmees jäi edasi revolutsiooniliste sõjatribunalide tegevuse tähelepanu keskuseks. Seoses sellega, et sõja lõppemisega ja armee demobiliseerimisega tugevalt vähe-

---

[1] Ульрих, Военные трибуналы (1918—1928 г.г.) в журнале „Вестник Верховного Суда СССР и Прокуратуры Верховного Суда СССР" 1928 г. № 5—6, стр. 11.

[2] Ворошилов, „15 лет Красной Армии", Статьи и речи, Партиздат 1936, стр. 560—561.

nes deserteerimise oht, anti deserteerimise asjade läbivaatamine, välja arvatud mõningad kõige kuritahtlikumad, Vene NFSV RKN-i määrusega 2. veebruarist 1921. a.[1] üle üldkohtutele.

8. Peale punaarmee ja sisekaitsevägede revolutsiooniliste sõjatribunalide eksisteerisid samadel printsiipidel ülesehitatud revolutsioonilised sõjatribunalid raudteedel. Nad moodustasid eraldi süsteemi, mille eesotsas seisis Teede Rahvakomissariaadi juures asuv Raudtee revolutsiooniline peasõjatribunal. Nende tribunalide vahekord Teede Rahvakomissariaadiga ja raudteede valitsusega oli põhiliselt analoogiline revolutsiooniliste sõjatribunalide vahekordadega Vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukoguga ja rinnete ja armeede revolutsiooniliste sõjanõukogudega. Vabariigi Revolutsioonilise Sõjanõukogu juures asuvale Revolutsioonilisele Peasõjatribunalile kuulus järelevalve õigus revolutsiooniliste raudteetranspordi sõjatribunalide kohtuliku tegevuse üle.

Kodusõja erilised tingimused lõid vajaduse eraldada sõjaväe kohtuvõimu üldisest ja tiheda organisatsioonilise seose kindlaksmääramise revolutsiooniliste sõjatribunalide ja revolutsiooniliste sõjanõukogude vahel.

Kuid isegi sellel raskel perioodil nõukogude kriminaalprotsessi põhilised printsiibid: avalikkus, suulisus, võistlevus — rakendati ka sõjatribunalides, niipalju kui seda lubas sõjaline olukord. Nagu märgiti ülalpool, määrati juba 1920. a. kindlaks side sõjaväelise ja üldise kohtuvõimu vahel Vabariigi Revolutsioonilise sõjatribunali esimehe kassatsioonitribunali koosseisu võtmisega.

9. Kui kodusõda lõppes, võeti viivitamata tarvitusele abinõud veel kindlama organisatsioonilise seose loomiseks üldise ja sõjaväe kohtuvõimu vahel.

23. juulil 1921. a. VKTK määrusega ühendati kõik revolutsioonilised sõjatribunalid. Uueks kassatsiooniorganiks ja lähemaks järelevalveorganiks kõigile Vene NFSV territooriumil tegutsevatele tribunalidele sai VKTK juures asuv ühtne Ülemtribunal. Ülemtribunali koosseisus loodi sõja- ja sõjatranspordi kolleegiumid. Ülemtribunali pleenumile kuulus nüüd järelevalve, kontrolli ja revideerimise õigus kõigi vabariigi tribunalide üle, sealhulgas sõja- ja sõjatranspordi tribunalide üle. Ülemtribunali peale pandi vabariigi kõigi tribunalide instrueerimise kohustus kõigis küsimustes, mil oli printsipiaalne ja üldine iseloom.

Pleenum võis järelevalve korras tühistada sõja- ja sõjatranspordi kolleegiumi otsuseid ja määrusi. Raudteede sõjatribunalidest kohtadel säilitati üks iga raudtee ja veetee rajooni kohta. Sõjatribunalid kohtadel likvideeriti, välja arvatud neis paikkondades, kus kodusõja olukord ei olnud veel lõpuni kaotatud. Kubermangutribunalide koosseisu loodi erilised osakonnad sõjaväe ja suurte ametialaste kuritegude jaoks sõjatribunalide õigustega (õigus rakendada mahalaskmist). Need osakonnad vaatasid läbi spionaaži, kontrrevolutsiooniliste mässude, vande-

[1] VSKK 1921. a., nr. 9, art. 61.

nõude ja banditismi asju, sõjaväeliste kuritegude ja kuritahtliku desorteerimise asju.

Pärast Ülemtribunali organiseerimist VKTK juurde likvideeriti Vabariigi Revolutsiooniline sõjatribunal ja tema funktsioonid läksid üle Ülemtribunali sõjakolleegiumile. Revolutsiooniliste sõjatribunalide arv kohtadel vähenes järsult. Nende otsustele (välja arvatud revolutsioonilised tribunalid, mis tegutsesid sõja seisukorras) võis nüüd kassatsiooni korras edasi kaevata Ülemtribunali. Ukraina sõjaväe ringkonna revolutsioonilise tribunali funktsioonid Uhrainas anti üle Ukraina NSV Ülemtribunali sõja-osakonnale.

Kuid see sõjaväe kohtuvõimu spetsiaalsete organite täielik kaotamise katse rahuaja tingimustes oli lühikese vältusega. Kubermangu tribunalide eraldamine armee juhtkonnast ja sõjaväeosadest avaldas nende tööle negatiivset mõju. Seepärast juba 1922. a. augustis kubermangu tribunalide sõjaosakonnad kaotati ja taastati revolutsioonilised sõjatribunalid sõjaväe ringkondades. VKTK juures asuv Ülemtribunali sõjakolleegium muutus ainsaks juhtivaks keskuseks kogu revolutsiooniliste sõjatribunalide süsteemis. 1923. a. jaanuaris VKTK juures asuv Ülemtribunal reorganiseeriti Vene NFSV Ülemkohtuks. Tema sõjakolleegium juhtis sõjatribunalide kui üldise kohtusüsteemi eriharu tegevust. 1924. a. alustas tööd NSV Liidu Ülemkohus, kelle koosseisu läks üle Vene NFSV Ülemkohtu sõjakolleegium. Sellest hetkest peale revolutsioonilised sõjatribunalid, alates 1. jaanuarist 1924. a. ümber nimetatud sõjatribunalideks, kuuluvad NSV Liidu kohtusüsteemi. Kuid NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium ei muutunud kohe ainsaks kassatsioonikeskuseks kõigile sõjatribunalidele: alguses arutati kassatsioonikaebusi sõjatribunalide otsustele liiduvabariikide ülemkohtute poolt. See tõi kaasa karistuspoliitika ebaühtsuse erinevais sõjaringkondades.

§ 30. SÕJATRIBUNALID PUNAARMEE REORGANISEERIMISE PERIOODIL JA STALINLIKE VIISAASTAKUTE AASTATEL

1. Nagu sm. Vorošilov tähendas, oli punaarmee peamiseks tööks kogu 1924.—1928. aasta perioodil „kõigi relvastatud jõudude organisatsiooniline vormistamine imperialistlikest ja kodusõdadest saadud kogemuste alusel. Sellel perioodil viidi punaarmee organisatsiooni struktuur kooskõlla kaasaegsete nõuetega. Nimelt neil aastail moodustati punaarmee selliseks, milline tema põhiliselt on senini, kehtestati punaarmee komplekteerimise süsteem, mobilisatsiooni süsteem juhtkonna ja poliitilise koosseisu kaadri ettevalmistamise süsteem."[1] Rööbiti 1924. a. sõjaväereformiga viidi läbi sõjatribunalide võrgu reorganiseerimine ja koondamine.

Sellel perioodil etendasid sõjatribunalid suurt osa punaarmee võitlusvõimsuse kindlustamiseks. Nad viisid läbi suure töö võitluses

[1] Ворошилов, Статьи и речи, Партиздат, 1936, стр. 564.

igasuguste sõjaväe distsipliini rikkumistega, riisumistega, raiskamistega ja kuritarvitustega, mida saatsid korda kindlusetud elemendid armees kui ka otsesed rahvavaenlased.

2. 20. augustil 1926. a. võeti vastu ja kehtestati Määrustik sõjatribunalide ja sõjaväe prokuratuuri kohta (LSKK, nr. 67, art. 413), mis mõningate muudatustega on kehtiv kuni praeguse ajani.

„Määrustik sõjatribunalide ja sõjaväe prokuratuuri kohta" 20. augustist 1926. a. oli üleliiduliseks seaduseks, täiendades liiduvabariikide kohtukorraldust ja kriminaal-protsessuaalkoodekseid sõjaväe kohtuvõimu organite organisatsiooni ja kohtupidamise erinevuste osas.

Sõjatribunalid olid üleliidulisteks kohtuteks. Liiduvabariikide kohtukorraldustes neid ainult loeteldi teiste erikohtute hulgas.

„Määrustik sõjatribunalide ja sõjaväe prokuratuuri kohta" 20. augustist 1926. a. määras ära asjade alluvuse sõjatribunalidele, rahvakaasistujate asendamise alaliste või ajutiste sõjatribunalide liikmetega, kassatsioonilise edasikaebuse korra sõjatribunalide otsustele sõjaajal ja lahinguolukorras, mõningate ametiisikute kohtuliku järelevalve õigused jne. Kõiges muus määrati sõjatribunalide, sõjaväe prokuratuuri, punaarmee ja sõja-merelaevastiku uurimisorganite tegevus kriminaalasjade uurimisel ja lahendamisel liiduvabariikide KrPK-dega.

20. augusti 1926. a. määrustik nägi ette järgmised sõjatribunalide liigid: sõjaväe ringkondade (rinnete, üksikute armeede), laevastikkude ja korpuste sõjatribunalid. Diviiside sõjatribunalid moodustati ainult diviisides, mis ei kuulunud korpuste koosseisu. Sõjaajal või lahingutegevuse piirkonnas võidi moodustada sõjatribunale ka teiste sõjaväekoondiste, samuti ka kindlustatud rajoonide juures.

Sõjatribunalide tegevuse üldjuhtimine kuulus määrustiku järgi NSV Liidu Ülemkohtule. Kõikide sõjatribunalide tegevuse vahetut juhtimist ja haldamist teostas NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium.

Sõjaväeringkondade, rinnete ja üksikute armeede sõjatribunalid teostasid valvet korpuste ja diviiside sõjatribunalide üle, mis kuulusid sõjaväeringkondade, rinnete ja üksikute armeede koosseisu.

Kõik sõjatribunalid, nimetuste peale vaatamata, koosnesid esimehest, tema asetäitjast ja liikmetest, kelle arv määrati NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegiumi poolt kooskõlas Sõjamereväe Rahvakomissariaadiga kindlaks määratud määrkondadega. Sama korra kohaselt toimus sõjatribunalide esimeeste ja liikmete määramine, vabastamine ja ümberpaigutamine.

Sõjatribunalid, nimetuste peale vaatamata, tegutsesid koosseisus — esimees või tema asetäitja ja kaks liiget. Sõjatribunalid võisid asendada üht või kaht liiget ajutiste liikmetega.

3. 9. novembril 1926. a. anti välja NSV Liidu RKN-i poolt kinnitatud Määrustik sõjatribunalide ajutiste liikmete kohta.[1] Ajutised sõjatribunali liikmed seati üles poliitiliste organite

[1] LSKK nr. 74, art. 577.

poolt ja kinnitati üheks aastaks sõjaväeringkonna ülema ja ringkonna sõjatribunali esimehe käskkirjaga.

Ajutistel liikmetel olid asjade arutamisel sõjatribunalis võrdsed õigused alaliste liikmetega.

Määrustik sõjatribunalide ja sõjaväe prokuratuuri kohta 20. augustist 1926. a. allutas sõjatribunalidele järgmised asjad: sõjaväelised kuriteod, riiklikud kuriteod, ametialased ja mõningad varavastased kuriteod juhul, kui kuritegu oli toime pandud sõjaväelaste poolt ja sisaldas ohtu töölis-talupoegade punaarmee tegevusele ja võimsusele või sõjaväe distsipliinile, samuti ka teised kuriteod, mis ähvardasid töölis-talupoegade punaarmee tegevust ja võimsust, mille läbivaatamine oli sõjatribunalidele tehtud ülesandeks erikorras. Sõjatribunalidele allusid ka kõik kuriteod, mis olid toime pandud ükskõik kelle poolt paikkondades, kus erakorraliste olude tõttu ei tegutsenud üldkohtud.

Sõjatribunale varustati kõigi varustuse liikidega Sõja- ja Mereväe Rahvakomissariaadi poolt. Sõjatribunalide kogu isiklik koosseis, välja arvatud vabapalgalised isikud, seisis tegevteenistuses kõigi sellest tulenevate tagajärgedega.

Sõjatribunalid tegutsesid vastavate protsessuaalnormide põhjal, mis olid kehtestatud kubermangu (ja neile vastavate) kohtute jaoks liiduvabariikide kriminaal-protsessi koodeksites.

Sõjatribunalide langetatud otsused kuulutati NSV Liidu nimel.

Kassatsiooniinstantsiks kõigile sõjatribunalidele oli NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium. Sellega tühistati kassatsiooniline edasikaebuse kord sõjatribunalide otsustele liiduvabariikide ülemkohtutele.

Sõjatribunalide otsused, kes tegutsesid paikkondades, kus oli kehtestatud sõjaseisukord, või sõjategevuse piirkondades, kassatsiooni korras edasikaebamisele ei kuulunud, neid otsuseid võidi ainult järelevalve korras tühistada ja muuta.

Rahvavaenlaste ja fašistlike agentide spionaažilise, diversioonilise ja terroristliku tegevuse tugevnemine NSV Liidus tõi endaga kaasa sõjatribunalide alluvuse laiendamise.

4. 10. juuli 1934. a. seadusega [1] allutati sõjatribunalidele NSV Liidu SARK ja tema kohalike organite, nende seas ka punaarmee ja sõja-merelaevastiku väeosade eriosakondade poolt uuritud kodumaa reetmise, spionaaži, terrori, õhkulaskmiste ja süütamise asjad ning muud diversiooni liigid, olenemata sellest, kas need kuriteod olid toime pandud eraisikute või sõjaväelaste poolt.

Stalinliku konstitutsiooni vastuvõtmine 1936. a. ja selle alusel 1938. a. kehtestatud NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus lähendas veel enam sõjatribunale üldkohtule (rahvakaasistujate sissetoomine sõjatribunalidesse, sõjatribunalide liikmete valitavus jne.).

Suur Isamaasõda ei võimaldanud kõiki neid abinõusid ellu viia.

---

[1] LSKK 1934, nr 36, art. 284.

§ 31. NÕUKOGUDE SÕJAVÄE KOHTUVÕIM SUURE ISAMAASÕJA PERIOODIL

1. „Välismaiste interventide — anastajate purustamine kodusõja perioodil," märkis oma käskkirjas nr. 55 23. veebruarist 1942. a. kõrgem ülemjuhataja sm. Stalin, „kindlustas Nõukogude Liidu rahvastele kestva rahu ja rahuliku ülesehitustöö võimaluse."

„...Kahe aastakümne vältel on punaarmee kaitsnud nõukogude rahva rahulikku loovat tööd. Meie maa rahvad pole kunagi unustanud välismaiste röövvallutajate kallaletungi meie maale ja on hoolitsenud väsimatult punaarmee võimsuse tõstmise eest, varustanud teda esmaklassilise sõjatehnilise varustisega ning kasvatanud armastuse ja hoolega nõukogude sõjameeste kaadrit" (sm. Stalini käskkirjast 25. veebruarist 1943. a. nr. 95).

Rahuliku ülesehituse ajajärgul tuli ainult üksikutel nõukogude sõjaväe kohtuvõimu organitel töötada lahinguolukorra tingimustes (konflikt Ida-Hiina raudteel, lahingud Hassani järve ja Halhin-Goli jõe juures).

Nende sõjaliste kokkupõrgete võrdlemisi tähtsuseta iseloom ei nõudnud täielist ega isegi osalist sõjaväe kohtuvõimu organite arendamist. Sellepärast esimene sõjaväe kohtuvõimu organite lahinguvalmisoleku töö kontroll kaasaegseis sõjatingimustes toimus 1939.—1940. a. sõjategevuse ajal NSV Liidu riiklike huvide kindlustamisel Ukraina lääneoblastites ja Valge-Venes ning ka sõjas valge-soomlastega. Sõjatribunalide ja sõjaväe prokuratuuride töökogemuste põhjal töötati välja „Määrustik" ja „Juhend" nende organite töö kohta sõjaajal ja tehti mõningad organisatsioonilised muudatused.

Seltsimees Stalin on korduvalt rõhutanud, et „punaarmee on kõigi maade rahvaste vahelise rahu ja sõpruse kaitse armee. Ta on loodud mitte võõraste maade vallutamiseks, vaid Nõukogudemaa piiride kaitseks.

Punaarmee on alati suhtunud lugupidamisega kõigi rahvaste õigustesse ja sõltumatusesse.

Kuid 1941. a. juunis tungis hitlerlik Saksamaa reetlikult kallale meie maale, rikkudes toorelt ja alatult mittekallaletungi-lepingut. Punaarmee oli sunnitud asuma sõjakäigule, et kaitsta oma kodumaad saksa röövvallutajate vastu ja nad välja kihutada meie maa piiridest..." (käskkirjast nr. 95, 23. novembrist 1943. a.).

Juba Suure Isamaasõja esimesel päeval andis NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium välja kaks seadlust, mis olid pühendatud põhiliselt sõjaväe kohtuvõimule. Esimene neist — seadlus 22. juunist 1941. a. „Sõjaseisukorra kohta," määras sõjaväevõimude õigused ja laiendas tunduvalt sõjatribunalide kompetentsi maakohtades, kus oli välja kuulutatud sõjaseisukord, samuti sõjategevuse piirkondades.

Teise seadlusega 22. juunist 1941. a. kinnitati „Määrustik sõjatribunalide kohta piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides". Määrustik määras kindlaks eriolukorra sõjatribunalide komplekteerimiseks sõjaajal erinevalt korrast, mis oli kindlaks määratud Kohtukorralduse seaduses, asjade läbivaatamise

kolme alalise sõjatribunali liikme poolt ilma rahvakaasistujate osavõtuta, tühistas kassatsioonilise edasikaebuse korra sõjatribunali otsustele piirkondades, kus oli välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides jne.

Nagu juba eespool tähendatud, kuulusid raudtee ja veeteede liinikohtud neis piirkondades reorganiseerimisele sõjatribunalideks.

Määrustik rõhutas tiheda koostöö vajalikkust sõjaväe kohtuvõimu organite ja juhtkonna vahel, kohustades sõjatribunalide esimehi perioodiliselt informeerima sõjanõukogusid ja väekoondiste ülemaid võitlusest kuritegevusega. Ühes sellega said Suure Isamaasõja ajal väekoondiste, rinnete, armeede, korpuste ja diviiside juhtkonnad laialdased õigused sõjatribunalide kõrgema karistusmääraga otsuste kinnitamiseks, rinnete sõjanõukogud aga — õiguse karistamatuks tunnistamiseks NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi nimel ja viimase järgneval kinnitusel. Kõik need ja ka teised tarvitusele võetud abinõud soodustasid edukamat koostööd administratiiv- (juhtkond) ja kohtulike (sõjatribunalid) sunnivahendite rakendamisel võitluse tugevdamiseks kodumaa reetjate, spioonide, argpükside, desertööride, paanika tekitajate jne. vastu, — kõigi nende vastu, kes takistasid punaarmee lahinguvõime tõstmist.

2. Järgnevate seadusandlike ja ametkondlike aktidega Suure Isamaasõja ajal laiendati veel rohkem sõjatribunalide kompetentsi sellega, et neile anti läbivaatamiseks kõik asjad, mis olid seoses sõjaväe arvelevõtmise reeglite rikkumisega, valekuulduste levitamisega, mis tekitasid sõjaajal ärevust elanikkonnas, tööliste ja teenistujate omavolilise lahkumisega sõjatööstusettevõtetest jne. Need abinõud pidid kindlustama kiiremat repressiooni kõigi kuritegude puhul, mis olid eriti ohtlikud sõjaajal või olid otseselt suunatud meie kodumaa kaitsevõime aluste õõnestamiseks. Eraisikute kuritegude läbivaatamiseks, mis allusid rindelähedases tsoonis sõjatribunalidele, laiendati SARK-i vägede sõjatribunalide võrku ja eriti organiseeriti rinde tagala kaitse sõjatribunalid. Nende ülesandeks oli võitlus kuritegevusega rindelähedases tsoonis. Sama sihiga reorganiseeriti kaitsekomitee määruse alusel rida üldkohtuid sõjatribunalideks.

3. Eriti vastutusrikkad ülesanded, mis sõjapäevadel lasusid NSV Liidu raudteetranspordil, nõudsid kõigilt nõukogude raudteelastelt erakorralist kõrget organiseeritust, distsiplineeritust ja täpsust töös, vaatamata sellele, kas raudtee kuulus rinde- või tagalapiirkonda. Kuriteod transpordil olid sõjaajal eriti ohtlikud. Sellepärast reorganiseeriti alates 1942. a. jaanuarikuust kõik raudtee liinikohtud sõjatribunalideks, mis tegutsesid määruste alustel, mis kehtestati piirkondades, kus oli välja kuulutatud sõjaseisukord. 28. juulil 1942. a. lubas NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidium sõjatribunalide esimeestel läbi vaadata asju nii kolme alalise sõjatribunali liikmega kui ka kutsuda kaasistujaiks sõjaväelasi, kes olid määratud juhtkonna poolt.

Selle tagajärjel avanes võimalus muuta sõjatribunal veel painduvamaks tööriistaks, et täita seltsimees Stalini käskkirja, — „vältimatult täiustada sõjalist väljaõpet ja kindlusada distsipliini, korda ja organiseeritust kogu punaarmees ja sõjalaevastikus." (Käskkirjast nr. 95, — 23. veebruarist 1943. a.)

§ 32. SÕJATRIBUNALIDE LIIGID JA NENDE KOMPETENTS

1. Sõjatribunalid on üleliidulised kohtud, mis tegutsevad kogu NSV Liidu territooriumil.

Sõjatribunalid võivad tegutseda ka väljaspool NSV Liidu piire, vaenlase territooriumil, mis punaarmee või sõja-merelaevastiku üksuste poolt on sõjategevuse ajal vallutatud. Sõjatribunalid võivad tegutseda ka NSV Liidule sõbralike riikide territooriumil, kui seal lepingu alusel viibivad punaarmee ja sõja-merelaevastiku üksused. Kuid kui esimesel juhul sõjatribunalidele piirkondades, mis on vallutatud meie vägede poolt ja kus on sõjaseisukord, alluvad kõik kuriteod, vaatamata kelle poolt need on toime pandud, siis teisel juhul aga, kooskõlas lepinguga, alluvad neile eranditult ainult punaarmee ja sõja-merelaevastiku sõjaväelaste asjad.

Sõjatribunalide organisatsioon ja nende ülesanded määratakse kõigepealt NSV Liidu konstitutsiooniga ja kõigile nõukogude kohtutele ühtse Kohtukorralduse seadusega. Kuid sõjatribunalide organisatsiooni ja tegevuse erilisus teeb tarvilikuks nende jaoks eriakti väljaandmise Kohtukorralduse seaduse arendamiseks. Praegusel ajal on selliseks aktiks eeltoodud 1926. a. Määrustik sõjatribunalide ja sõjaväe prokuratuuri kohta ning 22. juuni 1941. a. Määrustik sõjatribunalide kohta piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides.

Sõjatribunalide tihe seos üldkohtuvõimu organitega väljendub eeskätt selles, et ainsaks kõrgemaks organiks kõigile kohtutele on NSV Liidu Ülemkohus; sõjatribunalide kohtu haldamise funktsioone, samuti kui kõigi teiste kohtute üle teostab NSV Liidu Kohtuministeerium, kelle koosseisus on erilised sõjatribunalide valitsused.

2. NSV Liidu sõjatribunalide süsteem koosneb neljast eriharust:

1) punaarmee sõjatribunalid;
2) sõja-merelaevastiku sõjatribunalid;
3) Siseministeeriumi vägede sõjatribunalid;
4) transpordi s. o. raudteede ja veebasseinide sõjatribunalid.

Omakorda võib neid sõjatribunale Kohtukorralduse seaduse § 57 kohaselt jagada kahte gruppi:

a) sõjatribunalid sõjaväeringkondade, rinnete ja merelaevastike juures, mis on rahuajal ja maakohtades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda, nii esimese kui ka teise astme kohtuks;
b) sõjatribunalid armeede, (mitte üksikute) diviiside ja muude sõjaväeliste koondiste ning sõjaväestatud asutiste juures, mis vaatavad läbi asju ainult esimese astme kohtuna.

Teiselt seisukohalt vaadatuna võib kõiki sõjatribunale samuti jaotada kahte gruppi:

a) sõjatribunalid piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides.

Selle grupi sõjatribunalide organisatsioon ja kord on määratud ülalmainitud 1941. a. Määrustikuga sõjatribunalide kohta. Üldseadusandlust rakendatakse selle sõjatribunalide grupi kohta

ainult niipalju, kuivõrd seda ei ole muudetud sama määrustikuga;

b) sõjatribunalid piirkondades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda. Nende sõjatribunalide organisatsioon ja tegevus reguleeritakse Kohtukorralduse seadusega, vastavate (tribunalide asukoha järgsete) liiduvabariikide protsessuaalseadustega ja 1926. a. 20. augusti Määrustikuga sõjatribunalide ja sõjaväe prokuratuuri kohta ühes hilisemate muudatuste ja täiendustega.

3. Sõjatribunalide kompetents on rahuajal kindlaks määratud NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 13. detsembrist 1940. a.

Kooskõlas selle seadlusega alluvad sõjatribunalidele:

1) Igasuguste kuritegude asjad, mis on toime pandud sõjaväelaste poolt, ja igasugused kuriteod, mis on korda saadetud sõjaväekohustuslaste poolt õppekogunemiste ajal.

2) Sõjatribunalidele alluvad ka töölis-talupoegade miilitsa rivija administratiivkoosseisu teenistujate, paranduslike tööde asutiste ja SM Riikliku Julgeoleku Valitsuse organite operatiivkoosseisu teenistujate kuriteoasjad, mis on korda saadetud kõigile kohustusliku teenistuskorra vastu.

3) 10. juuli 1934. a. seadusega ja rea järgnevalt kehtestatud seadustega on sõjatribunalidele allutatud järgmised kuriteod, vaatamata kelle poolt need olid korda saadetud:

a) sõjaväeline spionaaž;
b) kodumaa reetmine;
d) diversiooniaktide toimepanemine;
e) terroristlike aktide toimepanemine (neid kategooriaid võivad arutada ainult rinnete, sõjaväeringkondade, armeede ja laevastikkude sõjatribunalid);
f) tulirelvade ja laskemoona riisumine;
g) riisutud relvade ostmine, hoidmine ja müümine;
h) elanikkonda ärevusse viivate valekuulduste levitamine sõjaajal;
k) tööliste ja teenistujate omavoliline lahkumine sõjatööstusettevõtetest;
l) mobilisatsiooni eest kõrvalehoidumine ja sõjaajal sõjaväe arvelevõtmise eeskirjade rikkumine;
m) teised kuriteod, mis ohustavad punaarmee tegevust ja võimsust, kui need asjad antakse seaduses ettenähtud korras sõjatribunalidele arutamiseks.

Need juhised kehtivad maakohtades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda.

Maakohtades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides laieneb sõjatribunalide kompetents tunduvalt.

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 22. juuni 1941. a. seaduse „Sõjaseisukorra kohta piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides" §-le 7 alluvad sõjatribunalidele järgmised asjad:

a) riiklikud kuriteoasjad;
b) kuriteod riigi- ja ühiskonnavara riisumises;

d) kõik kuriteod, mis on korda saadetud sõjaväelaste poolt (sealhulgas isikute poolt, kes, katkestanud töö, seisavad rahva maakaitseväes ja hävituspataljonides);
e) kuriteod röövimises;
f) kuriteod tahtlikes tapmistes (Vene NFSV KrK § 136—138 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid);
g) kuriteod vangimajadest ja vahi alt vägivallaga vabastamises (Vene NFSV KrK § 81 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid);
h) kuriteod üldisest sõjaväeteenistuse kohustusest kõrvalehoidumises (Vene NFSV KrK § 68 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid);
i) kuriteod relvade ebaseaduslikus ostmises, müümises ja hoidmises, samuti relvade varguses (Vene NFSV § 182 ja teiste liiduvabariikide KrK vastavad paragrahvid).[1]

Peale selle on sõjaväevõimudel õigus üle anda sõjatribunalidele läbivaatamiseks spekulatsiooni, kuritahtliku huligaansuse ja teisi kuriteoasju juhul, kui juhtkond leiab selle olevat vajaliku sõjaseisukorra tingimustes.

Sõjatribunalide kompetentsi piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides, niisamuti ka teistes piirkondades kuuluvad teenistusalased kuriteod, mis on korda saadetud rivi- ja administratiiv-majanduskoosseisu kuuluvate miilitsa, paranduslike tööde asutiste ja NSV Liidu Siseministeeriumi riikliku julgeoleku organite operatiiv-koosseisu kuuluvate isikute poolt.

Sõjaajal valekuulduste levitamise asjad, mis tekitavad ärevust elanikkonna keskel, ja teenistujate ja tööliste omavoliliselt sõjatööstustest töölt lahkumise asjad paikkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides vaadatakse läbi sõjatribunalide poolt.

Sõjatribunalid, mis tegutsevad rindelähedases ribas ja sõjategevusega vahetult seotud rajoonis, võivad läbi vaadata kõiki kriminaalasju, sõltumata sellest, kas kuriteo on korda saatnud sõjaväelased või eraisikud. Harilikult vaadatakse üldkriminaalkuriteod läbi territoriaalsete sõjatribunalide poolt, mis on reorganiseeritud oblastikohtutest.

4. Punaarmee sõjatribunalid arutavad kõiki kuriteoasju, mis on korda saadetud sõjaväelaste ja sõjaväekohuslaste poolt ajal, kui viimased on õppekogunemistel, samuti ka ükskõik kelle poolt korda saadetud kuriteo asju järgmistes kuritegudes (vaata NSV Liidu KRK ja NSV Liidu prokuröri käskkirja nr. 102/58 24. juunist 1941. a.):

---

[1] Kuritegude loetelu, mis alluvad sõjatribunalidele, on osaliselt muudetud. Peale selle on sõjavõimudel õigus üle anda sõjatribunalidele läbivaatamiseks spekulatsiooni, huligaansuse ja teisi kuriteoasju juhul, kui sõjavõimud leiavad selle olevat vajaliku seoses sõjaseisukorraga. (Tõlkija.)

1) kodumaa reetmise asjad;
2) spionaaži asjad;
3) terroristlike aktide asjad;
4) diversiooni asjad.

Kui need kuriteod olid suunatud raudtee- ja veetranspordi võimsuse ja kindluse õõnestamisele, siis need asjad vaadatakse läbi transpordi sõjatribunalide poolt. Terroristlike aktide asju küla-aktiivi vastu ja maakohtades ühiskondlike hoonete süütamiste asju arutatakse Siseministeeriumi vägede sõjatribunalide poolt.

Piirkondades, kus lahinguolukorra tõttu ei ole teisi kohtuid, võivad punaarmee sõjatribunalid arutada ka muid kriminaalasju.

Punaarmee sõjatribunalide süsteem koosneb kahest lülist. Esimesse, alamasse lülisse kuuluvad diviiside, üksikute brigaadide, korpuste ja nendega võrdsustatud sõjatribunalid, garnisonide sõjatribunalid, sõjaväeringkonna sõjatribunalide osakonnad, kindlustatud rajoonide sõjatribunalid ja armeede sõjatribunalid. Need sõjatribunalid on ainult esimese instantsi kohtuteks, arutades kriminaalasju kuritegudes, mis on korda saadetud vastavate sõjaväekoondiste paigutusrajoonides.

Teise, kõrgemasse lülisse kuuluvad: rinnete, sõjaväeringkondade, armeegruppide ja üksikute armeede sõjatribunalid, samuti ka Siseministeeriumi vägede ringkondade sõjatribunalid, mis tegutsevad piirkondades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda, esimese ja kassatsiooni-instantsi kohtutena, piirkondades aga, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides, kus edasikaebamine on tühistatud, kui esimese ja järelevalve instantsi kohtud. Peale selle täidavad nad samuti ka kohtuhaldamise funktsioone punaarmee alamalseisvate sõjatribunalide suhtes.

Rinnete (üksikute armeede) sõjatribunalid sõjategevuse rajoonides ja piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, teostavad kohtulikku järelevalvet kõiki liiki sõjatribunalide üle, kes tegutsevad rindelähedases ribas.

Seoses sellega võivad rinde sõjatribunalide esimehed ja sõjaväe prokurörid esitada rinde sõjatribunalidele protesti iga otsuse peale, mis on tehtud mitte ainult ükskõik missuguse sõjaväekoondise sõjatribunali poolt, vaid ka Siseministeeriumi vägede sõjatribunali, raudtee või territoriaalse sõjatribunali poolt. Rinde sõjatribunal võib jätta jõusse, muuta või tühistada sõjatribunali otsuse, mille peale on esitatud protest. Teistes küsimustes rinde sõjatribunalid ei sega ennast Siseministeeriumi vägede ja raudtee sõjatribunalide tegevusse.

Vastutusrikkad funktsioonid on pandud rinnete sõjatribunalidele mahalaskmist määravate otsuste seaduslikkuse ja põhjendatuse üle järelevalve teostamisel. Seda järelevalvet teostavad rinnete sõjatribunalid koos rinde sõjanõukoguga.

Asjade alluvus erinevate sõjatribunalide kategooriate vahel määratakse niinimetatud personaalse kohtualluvuse reegli põhjal, s. o. sõltuvalt kohtualuse teenistuslikust seisundist.

Iga sõjatribunal (välja arvatud diviisi sõjatribunal) koosneb esimehest, tema asetäitjast ja tribunali liikmetest, kelle arv määratakse

määrkonnaga. Diviisi sõjatribunal koosneb esimehest ja sekretärist. Sõltuvalt tribunali töömahust võib tal olla peale selle mitu kohtuistungi sekretäri, statistik, informaator, komandant, kes täidab kohtu asjaajaja kohustusi ja korraldab tribunali kaitset, masinakirjutajad ning noorem teenindav personal. Välja arvatud masinakirjutajad ja noorem teenindav personal, koosneb kogu sõjatribunali koosseis sõjaväelastest.

Kooskõlas Kohtukorralduse seaduse §-ga 56 arutatakse sõjatribunalides asju rahuajal ja piirkondades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda, koosseisus: eesistuja — esimees või sõjatribunali liige ja kaks rahvakaasistujat või kolm sõjatribunali liiget. Kuni rahvakaasistujate valimiseni võtavad sõjatribunalide istungitest neis kohtades osa ajutised liikmed. Kaebused ja protestid arutatakse sõjaväeringkonna (rinde, üksiku armee) sõjatribunalis koosseisus: eesistuja — sõjatribunali esimees või esimehe asetäitja (või tema korraldusel üks liige) ja kaks sõjatribunali liiget. Teise instantsi kohtuks sõjaväeringkondade, rinnete ja üksikute armeede sõjatribunalidele on NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium. Piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides arutatakse asju koosseisus: kolm sõjatribunali liiget või juhtkonna poolt määratud kaasistujate osavõtul.

Kooskõlas Kohtukorralduse seaduse §-ga 62 on sõjatribunalide esimehed kohtuistungitel eesistujaiks või nad määravad eesistujaiks kohtuistungitel sõjatribunalide liikmeid, nad määravad asju arutamisele ja annavad korraldusi süüdistatavate, tunnistajate ja ekspertide kohtusse kutsumiseks.

Sõjaajal rinnete ja sõjaväe ringkondade sõjatribunalide esimeeste funktsioonid suurenevad. Rindelähedases ribas rinde (ja mõningate sõjaväeringkondade) sõjatribunali esimehed teostavad järelevalvet kõigi sõjatribunalide kohtuliku tegevuse üle.

Kõigi sõjatribunalide esimehed on kohustatud perioodiliselt informeerima rinnete, sõjaväeringkondade ja armeede sõjanõukogusid ja korpuste ning diviiside juhtkonda võitlusest kuritegevusega vastavates sõjaväekoondistes. Peale selle on rinnete sõjatribunalide esimeestele pandud ka rea kohtuhaldamise funktsioonide täitmine alamalseisvate sõjatribunalide suhtes.

5. NSV Liidu sõja-merelaevastiku sõjatribunalid arutavad kõiki kuriteoasju, mis on korda saadetud mereväelaste, mere-jalaväe sõjaväelaste ja isikute poolt, kes on kutsutud õppustele, õppustel viibimise ajal. Nad arutavad samuti sõja-merejõudude tegevuse rajoonis kõiki kuritegusid kodumaa reetmise, spionaaži, terroristlike ja diversiooniaktide asjus, vaatamata sellele, kelle poolt need kuriteod olid korda saadetud. Neid asju võivad arutada ainult laevastikkude ja flotillide sõjatribunalid. Rajoonides, kus ei ole teisi kohtuid, võivad sõja-merelaevastiku sõjatribunalid arutada ka teisi kriminaalasju, sõltumata sellest, kes kuriteo korda saatis — sõjaväelased või eraisikud.

Kooskõlas sõja-merejõudude organisatsioonilise struktuuriga on ehitatud ka sõja-merelaevastiku sõjatribunalide süsteem. Samuti nagu punaarmee sõjatribunalide süsteem, koosneb sõja-merelaevastiku sõjatribunalide süsteem kahest lülist. Alama lüli moodustavad sõja-mereväe

baaside, sõja-mereväe garnisonide, mere-jalaväe koondiste sõjatribunalid, laevastiku sõjatribunalide osakonnad sõja-mereväe baaside ja kindlustatud mererajoonide juures, kasutades diviisi sõjatribunalide õigusi, mere- või jõeflotillide sõjatribunalid, kasutades armee sõjatribunalide õigusi. Kõik need sõjatribunalid on ainult esimese instantsi kohtud.

Teise, kõrgema lüli moodustavad laevastikkude sõjatribunalid, kes on esimese instantsi kohtud, samuti rahuajal ja kohtades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda, ka teise instantsi kohtud. Piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides teostavad laevastikkude sõjatribunalid alamalseisvate sõja-merelaevastiku sõjatribunalide üle kohtuliku järelevalve funktsioone, samuti täidavad nende suhtes ka kohtuhaldamise funktsioone.

Laevastiku sõjatribunali organisatsioon ja asjade personaalne kohtualluvus sellele tribunalile on samane rinde sõjatribunaliga.

Rahuajal ja piirkondades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda, on teise instantsi kohtuks laevastikkude ja flotillide sõjatribunalidele NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium. Teise instantsi kohtuks laevastikkude sõjatribunalide osakondadele ja nendega võrdsustatuile on vastava laevastiku tribunal.

Piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides tegutsevad sõja-merelaevastiku sõjatribunalid 1941. a. „Määrustiku sõjatribunalide kohta" alusel. Sellepärast nende tribunalide otsused ei kuulu edasikaebamisele ja kõik tribunalid tegutsevad ainult kui esimese instantsi kohtud.

6. Siseministeeriumi vägede sõjatribunalide kompetentsi kuuluvad järgmised asjade liigid:

1) kõik kuriteoasjad, mis on korda saadetud Siseministeeriumi vägede sõjaväelaste poolt;
2) ametialased kuriteod, mis on korda saadetud Siseministeeriumi süsteemi kuuluvate asutiste töötajate poolt, nimelt: Riikliku Julgeoleku Valitsuse ja tema kohalike organite operatiivkoosseisu ja töölis-talupoegade miilitsa ja paranduslike tööde asutiste rivi- ja administratiiv-majandusliku koosseisu poolt, Siseministeeriumi sõjaväestatud tulekaitse ja Siseministeeriumi sõjaväestatud kaitse poolt;
3) kõik küla-aktiivi talumajandite ja ühiskondlike hoonete (koolide, külanõukogude, kolhoosi-farmide jne.) süütamiste asjad maakohtades, terroristlikud aktid ja küla-aktiivi vastu terroristliku agitatsiooni asjad;
4) kõik kuriteoasjad isikute kohta, kes ei ole sõjaväelased, kuid kes vastavalt 22. juuni 1941. a. NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusele „Sõjaseisukorra kohta" (p. 7) on viidud sõjatribunalide kohtualluvusse (juhul, kui need kuriteod on korda saadetud raudteel või veeteedel, siis neid asju arutatakse raudtee ja veebasseinide sõjatribunalide poolt);
5) asjad sõjaajal elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste levitamise kohta;

6) asjad tööliste ja teenistujate omavolilise lahkumise kohta sõjatööstusest;
7) asjad sõjaväkke kutsumisest kõrvalehoidumise ja sõjaväe arvelevõtmise reeglite rikkumise kohta;
8) asjad riiklike saladuste avaldamise ja eriti tähtsate dokumentide kaotamise kohta.

Rindelähedases ribas võivad Siseministeeriumi vägede sõjatribunalid arutada samuti ka asju punaarmeest põgenenud desertööride kohta.

Siseministeeriumi vägede osad ei kuulu NSV Liidu Relvastatud Jõudude Ministeeriumi süsteemi ja on vahetult allutatud NSV Liidu Siseministeeriumi Piirivalve ja Sõjavägede Peavalitsusele. Vastavalt sellele on ka üles ehitatud sõjatribunalide süsteem, mis teenindab siseministeeriumi piirivalve- ja sisevägesid.

Parema juhtimise eesmärgil on Siseministeeriumi vägede osad jaotatud eriringkondadeks, mis ei lange ühte punaarmee sõjaväeringkondadega. Vastavalt sellele on ka organiseeritud Siseministeeriumi vägede ringkondade sõjatribunalid. Need tribunalid tegutsevad üldreeglina ainult esimese instantsi kohtutena. Neile on teise instantsi kohtuteks piirkondades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda, NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium. Piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides on Siseministeeriumi vägede ringkondade sõjatribunalid järelevalve instantsiks.

Mõningais ringkondades, kus on paigutatud palju Siseministeeriumi vägede osi, tegutsevad peale ringkonna sõjatribunali veel oblastite, liidu- ja autonoomsete vabariikide sõjatribunalid. Sel juhul piirkondades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda, tegutseb Siseministeeriumi vägede ringkonna sõjatribunal kui teise instantsi kohus oblasti või vabariigi sõjatribunalide suhtes. Oblastite sõjatribunalid on ainult esimese instantsi kohtuteks.

Rindelähedases ribas organiseeritakse rinde tagala kaitse sõjatribunalid. Neile on pandud ülaltoodud asjade, samuti ka deserteerimisasjade arutamine.

Siseministeeriumi vägede sõjatribunalid viivad kogu oma tegevuse läbi kooskõlastatult vastavate ringkondade poliitiliste organitega. Sõjatribunalide töötajad on Siseministeeriumi vägede sõjaväelased.

Rindelähedases ribas kuulub rinde sõjatribunali esimeestele ja sõjaväe prokuröridele asjade väljanõudmise õigus, mis on arutatud Siseministeeriumi vägede sõjatribunalide poolt rinde rajoonis, ja õigus esitada proteste Siseministeeriumi vägede sõjatribunalide otsustele neis asjus. Need protestid arutatakse rinde sõjatribunalides, kes võivad Siseministeeriumi vägede sõjatribunalide otsuseid muuta ja tühistada.

7. Transpordi sõjatribunalide süsteem koosneb:

1) raudteede ja veebasseinide sõjatribunalidest;
2) raudtee väekoondiste sõjatribunalidest.

Kõik need tribunalid tegutsevad ainult esimese instantsi kohtutena.

Raudteede ja veebasseinide sõjatribunalid arutavad asju kontrrevolutsiooniliste kuritegude kohta ja kõigi teiste kuritegude kohta, mis õõnestavad raudtee- ja veetranspordi normaalset tööd, sõjaajal aga ka

asju kuritegude kohta, mis on ette nähtud 22. juuni 1942. a. seadluse sõjaseisukorra kohta p. 7 juhul, kui kuritegu on korda saadetud transpordil ja ka asju sõjaajal elanikkonnas ärevust tekitavate valekuulduste kohta. Raudtee väekoondiste sõjatribunalid arutavad asju kõigi kuritegude kohta, mis on korda saadetud nende koondiste sõjaväelaste poolt. Raudteede ja veebasseinide sõjatribunalid arutavad peale ülalloeteldud asjade samuti ka asju, mis varem kuulusid raudteede ja veebasseinide liinikohtute kompetentsi, mis hiljem reorganiseeriti sõjatribunalideks.

Kõiki nende kuritegude asju arutatakse raudteede ja veeteede basseinide sõjatribunalide poolt sõltumata sellest, kas nad olid korda saadetud raudtee- ja veetranspordi töötajate või teiste kodanike poolt.

Rahuajal on kassatsiooniinstantsiks transpordi sõjatribunalide jaoks NSV Liidu Ülemkohtu raudtee- ja veetranspordi sõjakolleegiumid. Sõjaajal nende tribunalide otsused edasikaebamisele ei kuulu.

8. NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium. Kogu punaarmee ja sõja-merelaevastiku sõjatribunalide süsteemi eesotsas on NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium. NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium tegutseb:

a) kui esimese instantsi kohus kõige tähtsamates kuritegudes, mis kuuluvad sõjatribunalide kompetentsi;
b) kui teise instantsi kohus sõjaväeringkondade, rinnete, laevastikkude ja üksikute armeede sõjatribunalide jaoks;
d) kui järelevalve instants kõigi sõjatribunalide asjus (välja arvatud raudtee ja veebasseinide sõjatribunalid, kelle suhtes neid funktsioone täidavad vastavalt raudtee- või veetranspordi sõjakolleegiumid).

Sõjakolleegiumile kui esimese instantsi kohtule alluvad kuriteod, mis on korda saadetud Relvastatud Jõudude Ministeeriumi keskasutiste ja NSV Liidu Siseministeeriumi Piirivalve- ja Sisevägede Peavalitsuse ülemate (ja nende asetäitjate) poolt, sõjavägede juhtide ja sõjaväeringkondade, rinnete ja üksikute armeede sõjanõukogude liikmete poolt, sõjaväeringkondade valitsuste ülemate, korpuste, diviiside ja üksikute brigaadide komandöride ning ülalloeteldud isikute asetäitjate ja abide poolt ning sõjatribunalide esimeeste ja liikmete, sõjaväe prokuröride ja nende abide poolt.

Sõjakolleegiumile alluvad samuti asjad, mida võidakse anda tema arutamisele NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi erimäärusega. Vastavalt NSV Liidu KTK ja RKN-i 10. juuli 1934. a. määrusele alluvad sõjakolleegiumile tähtsamad asjad kodumaa reetmise, spionaaži, terroristlike aktide ja diversioonide kohta.

NSV Liidu Ülemkohtu Sõjakolleegium võib oma menetlusse võtta ükskõik missuguse asja, mis on alluv ükskõik missugusele sõjatribunalile, lähtudes asja keerulisusest, selle poliitilisest ja ühiskondlikust tähtsusest.

Sõjakolleegium esimese instantsi kohtuna arutab asju koosseisus: esimees (esimees või sõjakolleegiumi liige) ja kaks liiget ehk koosseisus esimees või sõjakolleegiumi liige ja kaks rahvakaasistujat, kes

on valitud osa võtma NSV Liidu Ülemkohtu kohtuistungist. Sõjatribunalide otsuste peale esitatud kassatsioonikaebuste ja protestide, aga samuti järelevalveprotestide arutamine sõjakolleegiumis toimub koosseisus — kolm alalist liiget.

NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegiumi kui esimese instantsi kohtu otsused ei kuulu edasikaebamisele nii rahu- kui ka sõjaajal. Neid võib protestida järelevalve korras NSV Liidu Ülemkohtu esimees või NSV Liidu peaprokurör NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi ees. NSV Liidu Ülemkohtu pleenumil on õigus tühistada sõjakolleegiumi iga otsust ja iga määrust.

Sõjakolleegium on NSV Liidu Ülemkohtu koosseisuline osa.

Sõjaajal, nagu oli märgitud ülalpool, sõjatribunalide otsused, mis tegutsevad piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, või sõjategevuse rajoonides edasikaebamisele ei kuulu. Sellepärast NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegium tegutseb sõjaajal teise instantsina ainult nende sõjaväeringkondade ja rinnete tribunalide suhtes, mis asuvad piirkondades, kus ei ole välja kuulutatud sõjaseisukorda.

Kõigi sõjatribunalide suhtes aga, mis asuvad piirkondades, kus on välja kuulutatud sõjaseisukord, või sõjategevuse rajoonides, on sõjakolleegium järelevalve instantsiks. Sõjakolleegiumi esimehel, kes sellega on ühtlasi NSV Liidu Ülemkohtu esimehe asetäitjaks, on õigus peatada iga sõjatribunali otsuse täitmist, välja nõuda iga asja, mis on otsustatud sõjatribunali poolt ning leides, et otsus on ebaõige, võib ta selle protestida. Samasugune õigus on ka punaarmee ja sõja-merelaevastiku sõjaväe peaprokuröridel, aga samuti NSV Liidu peaprokuröril ja NSV Liidu Ülemkohtu esimehel.

Nende protestide arutamine on sõjakolleegiumi peaülesanne.

Sõjatribunalide kohtuhaldamise süsteemi kohta vt. allpool § 36.

VII PEATÜKK.

KOHTUHALDUS

§ 33. Kohtuhaldamise mõiste. § 34. Kohtuhaldamise ajalugu NSV Liidus. § 35. Kehtiv kohtuhaldamise süsteem. § 36. Kohtuhaldamine sõjatribunalide süsteemis.

§ 33. KOHTUHALDAMISE MÕISTE

Kohtusüsteemi õige funktsioneerimine nõuab peale üksikute asjade arutamise ka terve rea organisatsiooniliste funktsioonide täitmist, mis on vahetult seotud konkreetsete kohtuasjade otsustamisega: kohtujaoskondade võrgu kindlaksmääramine, kohtu alal töötajate kaadri ettevalmistamine, kohtunike valimiste organiseerimine, kohtute finantseerimine jms.

Kõik need funktsioonid, mida hõlmab kohtuhaldamise üldine mõiste, on üks riigivalitsemise harudest. On arusaadav, et kohtuhaldamine ei või olla eraldatud riigivalitsemise teistest harudest. Sellepärast on kõik kohtuhaldamise funktsioonid Konstitutsiooniga lahutatud puhtkohtulikest funktsioonidest ja koondatud NSV Liidu Kohtuministeeriumi ja liidu- ning autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumide kätte.

Säärane kohtuhaldamise funktsioonide eraldamine puhtkohtulikest funktsioonidest tagab kohtuhaldamise vajaliku kooskõla kõigi teiste riigivalitsemise harudega ja kohtunike sõltumatuse nende poolt konkreetsete kohtuasjade lahendamisel.

§ 34. KOHTUHALDAMISE AJALUGU NSV LIIDUS

Dekreet kohtust nr. 1 22. novembrist 1917. a. pani aluse uue, nõukogude kohtu organiseerimisele.

Uue, nõukogude kohtusüsteemi organiseerimise määratu suur töö pandi Vene NFSV Kohtu Rahvakomissariaadi (KRK) ja kohalike nõukogude peale. Kohtu Rahvakomissariaadi ülesanded määrati kindlaks tema kohta käiva 1917. a. Määrustikuga (VSKK 1917, nr. 9, art. 127 ja nr. 12, art. 171) ja hiljem 1920. a. 26. novembri Määrustikuga (VSKK 1920, nr. 90, art. 465).

Vene NFSV KRK peale pandi rahvakohtute ja revolutsiooniliste tribunalide, uurimis-, süüdistus- ja kaitseorganite organiseerimine, nende tegevuse järelevalve ja neile tegevuse juhtnööride andmine. Edasi oli Kohtu Rahvakomissariaat kohustatud andma oma arvamusi õiguslikes küsimustes, mis tekivad keskasutiste praktikas, ja teostama kontrolli keskasutiste juriidiliste osakondade ja juriskonsultide tegevuse üle. Talle tehti ka kohuseks seaduseelnõude ja muude valitsuslike aktide redigeerimine, kehtivate dekreetide ja määruste kodifitseerimine ja Vene NFSV keskasutiste dekreetide ja määruste avaldamine.

Kohtu Rahvakomissariaadi võimkonda kuulusid ka kõik küsimused, mis seotud kiriku lahutamisega riigist.

Peale kohtuhaldamise funktsioonide teostas Vene NFSV Kohtu Rahvakomissariaat sel ajajärgul ka kohtuliku kontrolli funktsioone, samuti oli tema koosseisus uurimisosakond juurdluste toimetamiseks eriti tähtsate ametialaste kuritegude asjades. Vene NFSV Kohtu Rahvakomissariaadi koosseisus oli eriline karistusosakond, kelle võimkonda kuulusid kinnipidamisasutised.

Peab märkima, et ajavahemikul 1917—1918. a. oli Vene NFSV Kohtu Rahvakomissariaadi juhtimist kohalike kohtuala-organite suhtes nõrgalt tunda. Tegelikult teostasid kohtute juhtimist kohalikud nõukogud.

Kohtadel teostasid kohtuhaldamise funktsioone kubermangu kohtukomissarid, pärast aga kubermangu kohtuosakonnad (gubjust) ja maakonna kohtubürood (ubjust), kes tegutsesid kohalike kubermangu või maakonna täitevkomiteede osakondade õigustes.

Kubermangu kohtuosakondade kompetents määrati nende kohta käiva 1919. a. määrusega (VSKK 1919, nr. 2, art. 29) ja hiljem kohalike kohtuorganite määrusega 21. augustist 1920. a. Olles kohtu rahvakomissariaadi kohalikud organid, allusid kohtuosakonnad samaaegselt vastavale tööliste, talupoegade ja punaarmeelaste saadikute nõukogude täitevkomiteele. Kubermangu kohtuosakonna eesotsas seisis juhataja, kelle valis kubermangu täitevkomitee oma liikmete hulgast. Kubermangu kohtuosakonna juhataja kinnitati ametisse kohtu rahvakomissariaadi poolt. Juhataja juures asus kolleegium, kelle koosseis nimetati kubermangu täitevkomitee poolt.

Kubermangu kohtuosakonnad koosnesid üld-, kohtuliku uurimise, administratiiv-majanduslikust ja karistusosakonnast. Nende peal lasus sel ajal ka üldise valve teostamine, et kõik nõukogude organid täidak-

sid töölis-talupoegade valitsuse korraldusi ja juhtnööre, s. t. järelevalve funktsioon seaduslikkuse üle, mis hiljem läks prokuratuurile.

Kubermangu kohtuosakond teostas sel ajal ka üksikuid kohtu järelevalve funktsioone: tal oli kassatsiooni-edasikaebuse õigus rahvakohtute ja tribunalide otsuste peale kassatsiooni-instantsile ja ta võis KRK Kõrgema kohtuliku kontrollosakonna ees üles tõsta küsimuse nii rahvakohtute kui ka revolutsiooniliste tribunalide juba seadusjõustunud kohtuotsuste uuesti läbivaatamiseks.

Samasuguseid funktsioone teostasid maakonna ulatuses maakonna kohtuala bürood.

25. augustil 1921. a. anti välja KTK määrus „Kohalike kohtuala-organite tegevuse tugevdamise kohta" (VSKK 1921, nr. 63, art. 456), mis toonitas vajadust tugevdada abinõusid revolutsioonilise seaduslikkuse läbiviimisel.

„Nõukogude korra kindlus kogu Vene NFSV ulatuses ja üleminek rahulikule ülesehitamisele," öeldi selle määruse sissejuhatavas osas, „nõuab kindlalt, et Nõukogude valitsuse kõikide organite ja ametiisikute tegevus oleks valjult kooskõlastatud kehtivate seadussätetega, et nõukogude organitel ja kogu elanikkonnal oleks täiesti selge, et revolutsioonilise seaduslikkuse algete elluviimine on üheks Nõukogude Vabariigi tähtsamaks vajaduseks.

Kohalikud kohtuala-organid on kutsutud selleks, et algatada ja suunata tarvilikul viisil asju võitluses kuritegudega ja seadusvastaste tegudega ja seepärast tuleb erilist tähelepanu pöörata kohtuala-organite tegevusele, nende autoriteeti tuleb kindlustada ja tõsta nõutavale tasemele." Sel eesmärgil tehti ettepanek muude abinõude hulgas täita kohtuala-organid „parimate jõududega, suunates nendesse organitesse kõige kogenenumaid ja usaldusväärsemaid töötajaid".

Varsti pärast seda (1922) toimunud Vene NFSV prokuratuuri määrustiku ja Kohtukorralduse määrustiku vastuvõtmine sundis ümber korraldama tervet kohtuhaldamise organite süsteemi. Kubermangu kohtuala osakonnad ja maakondade kohtuala bürood likvideeriti. Nende funktsioonid seaduste täitmise järelevalve alal läksid üle prokuratuurile, kuna halduslikud funktsioonid kubermangu kohtuliku uurimise organite suhtes läksid üle uuesti organiseeritud kubermangukohtuile. Maakondades loodi kubermangukohtu maakonnavoliniku ametikoht (tavaliselt esimese jaoskonna rahvakohtunik) haldusorganina, kuigi väga piiratud õigustega.

Kohtukorralduse määrustiku vastuvõtmine tõi enesega kaasa tunduvaid muudatusi Kohtu Rahvakomissariaadi struktuuris ja võimupiirides. 1. veebruaril 1923. a. võeti vastu uus Kohtu Rahvakomissariaadi põhimäärus, mille kohaselt kohtuliku kontrolli funktsioonid võeti Kohtu Rahvakomissariaadi võimkonnast ära, kuid selle asemel pandi tema peale prokuratuuri tegevuse vahetu juhtimine, milleks tema koosseisus loodi eriline prokuratuuri osakond.

Kohtu rahvakomissar oli nüüd ühes sellega ka vabariigi prokurör.

Autonoomseis vabariikides teostasid kohtuhaldamise funktsioone autonoomsete vabariikide kohtu rahvakomissariaadid, kes oma tegevu-

sest pidid aru andma vastava autonoomse vabariigi rahvakomissaride nõukogule ja KTK-le ning Vene NFSV Kohtu Rahvakomissariaadile.

Seoses uue rajoonilise jaotusega likvideeriti 1928. a. kubermangukohtud. Kohtadel läksid kohtuhaldamise funktsioonid krai-, oblasti- ja ringkonnakohtute kätte.

Pärast ringkondade ja järelikult ka ringkonnakohtute likvideerimist 1930. a. kõik krai (oblasti) rahvakohtute juhtimise funktsioonid olid koondatud krai- (oblasti-) kohtute kätte.

Sel perioodil tehti Vene NFSV-s ebaõnnestunud katse ühendada organisatsioonilis-instruktiivsed abinõud kohtu ja prokuratuuri alal sellega, et Kohtu Rahvakomissariaadis ja kraides (oblastites) loodi ühendatud organisatsioonilis-instruktiivsed osakonnad, niinimetatud „orginstrid", mis allusid kohtadel üheaegselt kohtu esimehele ja prokurörile. Need „orginstrid" kaotati ära 1934. a.

Liiduvabariikide kohtu rahvakomissariaadi ja nende kohalike organite organisatsioon ja kompetents olid põhiliselt analoogilised Vene NFSV Kohtu Rahvakomissariaadi organisatsiooni ja kompetentsiga.

Organit, kes oleks teostanud üleliidulises ulatuses kohtute haldamise funktsioone, sel perioodil ei olnud.

1933. a. pandi liiduvabariikide kohtuorganite juhtimise alal mõned funktsioonid (direktiivide andmine, uurimiste toimetamine) NSV Liidu Ülemkohtule.

§ 35. KEHTIV KOHTUHALDAMISE SÜSTEEM

1. NSV Liidu Kohtu Rahvakomissariaat asutati NSV Liidu KTK ja RKN-i määrusega 20. juulist 1936. a. NSV Liidu Kohtu Rahvakomissariaadi põhimäärus kinnitati 8. detsembril 1936. a. (LSKK 1936, nr. 62).

Samaaegselt eraldati liiduvabariikide kohtu rahvakomissariaadi süsteemist iseseisvaks süsteemiks prokuratuuriorganid ja uurimisaparaat, mis alluvad vahetult NSV Liidu prokurörile.

2. Praegusel ajal NSV Liidu Kohtuministeeriumis, täpses vastavuses stalinlikule konstitutsioonile ja NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusele, on kohtuhaldamise funktsioonid nii keskuses kui ka kohtadel teravalt eraldatud õigusemõistmise teostamisest, s. o. üksikute konkreetsete kohtuasjade otsustamist.

15. juunil 1939. a. kinnitas NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu uue praegu kehtiva „NSV Liidu Kohtu Rahvakomissariaadi põhimääruse," 13. juunil 1940. a. tehti selles

põhimääruses mõningad muudatused. 15. märtsil 1946. a. NSV Liidu Ülemnõukogu võttis vastu seaduse NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu ümberkujundamiseks NSV Liidu Ministrite Nõukoguks ning liidu- ja autonoomsete vabariikide rahvakomissaride nõukogud liidu- ja autonoomsete vabariikide ministrite nõukogudeks („NSV Liidu Ülemnõukogu Teataja," 1946, nr. 10).

Kooskõlas selle seadusega nimetatakse praegusel ajal rahvakomissariaate ministeeriumideks ja rahvakomissare — ministriteks.

3. NSV Liidu Kohtuministeeriumi funktsioonid. NSV Liidu kohtuminister avaldab oma kompetentsi piirides käskkirju ja juhendeid kehtivate seaduste kui ka NSV Liidu Ministrite Nõukogu määruste ja korralduste alusel ja nende täitmiseks ning kontrollib nende täitmist. NSV Liidu kohtuminister nimetab ametisse Kohtuministeeriumi valitsuste, osakondade ja sektorite juhtivaid töötajaid ja temale vahetult alluvate asutiste juhatajaid, kinnitab ametisse liiduvabariikide kohtuministeeriumide valitsuste ja osakondade ülemaid ja ülemate asetäitjaid.

„Põhimääruse" § 5 tähendatakse, et NSV Liidu Kohtu Rahvakomissariaadile, praegu NSV Liidu Kohtuministeeriumile tehakse kohuseks:

a) liiduvabariikide kohtuministeeriumide tegevuse juhtimine ja nende kaudu autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumide tegevuse juhtimine ja liiduvabariikide kohtuministeeriumide valitsuste tegevuse juhtimine oblastite ja kraide töörahva saadikute nõukogude juures;

b) erikohtute organiseerimine, kohtuorganite tegevuse seisukorra järelevalve ja juhatuste andmine nende töö organiseerimiseks ja paremaks korraldamiseks;

v) notariaadi organiseerimine ja notariaalorganite tegevuse juhtimine vastavalt Notariaalorganite määrustikule;

g) advokatuuri organiseerimine ja tema tegevuse juhtimine vastavalt Advokatuuri määrustikule;

d) kaadri ettevalmistamine ja täiendamine NSV Liidu Kohtuministeeriumi süsteemis ja kohtu-, prokuratuuri-, notariaadi-, advokatuuri- ja arbitraažiorganite jaoks;

c) materjalide süstematiseerimine ja ettevalmistamine NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste ja NSV Liidu valitsuse määruste kodifitseerimise alal;

ž) koodeksite, õpperaamatute, õppeabinõude, juriidiliste käsiraamatute ja muu juriidilise kirjanduse väljaandmine.

NSV Liidu Kohtuministeerium revideerib liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumide tegevust ja liiduvabariikide kohtuministeeriumide valitsuste tegevust oblasti ja krai töörahva saadikute nõukogude juures ja annab juhtnööre nende töö parendamiseks, peatab ja tühistab liiduvabariikide kohtuministrite käskkirju ja juhendeid, mis on vastuolus seadustega, NSV Liidu valitsuse määruste ja korraldustega kui ka NSV Liidu kohtuministri käskkirjade ja juhenditega.

NSV Liidu Kohtuministeerium vaatab läbi kohtuorganite paigutused ja määrkonnad; kontrollib revideerimiste kaudu kohtute tegevust ja nende poolt seaduste õiget kohaldamist kriminaal- ja tsiviilasjade arutamisel. Õigust tühistada või muuta kohtute otsuseid kohtuministeeriumil ei ole. Mitte õieti otsustatud asjad saadab Kohtuministeerium NSV Liidu Ülemkohtu esimehele või liiduvabariikide ülemkohtute esimeestele neis asjades otsuste ja määruste protestimise küsimuse lahendamiseks.

NSV Liidu Kohtuministeerium jälgib ja ühtlustab kohtupraktikat; püstitab NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi ees küsimusi kohtutele juhtnööride andmiseks NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse § 75 korras; avaldab käskkirju ja juhendeid kohtute töö organiseerimiseks ja parendamiseks.

NSV Liidu Kohtuministeerium kohaldab kohtu alal töötajate suhtes karistusi ja ergutusabinõusid NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 29. juuli 1940. a. seadluse „Kohtunike distsiplinaarvastutuse kohta" põhjal.[1] Tema töötab välja küsimusi rahvakohtute valimiste organiseerimise ja läbiviimise alal vastavalt rahvakohtunike ja rahvakaasistujate valimiste määrustikule. Kohtuministeerium

[1] Vaata märkus lk. 157. (Tõlkija.)

juhib rahvakohtunike poolt valijate ees aruandmise korraldamist.

NSVL Kohtuministeeriumi peale on pandud kohtutäiturite tegevuse korraldamise juhtimine ja kohtustatistika korraldamine.

NSV Liidu Kohtuministeerium juhib samuti notariaalorganeid. Tema vaatab läbi notariaalorganite paigutused ja määrkonnad, viib läbi nende organite revideerimise ja annab käskkirju ja instruktsioone nende töö parendamiseks. NSV Liidu Kohtuministeerium teostab kontrolli liiduvabariikide kohtuministeeriumide kaudu Advokatuuri määrustiku õige rakendamise üle; annab välja käskkirju ja instruktsioone elanikkonnale juriidilise abi korraldamise korra ja advokaatide töötasu kohta. Väga suur tähtsus on NSV Liidu Kohtuministeeriumi funktsioonidel juriidilisel alal töötajate kaadri ettevalmistamisel ja täiendamisel. NSV Liidu Kohtuministeerium töötab välja õppeplaanid, valitseb vahetult talle alluvaid teaduslikke uurimisinstituute ja teostab juriidiliste koolide ja kursuste üldist juhtimist; organiseerib NSV Liidu Kohtuministeeriumi süsteemi, kohtu, notariaadi ja advokatuuri kaadri arvelevõtmist; määrab vastavatele kohtadele kõrgemate juriidiliste õppeasutiste lõpetajaid ja kinnitab juriidiliste koolide lõpetajate määramist kohtadele.

NSV Liidu Kohtuministeeriumile on lõpuks pandud üleliidulise seadusandluse kodifitseerimise töö ja liiduvabariikide kohtuministeeriumide töö juhtimine liiduvabariikide seadusandluse süstematiseerimise ja kodifitseerimise alal. NSV Liidu Kohtuministeerium juhib samuti koodeksite ja üldse juriidilise kirjanduse väljaandmist.

4. NSV Liidu Kohtuministeeriumi struktuur. NSV Liidu Kohtuministeeriumi koosseisus on järgmised tähtsamad valitsused ja osakonnad:

1) Tsiviilkohtuorganite peavalitsus;
2) NSV Liidu relvastatud jõudude sõjatribunalide peavalitsus;
3) Raudtee-, mere- ja jõetranspordi liinikohtute peavalitsus;

4) Kodifikatsiooni ja NSV Liidu seadusandluse süstematiseerimise valitsus;
5) Õppeasutiste valitsus;
6) Kaadrite valitsus;
7) Laagrikohtute valitsus.

Peale selle kuulub NSV Liidu Kohtuministeeriumi koosseisu: 1) sekretariaat, 2) kontroll-inspektori grupp, 3) advokatuuri valitsus, 4) notariaadi osakond, 5) salašifri osakond, administratiiv-finantsosakond ja teised.[1]

NSV Liidu Kohtuministeeriumi juhtimisele kuuluvad üleliiduline Juriidiliste Teaduste Instituut ja Juriidiline Kirjastus.

NSV Liidu Kohtuministeeriumis moodustatakse Ministeeriumi kolleegium koosseisus: minister (esimees), tema asetäitjad ja mõned Ministeeriumi juhtivad töötajad. Kolleegiumi koosseis kinnitatakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt NSV Liidu kohtuministri ettepanekul. NSV Liidu Kohtuministeeriumi Kolleegium arutab oma regulaarselt peetavatel istungitel eelkõige praktilise juhtimise, täitmise kontrolli ja kaadri valiku küsimusi, vaatab läbi kõik olulisemad Kohtuministeeriumi käskkirjad ja instruktsioonid, kuulab ära NSV Liidu Kohtuministeeriumi süsteemi kohalikes organites ja kohtutes töötajate aruanded. Kolleegiumi otsused viiakse ellu kohtuministri käskkirja näol. Juhul, kui tekib lahkarvamus ministri ja kolleegiumi vahel, viib minister oma otsuse ellu, teatades tekkinud lahkarvamusest NSV Liidu Ministrite Nõukogule, kolleegiumi liikmed aga omakorda võivad apelleerida NSV Liidu Ministrite Nõukogule. Side pidamiseks kohalike organitega ja kogemuste vahetamiseks moodustatakse ministri juures Kohtuministeeriumi Nõukogu. Nõukogu kutsutakse kokku kord kahe kuu jooksul ja arutab kõige tähtsamaid küsimusi kohtuorganite töö alal. Nõukogu koosseis kinnitatakse NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt NSV Liidu kohtuministri ettepanekul.

---

[1] Parandatud vastavalt praegu kehtivale NSV Liidu Kohtuministeeriumi süsteemile. (Tõlkija.)

5. Liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumid. Kohtuhaldamise funktsioone liidu- ja autonoomsetes vabariikides teostavad liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumid. Nad on allutatud ühelt poolt liidu- ja autonoomsete vabariikide ministrite nõukogudele, teiselt poolt aga ka NSV Liidu Kohtuministeeriumile (autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumid — liiduvabariikide kohtuministeeriumidele). Nad teostavad kohtuhaldamise funktsioone vabariigi kõigi kohtute suhtes, välja arvatud territooriumil tegutsevad erikohtud.

Kooskõlas määrusega, kinnitatud Vene NFSV RKN-i poolt 11. novembril 1939. a., kohtu rahvakomissar, praegu Vene NFSV kohtuminister, annab oma kompetentsi piires käskkirju ja instruktsioone NSV Liidu ja Vene NFSV seaduste, NSV Liidu ja Vene NFSV Ministrite Nõukogu määruste ja korralduste, NSV Liidu kohtuministrite käskkirjade ja instruktsioonide põhjal ja nende täitmiseks ning kontrollib nende täitmist.

Vene NFSV kohtuminister määrab ametisse Vene NFSV Kohtuministeeriumi juhtivaid töötajaid ja valitsuste ja osakondade revidente, Vene NFSV Kohtuministeeriumile vahetult alluvate asutiste juhatajaid ja vanemnotareid.

Vene NFSV kohtuminister kinnitab ametisse autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumi valitsuste ja osakondade ülemaid ja asetäitjaid, kohtuministeeriumi valitsuste ülemaid krai (oblasti) töörahva saadikute nõukogude juures, nende asetäitjaid, sektorite, osakondade ülemaid ja nende valitsuste revidente.

Vene NFSV Kohtuministeeriumi peale on pandud autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumide ja kraide (oblastite) töörahva saadikute nõukogude juures asuvate valitsuste tegevuse juhtimine; Vene NFSV kohtute organiseerimine, kontroll kohtuorganite töö seisundi üle ja juhtnööride andmine nende organisatsiooni ja töö parendamiseks.

Vene NFSV Kohtuministeerium juhib samuti notariaalorganite ja advokatuuri organiseerimist ja teostab nende

tegevuse juhtimist kooskõlas nende organite määrustikkudega.

Vene NFSV Kohtuministeeriumi peal lasub kohustus kaadrit ette valmistada ja täiendada kohtuministeeriumi organite, kohtu, prokuratuuri, notariaadi, advokatuuri ja arbitraaži jaoks tema juhtimisele kuuluvate juriidiliste koolide ja kursuste läbi.

Vene NFSV Kohtuministeerium viib läbi Vene NFSV seaduste, Vene NFSV Ülemnõukogu Presiidiumi seadluste ja Vene NFSV valitsuse määruste süstematiseerimise ja materjalide kodifitseerimiseks ettevalmistamise.

Kohalike organite tegevuse juhtimise eesmärgil viib Vene NFSV Kohtuministeerium läbi ANSV kohtuministeeriumide ja kraide (oblastite) töörahva saadikute nõukogude juures asuvate kohtuministeeriumi valitsuste revideerimised ja vajalikel juhtudel peatab ja tühistab viimaste poolt antud käskkirjad ja instruktsioonid.

Vene NFSV Kohtuministeerium vaatab läbi kohtuorganite paigutused ja määrkonnad, kontrollib revideerimise teel rahvakohtute, ringkonna-, oblasti- ja kraikohtute tegevust, samuti ka ANSV ülemkohtute tegevust. Leides Vene NFSV seaduste ebaõiget kohaldamist ühe või teise kohtu poolt saadavad kohtuministeeriumi revidendid Vene NFSV kohtuministri kaudu ebaõigelt otsustatud asjad Vene NFSV Ülemkohtu esimehele järelevalve korras protesti esitamise küsimuse lahendamiseks.

Vene NFSV Kohtuministeerium kooskõlas oma Põhimäärusega jälgib ja ühtlustab kohtupraktikat, juhib kohtustatistika korraldamist, annab käskkirju ja instruktsioone kohtute töö organiseerimise ja parendamise kohta ja samuti tõstab NSV Liidu kohtuministri ees üles küsimuse NSV Liidu Ülemkohtu pleenumi kaudu kohtutele juhtnööride andmiseks.

Vene NFSV kohtuminister võib kohaldada distsiplinaarkaristusi kohtu, kohtuministeeriumi kohalike organite ja notariaadi töötajate ning kohtutäiturite suhtes.

Vastavalt NSV Liidu Ülemnõukogu Presiidiumi 29. juuli 1940. a. seadlusele „Kohtunike distsiplinaarkaristuse kohta" võib Vene NFSV kohtuminister teha märkuse, avaldada

noomituse ja noomituse hoiatusega küsimuse ülestõstmise kohta kohtuniku ametist ärakutsumiseks nii rahvakohtunike suhtes, aga samuti ka ringkonna-, oblasti-, kraikohtute ja ANSV ülemkohtute esimeeste ja liikmete suhtes.[1]

Vene NFSV Kohtuministeeriumil lasub rahvakohtute valimiste organiseerimise ja läbiviimise küsimuste ettevalmistamine, samuti ka rahvakohtunike poolt valijate ees aruandmise korraldamise juhtimine.

Vene NFSV Kohtuministeerium vaatab läbi notariaalkontorite paigutuse ja määrkonnad, revideerib notariaalkontoreid ja annab käskkirju ja instruktsioone nende töö parendamiseks.

Elanikkonnale juriidilise abi osutamise alal Vene NFSV Kohtuministeerium vastavate käskkirjade ja instruktsioonide andmise kõrval teostab kohalike kohtuorganite kaudu kontrolli Advokatuuri määrustiku õige kohaldamise üle.

Samuti kui NSV Liidu Kohtuministeeriumis moodustatakse Vene NFSV Kohtuministeeriumis ministeeriumi kolleegium koosseisus minister (esimees), tema asetäitjad ja mõned juhtivad töötajad.

Kolleegiumi koosseis kinnitatakse Vene NFSV Ministrite Nõukogu poolt kohtuministri ettepanekul.

Teiste liiduvabariikide kohtuministeeriumide kompetents ja struktuur on põhiliselt analoogiline Vene NFSV Kohtuministeeriumi kompetentsile ja struktuurile.[2]

6. Kohtuministeeriumi valitsused kraide ja oblastite nõukogude juures. Liiduvabariikides, kel on krailine ja oblastiline jaotus, on kohtuministeeriumil raske vahetult teostada kohtuorganite juhtimist, mille tõttu kerkis üles kohtute haldamise kohalike organite loomise küsimus.

16. detsembril 1938. a. kiitis NSVL Rahvakomissaride Nõukogu heaks NSV Liidu Kohtuministeeriumi määrustiku eelnõu liiduvabariikide kohtu rahvakomissariaatide valitsuste kohta kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude juures.

---

[1] Vaata märkus lk. 119. (Tõlkija.)

[2] Eesti NSV Kohtu Rahvakomissariaadi põhimäärus 19. jaanuarist 1945. a. (Eesti NSV Teataja, 1945, nr. 4).

Vastavalt sellele määrustikule moodustatakse kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude juures liiduvabariikide kohtu rahvakomissariaatide valitsused, praegu liiduvabariikide kohtuministeeriumide valitsused. Liiduvabariikide kohtuministeeriumi valitsuste ülemad kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude juures kinnitatakse ametisse liiduvabariikide kohtuministrite poolt ning töötavad nende juhtimisel.

Liiduvabariikide kohtuministeeriumide valitsustele kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude juures on pandud järgmised ülesanded:

Liiduvabariikide kohtuministeeriumile projektide väljatöötamine ja esitamine määrkondade ja kohtuorganite võrgu kohta, ettepanekute esitamine rahvakohtute vajaliku arvu kohta krais, oblastis, samuti ka selle kohta, kui palju tuleb valida kohtunikke ja rahvakaasistujaid kõigi oblasti ja krai kohtute jaoks ja rahvakohtunike valimiste organiseerimine juhtudel, kui rahvakohtunik langeb välja enne oma volituste lõppu. Kohtuministeeriumide valitsustel kraide (oblastite) töörahva saadikute nõukogude juures lasub kontroll rahvakohtute töö seisukorra üle, ilma õiguseta segada nende tegutsemise sisusse. Näiteks kohtuministeeriumide valitsused võivad kontrollida, kas asjad määratakse õigeaegselt kuulamisele, kas toimikuid hoitakse õieti alal, kas kohtute aruandlus on õieti koostatud jne., kuid ei või ilma kohtuministri erilise volituseta kontrollida, kas kohtute otsused on sisuliselt õiged. Neissamades piires võivad kohtuministeeriumide valitsused ka kohtuid revideerida, kuid ainult liiduvabariigi kohtuministeeriumi või NSV Liidu Kohtuministeeriumi igakordse erilise loa põhjal.

Kraide (oblastite) töörahva saadikute nõukogude juures asuvate kohtuministeeriumide valitsuste peale pannakse notariaadi tegevuse juhtimine, kohtutäiturite töö kontrollimine ja üldine advokatuuri tegevuse juhtimine. Vene NFSV ja Ukraina NSV kohtuministeeriumide valitsuste ülemad määravad ametisse ja vallandavad kohtutäitureid. Kohtuministeeriumide valitsuste funktsioonide piiramine advokatuuri suhtes ainult üldise juhtimisega on

seletatav sellega, et advokatuur on omavalitsuslik organisatsioon ja tema tööd juhivad vahetult tema valitud organid.

Kaadri ettevalmistamise alal pannakse kohtuministeeriumide valitsustele juriidiliste kursuste ja õigusteaduslike koolide juhtimine kohtuala töötajate ettevalmistamiseks ja täiendamiseks ning juriidilise kaadri arvelevõtmine.

Vene NFSV-s kinnitati Põhimäärus Vene NFSV Kohtuministeeriumi valitsuste kohta kraide ja oblastite töörahva saadikute nõukogude juures Vene NFSV RKN-i määrusega 1. juunist 1939. a. (VMKK 1939, nr. 8, art. 9).

7. Kohtuministeerium ja kohtuorganid. Nii kohtuministeeriumil kui ka tema asutistel kraides ja oblastites ei ole õigust, nagu ülalpool tähendatud, end segada üksikute kohtuasjade arutamisse. Protestide esitamise õigus kohtute otsuste peale kuulub prokuratuurile, samuti ka liiduvabariikide ülemkohtute esimeestele ja NSV Liidu Ülemkohtu esimehele.

NSV Liidu kohtuminister ja liiduvabariikide kohtuministrid võivad käskkirjade ja instruktsioonide väljaandmise teel anda kohtuile kohuslikke üldisi juhtnööre kohtutöö korraldamise parendamise kohta, vajalikkuse kohta osutada tähelepanu ühe või teise liigi asjadele jne., kuid nad ei või ette kirjutada kohtuile, kuidas nemad peavad otsustama üht või teist konkreetset kohtuasja.

Liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtuministeeriumid juhivad vahetult ka kohtu abiorganite tegevust. Sääraste organite hulka kuuluvad notariaalkontorid, kohtutõlgid, kohtuliku ekspertiisi organid jne.

§ 36. KOHTUHALDUS SÕJATRIBUNALIDE SÜSTEEMIS

Sõjatribunalide suhtes teostatakse kohtuhalduse funktsioone NSV Liidu kohtuministri poolt NSV Liidu Kohtuministeeriumi koosseisu kuuluvate sõjatribunalide valitsuste kaudu: 1) NSV Liidu relvastatud jõudude sõjatribunalide peavalitsus, 2) Transpordi sõjatribunalide peavalitsus, 3) Siseministeeriumi vägede sõjatribunalide valitsus.[1]

[1] Vaata märkus lk. 176. (Tõlkija.)

Sõjatribunalide valitsuste peale pannakse:

a) küsimuste väljatöötamine, mis on seotud sõjatribunalide organiseerimisega (struktuur, määrkonnad);

b) sõjatribunalide revideerimine kõigis nende tegevuse küsimustes (otsuste, määruste, asjade läbivaatamise tähtaegade, kaebuste kontroll jne.);

c) sõjatribunalide kohtupraktika jälgimine ja ühtlustamine;

d) käskkirjade ja instruktsioonide väljatöötamine sõjatribunalide töö organisatsiooni parendamiseks;

e) sõjatribunalide kaadri jälgimine ja arvestus, plaanide väljatöötamine selle ettevalmistamiseks ja täiendamiseks, kohtuministrile ettepanekute esitamine sõjatribunalide töötajate suunamise ja ümberpaigutamise kohta;

g) kohtustatistika pidamise organiseerimine sõjatribunalide kohta. Kohtuhalduse funktsiooni kohapeal sõjatribunalide suhtes teostavad ringkondade, rinnete ja laevastikkude sõjatribunalide esimehed.

Ringkondade, rinnete ja laevastikkude sõjatribunalide esimeestel on õigus ümber paigutada alamalseisvate sõjatribunalide töötajaid (välja arvatud armeede sõjatribunalide esimehed), kõrvaldada neid ametist NSV Liidu kohtuministri järgneva kinnitamisega. Ringkondade, rinnete, laevastikkude sõjatribunalide esimehed isiklikult või ükskõik milliste tribunali liikmete kaudu viivad läbi rinde, ringkonna, laevastiku koosseisu kuuluvate väekoondiste tribunalide inspekteerimist.

Nad annavad alamalseisvatele sõjatribunalidele juhtnööre nõudmiste kohta, mis tulenevad lahinguolukorrast, korraldavad instrueerimisnõupidamisi jne.

VIII PEATÜKK

PROKURATUUR

§ 37. Üldmõisted. § 38. Nõukogude prokuratuuri tekkimine ja arenemine. § 39. NSV Liidu prokuratuuri ülesanded ja töö meetodid. § 40. Nõukogude prokuratuuri organisatsioon stalinliku konstitutsiooni järgi. § 41. Sõjaväe prokuratuur. § 42. NSV Liidu sõjaväe prokuratuuri organite organisatsioonilised põhimõtted ja süsteem. § 43. Uurimisaparaat NSV Liidus, tema organisatsioon ja funktsioonid. § 44. Uurimisorganid punaarmees ja mere-sõjalaevastikus.

§ 37. ÜLDMÕISTED

Erinevates riikides ja eri aegadel on nii prokuratuuri organisatsioon kui ka tema ülesanded teinud läbi olulise moendumise. NSV Liidu prokuratuur erineb põhimõtteliselt igast kodanliku riigi prokuratuurist. Kuid isegi üksikuis kodanlikes maades, hoolimata nende maade prokuratuuri põhiülesannete ühtsusest, esinevad tunduvad erinevused nii prokuratuuri organisatsioonis kui ka tema funktsioonides. Sellepärast on väga raske anda prokuratuuri kohta üldist definitsiooni, mis oleks samas ulatuses sobiv kõigi epohhide ja kõigi riikide jaoks. Sellise üldtunnusena võiks nimetada seda, et *prokuratuur on järelevalveorganiks*, kes seda järelevalvet teostab riigi keskvõimu nimel. See järelevalve võib kas hõlmata kõiki riigielu harusid (nagu see leiab aset NSV Liidus) või piirduda peamiselt kohtualaga (nagu see leiab aset suuremas osas mandri-Euroopa kodanlikes riikides).

Prokuratuur oli alati ja igal pool valitseva klassi käes võimsaks võitlusvahendiks võitluses oma klassivaenlastega. 1896. a. kirjutas Lenin Peterburi töölisklassi vabas-

tamisvõitluse liidu proklamatsioonis: „Rahuliku töölisklassi peale, kes üles tõusis oma õiguste eest, kes kaitsesid endid vabrikantide vägivalla vastu, langes kogu riigivõimu jõud politsei ja sõjaväega, sandarmite ja prokuröridega . . ." [1]

Selles silmapaistvas proklamatsioonis paljastas Lenin kodanliku riigiaparaadi tõelise olemuse, mis kaitseb vabrikantide huve tööliste vastu, ja kriipsutas alla, et prokuratuur osutus sõjaväe, politsei ja sandarmite kõrval ainult üheks selle aparaadi hoovaks.

Kodanlikud kirjanikud ei vaiki mitte juhuslikult prokuratuuri klassi-iseloomust. Prokuratuur on hinnatav ekspluataatorlikele klassidele nimelt selle tõttu, et tema kaudu püüavad nad läbi viia klassi-vägivalda enam maskeeritud, enam „seaduslikul" viisil, kui selliste otsese arveteõiendamise klassiorganite kaudu nagu politsei, sandarmeeria jne. Just sellepärast püüavad kodanlikud juristid prokuratuuri kujutada organina, mis tegutseb kogu rahva huvides.

Kapitalismi tingimustes, kus riik on „kodanluse üldiste asjade juhtimise komitee" (Marx ja Engels), ei saa prokuratuur kaitsta mingisuguseid teisi huve kui kodanluse omi.

Ainult sotsialismi tingimustes, kus on hävitatud ekspluataatorlikud klassid, tegutseb selle sotsialistliku riigi organ — nõukogude prokuratuur, tõeliselt üldrahvalikes huvides, muutub sõna täies mõttes sotsialistliku seaduslikkuse kaitsjaks ja üheks sotsialistliku õigusemõistmise tähtsamaks tagatiseks.

§ 38. NÕUKOGUDE PROKURATUURI TEKKIMINE JA ARENEMINE

Dekreet kohtust nr. 1 24. ~~veebruarist~~ novembrist 1917. a. määras kaotada kohtu-uurijate ja prokuröri järelevalve instituudid.

„Süüdistajatena ja kaitsjatena", öeldi selles dekreedis edasi, „lubatakse tsiviilasjus volinikeks olla kõigil mõle-

[1] Ленин, Соч., т. I, стр. 458. (2 изд.)

mast soost ausatel kodanikel, kel on kodanikuõigused." Sama põhimõte iga kodaniku osavõtu kohta kohtust süüdistajana ja kaitsjana oli vastu võetud esimese instruktsiooniga revolutsiooniliste tribunalide kohta 19. detsembrist 1917. a. Kuid see instruktsioon nägi juba ette tribunalide juures erilise õigusekaitsjate kolleegiumi loomise, kelle hulgast revolutsiooniline tribunal võis kutsuda iga asja jaoks ühiskondliku süüdistaja.

Dekreedi kohtust nr. 2 projekti läbitöötamisel 1918. a. veebruaris kavatseti sama põhimõte säilitada. Projektis oli § 24, mis ütles: „Süüdistajateks ja kaitsjateks, kellel on õigus asjast osa võtta, lubatakse poolte valikul kõiki poliitilisi õigusi omavaid kodanikke mõlemast soost." Lenin, kes isiklikult redigeeris selle dekreedi projekti, muutis selle paragrahvi ja andis talle järgmise redaktsiooni: „Tööliste, soldatite ja talupoegade saadikute nõukogude (kohtute) juures asutatakse kolleegium isikuist, kes pühenduvad õiguskaitsele nii ühiskondliku süüdistamise kui ka ühiskondliku kaitse kujul." Selle paragrahvi juurde lisas Lenin ka järgmise, § 25: „Neisse kolleegiumidesse astuvad isikud, kes on valitud tööliste, soldatite ja talupoegade nõukogude poolt. Ainult neil isikuil on õigus esineda kohtus tasu eest." [1]

Need Lenini parandused Dekreedi kohtust nr. 2 projekti juurde näitavad, et Lenin vaatles juba tol ajal süüdistust ja kaitset kohtus kui riiklikku funktsiooni, mille teostamine pidi toimuma riiklike võimuorganite — kohalike nõukogude kontrolli all.

Lenini poolt alla kirjutatud RKN-i dekreediga 4. maist 1918. a. (VSKK 1918, nr. 35, art. 471) revolutsiooniliste tribunalide kohta moodustati iga revolutsioonilise tribunali juures süüdistajate kolleegium kolmest isikust, kes valiti kohalike nõukogude poolt. Nendele kolleegiumidele tehti kohuseks jälgida tribunalidele alluvate asjade juurdlemist, osa võtta neis asjus kaebealuste kohtu alla andmise küsimuse lahendamisest, formuleerida neis asjus „süüdis-

[2] Ленинский сборник, XXI, стр. 218.

tuse teesid" ja toetada süüdistust tribunali kohtuistungitel.

Dekreediga 16. maist 1918. a. revolutsioonilise tribunali kohta VKTK juures oli asutatud selle tribunali juures süüdistajate keskkolleegium, mis valiti VKTK poolt. Sellele kolleegiumile oli pandud samade funktsioonide täitmine, mis täideti ka kohalike süüdistajate kolleegiumide poolt, samuti ka kohalike revolutsiooniliste tribunalide süüdistajate kolleegiumide tegevuse ühtlustamine ja juhtimine. Kui 1918. a. 11. juuni (29. mai) dekreediga organiseeriti VKTK juures kassatsiooniosakond, pandi süüdistajate keskkolleegiumi esindajale arvamuste andmine kassatsiooniosakonnas revolutsiooniliste tribunalide otsuste peale esitatud kaebuste ja protestide puhul.

Mis puutub rahvakohtutesse, siis nende juures loodi eriline prokuratuuri meenutav organisatsioon alles „Määrusega rahvakohtu kohta" 21. okt. 1920. a. Vastavalt sellele „Määrusele" pidid kohalike justiitsosakondade juures olema erilised süüdistajad, keda määrati ja kutsuti ära kubermangu täitevkomiteede poolt.

Nii loodi kahe esimese aasta jooksul peale Oktoobrirevolutsiooni nõukogude seadusandluse poolt erilised organisatsioonid, mis olid kutsutud kohtutes süüdistamisfunktsiooni täitma.

Teisiti oli asi prokuratuuri tegevuse teise küljega — järelevalvega seaduste täitmise üle kohalike võimuorganite poolt. Erilist organit selle jaoks esimestel aastatel pärast proletaarset revolutsiooni ei loodud. Erilise teravusega tundus vajadus niisuguse organi järele pärast kodusõja lõppu, üleminekul rahulikule majanduslikule ülesehitamisele. Majandusliku ülesehitamise ülesanded olid sel perioodil juba „kogu poliitika peamureks ja peatähelepanuks." [1] „Mida rohkem me siseneme tingimustesse," ütles Lenin oma ajaloolises ettekandes nõukogude IX kongressil, „mis on kindla ja tugeva võimu tingimuseks, mida kaugemale jõuab tsiviilkäibe areng, seda püsivamalt on

[1] Ленин, Соч., т. XXVI, стр. 206.

tarvis esile tõsta kindel loosung suurema revolutsioonilise seaduslikkuse teostamiseks . . ." [1]

Juba VKTK dekreet 25. augustist 1921. a. kriipsutas alla, „et revolutsioonilise seaduslikkuse aluste elluviimine on üks kõige elulisemaid tarvidusi Nõukogude vabariigile" (VSKK 1921, nr. 63, lk. 456).

Selle järel väljaantud Määrustikuga kubermangu kohtu-osakondade kohta oli nendele pandud kohustus tarvitusele võtta abinõusid, „nõukogude kohalike võimuorganite seadusvastaste tegude vastu." Kuid see seaduslikkuse täitmise järelevalve kannatas selle olulise puuduse all, et olles kubermangu täitevkomitee organiteks võisid kubermangu kohtuosakonnad seda järelevalvet teostada ainult kubermangu täitevkomiteedele alluvate organite suhtes, mitte aga kubermangu täitevkomitee enese suhtes.

Täiesti kindla valve tagamiseks seaduste täitmise üle kõigi kohalike võimuorganite, nende seas ka kubermangu täitevkomiteede poolt oli tarvis luua niisugune organ, mis oleks sõltumatu tema järelevalvealustest asutistest ja alluks ainult riigi keskvõimule. Niisugune organ loodi prokuratuuri näol.

2. Eelnõu prokuratuuriseaduse kohta anti läbivaatamiseks VKTK IX koosseisu 3. istungjärgule 1922. a. mais. Istungjärgul puhkesid selle seaduseelnõu ümber elavad vaidlused. Enamik kõnelejaist, kes neis vaidlustes esinesid, vaidles seaduseelnõu kahe põhiseisukoha vastu: prokuratuuri vahetult ja eranditult keskusele allutamise ja prokuröri õiguse vastu kubermangu täitevkomiteede ebaseaduslike määruste peale protesti avaldada. Istungjärk valis seaduseelnõu arutamiseks erilise komisjoni. Enamik komisjoni liikmeist kaldus selle poole, et sisse seada prokuröridele niinimetatud kaksikalluvus.

See tähendab, et kubermangu prokurör pidi alluma ühelt poolt vabariigi prokuröri kaudu keskusele, teiselt poolt aga kubermangu täitevkomiteele.

Kui see eelnõu oleks niisugusel kujul vastu võetud, siis ei oleks prokuratuur mitte millegagi erinenud seni

---

[1] Ленин, Соч., т. XXVII, стр. 140.

kehtinud kubermangude kohtuosakondadest, mis olid just niisuguses kaksikalluvuses ja millele, nagu nägime, oli pandud kohustus valvata seaduste täitmise üle kohalike võimuorganite poolt. Küsimus nõudis Lenini ja Stalini vaheleastumist. Lenin kirjutas Stalinile oma kuulsa kirja „kahekordsest" alluvusest ja seaduslikust korrast",[1] mis sisaldas nõukogude prokuratuuri põhisätteid. Lenin kirjutas, et küsimus, mis üles kerkinud VKTK istungjärgul, on niivõrd tähtis, et see on tarvis üle viia Poliitbüroosse. Lenin selgitas edasi, milles seisneb enamikus kohalikes haldusorganites väljakujunenud kaksikalluvuse mõte, s. o. alluvus ühelt poolt keskusele vastava rahvakomissariaadi näol, teiselt poolt kohalikule kubermangu täitevkomiteele. „Kahekordne alluvus," kirjutas Lenin, „on tarvilik seal, kus tuleb osata arvestada olemasolevat ja tõesti paratamatut erinevust. Põlluharimine Kaluuga kubermangus pole mitte see, mis Kaasani kubermangus. Seesama käib kogu tööstuse kohta ... Seesama käib kogu administratsiooni ehk valitsemise kohta ... Seaduslik kord peab aga olema üks, ja peapaheks kogu meie elus ja kogu meie ebakultuursuses on järeleandlikkus põlise vene vaate ja poolbarbaarse harjumuse suhtes, mis tahavad säilitada eraldi Kaluuga ja eraldi Kaasani seaduslikku korda."

Edasi rõhutas Lenin, et prokuratuuri tegevuse olemus seisneb tema poolt teostatavas järelevalves, et prokuratuuril ei ole mingit haldusvõimu ega otsusta lõplikult ühtegi halduskü simust. „Prokuröril on õigus teha ja ta on kohustatud tegema ainult üht: valvata, et kogu vabariigis valitseks tõesti ühesugune arusaamine seaduspärasusest, vaatamata mingitele kohalikele erinevustele ja hoolimata igasugustest kohalikest mõjudest ... Pole kahtlust," kirjutas Lenin edasi, „et seaduslikust korrast kõrvalekaldumine on meil äärmiselt laialt maad võtnud ja et kohalik mõju on üks suuremaid, kui mitte suurim takistus seadusliku korra ja kultuursuse jaluleseadmisel." Sellest tegi Lenin järelduse, et allutada prokuratuuri kohalikele võimuorganeile ja teda ilma jätta õigusest protesti avaldada nende

[1] Lenin, Valitud teosed, II k., Tallinn, 1946, lk. 663—665.

organite määrustele tähendaks allutada teda kohalikele mõjudele ja ilma jätta võimalusest võidelda seaduslikkusest ühesuguse arusaamise eest. Need Lenini sõnad on aluseks nõukogude prokuratuuri ülesannetest arusaamiseks.

Sotsialistliku ühiskonna tingimustes saab seadus ésmakordselt tõeliseks rahva tahte avaldajaks, üldriiklikud huvid ühtivad tõeliselt üldrahvalike huvidega. Kuid neile üldriiklikele huvidele katsutakse mõnelt poolt vastu seada mitte ainult isiklikud huvid, vaid mõnikord ka ametkonna, „rajooni", kohalikud huvid. Prokuröri ülesanne seisneb selles, et pidada otsustavat võitlust kõigi sellelaadiliste katsetega, et tagada iga küsimuse otsustamist vastavalt üldriiklikele huvidele. Prokurör peab olema nende üldriiklike huvide püsivaks kaitsjaks ja oskama anda otsustava vastulöögi nende rikkumise katsetele.

Oma kirjas rõhutas Lenin, et prokuratuur peab tegema oma tööd kõige tihedamas seoses kohtuga. „Prokuröri ainus õigus ja kohustus on," kirjutas Lenin, „anda asi kohtu otsustada." Sellega rõhutas Lenin, et prokurör ei või end lukustada oma prokuratuuri kambri bürokraatlikus üksinduses, et ta on kohustatud tema poolt algatatud asjad välja tooma avaliku kohtu ette, et ta peab oskama kohtus tõendada tema poolt esiletõstetud süüdistuse põhjendatust.

Samas kirjas seletab Lenin vahet prokuratuuri ülesannete ja tol ajal tegutsenud tööliste ja talupoegade inspektsiooni (niinimetatud Rabkrin-i) ülesannete vahel. „Tööliste ja Talupoegade Inspektsioon mõistab kohut mitte ainult seaduspärasuse," kirjutas Lenin, „vaid ka otstarbekuse seisukohalt. Prokurör vastutab selle eest, et ühegi kohaliku võimu ükski otsus ei läheks lahku seadusest, ja ainult sellelt seisukohalt on prokurör kohustatud protestima iga ebaseaduslikku otsust, kusjuures prokuröril pole õigus otsuse täitmist seisma panna, vaid ta on kohustatud ainult tarvitusele võtma abinõusid, et arusaamine seaduspärasusest oleks absoluutselt ühesugune kogu vabariigis." Nende Lenini sõnadega on purgivalt määratud nõukogude prokuratuuri ülesanne: võidelda igasuguste seaduserikkumistega, ükskõik kelle poolt need on toime pandud ja mis-

suguste motiividega seda seaduserikkumist ei katsuta seletada.

Stalin nõustus täielikult kõigi Lenini kaalutlustega, mis selles kirjas olid esitatud. Nende kaalutlustega nõustus ka VKTK istungjärgu enamik ja prokuratuuriseadus võeti istungjärgu poolt 28. mail 1922. a. vastu redaktsioonis, mis Lenini poolt ettetoodud seisukohtadele täielikult vastas.

1922. a. 28. mai Prokuratuuri määrustiku järgi seisis prokuratuuri eesotsas vabariigi prokurör, kelle ametikoht oli ühendatud kohtu rahvakomissari ametikohaga. Ainult temale allusid tema poolt määratavad kubermangu-prokurörid, kes teostasid prokuröri funktsioone kohapeal nii isiklikult kui ka prokuröriabide kaudu. Osa neist abidest töötas kubermangu keskuses, kuna osa paigutati maakondadesse.

Kohused, mis pandi prokuratuurile 1922. a. 28. mai Prokuratuuri määrustikuga, redutseeriti viiele põhipunktile:

a) järelevalve teostamine kõigi võimuorganite, majanduslike asutiste, ühiskondlike ja eraorganisatsioonide ja eraisikute tegevuse seaduslikkuse üle ja protesti avaldamine seadust rikkuvate määruste ja korralduste vastu, [1]

b) kriminaaljälitamise algatamine kriminaalseadusi rikkuvate isikute vastu;

c) otsene järelevalve kuriteo asjus uurimisi toimetavate organite tegevuse üle;

d) riigi nimel süüdistuse toetamine kohtus;

e) järelevalve vahi alla võetute kinnipidamise õigsuse üle.

Palju täielikumalt on määratud prokuratuuri funktsioonid „NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse põhialustes", mis anti välja 1924. a. (LSKK 1924, nr. 23, art. 203). Peale nende kohuste, mis pandi prokuratuurile 1922. a. 28. mai seadusega, „NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse põhialused" panid prokuratuuri peale kohtuliku järelevalve kohtuotsuste, lahendite ja määruste üle, otsese järelevalve mitte ainult kuritegude esialgse uurimise

[1] See prokuratuuri tegevuse külg sai praktikas nimetuse „Üldine järelevalve", eraldamiseks kohtulikust järelevalvest.

toimetamise, vaid ka kurjategija jälitamise teostamise üle, järelevalve kohtuotsuste täitmise ja vahi all hoidmise seaduslikkuse üle, kuna aga 1922. a. 28. mai seadus rääkis ainult prokuratuuri järelevalvest vahi alla võetute kinnipidamise õigsuse üle. Lõppeks pandi „NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduste põhialustega" prokuratuurile ka väga tähtis funktsioon — riigi ja töötajate huvide kaitsmine tsiviilasjus. See prokuratuuri funktsioonide laiendamine oli prokuratuuri autoriteedi ja tähtsuse kasvu tagajärjeks kahe aasta jooksul, mis möödusid 1922. a. 28. mai seaduse väljaandmise ajast.

Kuid nagu 1922. a. 28. mai seadusega, mis oli välja antud ainult Vene NFSV jaoks, nii ka „NSV Liidu ja liiduvabariikide kohtukorralduse põhialustega" oli prokuratuur tsentraliseeritud ainult liiduvabariikide ulatuses. Nende vabariikide prokurörid määrati nende kesktäitevkomiteede poolt ja vabariigi prokuröri ametikoha ühendamisel kohtu rahvakomissari ametikohaga kuulusid nad liiduvabariikide valitsuse koosseisu, olid temale aruandekohuslikud ja tema ees vastutavad. Mingisugust üleliidulist prokuratuuriorganit ei loodud.

3. 1923. a., üheaegselt NSVL Ülemkohtu asutamisega asutati ka prokuratuur NSVL Ülemkohtu juures. Prokurör NSVL Ülemkohtu juures ei olnud terves Liidus kogu prokuratuuri peaks. Tema osa piirdus ainult prokuröri funktsioonide teostamisega NSVL Ülemkohtu juures, liiduvabariikide prokurörid temale ei allunud. Kuid tarvidus prokuratuuri tegevuse juhtimise üleliidulise ühtlustamise järele oli niivõrd suur, et prokuratuuri tegevuse üksikute alade juhtimine hakkas järk-järgult koonduma NSVL Ülemkohtu prokuröri kätte. Üleliidulises ulatuses oli tsentraliseeritud kogu sõjaväe prokuratuuri tegevuse juhtimine. Edasi, ühe NSVL Ülemkohtu prokuröri abi kätte oli koondatud kõikide kohalike prokuratuuriorganite tegevuse juhtimine järelevalves OGPU üle.

4. 20. juunil 1933. a. tehti otsustav samm kogu prokuratuuri tõelise tsentraliseerimise sisseseadmiseks üleliidulises ulatuses. NSV Liidu KTK ja RKN-i 20. juuni 1933. a. [1]

[1] LSKK 1933, nr. 40, art. 239.

määrusega organiseeriti NSV Liidu Prokuratuur. NSV Liidu Prokuratuurile pandi:

1) järelevalve seaduse õige ja ühesuguse rakendamise üle liiduvabariikide kohtuasutiste poolt õigusega välja nõuda iga asja igas menetluse staadiumis, protesti esitamine kohtuotsuste ja määruste peale kõrgemalseisvaile kohtuinstantsidele, samuti õigus nende otsuste ja määruste peatamiseks;

2) kriminaaljälitamise algatamine ja süüdistuse toetamine kõigis kohtuastmeis NSV Liidu territooriumil;

3) valve OGPU, miilitsa, kriminaaltagaotsimise ja paranduslike tööasutiste tegevuse seaduslikkuse ja õigsuse üle;

4) liiduvabariikide prokuratuuride tegevuse üldine juhtimine.

See seadus ei viinud veel lõpuni prokuratuuri tsentralisatsiooni üleliidulises ulatuses. Liidu prokurörile pandi ainult liiduvabariikide prokuratuuride tegevuse üldine juhtimine, nende tegevuse operatiivset juhtimist aga teostati endiselt liiduvabariikide valitsuste poolt. See lõi liiduvabariikide prokuröride suhtes sama kaksikalluvuse, mille lubamatusest kirjutas Lenin oma kirjas 20. maist 1922. a.

Eriti teravalt ilmnes see kahene olukord Vene NFSV-s. Kui teistes liiduvabariikides nende riikide prokurörid olid üheaegselt ka kohtu rahvakomissarideks ja seega oma tegevuses iseseisvad, siis Vene NFSV-s alates 1928. a. lahutati vabariigi prokuröri ja kohtu rahvakomissari ametid ja vabariigi prokurör tehti kohtu rahvakomissari asetäitjaks. See viis vabariigi prokuröri sõltuvusse ühelt poolt NSV Liidu prokurörist, teiselt poolt Vene NFSV kohtu rahvakomissarist. Seal aga, kus vabariigi prokuröri ja kohtu rahvakomissari ametid ühendati ühe isiku kätte (Ukraina NSV, Valge-Vene NSV, Taga-Kaukaasia vabariigid), tõi see ühendamine kaasa kohtu sõltuvuse prokuratuurist, sest et nende vabariikide prokurörid teostasid kohtu rahvakomissarina kohtu suhtes kõiki kohtuhalduse funktsioone. Ainult Kesk-Aasia vabariikides ei täitnud vabariikide prokurörid ei kohtu rahvakomissari ega tema asetäitja kohuseid.

Kuid praktikas sai NSVL Prokuratuur otsekohe tema moodustamise momendist alates kõigi liiduvabariikide prokuratuuride tegelikuks juhtivaks keskuseks. NSVL Prokuratuuri määrustikuga 17. detsembrist 1933. a. (LSKK 1934, nr. 1, art. 2a) määrati kindlaks, et liiduvabariikide prokurörid määratakse NSV Liidu prokuröri poolt vastava liiduvabariigi kesktäitevkomitee nõusolekul. Sama määrustikuga anti Liidu prokurörile õigus teostada kohalike prokuratuuriorganite tegevuse juhtimist mitte ainult liiduvabariigi prokuratuuride kaudu, vaid mõnel juhul ka otseselt. Selle tagajärjel sai juba 1934. a. peale Liidu prokurör üleliidulises ulatuses kogu prokuratuuri tegelikuks juhiks.

See prokuratuuri tsentralisatsioon viidi lõpule 1936. a. 20. juuli NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi organiseerimise seadusega. Selle seadusega lahutati prokuratuuriorganid liiduvabariikide kohtu rahvakomissariaatide süsteemist ja allutati otseselt NSV Liidu prokurörile.

15. märtsi 1946. a. seadusega nimetati NSV Liidu prokurör ümber NSV Liidu peaprokuröriks.

§ 39. NSV LIIDU PROKURATUURI ÜLESANDED JA TÖÖ MEETODID

1. Lenini põhimõte rangest ja järjekindlast tsentralisatsioonist ja prokuratuuriorganite täielikust sõltumatusest ükskõik missugustest kohalikest võimuorganitest võeti vastu ja sai oma edaspidise arenemise stalinlikus konstitutsioonis. NSV Liidu konstitutsiooni § 117, järjekindlalt läbi viies Lenini põhimõtet prokuratuuri sõltumatusest, määrab kindlaks, et „prokuratuuriorganid teostavad oma funktsioone sõltumata ükskõik missugusest kohalikust organist, alludes ainult NSV Liidu prokurörile."

NSVL Prokuratuuri ülesanded on väga laialdased: tema põhikohus seisneb selles, et valvata nõukogude seaduste täpse ja kõrvalekaldumatu täitmise järele ja pidada otsustavat võitlust kõigi seaduserikkumise juhtumite vastu, ükskõik kelle poolt see rikkumine on toime pandud. Selle vastutava riikliku ülesande täitmine väljendub mitmesugusel viisil. Kõigepealt esineb see niinimetatud prokuratuuri

üldise järelevalve vormis. See üldine järelevalve seisneb prokuratuuriorganite süstemaatilises tutvumises kõigi ministeeriumide ja nendele allutatud asutiste käskkirjade ja instruktsioonidega ning nende käskkirjade ja instruktsioonide kontrollis seadusele vastavuse seisukohalt.

Suure Isamaasõja ajal oli nõukogude prokuratuuri põhiliseks ülesandeks järelevalve ja kontroll kõigi seaduste, käskkirjade ja korralduste täpse täitmise üle sõjaseisukorra elluviimiseks, kõigi rinde vajaduste tagamise ja punaarmeesse ja sõjamerelaevastikku kutsutute perekondade huvide kaitse üle.

Eriline tähtsus sel alal on prokuratuuri järelevalvel kohalike nõukogude poolt väljaantavate sundmääruste seaduslikkuse üle, kuivõrd neis määrustes on ette nähtud administratiivkaristused trahvide näol nende rikkumise eest. Väga tõsine tähtsus on prokuratuuri tutvumisel kõigi määrustega, mis puutuvad kolhoosi elusse ja tegevusse (rajooni töörahva saadikute nõukogude ja teiste kohalike nõukogude määrused kolhooside ehitusküsimustes, maaorganite korraldused, kolhooside juhatuse ja üldkoosoleku otsused). Kontrollides neid määrusi ja korraldusi jälgib prokuratuur nende vastavust seadustele ja NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlustele, Ministrite Nõukogu määrustele, partei direktiividele.

Peale süstemaatilise valve teostamise kohalike võimuorganite korralduste ja määruste seaduslikkuse kohta, mis toimub prokuratuuri enese algatusel, on hiiglasuur tähtsus prokuratuuri ülesannete täitmisel sel alal kodanike kaebustel ja avaldustel, märkmetel, mis avaldatakse perioodilistes trükitoodetes ja külakorrespondentide kirjadel.

Nõukogude prokuratuuril lasub hool kaitsta nõukogude kodanike õigusi, mis on tagatud NSVL konstitutsiooniga ja kogu nõukogude seadusandlusega. Iga kodanik, kelle õigusi on kellegi poolt rikutud, võib pöörduda kaebusega prokuratuuri poole. Prokurör on kohustatud kaebust hoolikalt kontrollima ja selle põhjendatuse korral tarvitusele võtma abinõusid seaduse rikkumise kõrvaldamiseks ja kaebaja õiguste kaitseks.

Teinud kindlaks ühel eelpool mainitud viisil ühe või teise seaduserikkumise, võtab prokuratuur tarvitusele abinõud selle kõrvaldamiseks kahest põhilisest meetodist ühe abil: kõigepealt ta avaldab seadusvastase määruse või korralduse peale protesti vastava võimuorgani ees. Prokuratuur võib oma protestiga pöörduda sama organi poole, kelle poolt protesteeritav määrus või korraldus välja anti, samuti ka kõrgemalasuva organi poole, kellest oleneb selle määruse või korralduse tühistamine. Kui see organ prokuröri protesti tagasi lükkab, on viimane õigustatud seda protesti esitama alluvuse korras järgmisele võimuorganile.

Kui seaduserikkumine kannab kuriteo iseloomu, ei piirdu prokuratuur protesti avaldamisega, vaid võtab süüdlased kriminaalvastutusele. Prokurör vastutab selle eest, et iga kurjategija oleks võetud kriminaalvastutusele. Siin läheneme prokuratuuri tegevuse teisele küljele, mil on eriti suur tähtsus — tema *osa võtule õigusemõistmise teostamisest*. Prokuratuuri osa selles valdkonnas on erinev, sõltudes sellest, kas on jutt kriminaal- või tsiviilprotsessist, samuti ka sellest, missuguses protsessi staadiumis ilmneb prokuratuuri osavõtt.

Kriminaalprotsessis kannab prokuratuur kuritegude eeluurimise staadiumis täit vastutust kriminaalasjade uurimise eest. Ta võib kriminaalasja uurida iseseisvalt temale alluva uurimisaparaadi kaudu. Kui aga uurimine toimub teiste organite (Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi organite, Siseministeeriumi miilitsaorganite, kriminaal-tagaotsimise, mitmesuguste eriinspektsioonide) poolt, siis teostab prokuratuur otsest järelevalvet selle uurimise teostamise üle. Selles protsessi staadiumis ei ole prokuratuur süüdistavaks organiks, ta on kohustatud valvama selle järele, et asi igakülgselt oleks läbi uuritud, et oleks kontrollitud kaebealust süüdistavad kui ka teda õigustavad asjaolud ja et rangelt kinni peetaks õigustest, mis on seadusega kaebealusele antud. Eriti on prokuratuur kohustatud teostama ranget järelevalvet eeluurimist toimetavate organite poolt ettevõetavate vahistamiste seaduslikkuse ja põhjendatuse üle. Vastavalt NSVL konstitutsiooni § 127 ei või ükski võimuorgan (välja arvatud kohus) ette võtta ühegi nõu-

kogude kodaniku vangistamist ilma prokuröri esialgse sanktsioonita. [1]

Prokuratuur hindab eeluurimise resultaate. Kui ta tuleb järeldusele süüdistuse tõendamatuses, lõpetab ta asja. Kui ta aga jõuab järeldusele, et süüdistus on tõendatud, annab ta asja kohtusse ja ainult sellest silmapilgust peale astub ta süüdistava poole olukorda.

2. Prokuröri osa kriminaalprotsessi teises staadiumis — kohtuliku asjaarutamise staadiumis — on kahesugune: ühelt poolt esineb prokurör kohtus süüdistajana, tema esitab kohtule eeluurimisel kogutud tõendid süüaluse süü kohta ja põhjendab süüdistust oma süüdistuskõnes. Teostades neid süüdistavaid funktsioone, kasutab prokurör kohtus poole õigusi, mis on võrdsed kaitsega. Mingisuguseid iseseisvaid otsuseid, mis võiksid nii või teisiti mõjuda asja lõpptulemusele, ei või prokurör selles protsessi staadiumis ette võtta. Niisugused otsused tehakse ainult kohtu poolt. Prokuröri osa piirdub sellega, et ta süüdistava võimu nimel esitab kohtule nõudmise ühe või teise otsuse vastuvõtmiseks ja põhjendab oma nõudmisi vastavate väidetega. Kas nõustuda nende väidetega või mitte, see on kohtu asi.

3. Kuid esinedes kohtus süüdistajana, ei lakka prokurör olemast organi esindaja, kelle peaülesandeks on valvata sotsialistliku seaduslikkuse range täitmise üle. Seepärast on prokurör kohustatud valvama selle üle, et seadust ei rikutaks ei kohtu ega ühegi poole poolt, sõltumata sellest, kas rikkumine toob kaebealusele kasu või kahju. Samal ajal on prokurör kohustatud valvama kohtuotsuste seaduslikkuse ja põhjendatuse üle. Iga ebaseaduslik ja ebaõige kohtuotsus peab prokuröri poolt olema protestitud, mitte ainult neil juhtudel, kui kohtuotsuse ebaõigsus esineb süüdlase õigeksmõistmises või süüdimõistetule pehme karistuse määramises, vaid ka neil juhtudel, kui prokuröri arvates on kohtu poolt süütu süüdi mõistetud või liiga

[1] Siin on silmas peetud kodanike vahistamisi seoses süüdistusega kuriteo toimepanekus. Konstitutsiooni § 127 ei puuduta distsiplinaararesteid, mida teostatakse Punaarmee distsiplinaarmäärustiku alusel. Sellistele arestidele prokuröri sanktsiooni ei nõuta.

karm karistus määratud. Erinevalt süüdistamisest ükskõik mis hinna eest, millest juhindub enamik kodanlike riikide prokuröre, püsib nõukogude prokurör süüdistusel ainult niivõrd, kuivõrd ta on veendunud süüaluse süüs. Kui prokurör kohtuliku uurimise tagajärjel jõuab järeldusele, et esitatud süüdistus ei leidnud kinnitamist, on ta kohustatud süüdistusest loobuma.

Seadus ei anna nõukogude prokuratuurile monopoli kriminaalasjade algatamiseks. Nende asjade algatamise õigus on jäetud peale prokuratuuriorganite ka kohtule ja uurimisorganitele, punaarmees aga samuti väeosade ja -koondiste ülemaile. Kuid viimaste poolt algatatud asjade juurdlemise kohta teostab prokuratuur otsest järelevalvet samadel alustel nagu neil juhtudel, kui asjad on algatatud prokuratuuri enese initsiatiivil. Süüdistuse toetamise õigus kohtus on nõukogude seadusandlusega võimaldatud eraisikuile ainult erasüüdistuse asjus.

Kõigis ülejäänud asjus on süüdistuse toetamise õigus ainult prokuratuuril.

4. Prokuratuuril lasub samuti järelevalve kohtuotsuste täitmise üle. See järelevalve ei seisne ainult selles, et prokurör peab veenduma kohtuotsuse täitmisele pööramises, et täiteleht kohtuotsusega määratud trahvis on üle antud kohtutäiturile, et isik, määratud vabaduskaotusele, on toimetatud kinnipidamiskohta jne. Prokurör on kohustatud valvama selle järele, kuidas toimub kohtuotsuse täitmise protsess ise. Prokuratuuri kohuseks on järelevalve selle üle, et trahv oleks tegelikult sisse nõutud, ja eriti selle üle, et kinnipidamiskohtades peetaks kinni ainult neid isikuid, kelle kinnipidamiseks on seaduslikud alused. Leides ühes või teises kinnipidamiskohas mingisuguse isiku, keda kinni peetakse ilma mingisuguse aluseta, on prokurör kohustatud tema otsekohe vabastama.

Prokuratuur on kohustatud ka selle järele valvama, et vahialuste kinnihoidmine kinnipidamiskohtades ja seal kindlaksmääratud režiim vastaksid seaduse nõuetele, et ei lubataks ebaseaduslike distsiplinaarkaristuste rakendamist, et täidetaks tarvilikke tervishoiureegleid jne. Nende kohuste täitmiseks peavad prokurörid süstemaatiliselt

külastama kinnipidamiskohti, vahialustelt kaebusi vastu võtma ja need kaebused läbi vaatama. Suurtes kinnipidamiskohtades, — Siseministeeriumi parandustöölaagrites on erilised laagriprokurörid, kelle kohuseks on nende funktsioonide täitmine.

5. Väga suur tähtsus on prokuratuuri tegevuses tema osavõtul tsiviilprotsessist. Kodanlikes maades piirdub prokuröri osavõtt tsiviilprotsessist peaaegu ainult asjadega, mis puudutavad riigi fiskaalseid huve. NSV Liidus on prokurör kohustatud aktiivselt osa võtma tsiviilasjade arutamisest kohtus mitte ainult selleks, et tagada riigi huvide silmaspidamist, vaid ka selleks, et kaitsta üksikute kodanike huve. Seadus annab prokurörile õiguse hagi esitamise teel alata iga tsiviilasja. Prokurör, kes on esitanud tsiviilhagi, omandab sellega asjas kõik poole õigused, õiguse ette tuua tõendeid oma hagi tõestamiseks, õiguse osa võtta kohtuistungeist selle asja arutamisel, õiguse tema hagis tehtud kohtumääruse ja kohtuotsuse peale esitada protesti. Seda oma õigust peab prokurör kasutama iga kord, kui ta sel viisil võib kaitsta riigi huve või taastada kodanike rikutud õigusi.

Prokurör võib mitte ainult algatada iga tsiviilasja, vaid tal on samuti õigus astuda igasse asjasse, mis on algatatud mõne eraisiku või asutise poolt, taotelles selles asjas õiget kohtuotsust.

Prokurör võib tsiviilprotsessist osa võtta ka teises osas: seadus annab kohtule õiguse nõuda prokuröri seisukohta iga tsiviilasja kohta, mis on kohtu lahendada. Sel juhul ei võta prokurör protsessist osa mitte enam poolena, vaid organina, kes annab asjas seadusel põhineva arvamuse, täiesti sõltumatult selle poole taotlusest, kelle hagiga asi oli algatatud.

NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadus annab NSV Liidu peaprokurörile ja liiduvabariikide prokuröridele samuti kui kriminaalprotsessiski, ilma tähtaega piiramata, õiguse esitada protesti iga kohtuotsuse peale tsiviilasjas, mida nad loevad ebaseaduslikuks või põhjendamatuks.

§ 40. NÕUKOGUDE PROKURATUURI ORGANISATSIOON STALINLIKU KONSTITUTSIOONI JÄRGI

Lenini põhimõtte rangest ja järjekindlast prokuratuuri tsentralisatsioonist üleliidulises ulatuses ja prokuratuuriorganite täielikust sõltumatusest ükskõik missugustest kohalikest võimuorganitest viib läbi ka stalinlik konstitutsioon.

Vastavalt stalinlikule konstitutsioonile on prokuratuur NSV Liidus käesoleval ajal organiseeritud järgmiselt. Kogu prokuratuuri eesotsas seisab NSV Liidu peaprokurör, kes määratakse NSVL Ülemnõukogu poolt seitsmeks aastaks.

Kuna NSV Liidu peaprokurörile on stalinliku konstitutsiooni §-ga 113 pandud kõrgema järelevalve teostamine seaduste täitmise üle kõigi ministeeriumide ja nende alla kuuluvate asutiste, kõigi ametiisikute ja NSV Liidu kodanike poolt, siis tagab NSV Liidu peaprokuröri volituste pikk tähtaeg stabiilsust seaduste rakendamisel. Liiduvabariigi prokurörid määratakse NSV Liidu peaprokuröri poolt viieks aastaks (Konstitutsiooni § 115). NSV Liidu 1933. a. 17. detsembri Prokuratuuri määrustikus sisalduv klausel NSV Liidu peaprokuröri kohusest kooskõlastada liiduvabariikide prokuröride nimetamist nende vabariikide kesktäitevkomiteedega on käesoleval ajal kõrvaldatud. Mingisugust kooskõlastamist liiduvabariikide valitsustega liiduvabariikide prokuröride nimetamisel ei toimetata ja liiduvabariikide prokuratuur ei ole mingisuguses sõltuvuses nende vabariikide valitsusest. Vastavalt sellele püstitavad liiduvabariikide konstitutsioonid reegli, et kõrgemat järelevalvet seaduste täitmise üle nende vabariikide territooriumil teostatakse NSV Liidu peaprokuröri poolt nii otseselt kui ka nende vabariikide prokuröride kaudu. Seega on stalinliku konstitutsiooni järgi liiduvabariikide prokurörid mitte nende vabariikide valitsuste organiteks, nagu see oli varem, vaid NSV Liidu Prokuratuuri organid.

Krai- ja oblastiprokurörid kui ka autonoomsete oblastite prokurörid nimetatakse NSV Liidu peaprokuröri poolt viieks aastaks (NSVL konstitutsiooni § 115).

Ringkonna-, rajooni- ja linnaprokurörid nimetatakse

liiduvabariikide prokuröride poolt ja kinnitatakse NSV Liidu peaprokuröri poolt samuti viieks aastaks (NSVL konstitutsiooni § 116).

Rajoonıprokuröride abid nimetatakse oblastiprokuröride poolt.

Oblastiprokuröride abid nimetatakse viimaste poolt ja kinnitatakse ametisse liiduvabariikide prokuröride poolt.

Konstitutsiooniga kindla tähtaja määramine ei tähenda prokuröri vallandamatust enne selle tähtaja möödumist. Prokuröri, kes halvasti täidab oma kohuseid, rikub seadust, ei pea aktiivset võitlust kuritegude vastu, võib iga silmapilk NSV Liidu peaprokuröri käskkirjaga oma ametikohalt tagandada. Samuti ei kõrvalda mainitud viieaastane tähtaeg võimalust prokuratuuri töötajatel enne selle tähtaja lõppu teenistusalal edasi jõuda kõrgematele kohtadele.

Peale kirjeldatud territoriaalse prokuratuuri süsteemi tegutsevad NSV Liidus eriprokuratuurid: punaarmee sõjaväe prokuratuur, sõja-merelaevastiku sõjaväe prokuratuur, raudtee-transpordi sõjaväe prokuratuur ja veetranspordi sõjaväe prokuratuur, Siseministeeriumi paranduslike töölaagrite ja kolooniate eriprokuratuur. [1]

Prokuratuuride juures tegutsevad nende abid, kelle vahel jagatakse töö vastava prokuröri poolt. Iga üksik prokurör on õigustatud täitma prokuratuuri iga funktsiooni isiklikult või selle täitmist ülesandeks tegema ühele oma abidest. Samuti on iga kõrgemalseisev prokurör õigustatud ühelt poolt enese peale võtma iga temale allutatud prokuröri iga funktsiooni ja teiselt poolt temale edasi volitama oma funktsioonide täitmist, kuivõrd seadus otseselt teisiti ei määra. Seega näiteks võib NSV Liidu peaprokurör ühes või teises asjas enese peale võtta iga krai- ja koguni rajooniprokuröri otseste funktsioonide täitmise. Kraiprokurör on õigustatud rajooniprokurörile ülesandeks tegema kraiprokuratuuri üksikute funktsioonide täitmist, näiteks esinemist ühes või teises asjas kraikohtus. Selles võima-

[1] Praegu kehtiv eriprokuratuuri koosseis on: 1) Relvastatud Jõudude Peasõjaväe Prokuratuur ja tema kohalikud organid, 2) Raudteetranspordi Peaprokuratuur ja tema kohalikud organid, 3) NSV Liidu Mere- ja Jõelaevastiku Peaprokuratuur. (Tõlkija.)

luses asendada ühte prokuröri teisega väljendub prokuratuuri ühtsuse põhimõte, mille mõjul kogu prokuratuuri vaadeldakse kui ühtset organit ja iga üksik prokurör on ainult selle organi esindaja.

NSVL konstitutsiooni § 117, järjekindlalt läbi viies Lenini põhimõtet prokuratuuri sõltumatusest, määrab kindlaks, et „prokuratuuriorganid teostavad oma funktsioone sõltumata ükskõik missugusest kohalikust organist, alludes ainult NSV Liidu prokurörile." See Konstitutsiooni § 117 kategooriline formuleering kõrvaldab selles küsimuses igasuguse selgusetuse ja tagab prokuratuuriorganitele võimaluse võidelda sotsialistliku seaduslikkuse kõrvalekaldumatu täitmise eest, „vaatamata ükskõik missugustele kohalikele erinevustele ja hoolimata ükskõik missugustest kohalikest mõjudest" (L e n i n).

2. Erinevalt kohtust on prokuratuur ehitatud v a l j u a i n u j u h t i m i s e p õ h i m õ t t e l e. Kohtus kehtib kollegiaalsuse põhimõte, mistõttu kõik otsused, mis võivad mõju avaldada ühe või teise kohtuasja peale, võetakse vastu kollegiaalselt. Ainult korraldava iseloomuga toiminguid (näiteks korrapidamine kohtuistungi saalis) võib teha kohtu eesistuja ainuisiklikult. Prokuratuuriorganites tehakse kõik otsused alati vastava prokuröri poolt ainuisiklikult.

Kõrgemalseisev prokurör võib alamalseisva prokuröri protesti maha võtta, kui leiab selle olevat vajaliku ühel või teisel põhjusel.

Igasugused nõupidamised, mis võivad aset leida prokuratuuris, kutsutakse kokku ainult ühe või teise küsimuse läbiarutamiseks, mitte aga otsustamiseks. Mingisugust hääletamist neil nõupidamistel ei toimu ja küsimus lahendatakse vastava prokuröri ainuisikliku korraldusega.

See range ainujuhtimise põhimõte, mis järeldub prokuratuuri kui valjult tsentraliseeritud aparaadi olemusest enesest, ei tähenda veel sugugi prokuratuuri tegelaste ilmetumist ja enesekriitika kõrvaldamist prokuratuuriaparaadist. Iga prokurör, kes loeb oma otseselt ülemuselt saadud korralduse seadusvastaseks või ebaõigeks, mitte ainult võib, vaid on ka kohustatud sellest teatama kõrge-

malseisvale prokurörile, kuni NSV Liidu peaprokurörini. NSVL Prokuratuuri praktikas oli terve rida juhtumeid, kus rajooniprokuröride seesuguste signaalide järgi parandati vigu, mis olid tehtud krai-, oblasti- ja koguni üksikute vabariikide prokuröride poolt.

NSVL Ülemnõukogu Presiidiumi seadlusega 16. septembrist 1943. a. prokuratuuriorganite igale prokuratuuriuurimisala töötajale, kes vastab seatud nõudeile, antakse antud ametile vastav auaste.

3. Prokuratuuri-uurimisorganite töötajate distsiplinaarvastutuse kord reguleeritakse NSV Liidu prokuröri käskkirjaga 17. oktoobrist 1942. a. nr. 613 m põhjal.

Distsipliini rikkumise eest, mitte heatahtlikult töösse suhtumise, kõrgemalseisvate prokuröride käskude ja korralduste täitmata jätmise eest juhul, kui need rikkumised ei kuulu kriminaalkorras jälitamisele, kohaldatakse süüdlastele prokuratuuri-uurimisala töötajatele järgmisi distsiplinaarkaristusi: märkus, noomitus, vali noomitus, alamale ametikohale paigutamine, ametist vallandamine.

Distsiplinaarkaristused märkuse, noomituse ja valju noomituse näol kohaldatakse liidu- ja autonoomsete vabariikide, kraide, oblastite, ringkondade, linnade ja rajoonide prokuröride poolt neile alluvate prokuratuuri-uurimisala töötajate suhtes.

Distsiplinaarkaristusi alamale ametikohale paigutamise ja ametist vallandamise näol võivad kohaldada: autonoomsete vabariikide, kraide ja oblastite prokurörid ringkonna-, linna- ja rajooniprokuröride abide ja samuti rahvauurijate suhtes; liiduvabariikide prokurörid ANSV, kraide ja oblastite prokuratuuride operatiiv-osakondade ülemate, nende asetäitjate, liidu- ja autonoomsete vabariikide, kraide, oblastite prokuratuuride osakondade prokuröride suhtes, vanemuurijate ja samuti ka kõigi ülejäänud alamalseisvate prokuratuuride prokuratuuri-uurimisala töötajate suhtes.

Distsiplinaarkaristus peab olema kohaldatud hiljemalt ühe kuu jooksul, arvates päevast, millal avastati distsipliini rikkumine ja mitte hiljem kui kuus kuud, arvates selle kordasaatmise päevast.

Iga karistus peab olema motiveeritud ja avaldatud käskkirjas ja allkirja vastu teatavaks tehtud karistamisele kuuluvale töötajale.

Kaebusi kohaldatud distsiplinaarkaristuste peale võib esitada kõrgemalseisvale prokurörile kahenädalase tähtaja jooksul.

Distsiplinaarkaristused märkuse, noomituse ja valju noomituse näol loetakse kustutatuks, kui ühe aasta jooksul, arvates karistuse määramise päevast, töötajat ei olnud enam distsiplinaarselt karistatud.

NSV Liidu prokurör nõuab selles käskkirjas praktiseerida eriti distsiplineeritud, korralikkude ja kohusetruude prokuratuuri töötajate ergutamist neile tänu avaldamisega ühes tööraamatusse sissekandmisega, rahaliste preemiate väljaandmisega ja nende edutamisega vastutusrikkamatele ametikohtadele.

§ 41. SÕJAVÄE PROKURATUUR

1. Sõjaväe prokuratuur NSV Liidus on katkestamatult seotud üldise prokuratuuriga nii oma organisatsiooni, oma tegevuse printsiipide kui ka oma üldiste ülesannetega. Kuid neid ülesandeid tuleb temal teostada omapärases olukorras, erilistes tingimustes. Võitlusel sotsialistliku seaduslikkuse alalhoidmise eest punaarmees on lõplikuks eesmärgiks armee võitlusvõime tugevdamine. Selle eesmärgi saavutamiseks on suunatud eelkõige punaarmee ja sõja-merelaevastiku juhtkonna kogu tegevus. Järelikult sõjaväe prokuratuuri tegevus peab aitama juhtkonnal tõsta armee ja sõja-merelaevastiku lahinguvõimet sellel erilisel alal, mis moodustab prokuratuuri tegevusvälja võitluseks kõige sellega, mis kahjustab armee ja laevastiku lahinguvõimet. Armee ja laevastiku lahinguvõime tõstmise ülesannet täidab juhtkond eelkõige vägede sõjalise ja poliitilise ettevalmistamise teel, nende varustamisega vajalikkude materiaalsete abinõudega, massilise kasvatustööga, armee ja laevastiku väeosade ja asutiste elu ja tegevuse igapäevase juhtimisega.

Juhtkonna tegevuses on esiplaanil organisatsiooniline ja kasvatuslik külg. See ei tähenda, et juhtivate organite tegevuses täiesti puuduvad järelevalve ja repressioonilise iseloomuga abinõud. Seda liiki abinõud leiavad vastuvaidlematult aset juhtivate organite tegevuses, kuid need on katkestamatult seotud nende organisatsioonilise ja kasvatusliku tegevusega, tulenevad sellest tegevusest. Nii näiteks komandör, andnud käsu, on kohustatud kontrollima selle täitmist, s. o. ta teostab järelevalve funktsiooni käsu täitjate suhtes. Kuid neil järelevalve funktsioonidel ei ole siin iseseisvat tähendust, see on vaid komandöri organisatsioonilise tegevuse lõpule viimine. Komandöril on õigus tarvitada

sõnakuulmatute suhtes kõiki vahetuid sunniabinõusid (vastavate tingimuste olemasolul — kas või mahalaskmiseni), kuid ka siin komandöri poolt tarvitatavad sunniabinõud on vaid tema organisatsioonilise, juhtiva tegevuse lõpule viimine.

Komandör annab käske ja tagab nende täitmist oma alluvate poolt. Sõjaväe prokurör, erinevalt komandörist, mingisuguseid käske (peale prokuratuuri-aparaadile endale antavate käskude) ei anna.

2. Sõjaväe prokuröri tegevuses on järelevalve funktsioonil põhiline ja iseseisev tähendus. Sõjaväe prokuratuur aitab kaasa sama eesmärgi saavutamiseks — armee ja laevastiku lahinguvõime tõstmine, kõrvaldades kõike seda, mis takistab juhtkonna ülalmärgitud tegevust. Sõjaväe prokuratuur esitab proteste üksikute komandöride ebaseaduslikele ja järelikult armeele ja laevastikule kahjulikele käskudele ja korraldustele, avastab reetureid ja äraandjaid ning samuti kõiki väeosa normaalset elu ja tegevust kahjustavaid süüdlasi — distsipliini rikkujaid, rinde ja tagala desorganiseerijaid, armee varustamises häirete tekitajaid ja sõjaväe vara riisujaid, võtab nad vastutusele ja taotleb sõjatribunalide ees õiglast karistust neile armee ja laevastiku desorganiseerijaile.

Sõjaväe prokuratuur, nagu oli öeldud eespool, kuulub organisatsiooniliselt üldise prokuratuuri süsteemi. Kuid kogu sõjaväe prokuratuuri ja sõja-merelaevastiku prokuratuuri struktuur on kohandatud armee ja laevastiku struktuuriga. Sõjaväe prokurörid teenindavad kindlaid sõjaväe koondisi, liiguvad nendega koos ja on orgaaniliselt nendega seotud.

Prokuratuuri sõltumatuse printsiip ja tema allumine ainult vertikaalselt säilitatakse ka sõjaväe prokuratuurile. Iga sõjaväe prokurör kõigis oma prokuröri töö küsimustes allub ainult kõrgemalseisvale prokurörile ega allu selle koondise juhtkonnale, kelle juures tema asub.

Kooskõlas stalinliku konstitutsiooni § 113 on sõjaväe prokuratuuri organitele pandud järelevalve nõukogude seaduste täpse täitmise üle kõigi NSVL punaarmee ja sõja-merelaevastiku väeosade, asutiste ja sõjaväelaste poolt.

3. Oma ülesannete täitmiseks kasutavad sõjaväe prokuratuuri organid neidsamu põhilisi töömeetodeid, mida tarvitab ka üldine prokuratuur. Kuid sõjaväelise olustiku erilised tingimused paratamatult peegelduvad ka sõjaväe prokuratuuri töömeetodites.

Ainujuhtimise printsiip armees nõuab, et juhtkonna kätte oleksid koondatud kõik temale usaldatud üksuse või koondise juhtimise funktsioonid. Seepärast peab eelkõige juhtkond võtma tarvitusele kõik abinõud negatiivsete nähtuste kõrvaldamiseks üksuses. Sõjaväe prokurör tegutseb mitte teisiti, kui juhtkonna läbi, kuid ei asenda teda. Sõjaväe prokurör segab ennast üksuse või koondise ellu ainult kahel juhul: kas siis, kui üksuse või koondise juhtkond ise pöördub tema poole, näiteks andes materjali ükskõik missuguse sõjaväelase vastutusele võtmiseks kriminaalkorras, või siis, kui üksikud juhtkonna esindajad rikuvad seadust või näitavad üles passiivsust võitluses seaduste rikkumiste vastu, mis leiavad aset üksuses või koondises. Viimasel juhul

sõjaväe prokurör reeglina tegutseb kõrgemalseisva juhtkonna organi läbi.

4. Sõjaväe prokuratuur täidab samuti kõiki prokuratuuri funktsioone kriminaalprotsessis. Sõjaväe prokurör alustab kriminaalasju, juhib juurdlusorganite ja sõjaväe uurijate tööd, jälgib sõjatribunalide kohtulikku tegevust ja valvab kohtuotsuste täitmise üle.

§ 42. NSV LIIDU SÕJAVÄE PROKURATUURI ORGANITE ORGANISATSIOONILISED PRINTSIIBID JA SÜSTEEM

1. Sõjaväe prokuratuuri organite peale pandud ülesannete täitmine seaduslikkuse üle järelevalve teostamises nõuab tema organisatsioonis ka eriiisi printsiipe ja vorme. Sõjaväe prokuratuur on nagu kogu nõukogude prokuratuur rangelt tsentraliseeritud. Iga sõjaväe prokurör allub ainult kõrgemalseisvale prokurörile ega allu ühelegi teisele kohalikule organile. Keskuses punaarmee sõjaväe peaprokurör, sõja-merelaevastiku sõjaväe peaprokurör ja raudteetranspordi sõjaväe peaprokurör on vahetult allutatud NSV Liidu peaprokurörile.

Tsentralisatsiooni ja sõltumatuse printsiip on aluseks sõjaväe prokuratuuri organisatsioonile ja organitele. Kuid sõjaväe prokuratuuri organid on mõnevõrra teistes tingimustes kui üldprokuratuuri organid. Sõjaliste ülesannete edukas täitmine, mis seisavad punaarmee väeosade ja koondiste ees, nõuab juhtkonna, poliitiliste organite, sõjakohtuvõimu ja sõjaväe prokuratuuri kooskõlastatud tegevust ühe üldise juhtimise all — armeede ja rinnete sõjanõukogude juhtimise all.

Sõjaväe prokuratuuri organite süsteem on ehitatud selliselt, et põhiliselt iga väekoondise juures oleks sõjaväe prokurör. Harilikult iga väekoondise juures on ka sõjatribunal. Praegusel ajal sõjaväe prokuratuuri ja sõjatribunalide süsteem langevad peaaegu täielikult ühte.

NSV Liidu prokuratuuri koosseisus on:

1) Punaarmee Peasõjaväe Prokuratuur ja tema kohalikud organid;
2) Sõja-Merelaevastiku Peaprokuratuur ja tema kohalikud organid;
3) Raudteetranspordi Peasõjaväe Prokuratuur ja tema kohalikud organid;
4) NSV Liidu Mere- ja Jõelaevastiku Peasõjaväe Prokuratuur.[1]

Punaarmee sõjaväe prokuratuuri süsteem omakorda koosneb punaarmee sõjaväe prokuratuuridest ja Siseministeeriumi vägede sõjaväe prokuratuuridest.

2. Punaarmees on järgmised sõjaväe prokuratuuride liigid:

1) diviiside (üksikute brigaadide) sõjaväe prokuratuurid, lennuväe baasi rajoonide sõjaväe prokuratuurid;
2) korpuste sõjaväe prokurörid, kindlustatud rajoonide sõjaväe prokurörid, garnisoni sõjaväe prokurörid;
3) armeede (ja armeegruppide) sõjaväe prokurörid;
4) rinnete (üksikute armeede) ja ringkondade sõjaväe prokurörid.

[1] Vaata märkus lk. 200. (Tõlkija.)

Rinnete, ringkondade ja üksikute armeede sõjaväe prokuratuuride tegevust juhib vahetult Punaarmee Peasõjaväe Prokuratuur.

Siseministeeriumi ja piirivalve vägede sõjaväe prokuratuur punaarmee tegevkoosseisus moodustatakse rinde tagala kaitse sõjaväe prokuratuuride näol. Rahuajal ja sõjaajal eksisteerivad tagalas Siseministeeriumi vägede oblastite, kraide, autonoomsete vabariikide, oblastilise jaotuseta liiduvabariikide sõjaväe prokuratuurid ning Siseministeeriumi vägede ringkonna sõjaväe prokuratuurid. Mõningates kohtades oblastite sõjaväe prokuratuure ei organiseerita, vaid on ainult Siseministeeriumi vägede ringkonna sõjaväe prokuratuurid. Kõik need prokuratuurid on allutatud Punaarmee Peasõjaväe Prokuratuurile.

Siseministeeriumi vägede raudteede ja veebasseinide sõjaväe prokuratuurid, tegutsedes rinde (laevastiku või armee) territooriumil, alluvad operatiivselt nende (laevastiku, armee) sõjaväe prokuratuurile. See tähendab, et rinde sõjaväe prokurör koordineerib kõikide sõjaväe prokuratuuride tegevust, mis tegutsevad rinde territooriumil; rinde sõjaväe prokurör informeerib Siseministeeriumi vägede sõjaväe prokuröre, raudteede, veebasseinide ja territoriaalseid sõjaväe prokuratuure vastava rinde seisukorrast ja püstitab nende ees nende funktsioonide piiridest tulenevad ülesandeid, mida prokurörid täidavad.

Siseministeeriumi vägede raudtee ja veebasseinide sõjaväe prokurörid informeerivad rinde sõjaväe prokuröri oma tööst, saates temale Punaarmee Peasõjaväe Prokuratuurile või Raudteetranspordi Peaprokuratuurile esitatud ettekannete ärakirju. Mingisuguseid distsiplinaarõigusi rinde sõjaväe prokuröridel ülalloeteldud sõjaväe prokuröride suhtes ei ole.

3. NSV Liidu Sõja-Merelaevastiku Peaprokuratuur koosneb:
1) NSV Liidu Sõja-Merelaevastiku Peaprokuratuurist;
2) laevastiku sõjaväe prokuratuuridest (sõjaväe ringkondade sõjaväe prokuratuuride õigustega);
3) flotillide sõjaväe prokuratuuridest (armeede sõjaväe prokuratuuride õigustega);
4) sõja-mereväe baaside ja mereväe kindlustatud rajoonide sõjaväe prokuratuuridest (korpuste ja diviiside prokuratuuride õigustega); mere-jalaväe koondiste sõjaväe prokuratuuridest (diviiside või üksikute brigaadide sõjaväe prokuratuuri õigustega).
4. Raudteetranspordi sõjaväe prokuratuur koosneb:
1) Raudteetranspordi Peasõjaväe Prokuratuurist;
2) raudteede ja raudtee-vägede koondiste sõjaväe prokuratuurist.

1941. a. juunis maakohtades, kus oli kuulutatud sõjaseisukord, ja sõjategevuse rajoonides raudtee- ja veetranspordi ühendusteede prokuratuurid reorganiseeriti sõjaväe prokuratuurideks. 1942. a. jaanuaris see olukord laiendati kõigile raudteedele.

5. Punaarmee, Raudteetranspordi ja Meresõjalaevastiku Peasõjaväe Prokuratuurid tegutsevad NSV Liidu Prokuratuuri valitsuse õigustes, alludes kõiges oma tegevuses NSV Liidu peaprokuröri juhistele, korraldustele ja käskudele. Peale selle seob Sõjaväe Peaprokuratuur kogu oma töö tihedalt Relvastatud Jõudude Ministeeriumi poliitiliste valitsustega. Mitte kuuludes selle ministeeriumi koosseisu, sõjaväe pro-

kuratuuri organid alluvad kui sõjaväeline organisatsioon kõigile tema käskudele, instruktsioonidele ja korraldustele sõjaväe teenistuse, operatiiv-, sõjaväe prokuratuuri kaastööliste varustuse jne. küsimustes.

Punaarmee Sõjaväe Prokuratuuri Valitsuse eesotsas seisab punaarmee sõjaväe prokurör, kes on ühtlasi sellega NSV Liidu peaprokuröri vanemaks abiks. Sõjaväe peaprokurör nimetatakse NSV Liidu peaprokuröri poolt. Tema juures asuvad samal viisil nimetatud asetäitjad.

6. Peale üldise, kõigi punaarmee ja Siseministeeriumi vägede sõjaväe prokuratuuride tegevuse juhtimise teostab Sõjaväe Peaprokuratuur üldise järelevalve funktsioone NSV Liidu Relvastatud Jõudude Ministeeriumi organite, tema valitsuste ja keskasutiste üle, Piirivalve Vägede Peavalitsuse ja NSV Liidu Siseministeeriumi sisekaitse ning mõningate teiste sõjaväestatud asutiste ja organisatsioonide üle. Punaarmee Sõjaväe Peaprokuratuur võtab samuti osa NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegiumi tööst, toetades süüdistust kohtus ja võttes osa sõjakolleegiumi istungitest sõjatribunalide otsustele esitatud kaebuste ja protestide läbivaatamisel.

Mere-Sõjalaevastiku Peaprokuratuuri eesotsas seisab mere-sõjalaevastiku peaprokurör, kes samuti on NSV Liidu peaprokuröri vanemaks abiks. Mere-sõjalaevastiku peaprokurör juhib vahetult laevastike ja üksikute mere- ja jõeflotillide sõjaväe prokuratuuride tegevust.

Sõja-Merelaevastiku Peaprokuratuur täidab prokuratuuri funktsioone sõja-merelaevastiku suhtes, samuti võtab osa NSV Liidu Ülemkohtu sõjakolleegiumis kuritegude arutamisest, mis puudutavad sõjamerelaevastikku.

Laevastikkude sõjaväe prokuratuurid on organiseeritud ringkondade sõjaväe prokuratuuride eeskujul. Laevastikkude sõjaväe prokuratuurid juhivad vahetult mere-jalaväe koondiste ja sõja-mereväe baaside sõjaväe prokuratuuride tegevust. Need prokuratuurid on organiseeritud punaarmee korpuste ja diviiside prokuratuuride eeskujul. Flotillide sõjaväe prokuratuurid on organiseeritud armee sõjaväe prokuratuuride eeskujul.

7. Kogu sõjaväe prokuratuuri isiklik koosseis (välja arvatud masinakirjutajad, autojuhid ja teised mittekoosseisulised isikud) kuulub punaarmee või sõja-merelaevastiku (Siseministeeriumi vägede) kaadrisse, teenides üldistel alustel, mis on kindlaks määratud sõjaväeteenistujatele.

Sõjaväe prokuröride, nende asetäitjate ja abide, sõjaväe uurijate ja sõjaväe prokuratuuride sekretäride ametikohad peavad olema täidetud justiits-ala ohvitseride ja kindralitega.

Teenistusalaste lohakuste ja üleastumiste eest sõjaväe prokuratuuri töötajad vastutavad punaarmee ja sõja-merelevastiku distsiplinaarmäärustikkude järgi, kuid distsiplinaarkaristusi võivad neile määrata ainult otsesed ülemad sõjaväe prokuratuuri liinis. Nii võib rinde sõjaväe prokurör määrata distsiplinaarkaristust mitte ainult kõigile armee ja rinde sõjaväe prokuratuuride töötajatele, vaid ka kõigile diviiside sõjaväe prokuratuuride töötajatele, kes kuuluvad rinde koosseisu jne.

Ühelgi teisel komandöril ega ülemal ei ole õigust määrata distsiplinaarkaristust sõjaväe prokuratuuri töötajale tegevuse eest, mis on seotud tema prokuröri ülesannete täitmisega. Nad võivad ainult teatada vastavale sõjaväe prokurörile ühe või teise sõjaväe prokuratuuri töötaja üleastumisest ja paluda teda määrata süüdlasele distsiplinaarkaristust.

Kuid kui sõjaväe prokuratuuri töötaja on puhkusel, komandeerimisel, hospidalis või sõidab raud- või veeteel, siis võib talle määrata distsiplinaarkaristust garnisoni ülem, linna komandant. Kõrgem ülem, kelle juurde tema ilmus ameti-ülesande täitmiseks, raudteejaama sõjaväe komdandant ja sõjaväe raviasutise ülem. Kõik need isikud võivad määrata distsiplinaarkaristusi sõjaväe prokuratuuri töötajale, kui nad on viimasest kõrgemas sõjaväelises auastmes, kuid ainult üleastumiste eest, mis ei ole seotud sõjaväe prokuratuuri töötajate teenistusalaste ülesannete täitmisega, vastasel juhul on neil ainult õigus ette kanda sellisest üleastumisest vastavatele instantsidele.

Punaarmee sõjaväe peaprokurör, NSV Liidu mere-sõjalaevastiku sõjaväe peaprokurör ja nende asetäitjad nimetatakse NSV Liidu peaprokuröri poolt.

Laevastikkude, rinnete ja ringkondade sõjaväe prokurörid ja nende asetäitjad nimetatakse NSV Liidu peaprokuröri poolt punaarmee sõjaväe peaprokuröri (või NSV Liidu sõja-merelaevastiku sõjaväe peaprokuröri) esildusel.

Ülejäänud sõjaväe prokurörid, nende asetäitjad ja abid nimetatakse ja kinnitatakse vastavalt punaarmee sõjaväe peaprokuröri või NSV Liidu sõja-merelaevastiku peaprokuröri poolt. Sõjaväe prokuratuuride sekretärid ja kogu ülejäänud koosseis (välja arvatud sõjaväe uurijad, kelle kohta allpool vt. § 44) nimetatakse ametisse rinde või sõjaväe ringkonna sõjaväe prokuröri poolt.

Sõjaväe prokuratuuri töötajate kui juhtivasse koosseisu kuuluvate isikute punaarmee kaadri hulka arvamine, kohtadele määramine ja kõik ümberpaigutused avaldatakse NSV Liidu relvastatud jõudude ministri käskkirjades isikliku koosseisu kohta.

§ 43. UURIMISAPARAAT NSV LIIDUS, SELLE ORGANISATSIOON JA FUNKTSIOONID

1. Materjalide kogumine kohtu jaoks pannakse harilikult erilistele uurimisorganitele. NSV Liidus on eeluurimisorganiteks: 1) uurijad; 2) Riikliku Julgeoleku Ministeeriumi organid; 3) Siseministeeriumi, miilitsa ja kriminaal-juurdlusorganid; 4) ametkondlike inspektsioonide organid nendele alluvates asjades; 5) valitsusasutised ja ametiisikud neile alluvate ametiisikute suhtes; 6) punaarmees — üksikute väeosade ja asutiste ülemad. Peale

selle võivad üksikute uurimistoimetuste teostamist, samuti juurdluse toimetamist enda peale võtta prokurörid.

Prokurör, uurija ja riikliku julgeoleku organid on organiteks, kes teostavad uurimist tõsisemates ja tähtsamates kuritegudes. Ennekohtulikku uurimist tähtsamates asjades, mis toimetatakse uurija, prokuröri või riikliku julgeoleku organite poolt, nimetatakse eeluurimiseks. Eeluurimine on kohuslik kõigis kontrrevolutsioonilistes kuritegudes, eriti hädaohtlikes valitsemiskorravastastes kuritegudes, ametialastes ja majanduslikes kuritegudes, kõige tähtsamates isikuvastastes kuritegudes (tapmine, vägistamine jne.) ja kõige tähtsamates sõjaväelistes kuritegudes.

Uurimist, mida toimetatakse teiste organite poolt lihtsamates asjades, nimetatakse juurdluseks.

Kogu oma töö teeb uurija vastava prokuröri juhtimisel. Kõik prokuröri ettepanekud uurija menetluses olevate asjade suhtes on viimasele kohustuslikud. Juhul, kui uurija ei nõustu prokuröri korraldusega ühes või teises asjas, võib ta, täitmist peatamata, kaevata prokuröri peale kõrgemalseisvale prokurörile.

2. Uurimisaparaadi organisatsiooniline struktuur NSV Liidus on järgmine:

1) Rajoonide ja linnade prokuröride juures asuvad rahvauurijad, kes tegutsevad uurimisjaoskonna piires, mis harilikult langeb ühte rajooni administratiivterritoriaalse piiriga. Rahvauurijad määratakse ja vallandatakse krai- (oblasti-) prokuröri poolt. Oblastilise jaotuseta liiduvabariikides määratakse rahvauurijad liiduvabariigi prokuröri poolt. Kõigis liiduvabariikides, välja arvatud Vene NFSV ja Ukraina NSV, kinnitatakse rahvauurijad ametisse liiduvabariigi prokuröri poolt.

2) Krai- ja oblastiprokuröride, autonoomsete oblastite ja autonoomsete vabariikide prokuröride juures asuvad vanem-uurijad. Neile pannakse eeluurimine kõige tähtsamates kriminaalasjades krai- ja temale vastava prokuröri erikorralduse põhjal. Nad tegutsevad krai, oblasti ja autonoomse oblasti kogu territooriumil. Vanem-uurijad määra-

takse nende prokuröride poolt, kelle juures nad asuvad, ja kinnitatakse ametisse liiduvabariigi prokuröri poolt.

3) Liiduvabariikide prokuröride ja NSV Liidu peaprokuröri juures asuvad kõige tähtsamate asjade uurijad. Neile pannakse NSV Liidu peaprokuröri või liiduvabariigi prokuröri erikorralduste põhjal eeluurimine asjades, mil on eriti suur tähtsus. Kõige tähtsamate asjade uurijad NSV Liidu peaprokuröri juures võivad tegutseda kogu NSV Liidu territooriumil, tähtsamate asjade uurijad liiduvabariigi prokuröri juures aga tegutsevad vastava liiduvabariigi territooriumil. Kõige tähtsamate asjade uurijad määratakse vastavalt NSV Liidu peaprokuröri või liiduvabariigi prokuröri poolt.

4) Erilised uurijad asuvad eriprokuratuuride juures. Sellised on: a) sõjaväe-uurijad; b) raudteetranspordi prokuratuuri sõjaväe-uurijad; v) mere- ja jõelaevastiku prokuratuuri sõjaväe-uurijad; g) Siseministeeriumi paranduslike töölaagrite ja kolooniate eriprokuratuuride uurijad.

Sõjaväe-uurijatest täpsemalt allpool vt. § 44.

3. Raudteetranspordi prokuratuuride sõjaväe-uurijad asuvad raudtee jaoskondade prokuröride, raudtee-prokuröride juures (viimasel juhul mõned neist nimetatakse vanemuurijateks). Raudteetranspordi peaprokuröri juures on kõige tähtsamate asjade sõjaväe-uurijad. Kõik raudteetranspordi sõjaväe-uurijad määratakse vastava raudtee sõjaväe prokuröri ettepanekul raudteetranspordi sõjaväe peaprokuröri poolt. Nende peale pannakse uurimine kuritegudes, mis on suunatud raudteetranspordi õõnestamisele.

4. Mere- ja jõelaevastiku prokuratuuride sõjaväe-uurijad asuvad jõe- ja merebasseinide jaoskondade sõjaväe prokuröride juures, mere- ja jõebasseinide sõjaväe prokuröride juures (mõned neist nimetatakse vanemuurijateks) ja jõe- ja merelaevastiku sõjaväe peaprokuröri juures kõige tähtsamate asjade sõjaväe-uurijad. Kõik veetranspordi uurijad määratakse vastava prokuröri ettepanekul jõe- ja merelaevastiku sõjaväe peaprokuröri poolt. Nende peale pannakse eeluurimise teostamine kuritegudes, mis on suunatud meie veetranspordi õõnestamisele.

5. NSV Liidu Julgeoleku Ministeeriumi organid teostavad eeluurimist kontrrevolutsioonilistes kuritegudes, mis on eriseadusega viidud nende alluvusse. Üldist järelevalvet eeluurimise üle, mis viiakse läbi NSV Liidu Julgeoleku Ministeeriumi organite poolt, teostatakse NSV Liidu Prokuratuuri poolt.

6. Teised uurimisorganid — miilits, ametkondlikud inspektsioonid jne. on juurdlusorganid.

Miilitsaorganid (rajooni osakonnad ja jaoskonnad, krai, oblasti, vabariiklikud valitsused ja NSV Liidu Siseministeeriumi Miilitsa Peavalitsus) teostavad uurimist, mis on seotud jälitustoimingutega (vargused, röövimised jne.), või miilitsa tööga revolutsioonilise korra kaitsel (näiteks huligaansus jne.). Real juhtudel miilitsaorganid teostavad uurimistoimetusi neis asjus, milles eeluurimise teostamine on kohustuslik ja selle järel annavad koostatud materjali üle uurijale.

Ametkondlike inspektsioonide organid — finants-, sanitaar-, tehniliste, tööinspektsiooni jne. — võivad uurida äärmiselt piiratud asjade ringi, mis kuuluvad nende alluvusse.

Valitsusasutistel ja ametiisikutel on õigus teha juurdlust neile alluvate isikute ebaseaduslikkude tegude üle, kusjuures nad on kohustatud kolme päeva jooksul asja üle andma uurimisorganitele juhul, kui on kindlaks tehtud kuriteo koosseis.

Kaks viimast uurimisorgani kategooriat täidavad uurimisfunktsioone ainult episoodiliselt.

§ 44. UURIMISORGANID PUNAARMEES JA SÕJA-MERELAEVASTIKUS

Punaarmee, sõja-merelaevastiku ja Siseministeeriumi uurimisorganiteks on: sõjaväe-uurijad ja juurdlusorganid. Üksikutes asjades võivad uurimise toimetamist või üksikute uurimistoimetuste teostamist endale võtta samuti sõjaväe prokurörid ja nende abid.

Sõjaväe-uurijad punaarmees asuvad: 1) punaarmee sõjaväe peaprokuröri juures, 2) sõjaväe ringkondade, rinnete ja üksikute armeede sõjaväe prokuröride juures, 3) armeede, korpuste, diviiside, garnisonide ja ringkondade sõjaväe prokuratuuride osakondade sõjaväe prokuröride juures, 4) Siseministeeriumi vägede sõjaväe prokuröride juures.

Sõja-merelaevastiku sõjaväe-uurijad asuvad: 1) sõja-merelaevastiku sõjaväe peaprokuröri juures, 2) sõjalaevastikkude sõjaväe prokuröride juures, 3) flotillide sõjaväe prokuröride juures, 4) sõja-mereväe baaside sõjaväe prokuröride juures, 5) mere-jalaväe koondiste sõjaväe prokuröride juures.

Sõjaväe-uurijad teostavad uurimist tähtsates asjades, mis kuuluvad sõjatribunalide alluvusse.

Sõjaväe-uurija on kohustatud teostama eeluurimist kõigis tähtsamates asjades. Ülejäänud kuritegudes ja erakorralistes sündmustes asub sõjaväe-uurija eeluurimise teostamisele nii enda initsiatiivil kui ka sõjaväe prokuröri ettepanekul neil juhtumitel, kui asi on eriti keeruline või on erilise ühiskondliku tähtsusega.

Sõjaväe-uurijate tegutsemise kord määratakse kindlaks kriminaalprotsessi koodeksiga, punaarmee sõjaväe-uurijate töö põhimäärusega ja NSV Liidu peaprokuröri ning sõjaväe peaprokuröri käskkirjadega. Rinnete, laevastikkude ja ringkondade sõjaväe prokuratuuride sõjaväe-uurijad määratakse ametisse punaarmee (või sõja-merelaevastiku) peaprokuröri poolt vastava sõjaväe prokuröri esildusel. Ülejäänud sõjaväe-uurijad määratakse rinnete, laevastikkude ja ringkondade sõjaväe prokuröride poolt ning kinnitatakse ametisse sõjaväe peaprokuröri poolt.

Juurdlusorganiteks punaarmees ja sõja-merelaevastikus on üksikute sõjaväeosade, sõjaväekoondiste ja asutiste komandörid ning ülemad. Vahetu juurdluse toimetamine pannakse nende poolt ohvitseride koosseisu kuuluvate isikute, niinimetatud sõjaväe-uurijate peale, kes on väeosa käskkirjaga määratud järgnevas näitlikus arvestuses: polgu peale 5—6 juurdlejat, üksiku pataljoni peale 2—3 juurdlejat jne. Juurdluse toimetamise ajaks sõjaväe-juurdlejad vabastatakse nende otseste ametialaste ülesannete täitmisest.

Juurdlusorganite õigused ja tegutsemise kord määratakse kindlaks vastavate kriminaalprotsessi koodeksi sätetega ja punaarmee juurdlusorganite instruktsiooniga.

IX PEATÜKK

ADVOKATUUR

§ 45. Nõukogude advokatuuri tähtsus kui kaebealuse õiguse kaitsele teostamise abinõu. § 46. Nõukogude advokatuuri ajalugu. § 47. Kehtiv nõukogude advokatuuri organisatsioon.

§ 45. NÕUKOGUDE ADVOKATUURI TÄHTSUS KUI KAEBEALUSE ÕIGUSE KAITSELE TEOSTAMISE ABINÕU

Väga tähtsaks abiorganiks kohtule on advokatuur, kes on kutsutud teostama kohtus süüaluste kaitset, andma kodanikele juriidilist abi ja võtma enese peale poolte esindust tsiviilprotsessis.

Võistkondliku protsessi õige organisatsioon ei ole võimalik ilma advokatuurita, kuna vastasel juhul tekiks ilmne poolte jõudude ebavõrdsus: ühelt poolt — vilunud süüdistaja, kel on eriettevalmistus, teiselt poolt — kaebealune, kes enamikul juhtudel ei ole sugugi tuttav seadusandlusega ega kohtuliku asjaarutamise protsessuaalse korraga.

Stalinliku konstitutsiooni § 111 tagab kaebealuse õiguse kaitsele kohtus. Seega on õigus kaitsele tõstetud NSV Liidus konstitutsiooniliseks printsiibiks. Samuti kui kõik teisedki Konstitutsiooniga tagatud õigused ei saa NSV Liidus ka õigus kaitsele mitte mingisugustel tingimustel olla „alasti õiguseks". Ilma eri organisatsioonita, kes on kutsutud kodanikke abistama nende kaitseõiguse teostamisel, neile juriidilist abi andma ja teostama poolte esindust tsiviilprotsessis, oleks sotsialistliku õigusemõistmise õige teostamine raskendatud. Selleks organisatsiooniks ongi advokatuur.

§ 46. NOUKOGUDE ADVOKATUURI AJALUGU

1. 1917. a. 24. novembri dekreet kohtust nr. 1, mis kaotas kõik kodanlik-mõisnikulise kohtu asutised, kaotas ühes sellega ka advokatuuri. Mingisugust organisatsiooni, mis oleks asendanud kaotatud kodanlikku advokatuuri, see dekreet ei loonud. Õigus esineda kaitsjatena kriminaalprotsessis ja poolte volinikuna tsiviilprotsessis oli võimaldatud kõigile kodanikele, kel olid kodanikuõigused. Samasugune mitte millegagi reguleeritud vaba kaitse põhimõte kavatseti läbi viia ka dekreedi kohtust nr. 2 korras.

Kuid Lenin, korrigeerides selle dekreedi eelnõu, muutis eelnõu § 24. Selle paragrahvi asemele formuleeris Lenin selles dekreedis kaks järgmist paragrahvi: „Tööliste, Soldatite ja Talupoegade saadikute Nõukogude (kohtute) juures asutatakse kolleegium isikutest, kes on pühendunud õiguse kaitsele nii ühiskondliku süüdistamise kui ka ühiskondliku kaitse näol... Neisse kolleegiumidesse astuvad isikud, kes on valitud Tööliste, Soldatite ja Talupoegade Saadikute Nõukogude poolt. Ainult nendel isikutel on õigus kohtus tasu eest esineda".[1] Seega rõhutas Lenin, et kaitse on kohtus tähtis riiklik funktsioon, mille organiseerimise eest peavad hoolitsema riigivõimu organid.

Kogu nõukogude seadusandlus kohtukorralduse küsimustes perioodil alates 1917. a. kuni 1922. a. osutas kaitse organiseerimise küsimusele tõsist tähelepanu. Mitte kunagi ja mitte kusagil ei kerkinud küsimus kaitse mittevajalikkusest nõukogude kohtus. Vastupidi, selle perioodi kogu seadusandlus püüdis leida kaitse organiseerimise õiget vormi. Selle aja jooksul katsetati selle organiseerimise mitut vormi. Dekreet kohtust nr. 2, nagu ülalpool tähendatud, lõi kohalike nõukogude juures kolleegiumid õigusekaitsjaist, kes võisid protsessis esineda nii süüdistajatena kui ka kaitsjatena. Nende kolleegiumide liikmed olid vabakutselised isikud ja said honorari oma klientide käest. Selline süüdistuse ja kaitse funktsioonide ühendamine ühes organisatsioonis ei osutunud otstarbekohaseks kõigepealt tribunaalse kohtumõistmise suhtes. 1918. a. 4. mai dekreet eraldas tribunalides süüdistuse funktsioonid õigusekaitsjate kolleegiumist süüdistajate erikolleegiumile tribunalide juures. Õigusekaitsjate kolleegiumid, mis loodi dekreediga kohtust nr. 2, püsisid aga edasi.

Õigusekaitsjate kolleegiumi organisatsioon ei olnud veel lõpule viidud, kui 30. novembri 1918. a. määrustik rahvakohtust lõi advokatuuri organiseerimise uue vormi. Vastavalt sellele määrusele organiseerusid maakonna ja kubermangu täitevkomiteede juures „Kaitsjate, süüdistajate ja tsiviilprotsessis poolte esindajate kolleegiumid". Nende kolleegiumide liikmed, keda valiti täitevkomiteede poolt, erinevalt endistest õigusekaitsjatest, olid ametiisikuteks, said palka rahvakohtunike palga ulatuses ja neil ei olnud õigust mingisuguse honorari saamiseks klientide käest. Seadus tribunalide kohta käsitas tähendatud kaitsjate, süüdistajate ja poolte esindajate kolleegiume kui niisuguseid organisatsioone, kes olid kohustatud teostama kaitset ka tribunalides.

---

[1] Ленинский сборник, т. XXI, стр. 218.

Selle seadusega moodustatud palgaline advokatuur ei õigustanud ennast. Sellepärast määrustik rahvakohtust 21. oktoobrist 1920. a. lõi uue süüdistuse ja kaitse organisatsiooni vormi. Süüdistus usaldati eri-süüdistajatele, kes asusid kohtuosakondade juures, kohtuliku kaitse funktsioone aga käsitati kui kohustust kõigile isikutele, kes on võimelised neid funktsioone täitma. Vastavalt määrustikule 21. oktoobrist 1920. a. ja selle arendamiseks 23. novembril 1920. a. väljaantud eri-instruktsioonile süüdistuse ja kaitse organiseerimisest kohtus pidid rahvakohtunikud, rahvakohtunike nõukogud, ametiühingu ja partei-organisatsioonid ja kohtuosakonnad koostama kodanike nimestikke, kes olid võimelised kohtus kaitsjate kohuseid täitma. Neid nimestikke pidid kinnitama maakonna ja kubermangu täitevkomiteed. Kohtuosakonnad jagasid neisse nimestikkudesse kantud isikud kohtute ja tribunalide vahel. Tarvidust mööda kutsusid kohtud ja tribunalid nimestikku kantud isikuid kaitsja kohuste täitmisele. Ükski nimestikku kantud isikuist ei tohtinud niisugusest kutsest kõrvale hoiduda ja oli kohustatud kaitsja osa täitma, kuid mitte rohkem kui kuue päeva jooksul poolaastas. Kaitsjate puudusel lubas seadus kaitse ülesandeid panna kohtuosakonna konsultantidele. See omapärane kaitse organisatsioon töökohustuse näol ei õigustanud ennast samuti. Nimestikku kantud isikud püüdsid igasuguste ettekäänetega selle kohustuse täitmisest kõrvale hoiduda, kusjuures neid igal sammul toetasid nende asutiste ja ettevõtete administratsioon ja ühiskondlikud organisatsioonid, kus nad töötasid. Neil juhtudel, kui nimestikku kantud isikud ilmusid kaitsja kohuste täitmisele, ei rahuldanud nad kaugeltki mitte igakord selleks tarvilikke nõudeid. Kaitse kohtus kujutab enesest tegevust, mis nõuab kõrget spetsiaalset kvalifikatsiooni, mitte tegeldes spetsiaalselt selle alaga ei tulnud enamik neisse nimestikesse kantud isikuist kaitsja kohustustega toime. Sellepärast oli tavaliseks kaitse viisiks enamvähem keerukates asjades perioodil 1920. a. kuni 1922. a. kohtuosakonna konsultantide kutsumine kaitsjateks.

2. 1922. a. kohtureform kutsus esile nõukogude advokatuuri põhjaliku reformi. VKTK IX koosseisu kolmas istungjärk, võtnud vastu määrustiku prokuratuuri kohta, kinnitas 1922. a. mais ka Määrustiku advokatuuri kohta. Selle Määrustiku järgi loodi kubermangukohtute (peale rajoniseerimist — krai- ja oblastikohtute) juures erilised omavalitsuslikud organisatsioonid — kaitsjate kolleegiumid. Kaitsjate kolleegiumi esimene koosseis komplekteeriti kubermangu täitevkomiteede poolt. Niiviisi loodud kolleegiumid valisid eneste keskelt presiidiumi. Presiidiumi ülesanne oli kolleegiumi kogu tegevuse juhtimine — uute liikmete kolleegiumi vastuvõtmine; kubermangu täitevkomiteedele jäi järelevalve kolleegiumi tegevuse üle ja õigus kolleegiumi koosseisust ära kutsuda iga tema liiget. Nende täitevkomiteede presiidiumid olid ühtlasi teiseks instantsiks, kes vaatas läbi kaebused kaitsjate kolleegiumide presiidiumide otsuste peale. Sel viisil kaitsjate kolleegiumid olid esialgu loodud kui kohtust mittesõltuvad organisatsioonid. Kuid alates 1924. a. see määrustik muudeti ja õigus muuta kolleegiumide presiidiumide määrusi anti kubermangu- (hiljem krai- ja oblasti-) kohtutele. Perioodil alates 1922. a. kuni 1930. a. oli nõukogude advoka-

tuuri tegevuse põhivormiks individuaalne praktika, kusjuures honorari suurus töötajatelt oli kindlaks määratud taksiga. Individuaalse praktika kõrval moodustasid kolleegiumi presiidiumid kohtute, samuti ka asulate ja ettevõtete juures juriidilised nõuandlad, teenindatud kolleegiumi kõigi liikmete poolt ühiskondliku kohustuse korras. Niisuguste nõuandlate võrk kasvas aasta-aastalt.

1930. a. toimus ilma mingisuguse seadusandliku aktita nõukogude advokatuuri oluline organisatoorne ümberehitus.

Advokaatide individuaalse praktika asemele sai kaitse tegevuse põhivormiks töö niinimetatud kaitsjate kollektiivides. Eksisteerivate kolleegiumide piirides hakkasid advokaadid ühinema kollektiividesse.

Nende organisatsioonide iseärasuseks oli see, et klient sõlmis kokkuleppe juriidilise abi saamiseks mitte isiklikult advokaadiga, vaid kollektiiviga. Tasu antud abi eest maksti kollektiivi kassasse. Kollektiivi liikmete töö tasuti kollektiivi kassast antud kollektiivi liikmele vastavalt tehtud töö hulgale ja omadusele. Tasumise viisid olid erikollektiivides erisugused. Kollektiivi vabatahtliku moodustamise tingimustes tagas niisuguse juriidilise abi organiseerimise viis rea paremusi: võimalus raskemaid küsimusi kollektiivselt läbi arutada, ratsionaalne asjade jaotamine advokaatide vahel vastavalt nende kvalifikatsioonile jne.

Kuid praktikas leidsid sel alal aset tunduvad moonutused. Need moonutused väljendusid kaitse sunduslikus „kollektiviseerimises", ebaseaduslikus kollektiivide vara kasutamises kohtu- ja prokuratuuriorganite tarviduseks, kollektiivi mitteastunud advokaatide ilmajätmine faktilisest võimalusest kohtus esineda jne.

NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi organiseerimise seadusega 20. juulist 1936. a. oli selle rahvakomissariaadi koosseisus loodud kaitse osakond (nüüd advokatuuri osakond), kutsutud teostama üldist nõukogude advokatuuri tegevuse juhtimist.

§ 47. KEHTIV NÕUKOGUDE ADVOKATUURI ORGANISATSIOON

1. Stalinlik konstitutsioon tõstis õiguse kohtulikule kaitsele konstitutsiooniliseks printsiibiks. Käesoleval ajal ei tule enam kellelegi pähe eitada kaitse tarvilikkust nõukogude kohtus. Kuid stalinlikule konstitutsioonile rajatud nõukogude kohtukorralduse reform, mis oli teostatud NSVL, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seadusega, pidi möödapääsmatult enesega kaasa tooma ka nõukogude advokatuuri reformi.

16. augustil 1939. a. kinnitas NSV Liidu Rahvakomissaride Nõukogu „NSVL advokatuuri määrustiku". Vastavalt selle määrustiku § 1 moodustatakse elanikele jurii-

dilise abi andmiseks oblastites, kraides ja vabariikides, kus ei ole oblasteisse jaotust — vabariiklikud advokaatide kolleegiumid. Advokaatide kolleegiumide organiseerimist ja nende tegevuse üldjuhtimist teostab NSVL Kohtu RK liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtu rahvakomissariaatide kaudu ja liiduvabariikide kohtu rahvakomissariaadi valitsuste kaudu oblastite ja kraide töörahva saadikute nõukogude juures. Täielikus kooskõlas NSVL konstitutsiooni § 111 ja Kohtukorralduse seaduse § 8 paneb NSVL advokatuuri määrustik advokaatide kolleegiumidele ülesande juriidilise abi andmise alal elanikele järgmiselt: a) juriidilise konsultatsiooni (nõuannete, teatiste ja seletuse andmine jne.) teel; b) kodanike, asutiste, organisatsioonide ja ettevõtete palvel avalduste, kaebuste ja teiste dokumentide koostamise teel; c) advokaatide osavõtu teel kohtuprotsessidest kaebealuste kaitsjatena, kostjate, hagejate ja muude asjast huvitatud isikute huvide esindajatena (Määrustiku § 3). Isikutel, kes ei ole advokaatide kolleegiumi liikmed, on advokatuuri alal tegutsemine võimaldatud liiduvabariigi kohtu rahvakomissariaadi loaga erilise juhendi alusel.

2. Vastavalt määrustikule võivad advokaatide kolleegiumi liikmeiks olla järgmised isikud: a) kel on kõrgem juriidiline haridus; b) kes on lõpetanud juriidilise kooli ja kel seejuures on staažiks vähemalt üheaastane praktiline töötamine kohtu-, prokuratuuri- või muudes õigusala organites kohtunikena, prokuröridena, uurijatena või juriskonsultidena; c) kel ei ole juriidilist haridust, kuid kes on töötanud vähemalt kolm aastat ülaltähendatud ametites (Määrustiku § 6).

Advokaatide kolleegiumidesse ei või vastu võtta isikuid, kes on kaotanud valimisõigused, on kohtu poolt karistatud või on uurimise ja kohtu all. Advokaatide kolleegiumi liikmeks vastuvõtmist toimetatakse vastava krai, oblasti või vabariigi advokaatide kolleegiumi presiidiumi poolt. Eesmärgiga parendada advokatuuri vastuvõetavate koosseisu NSVL Kohtu Rahvakomissariaat käskkirjaga nr. 6505 22. aprillist 1941. a. pani ette advokaatide kolleegiumide presiidiumidele:

1) hoolikalt kontrollida materjale, mis räägivad advokatuuri astuja endisest tööst, selgitada tema juriidilist ja poliitilist ettevalmistust;

2) 10 päeva jooksul saata Kohtuministeeriumi Valitsusele lühike iseloomustus äsja vastuvõetute kohta; 3) varem advokatuurist mitmesuguste üleastumiste pärast väljaheidetute vastuvõtuavaldused läbi vaadata ainult pärast kaheaastase tähtaja möödumist, arvates väljaheitmise hetkest; 4) advokaate, kes on ajutiselt eemaldatud tööst advokatuuris tähtajaga kuni kuus kuud, lubada tööle ainult pärast selle küsimuse läbivaatamist kolleegiumi presiidiumi poolt. Avalduste läbivaatamiseks on määratud tähtaeg — hiljemalt ühe kuu jooksul arvates nende saamisest. Advokaatide kolleegiumi koosseisust väljaheitmise aluseks võib olla: a) kohtuotsusega kindlakstehtud kuriteo toimepanek; b) nõukogude advokaadi kutset häbistavate üleastumiste toimepanek; c) kaitsjate kolleegiumi sisekorra eeskirjade rikkumine. Advokaatide kolleegiumist väljaheitmist teostab vastava kolleegiumi presiidium. Advokaatide kolleegiumi presiidiumi otsuse peale advokaatide kolleegiumi liikmeks vastuvõtust keeldumises või advokaatide kolleegiumist väljaheitmises võib kaevata liidu- või autonoomse vabariigi kohtuministrile ja viimaste otsusele — NSV Liidu kohtuministrile, kelle otsus on lõplik. NSV Liidu kohtuministril ja liiduvabariikide kohtuministreil on õigus kolleegiumi vastuvõetud advokaate tagandada. Advokaatide kolleegiumi liikmeid ei lubata töötada kohakaasluse alusel riiklikes ja ühiskondlikes asutistes või ettevõtetes. Advokaatide kolleegiumi presiidiumi nõusolekul võib üksikuile isikuile lubada kohakaasluse alusel töötada pedagoogilisel ja teaduslikul alal riiklikes ja ühiskondlikes asutistes või organisatsioonides valitavail ametikohtadel.

3. Advokaatide kolleegiumid on advokatuuri alal tegutsevate isikute vabatahtlikud koondised. Kõikide vastava krai, oblasti või liiduvabariigi advokaatide tegevusega seotud küsimuste lahendamine toimub advokaatide kolleegiumi liikmete vastava üldkoosoleku ja tema presiidiumi poolt. Vastavalt Määrustiku § 15 kutsutakse

advokaatide kolleegiumi liikmete üldkoosolek kokku vähemalt kaks korda aastas. Advokaatide kolleegiumi üldkoosolek: a) valib advokaatide kolleegiumi presiidiumi ja revisjoni-komisjoni; b) kuulab ära presiidiumi ja revisjonikomisjoni tegevuse aruanded ja annab neile vastavaid juhatusi; kinnitab advokaatide kolleegiumi määrkonnad, eelarved ja sisekorra. Kaitsjate kolleegiumi presiidium ja revisjonikomisjon valitakse salajasel hääletamisel kaheks aastaks. Presiidiumi esimees, esimehe asetäitja ja sekretär ning revisjoni-komisjoni esimees ja sekretär valitakse avalikul hääletusel neisse organitesse valitud koosseisu poolt (NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi käskkiri 26. oktoobrist 1939. a., nr. 98).

Alamaks advokatuuri organisatsiooniks on õigusnõuandla — kõikide advokaatide koondis, kes töötavad antud asustatud punktis või rajoonis. Juriidilise nõuandla eesotsas seisab juhataja, kes määratakse advokaatide kolleegiumi presiidiumi poolt. Õigusnõuandla, milles töötab vähemalt 15 advokaati, juhataja vabastatakse kohtuasjade ajamisest ja tema töö tasutakse advokaatide kolleegiumi presiidiumi poolt. Advokaatide kolleegiumide presiidiumide liikmete ja õigusnõuandla juhatajate ametialased palgad on avaldatud NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi käskkirjas 2. juulist 1940. a., nr. 75.

4. Advokatuuri määrustik määrab advokaatide distsiplinaarvastutuse oma ülesannete kohusetundetu täitmise, taksi rikkumiste ja muude üleastumiste eest. Distsiplinaarasjade läbivaatamise kord on kindlaks määratud NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi instruktsiooniga 11. aprillist 1940. a. Advokaatide distsiplinaarkaristuseks on: märkus, noomitus, vali noomitus, advokaadi kõrvaldamine tööst kuni kuueks kuuks ja advokaatide kolleegiumi koosseisust väljaheitmine. Distsiplinaarkaristuse määramise peale võidakse kaevata liidu- või autonoomse vabariigi kohtuministrile.

Advokaatidele tasu maksmise kord on kindlaks määratud NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi instruktsiooniga, kuulutatud NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi käskkirjaga nr. 85 2. oktoobrist 1939. a. ja rea teiste Kohtu Rahvako-

missariaadi käskkirjadega, mis olid antud selle arendamiseks.

5. Advokatuuri osa kaitse teostamisel kriminaalprotsessis on erakordselt suure tähtsusega kui paratamata tingimus stalinliku konstitutsiooniga väljakuulutatud kaitse-õiguse reaalseks teostamiseks. Advokaatide osa kriminaalprotsessis on väga omapärane. Seda ei saa pidada ei kaebealuse esindaja osaks, kes on kohustatud jälgima kaebealuse soove, ei kohtu abilise osaks, kes on täiesti sõltumatu kaebealusest ja kohustatud ainult hoolitsema materiaalse tõe kindlakstegemise eest. Nõukogude advokatuuri tegevuses on kombineeritud need mõlemad momendid. Kaitsja põhiülesanne on — kaitsta oma kaitsealust. Sellepärast ei ole kaitsja õigustatud mitte mingisugustel tingimustel kohtu abistamise ettekäändel materiaalse tõe kindlakstegemiseks tegema ükskõik mida oma kaitsealuste huvide kahjuks. Aga teiselt poolt ei ole kaitsja õigustatud oma kaitsealuse huvides tõde moonutama, tõendeid valesti käsitama ja teadvalt kohut eksiteele viima.

Advokaat võib ühes või teises asjas kaebealuse kaitse enese peale võtta või mitte võtta. Kuid kui ta juba kord selle võttis, on ta kohustatud asja lõpuni viima ja ära kasutama kõik abinõud, mida seadus temale selleks võimaldab. Erinevalt prokurörist pole kaitsjal õigust kohtus loobuda kaitsmisest, kuna ei ole niisugust protsessi, milles ei ole absoluutselt mingit materjali kaitsmise jaoks. Kriminaalprotsessis ei esine kaitsja mitte süüaluse asemel, vaid tema kõrval. Kaitsja õigused taotluste avaldamiseks, kohtulikust uurimisest osavõtuks jne. ei ole sõltuvad tema kaitsealusest. Advokaat võib kriminaalprotsessis kaitset teostada kokkuleppel kaitsealusega ja kohtu määramisel. Kohus on kohustatud kaitsja määrama, kui kaebealune temalt seda palub, samuti ka ilma kaebealuse palveta, kui asjast võtab osa süüdistaja, kui kaebealune kannatab niisuguste füüsiliste puuduste all (on kurt, tumm jne.), mis raskendavad tal võimalust end isiklikult kaitsta, või kui kaebealune on alaealine.

Advokaadi seisukord tsiviilprotsessis on teistsugune kui kriminaalprotsessis. Siin ta tavaliselt esineb nõudja

või kostja esindajana ja asendab endaga seda poolt, keda tema esindab. Advokaadi kogu tegevusel ja avaldustel on sel juhul samasugune juriidiline tähendus, nagu oleksid need tehtud selle poole poolt, kelle esindajaks advokaat on.

Kogu oma tegevuses esineb nõukogude advokaat võitlejana sotsialistliku seaduslikkuse eest. Nõukogude advokaat aitab nõukogude kodanikele konstitutsiooniga tagatud õiguste praktilist teostamist, abistades kodanikku edasi kaevata tema õiguste rikkumise puhul, kaitstes teda ebaõiglase süüdistuse eest kriminaalkohtus ja toetades tema seaduslikke nõudeid tsiviilprotsessis. Teostades seda tegevust on nõukogude advokatuur üheks sotsialistliku demokraatia elemendiks.

Tarvitatud lühendid.

ANSV — Autonoomne Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
KK — Keskkomitee
KRK — Kohtu Rahvakomissariaat
KrK — Kriminaalkoodeks
KTK — Kesktäitevkomitee
LMKK — NSV Liidu valitsuse määruste ja korralduste kogu
LSKK — NSV Liidu töölis-talupoegade valitsuse seaduste ja korralduste kogu
NSV — Nõukogude Sotsialistlik Vabariik
NSVL — Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liit
RKN — Rahvakomissaride Nõukogu
VKTK — Ülevenemaaline Kesktäitevkomitee
VSKK — Vene NFSV töölis-talupoegade valitsuse seaduste ja korralduste kogu
ÜK(b)P — Üleliiduline Kommunistlik (bolševike) Partei

SISU

I peatükk.

Sissejuhatus

lk.

§ 1. Kohtukorralduse mõiste 3
§ 2. Marksistlik-leninlik õpetus kohtu tekkimisest 10
§ 3. Marksistlik-leninliku õpetuse põhiprintsiibid kohtust . . . 17
§ 4. Sotsialistliku õigusemõistmise loomus ja selle ülesanded . . 21
§ 5. Sotsialistlik seaduslikkus ja nõukogude kohus 29
§ 6. Sotsialistlik seaduslikkus sotsialismi ülesehituse mitmesugustel arenemisjärkudel 32

II peatükk. Kohus kodanlikus riigis.

§ 7. Kodanliku riigi kohtu üldine iseloomustus ja tema klassiloomus 44
§ 8. Inglismaa kohtusüsteem 53
§ 9. Ameerika Ühendriikide kohtukorraldus 57
§ 10. Kohtusüsteem Prantsusmaal 59

III peatükk. Kohus enne-revolutsiooniaegsel Venemaal.

§ 11. Kohus Venemaal XIX sajandi esimesel poolel 63
§ 12. 1864. a. kohtureform ja järgnevad muudatused kohtukorralduses 65

IV peatükk. Nõukogude kohtu ajalugu.

§ 13. Kohus Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni läbiviimise ajajärgul 75
§ 14. Kohus kodusõja ja välismaise interventsiooni ajajärgul (1918.—1920. a.). 89
§ 15. Kohus rahvamajanduse taastamise rahulikule tööle ülemineku ajajärgul (1921.—1925. a.). 98
§ 16. Kohus riigi sotsialistliku industrialiseerimise eest toimunud võitluse ajajärgul (1926.—1929. a.) 105

§ 17. Kohus põllumajanduse kollektiviseerimise eest toimunud võitluse ajajärgul (1930.—1934. a.) 107
§ 18. Kohus sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise ja uue konstitutsiooni eest võitluse ajajärgul (1935.—1937. a.) 111

V peatükk. Kehtiv nõukogude kohtusüsteem.

lk.
§ 19. Stalinlik konstitutsioon ja temal põhinev 1938. a. kohtureform 115
§ 20. NSV Liidu kohtusüsteem NSV Liidu, liidu- ja autonoomsete vabariikide kohtukorralduse seaduse põhjal 125
§ 21. Rahvakohus 127
§ 22. Ringkonnakohus, oblasti- (krai-) kohus, autonoomse oblasti kohus ja autonoomse vabariigi ülemkohus 131
§ 23. Liiduvabariigi ülemkohus 134
§ 24. NSV Liidu erikohtud 136
§ 25. NSV Liidu Ülemkohus 140
§ 26. Kohtutäiturid 142
§ 27. Notariaat 143

VI peatükk. NSV Liidu sõjatribunalid.

§ 28. Sõjakohtuvõimu esimeste organite tekkimine 147
§ 29. Sõjatribunalid kodusõja ja välismaise interventsiooni perioodil 149
§ 30. Sõjatribunalid punaarmee reorganiseerimise perioodil ja stalinlike viisaastakute aastatel 155
§ 31. Nõukogude sõjaväe kohtuvõim Suure Isamaasõja perioodil 158
§ 32. Sõjatribunalide liigid ja nende kompetents 160

VII peatükk. Kohtuhaldus.

§ 33. Kohtuhaldamise mõiste 169
§ 34. Kohtuhaldamise ajalugu NSV Liidus 170
§ 35. Kehtiv kohtuhaldamise süsteem 172
§ 36. Kohtuhaldus sõjatribunalide süsteemis 181

VIII peatükk. Prokuratuur.

§ 37. Üldmõisted 183
§ 38. Nõukogude prokuratuuri tekkimine ja arenemine 184
§ 39. NSV Liidu prokuratuuri ülesanded ja töö meetodid . . . 193
§ 40. Nõukogude prokuratuuri organisatsioon stalinliku konstitutsiooni järgi 199
§ 41. Sõjaväe prokuratuur 203

§ 42. NSV Liidu sõjaväe prokuratuuri organite organisatsioonilised printsiibid ja süsteem 205
§ 43. Uurimisaparaat NSV Liidus, selle organisatsioon ja funktsioonid 208
§ 44. Uurimisorganid punaarmees ja sõja-merelaevastikus 211

IX peatükk. Advokatuur.

§ 45. Nõukogude advokatuuri tähtsus kui kaebealuse õiguse kaitsele teostamise abinõu 213
§ 46. Nõukogude advokatuuri ajalugu 214
§ 47. Kehtiv nõukogude advokatuuri organisatsioon 216

Tõlkinud V. Tomberg.

Vastutav ja keeleline toimetaja M. Tedre.

Ladumisele antud 20. V 1949. Trükkimisele antud 22. VII 1949. Trükiarv 1500. Paber 56×79, 1/16. Trükipoognaid 14,25. Arvutuspoognaid 15,5. Trükitähti trükipoognas 43 547. Tellimise nr. 1081. MB-06025. Graafikatööstus „Oktoober", Tallinn, Tartu mnt. 49.

На эстонском языке,

С. А. Голунский и Д. С. Карев. Судоустройство СССР.

Trükivigu

Lk.	Rida	On trükitud	Peab olema	Kelle süü läbi viga tekkinud
21	5/6. alt	ülesandek	ülesandeks	Trükikoda
132	6. ülalt	kuridegude	kuritegude	„

Rbl. 5.50

A-17994

TÜ RAAMATUKOGU
1 0300 00497125 7